ฉลองมงคลอายุกาล

๑๐๐๑ ปี

พระอุดมญาณโมลี

(หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป)

๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

สุริยาส่องฟ้า จันทร์ศรีส่องธรรม

สุริยาส่องฟ้า จันทร์ศรีส่องธรรม

ฉลองมงคลอายุกาล ๑๐๑ ปี พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป)

วัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

Dhammaintrend ร่วมเผยแพร่และแบ่งปันเป็นธรรมทาน

สุริยาส่องฟ้า จันทร์ศรีส่องธรรม

ISBN : 978-616-305-647-4

วัตถุประสงค์ : เพื่อแจกเป็นธรรมทาน เนื่องในงานฉลองมงคลอายุกาล ๑๐๑ ปี พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป)

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

จำนวนพิมพ์ : ๑๐,๑๐๑ เล่ม

ผู้จัดพิมพ์ : คณะศิษยานุศิษย์
วัดโพธิสมภรณ์ เลขที่ ๒๒ ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง
จังหวัดอุดรธานี

พิมพ์ที่ : บริษัท ศิลป์สยามบรรจุภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด
๖๑ ถนนเลียบคลองภาษีเจริญฝั่งเหนือ (เพชรเกษม ๖๙)
แขวง/เขตหนองแขม กรุงเทพฯ ๑๐๑๖๐ โทรศัพท์ ๐๒-๔๔๔-๓๓๕๑-๙
e-mail: silpasiamprinting@hotmail.com

สงวนลิขสิทธิ์: ห้ามคัดลอก ดัดแปลง แก้ไข ทำซ้ำ ด้วยวิธีการใดๆ
เพื่อนำไปจำหน่ายเป็นสินค้า หากผู้ใดประสงค์พิมพ์เพื่อแจกเป็นธรรมทาน
อนุญาตให้ดำเนินการได้ โดยคงรักษาต้นฉบับเดิมที่ถูกต้อง และขออนุโมทนาอำนวยพร

"ธรรมทานเลิศกว่าทรัพย์ทั้งปวง ไม่สมควรจำหน่าย"

Free Download E-BOOK ได้ที่ www.dmgbooks.com

สุริยาส่องฟ้า จันทร์ศรีส่องธรรม

สุริยา เจ้าส่องฟ้า จันทร์ศรี นั้นส่องธรรม
ชีวิต ไม่มืดดำ เพราะมีธรรม คอยส่องใจ (สร้อย)

อายุร้อย กับหนึ่งปี กายวจี ดูผ่องใส
เมตตา แผ่จากใจ ใครอยู่ใกล้ ได้ร่มเย็น
หลวงปู่ บำเพ็ญธรรม ทุกเช้าค่ำ ไม่ว่างเว้น
ธรรมงาน ให้เราเห็น เป็นแบบอย่าง ที่งดงาม

(สร้อย)

ทางธรรม ท่านทำแล้ว ใจผ่องแผ้ว ดั่งแก้วใส
มรรคแปด ชำระใจ สะอาดใส ไม่มืดมัว
ทางโลก ท่านเมตตา สัตว์ถ้วนหน้า ให้สุขทั่ว
ส่องธรรม ให้ดูตัว ละเว้นชั่ว สร้างความดี

(สร้อย)

หลวงปู่ ทำให้ดู แล้วเราสู ทำอะไร
โลภโกรธหลง ไปทำไม คว้าฟืนไฟ มาใส่ตน
หลวงปู่ สอนให้รู้ แล้วเราสู รู้บ้างไหม
สร้างโลก ได้อะไร นำติดไป เมื่อวันลา

(สร้อย)

เกิดแก่ และเจ็บตาย ดำเนินไป ไม่จีรัง
อย่าประมาท จะพลาดพลั้ง เพลินในสุข จนลืมตาย
เร่งรีบ ชำระตน ทุกเวลา ไม่เว้นวาย
แดนนิพพาน คือที่หมาย พ้นเกิดตาย ตราบนิรันดร์

(สร้อย)

คำร้อง-ทำนอง โดยคณะศิษย์

๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๕

ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

“ ให้เอาสติควบคุมจิต ดึงเข้ามาอยู่ที่หัวใจ

ให้ว่า พุทโธ ๆ จนจิตสงบ แล้วใช้

ปัญญาพิจารณากายของตนตั้งแต่หนังที่หุ้มห่อร่างกายอยู่นี้

ให้จิตเห็นเป็นอสุภกรรมฐานเป็นของสกปรกน่าเกลียด

เมื่อตายแล้วไม่มีใครต้องการ สังขารทั้งปวงตกอยู่ในไตรลักษณ์

คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ด้วยกันทั้งนั้น ”

โอวาทธรรมของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต

ที่นำกำไรแห่งชีวิตพรหมจรรย์มาสู่หลวงปู่จันทร์ศรี

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พระวรธรรมคติ

สก. พระญาณสังวร

(สมเด็จพระญาณสังวร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ท่านเจ้าคุณพระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป) เจริญอายุยืนนานมาครบ ๑๐๑ ปี ในวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๕ นับว่าเป็นวิเสสมงคลอย่างหนึ่งของชีวิต ซึ่งทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นผลที่สำเร็จด้วยบุญ จึงเป็นที่ปลื้มปีติของบรรดาศิษยานุศิษย์และผู้เคารพนับถือ เพราะเป็นสิ่งที่จะพึงเกิดได้ยากยิ่งแก่บุคคลทั่วไป

ท่านเจ้าคุณพระอุดมญาณโมลี เป็นพระเถระรัตตัญญูรูปหนึ่ง ที่ประกอบด้วยคุณธรรมที่ทำให้เป็นผู้งามพร้อมในพระศาสนา คือ พยัตตะ มีความฉลาดรอบรู้ในพระธรรมวินัย วิสารทะ อาจหาญด้วยความฉลาดรอบรู้ทั้งในทางเสื่อมทางเจริญ พหุสุตตะ ได้ศึกษาเล่าเรียนมามาก จึงฉลาดรอบรู้ในการพระศาสนาทุกด้าน ธัมมธระ เป็นผู้ทรงธรรม ทรงวินัย ธัมมานุธัมมจารี เป็นผู้ประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม คือพอเหมาะพอดี ด้วยคุณธรรมดังกล่าว ท่านจึงเป็นที่เคารพสักการะและเป็นที่อบอุ่นใจของปวงศิษยานุศิษย์

ในอภิลักขิตสมัยที่ท่านเจริญได้อายุ ๑๐๑ ปีนี้ จึงขอถวายความเคารพและถวายพรขอจงเจริญด้วยสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล และเจริญอายุยิ่งยืนนาน.

วัดบวรนิเวศวิหาร

แจกันดอกไม้พระราชทานจาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

คำปรารภ

ในวาระอันเป็นอุดมมงคลที่พระอุดมญาณโมลี หรือหลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป เจริญอายุวัฒนะครบ ๑๐๑ ปี ในวันที่ ๑๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕ บรรดาศิษยานุศิษย์ และศรัทธาสาธุชนผู้เคารพนับถือ ต่างรู้สึกโสมนัสยินดี เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากกว่าจะผ่านพ้นศตวรรษ ครานี้ หลวงปู่ ได้เผชิญทุกขเวทนาจากอาพาธหนักครั้งสำคัญ ถึง ๒ ครั้ง ในช่วง ๑ ปีที่ผ่านมา และผ่านพ้นมาได้โดยสวัสดี ซึ่งท่านใช้คำว่า ***"หลวงปู่รอดตายมา ๒ ครั้งแล้ว"*** นับเป็นบุญญาภิสมภาร ที่ได้สั่งสมอบรมมาด้วยดีแล้ว จึงได้ปกปักรักษาประคับประคองธาตุขันธ์ ให้สามารถรักษาเยียวยาโรคาพาธ จนทุเลาเบาบาง และเสื่อมสูญสิ้นไป กลับมาทรงธาตุขันธ์ ได้บำเพ็ญประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่มหาชนทั้งหลายอีกวาระหนึ่ง

ด้วยสำนึกในพระคุณเป็นเอนกประการที่ หลวงปู่ได้ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ คณะศิษยานุศิษย์ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ประดุจลูกๆ หลานๆ เสมอมา ในวาระอันเป็นมงคลนี้ จึงได้พร้อมกันจัดงานบำเพ็ญกุศลถวาย และจัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์ ๑๐๑ ปี ให้นามว่า **"สุริยาส่องฟ้า จันทร์ศรีส่องธรรม"** อันบ่งความหมายโดยนัยอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งหลวงปู่ได้สืบสานตามเยี่ยงอย่างพระบูรพาจารย์พาดำเนินมา เจริญรอยตามพุทธโอวาท อันมีพระธรรมวินัยเป็นเครื่องนำทาง ความละเอียดปรากฏสมบูรณ์ในหนังสือเล่มนี้

คณะศิษยานุศิษย์ ต่างรู้สึกซาบซึ้ง เลื่อมใสในคุณธรรมบารมี ที่หลวงปู่แสดงให้ประจักษ์ เห็นเป็นแบบอย่างของพระผู้ซึ่งเปี่ยมล้นด้วยเมตตาธรรม และผู้ครองสมณเพศด้วยความบริสุทธิ์ อย่างเสมอต้นเสมอปลาย จนกลายเป็นพระอุปัชฌาย์ ผู้รัตตัญญู มีพรรษากาลยาวนานกว่า ๘๐ ปี อีกทั้งเจริญด้วยวรรณะ สุขะ พละ ซึ่งนับเป็นเรื่องที่หาได้ยากในปัจจุบัน เหล่าศิษยานุศิษย์จึงขอน้อมนำสานความดีงามนี้ ด้วยการครองตนอยู่ในศีลธรรม มีความกตัญญูต่อบุพการี ครูบาอาจารย์ ตลอดจนบำเพ็ญประโยชน์ตนและผู้อื่น เพื่อให้เกิดผลดีต่อประเทศชาติ พระพุทธศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ สืบไป

คณะผู้จัดทำฯ ขอขอบพระคุณผู้ให้ความอุปถัมภ์ทุกๆ ท่านที่มีจิตศรัทธาเลื่อมใสเสียสละกำลังกาย กำลังใจและปัจจัยต่างๆ ในการสนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือ เพื่อน้อมถวายบูชาพระคุณหลวงปู่ แจกเป็นธรรมบรรณาการแก่ผู้มาร่วมงานในครั้งนี้ ไว้ให้เป็น

อนุสรณ์มรดกธรรมแก่อนุชนรุ่นหลัง ได้ศึกษาประวัติและพระธรรมที่หลวงปู่และครูบาอาจารย์ได้ถ่ายทอดไว้ เพื่อนำไปพัฒนาตนเองให้เกิดความกระจ่างแจ้งถึงแก่นธรรม ความบกพร่องใด ๆ ที่อาจเกิดขึ้นด้วยความประมาทพลาดพลั้งหรือการกระทำอันมิควร คณะผู้จัดทำฯ ขอน้อมรับและกราบขอขมาแด่พระรัตนตรัยและหลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป ที่เคารพอย่างสูง รวมถึงขออภัยจากท่านผู้อ่านทุก ๆ ท่าน และยินดีรับคำแนะนำเพื่อความสำรวมระวังในกาลต่อไป

ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ตลอดถึงกุศลผลบุญที่ได้ร่วมกันจัดพิมพ์หนังสือถวายเป็นธรรมทานในครั้งนี้ จงอำนวยผลให้ พระอุปัชฌาย์อาจารย์หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป มีสุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์แข็งแรง สืบธาตุขันธ์ยืนยาวนานเจริญพรรษายุกาลยิ่ง ๆ ขึ้นไป สถิตเป็นมิ่งขวัญแก่ปวงพุทธบริษัทสืบไป ตราบนานเท่านาน

หลวงปู่ฝากไว้

ขอให้ลูกหลานทุกคน จงรีบสร้างความดีใส่ตน

อย่าพากันประมาท

เพราะสักวันหนึ่งเราต้องจากโลกนี้ไป

หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป

๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๕

หลวงปู่ฝากไว้

ขอให้ลูกหลานทุกคน จงรีบสร้างความดีใส่ตน

อย่าพากันประมาท

เพราะสักวันหนึ่งเราต้องจากโลกนี้ไป...

หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป

๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๕

สารบัญ

พระวรธรรมคติ

คำปรารภ

หลวงปู่ฝากไว้

ประวัติและปฏิปทา พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป)

ภาคประวัติและปฏิปทา ๑

ธรรมบารมีของหลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป ๑๐๓

ตามรอยพระบรมศาสดาและพระอสีติมหาสาวก ๑๕๙

ภาคบำเพ็ญศาสนกิจ ๑๙๓

ภาคธรรมเทศนา ๒๒๑

หอเมตตาธรรมบำบัดวิกฤต (ผู้ป่วยหนัก) ๒๙๑
COMPASSION INTENSIVE CARE UNIT (CICU)

๑๐๑ ปี พระอุดมญาณโมลี

(หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป)

ประวัติและปฏิปทา

พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป)

พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป) หรืออีกนามหนึ่งที่สาธุชนทั่วไปกล่าวขานด้วยความเคารพอย่างสูงว่า หลวงปู่ใหญ่ ท่านเป็นพระมหาเถระผู้รัตตัญญูเปี่ยมด้วยเมตตาธรรม เจริญด้วยวัสสายุกาล สมบูรณ์ด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ เป็นที่น่าเคารพเลื่อมใสแก่บรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งใกล้และไกล เปรียบเสมือนร่มโพธิ์ร่มไทรแห่งคณะสงฆ์ไทยทั้งฝ่ายปริยัติและปฏิบัติที่สำคัญรูปหนึ่ง คำสอนและปฏิปทาของหลวงปู่ล้วนเจริญรอยตามพระธรรมคำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พุทธศาสนิกชนผู้ใฝ่หาสันติสุขอันแท้จริงทุกท่านควรสนใจศึกษาและน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อความผาสุกร่มเย็นสืบไป

ชีวิตในปฐมวัย

ชาติกำเนิด

หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป ได้ถือกำเนิดในสกุลแสนมงคล เมื่อวันอังคารที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ เวลา ๐๕.๓๐ น. ตรงกับวันแรม ๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีกุน ณ บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นบุตรชายคนเดียว ของ**พ่อบุญสาร แสนมงคล** และ**แม่หลุน แสนมงคล**

ชีวิตในเพศฆราวาส

ผู้บังเกิดเกล้า

หลวงปู่จันทร์ศรีถือกำเนิดมาในครอบครัวที่มีอาชีพค้าขาย มีจิตใจเอื้อเฟื้อโอบอ้อมอารีและศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา โยมบิดาเคยบวชเรียนและจำพรรษาอยู่ที่วัดหนองแวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น หลังจากลาสิกขามาช่วยงานครอบครัวอยู่ ๑ ปี จึงได้พบกับโยมมารดาซึ่งเป็นม่ายมีบุตร ๓ คน หลังแต่งงานกันตามประเพณีจึงได้ให้กำเนิดหลวงปู่หรือเด็กชายจันทร์ศรี ณ ขณะนั้น หลวงปู่ได้เมตตาย้อนความหลังเล่าถึงประวัติความเป็นมาของผู้บังเกิดเกล้าไว้ดังนี้

*"ปู่ชื่อแสนเมือง ย่าชื่อบุญเรือง แสนมงคล ตั้งถิ่นฐาน ณ บ้านโนนทัน ตำบลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีบุตรชื่อ**บุญสาร แสนมงคล** (บิดาของหลวงปู่) เมื่ออายุเยาว์วัยมีนิสัยน้อมไปในทางบวชเป็นเณร เป็นพระ เมื่ออายุได้ ๑๕ ปี ปู่ได้นำไปฝากไว้กับพระญาครูบุสบง ปุญฺญกาโม เจ้าอาวาสวัดหนองแวง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อยู่ ๑ ปี เพื่อศึกษาขนบธรรมเนียมภายในวัดเสียก่อนจึงจะบวชให้ เมื่ออายุ ๑๖ ปี มีความรู้ความเข้าใจในกฎระเบียบ กติกา ของวัดดีแล้ว ท่านพระญาครูบุสบง จึงจัดบริขารให้นายบุญสาร แสนมงคล บรรพชา โดยท่านเป็นพระอุปัชฌาย์เอง บวชแล้วให้อยู่กุฏิของท่าน เพื่อให้เป็นผู้ปฏิบัติใกล้ชิด เพราะเป็นผู้มีกิริยา อ่อนน้อมถ่อมตน ว่านอนสอนง่าย เชื่อถ้อยฟังคำ ทำอะไรก็เป็นที่พอใจของท่าน ต่อจากนั้นท่านสอนทำวัตรเช้าค่ำ ด้วยคำต่อคำทุกวันจนจำได้แม่นยำ แล้วก็สอนเจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน และพระสูตรได้คล่องแคล่ว พร้อมทั้งให้เรียนอักษรธรรมอักษรขอม จนอ่านออกเขียนได้ถูกต้อง แล้วก็ให้ฝึกหัดเทศน์มหาชาติชาดกทำนองพื้นเมือง (เทศน์สำเนียงภาคอีสาน) ได้ไพเราะเหมาะสมตามความนิยมสมัยนั้น*

เมื่อสามเณรบุญสาร แสนมงคล อายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ พระญาครูบุสบง พร้อมด้วยทายกทายิกาได้จัดบริขารครบเรียบร้อยแล้ว จึงแจ้งให้นายแสนเมืองและนางบุญเรือง ผู้เป็นบิดามารดาของสามเณรบุญสาร แสนมงคล ทราบว่า วันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ จะทำการอุปสมบทสามเณรบุญสาร แสนมงคล ลูกของเธอ นายแสนเมืองและนางบุญเรือง ก็อนุญาตให้อุปสมบทได้โดยความยินดีด้วยจิตอันเป็นกุศลตามที่ปรารถนาไว้ เวลา ๐๙.๐๐ น. นายแสนเมืองจับเอาบาตรมาถือ นางบุญเรืองถือผ้าไตร ส่วนญาติพี่น้องและเพื่อนที่สนิทสนมกันก็ถือดอกไม้ธูปเทียนและบริขารอื่นๆ ติดตามกันไปถึงอุโบสถเวียน ๓ รอบแล้วเข้าไปในอุโบสถ โดยมี

พระญาครูบุสบง เป็นพระอุปัชฌาย์

พระอาจารย์สีทา สีลสมฺปนฺโน เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พระอาจารย์ปัญญา ปญฺญาคโม เป็นพระอนุสาวนาจารย์

เมื่อบวชเป็นพระแล้วก็อยู่กุฏิพระอุปัชฌาย์ไปตลอด ได้ปฏิบัติท่านประจำทุกวัน ต่อแต่นั้นเมื่อว่างจากกิจธุระแล้ว ก็ตั้งใจท่องพระปาฏิโมกข์อยู่ ๓ เดือนก็จบ จึงไปฝึกซ้อมให้ถูกต้องตามอักขรฐานกรณ์ได้คล่องแคล่วแล้ว พระอุปัชฌาย์ก็ให้สวดพระปาฏิโมกข์ประจำบางวันอุโบสถก็เปลี่ยนวาระกันบ้าง

พระบุญสาร ปุญฺญสาโร *จำพรรษาอยู่วัดหนองแวงจนถึงพรรษาที่ ๑๐ พระอุปัชฌาย์ก็ให้เป็นพระอนุสาวนาจารย์ เมื่อพรรษา ๑๔ จึงได้ลาสิกขาเพื่อศึกษาทางโลกบ้างหลังบวชมานาน เมื่อลาสิกขามาแล้วก็ได้ช่วยบิดามารดาทำนาค้าขาย ช่วยครอบครัวอยู่ ๑ ปี ก็ได้พบกับนางหลุนแม่ม่ายลูก ๓ คน ซึ่งเป็นที่พอใจของนายบุญสาร แสนมงคล จึงบอกกับพ่อแม่ให้ทราบเพื่อติดต่อขอแต่งงานกับนางหลุน ซึ่งสามีเก่าของนางคือนายบุญมี รังนามวาส ได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว ๑ ปี มีลูกด้วยกัน ๓ คน (พี่น้องร่วมมารดาเดียวกัน) คือ*

๑. นางสาวปาน รังนามวาส

๒. นายขาน รังนามวาส

๓. เด็กหญิงทองมี รังนามวาส

นางหลุน (มารดา) เป็นคนขยันประกอบอาชีพค้าขาย ส่วนนาจ้างคนในหมู่บ้านเดียวกันทำ เมื่อได้มาเท่าไหร่แบ่งกันคนละครึ่ง พยายามเลี้ยงลูกจนโตเป็นหนุ่มเป็นสาว กาลเวลาผ่านไป นางสาวปานก็แต่งงานกับนายเคนแล้วออกไปตั้งบ้านต่างหาก ส่วนนายขานไปเป็นทหารเกณฑ์ คงอยู่แต่นางสาวทองมีช่วยแม่ขายของชำอยู่บ้าน ในเวลาต่อมานายบุญสาร แสนมงคลจึงได้แต่งงานกับนางหลุนตามประเพณี"

ภาพแกะสลักเรื่อง มารดาสุบินนิมิตก่อนตั้งครรภ์ บนบานประตูทางทิศใต้ อาคารพิพิธภัณฑ์ชั้น ๑ พระบรมธาตุธรรมเจดีย์ วัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี

ความฝันของมารดา

ก่อนที่มารดาของท่านจะตั้งครรภ์นั้น ในคืนวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๓ มารดาเล่าว่า *"ได้ฝันเห็นพระ ๙ รูป มายืนอยู่ที่ประตูหน้าบ้าน ครั้นวันรุ่งขึ้น ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เพ็ญเดือน ๓ เป็นวันมาฆบูชา ได้เห็นพระกัมมัฏฐาน ๙ รูป มาบิณฑบาต*

ยืนอยู่ หน้าบ้าน ด้วยอาการสำรวมอินทรีย์ มีกิริยากายอันงาม แม่มองเห็นพระเถระเหล่านั้นก็เกิดความเลื่อมใสศรัทธาเป็นอย่างยิ่ง ดูเหมือนท่านจะมาโปรด จึงรีบจัดภัตตาหารใส่ภาชนะไปนั่งคุกเข่าประนมมือตรงหน้าพระเถระผู้เป็นหัวหน้า ยกมือไหว้ แล้วใส่บาตรจนครบทั้ง ๙ รูป จึงนั่งพับเพียบประนมมือพร้อมกล่าวขอพรว่า ***"ดิฉันอยากได้ลูกชายสัก ๑ คน จะให้บวชเหมือนพระคุณเจ้าค่ะ"*** *พระเถระก็กล่าวอนุโมทนาว่า* ***"เอวํ โหตุ เอวํ โหตุ เอวํ โหตุ"*** *คุณแม่ก็รับว่า* ***"สาธุ สาธุ สาธุ"*** *แล้วพระเถระเหล่านั้นก็เดินจากไป"*

อยู่ต่อมาได้ ๑ เดือน ก็ตั้งครรภ์ตามที่ปรารถนาไว้ ครั้นถึงวันอังคาร แรม ๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีกุน ตรงกับวันที่ ๑๐ **เดือนตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๕๔** เวลาย่ำรุ่งก็คลอดลูกเป็นชาย จึงเรียกบิดาให้มาดู แล้วจัดแจงแต่งที่ให้มารดานอนผิงไฟตามประเพณี (อยู่กรรม) เป็นเวลา ๑๐ วัน ๑๐ คืน

ผูกพันด้วยน้ำนมแม่

ในช่วงวัยทารก บิดามารดาได้ทะนุถนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงดูท่านเป็นอย่างดี เมื่ออายุได้ ๑ เดือน บิดาก็ตั้งชื่อให้ว่า **เด็กชายจันทร์ศรี** พออายุได้ ๓ เดือน มารดาน้ำนม

โยมอาบุตรดี และคุณแม่ปัททุมมา

น้อยลงไม่พอแก่ความต้องการของลูก จึงไปขอร้อง**คุณแม่ปัททุมมา**ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทสนมกันพอดีกับคุณแม่ปัททุมมา ก็เพิ่งคลอดลูกเป็นผู้หญิง ได้ ๗ วัน คุณพ่อได้ตั้งชื่อให้ว่าเด็กหญิงสุภาณี คุณแม่ปัททุมมาได้มีความเมตตาปรานียินดี ให้เด็กชายจันทร์ศรีดื่มน้ำนมด้วยกันกับเด็กหญิงสุภาณีฉันท์พี่น้องท้องเดียวกัน หลวงปู่เล่าว่า *"ดื่มน้ำนมแม่ อยู่ ๓ ปี ไม่ได้ดื่มนมวัว นมควาย เด็กสมัยใหม่เลี้ยงยาก ดื้อ เพราะไม่ได้ดื่มน้ำนมแม่ ดื่มนมวัว นมควาย จึงไม่ค่อยมีความรัก ผูกพันกับพ่อแม่"*

สนใจพุทธศาสนาแต่เยาว์วัย

ตั้งแต่เยาว์วัยท่านมีอุปนิสัยสุภาพเรียบร้อย ว่านอนสอนง่าย ซื่อสัตย์สุจริต มีเมตตาปรานี ไม่ชอบเบียดเบียนรังแกสัตว์ ไม่อิจฉาริษยา ไม่ผูกโกรธจองเวร แถมยังฝักใฝ่สนใจในพระพุทธศาสนา ประกอบกับครอบครัวก็มีศรัทธาเลื่อมใส บำเพ็ญบุญกุศลอยู่เป็นประจำมาแต่เดิม จึงเป็นสิ่งสนับสนุนให้ท่านได้ก้าวเข้าสู่ร่มเงาแห่งพระพุทธศาสนาได้อย่างราบรื่น ดังที่ท่านเล่าว่า *"ตอนอายุ ๒ ขวบ คุณแม่จะเป็นผู้อุ้มเด็กชายจันทร์ศรี ส่วนคุณพ่อจะถือขันข้าวไปใส่บาตรพระทุกวัน จนทำให้เด็กชายจันทร์ศรีนั้นมีนิสัยสนใจในพระเป็นอย่างยิ่ง เมื่อเห็นพระผ่านไปก็ยกมือไหว้ พอเริ่มอายุ ๔-๕ ขวบ ก็ชอบนำเด็กๆ รุ่นราวคราวเดียวกันทั้งชายและหญิง ๗-๘ คนออกไปเล่นหน้าบ้าน กวาดทรายมารวมกันเป็นกองใหญ่พอสมควร ก่อให้เป็นเจดีย์ทราย กองที่ ๒ ก่อให้เล็กลงสมมติให้เป็นธรรมาสน์ เด็กชายจันทร์ศรีนั่งบนกองทรายนั้นแล้วขึ้นเทศน์ โดยกล่าวว่า นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ๓ จบ แล้วก็เอวังด้วยประการฉะนี้ เด็กชายหญิงทั้ง ๗ คนต่างนั่งพับเพียบประนมมือฟังด้วยความเรียบร้อย พอจบแล้วก็รับว่า สาธุพร้อมกัน ๓ จบ แล้วจึงแยกย้ายกันกลับเรือนของตน"*

ไม่ทานอาหารดิบๆ สุกๆ

ตามปกติแล้ว คนในชนบททั่วไปในภาคอีสานก็มักชอบรับประทานอาหารดิบๆ สุกๆ เป็นครั้งคราว เมื่อบรรดาญาติพี่น้องชักชวนให้เด็กชายจันทร์ศรีร่วมวงรับประทานด้วย ก็จะปฏิเสธและหลีกไปที่อื่น เพราะรู้สึกว่า อาหารดิบๆ สุกๆ นั้น ไม่น่าทาน และผู้ที่รับประทานก็ดูประหนึ่งเหมือนยักษ์ที่กินเนื้อดิบ จึงเกิดความรู้สึกหวาดกลัว ไม่น่าร่วมรับประทานด้วย

ประสบความวิปโยคแต่ยังเล็ก

ในปีพ.ศ. ๒๔๖๒ ท่านต้องประสบกับความทุกข์อันใหญ่หลวง ที่ต้องเป็นเด็กกำพร้าพ่อตั้งแต่วัยพึ่งรู้เดียงสา ซึ่งขณะนั้นท่านอายุเพียง ๘ ปี ท่านเล่าให้ฟังถึงความรู้สึกที่จำต้องพลัดพรากจากคนที่ตนรักด้วยความอาลัยอาวรณ์ แม้เหตุการณ์นั้นจะผ่านเลยไปกว่า ๙๐ ปี แต่ความทรงจำของท่านยังแจ่มชัด

ในขณะที่ท่านบรรยายเหตุการณ์ในครั้งนั้น น้ำตาก็เริ่มปริ่มล้นที่ขอบตาทั้ง ๒ ข้าง น้ำเสียงที่เล่าฟังดูสลดใจ *"เมื่ออายุได้ ๘ ปี คุณพ่อก็ป่วยเป็นโรคฝีกรามช้างที่ฟัน ทานอาหารอะไรก็ไม่ได้ สมัยนั้นไม่มีหมอ มีแต่ยารากไม้ สมุนไพรก็ไม่หาย ป่วยอยู่ประมาณ ๕-๖ เดือน ก็เสียชีวิตในขณะที่อายุได้ประมาณ ๖๐ ปี เวลาเขา เอาศพไปป่าช้า ก็ขอตามเขาไป เวลาเขาจะเอาศพลงหลุม ก็เปิดโลงศพเอาน้ำมะพร้าวไปล้างหน้าศพ ก็ขอเขาทำด้วย พอเห็นหน้าพ่อก็ร้องไห้ จากนั้นเขาก็เอาฝาปิดโลงแล้วลงหลุม เอาดินถม ไม่ได้เผา สมัยนั้นมีแต่ขุดหลุมฝังในป่าช้า ทุกคนในครอบครัวได้รับความเศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างยิ่ง"*

จากนั้นท่านก็ได้อาศัยมารดาและพี่สาวคนเล็กเป็นผู้เลี้ยงดูด้วยเมตตาจิต ท่านเริ่มเห็นความทุกข์ยากลำบากในการใช้ชีวิตทางโลก โดยเฉพาะเมื่อขาดผู้นำครอบครัว ต้องเหน็ดเหนื่อยตรากตรำ ดิ้นรนเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง อาศัยเพิงหน้าบ้านประกอบอาชีพค้าขายอาหารเล็กๆ น้อยๆ ส่วนนาก็ให้เขาเช่าทำกิน พอได้ข้าวมาก็แบ่งกันคนละครึ่งเพื่อมาเลี้ยงครอบครัว

ท่านยังเล่าถึงตอนมารดาป่วยหนักว่า *"ตอนนั้นเป็นเณรอยู่วัดป่าวิเวกธรรม จังหวัดขอนแก่น เขามาบอกว่า แม่ป่วยหนัก ก็ลาพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม ไปดูแม่ขณะที่ท่านยังพอพูดได้อยู่ ต่อมาท่านก็มาเสียชีวิตด้วยโรคชรา อายุประมาณ ๘๐ กว่าปี จึงให้คนเขาเอาไม้ฝังที่หลุมศพทำเป็นเครื่องหมายไว้ จนกระทั่งเป็นเปรียญ พรรษา ๖ พอรับพัดฯ กลับขึ้นมาก็ให้เขาขุดขึ้นมาเผาโดยที่ฟันยังไม่ถอนเลย"*

เด็กวัดโพธิ์ศรี

ในปีพ.ศ. ๒๔๖๔ เมื่อท่านอายุได้ ๑๐ ปี พอดี *มารดาก็นำท่านไปฝากที่วัดโพธิ์ศรี ซึ่งก็ตรงกับความประสงค์ของท่านอยู่พอดี ท่านเล่าให้ฟังว่า *"สาเหตุที่ชอบไปอยู่วัด เพราะเห็นพระแล้วเลื่อมใส"* ในขณะนั้น **เจ้าอธิการเป๊ะ ธมฺมเมตฺติโก** เป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี บ้านโนนทัน

อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มีตำแหน่งเป็นเจ้าคณะตำบลโนนทัน และเป็นครูสอนภาษาไทย นักเรียนโรงเรียนประชาบาลซึ่งตั้งอยู่ในวัด เจ้าอาวาสเป็นพระใจดี มีเมตตา รับท่านไว้เป็นลูกศิษย์ใกล้ชิดเหมือนลูกบุญธรรม ทำให้ท่านได้รับความอบอุ่นเหมือนกับพ่อผู้บังเกิดเกล้า หลวงพ่อเป๊ะได้เมตตาท่านเป็นพิเศษ เนื่องจากเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความประพฤติเรียบร้อย ว่านอนสอนง่าย เชื่อถ้อยฟังคำแนะนำพร่ำสอนมากกว่าเด็กคนอื่นๆ ที่อยู่ด้วยกัน ๕ คน

ไม่เบียดเบียนสัตว์

ในวัยเยาว์ เมื่อเพื่อนชวนให้ไปเที่ยวเล่นยิงกบ ตกปลาตามประสาเด็ก เด็กชายจันทร์ศรี ก็ไปเล่นกับเพื่อนด้วย ท่านเล่าให้ฟังอย่างน่าขบขันว่า *"ตอนเป็นเด็กนักเรียน ยังไม่ได้บวช ฝนตกน้ำเต็มทุ่งเต็มท่าก็เอาเบ็ดมาแจกกัน หลวงปู่ก็เอา แต่ไม่เอาไส้เดือนใส่เบ็ด เอาแต่เบ็ดลงน้ำ ทำท่าชิดๆ ขึ้น ก็ไม่ได้ปลา เพื่อน ก็มาเขกหัวเล่น หลวงปู่ก็ร้องบอกไปว่า ก็ปลามันไม่กิน กูก็ไม่ได้ซิว่ะ"* หรือตอนที่เพื่อนพาไปยิงกบเพื่อนำมาเป็นอาหาร เด็กชายจันทร์ศรีก็จะตั้งใจยิงข้ามเพื่อไม่ให้ถูกตัวกบ เพื่อนๆ ต่างได้กบกันไปคนละหลายตัว แต่เด็กชายจันทร์ศรีกลับไม่ได้เลยซักตัว ดังที่ท่านเล่าว่า *"สมัยก่อนใช้ไม้ซาง เป่าพุ (ยิงลูกดอก) ไปยิงกบที่ห้วย พอกบมันกระโดดขึ้นมาก็ยิง แต่ยิงให้ข้ามหัวกบ เพื่อนเขาได้คนละพวงสองพวง*

หลวงปู่ไม่ได้ชักตัว เพราะไม่ได้ตั้งใจยิงให้มันถูก ***ในชีวิตหลวงปู่ ตั้งแต่เกิดมาเรื่องการฆ่าสัตว์นี่น้อยที่สุด จนกระทั่งบวชเป็นเณร อายุ ๑๔ ปี ก็รักษาศีล ๑๐ และบวชเป็นพระก็รักษาธรรมวินัยอยู่มาตลอดจนถึงปัจจุบัน”***

นำสัตว์ไปปล่อย

ชีวิตของเด็กวัด ก็ต้องรับโอวาทและปฏิบัติรับใช้ตามความประสงค์ของครูบาอาจารย์ มีอยู่คราวหนึ่ง พระได้สั่งให้เด็กชายจันทร์ศรีนำกบที่อยู่ในถังใต้ถุนศาลาไปปล่อย (เป็นกัปปิยโวหารของพระ ตามพระธรรมวินัย ในความประสงค์จริงๆ คือให้นำไปปล่อยลงหม้อต้มน้ำเพื่อประกอบเป็นอาหารเพล) แต่เด็กชายจันทร์ศรีกลับนำไปปล่อยในป่าไผ่ ด้วยความปีติ ดีใจที่ได้ช่วยชีวิตสัตว์ ครั้นกลับมาพระก็ถามหากบในขณะที่จะฉันอาหารเพล เด็กชายจันทร์ศรีก็กราบเรียนไปตามตรงที่ได้นำกบไปปล่อยจึงโดนดุและจะถูกลงโทษ ท่านเล่าเหตุการณ์ระทึกขวัญใน ขณะนั้นว่า

“พอฝนตกก็ไปจับกบมาขังไว้ หลวงปู่ยังเป็นเด็กอยู่ ยังไม่ได้บวชเณร พระก็สั่งว่าบักน้อย มึง เอากบไปปล่อย หลวงปู่ก็เข้าใจว่าหมายถึงให้เอาไปฆ่า แต่ก็ไม่ยอมฆ่า กลับเอาไปปล่อยในป่าไผ่ พอกลับมาพระก็ถาม หลวงปู่ก็ตอบว่า ก็บอกให้ผมไปปล่อย ผมก็เอาไปปล่อยซิ พระก็ถือไม้เรียวจะทำโทษ หลวงปู่ก็วิ่งไปหาเจ้าอาวาสอาจารย์เป๊ะ เล่าให้ท่านฟัง ท่านก็เลยเรียกพระมาดุ”

เข้าสู่วัยเรียน

เมื่อเด็กชายจันทร์ศรี แสนมงคล อยู่รับใช้ได้ ๑ เดือน หลวงพ่อเป๊ะก็นำเข้าเรียนภาษาไทยในโรงเรียนต่อไป ท่านเล่าถึงการเรียนในสมัยนั้นว่า *“สมัยก่อนโรงเรียนจะมีแต่เฉพาะในวัด เรียกว่า โรงเรียนประชาบาล การสอนภาษาไทย เริ่มเรียนแต่ชั้นประถม ก กา เป็นต้นไป สอนตัวอักษรเสียก่อน แล้วถึงสอนสระ พอจำได้หมดก็ผสม เขาเรียกว่า เตรียม ๑ อายุ ๑๑ ขวบ เรียน ป.๑ อ่านหนังสือออกหมด พออายุ ๑๒ ขวบ ขึ้น ป.๒ ก็สอนเลขคณิต พออายุ ๑๓ ขวบ จบชั้นประถม ๓ ก็หมดชั้นเรียน ผลการสอบก็ผ่านปกติ อายุ ๑๔ ปี ก็ให้เป็น ครูสำรอง ช่วยสอน ใช้กระดานชนวน ไม่มีกระดาษเหมือนสมัยนี้ พอถึงเดือนพฤษภาคมจะเปิดเทอม หลวงปู่ก็ขอบวชเป็นเณร”*

ชีวิตในเพศบรรพชิต

ก่อนสู่ร่มผ้ากาสาวพัสตร์

หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป ท่านได้เล่าเหตุการณ์ตอนที่ท่านอายุ ๑๔ ปี ช่วงที่จะได้เข้าสู่ร่มผ้ากาสาวพัสตร์เป็นครั้งแรก และครองตนอยู่ในสมณเพศเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เป็นไปด้วยความสะดวกราบรื่น สมดังที่มารดาได้อธิษฐานไว้ก่อนที่จะตั้งครรภ์ ดังนี้ *"ในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ หลวงพ่อเป๊ะ ได้พิจารณาเห็นว่ามีความสนใจในทางสมณเพศ จึงเรียกเข้าไปหาแล้วถามว่า เธอจะบวชไหม หลวงปู่ก็ตอบท่านว่า บวชครับผม นับแต่วันนั้นมา ท่านหลวงพ่อเป๊ะก็สั่งท่องคำขานนาค พอหลวงปู่ท่องคำขานนาคได้คล่องแคล่วแล้ว ก็เข้ากราบเรียนท่านหลวงพ่อว่า กระผมท่องเพียง ๗ วันก็จำได้หมด พอว่าให้ท่านฟัง ท่านพูดว่า บวชได้แล้ว หลวงปู่ไปขออนุญาตจากคุณแม่ว่า หลวงพ่อเป๊ะจะบวชเณรให้ผม เมื่อคุณแม่ได้ยินคำพูดว่า บวชเณรเท่านั้น ก็อนุญาตทันที มีความปีติยินดี เป็นอย่างยิ่ง สมจริงตามที่ตั้งใจไว้"*

บรรพชาเป็นสามเณร

หลวงปู่เล่าต่อว่า *"ตื่นเช้าวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ พุทธศักราช ๒๔๖๘ เวลา ๐๖.๓๐ น. คุณแม่ได้จัดภัตตาหารกับดอกไม้ ธูปเทียนถือออกไปวัดเพื่อถวายหลวงพ่อเป๊ะผู้เป็นที่พึ่งของตน และให้ความอุปถัมภ์แก่เด็กชายจันทร์ศรีเป็นอย่างดี เวลาสองโมงเช้า พร้อมด้วยพระ ๘ รูป รวมเป็น ๙ รูปกับหลวงพ่อเป๊ะ ได้นำเด็กชายจันทร์ศรี แสนมงคล กับแม่และญาติโยมผู้คุ้นเคยกันจำนวน ๒๙ คนไปเวียนโบสถ์ ๓ รอบ แล้วเข้าไป*

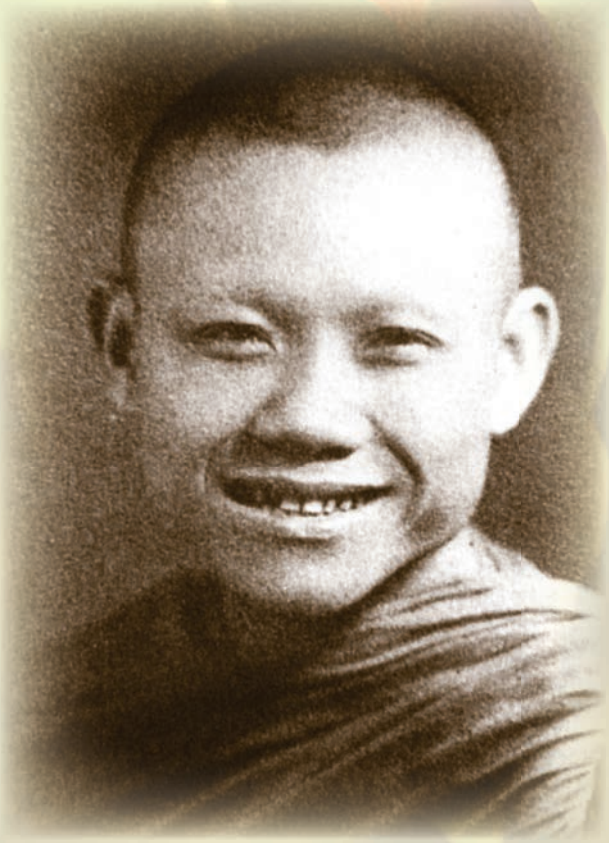

พระจันทร์ศรี แสนมงคล

ในโบสถ์ พอได้เวลาสามโมงเช้า ท่านหลวง พ่อเป๊ะ ธมฺมเมตฺติโก นั่งเป็นอุปัชฌาย์ บรรพชาให้เด็กชายจันทร์ศรี ท่านหลวงพ่อเป๊ะให้สรณะและศีลเอง เสร็จการบรรพชาต่อจากนั้น คุณแม่และผู้ที่มาร่วมงานบวชเณรก็ถวายเครื่องไทยทาน พระสงฆ์ทั้ง ๙ รูปก็ให้พรอนุโมทนาทานเป็นการเสร็จพิธี

เมื่อบวชแล้ว ท่านหลวงพ่อให้ท่องทำวัตรเช้า ทำวัตรค่ำ สวดมนต์เจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน และพระสูตรต่างๆ ได้คล่องแคล่วแล้วให้เรียนอักษรธรรม เช่น (นะ โม พุท ธา ยะ) อักษรธรรมประจำภาคอีสาน อักษรขอม (อิ สวา สุ) อักษรขอม ภาษาเขมร จนอ่านออกเขียนได้คล่องแคล่ว ต่อจากนั้นก็ฝึกหัดเทศน์มหาชาติชาดก ประจำภาษาพื้นเมืองของภาคอีสาน (เทศน์เสียงทำนองภาคอีสาน) ได้ตามนิยมพอสมควร อยู่ปฏิบัติพระอุปัชฌาย์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๘ - ๒๔๗๐ รวม ๓ ปี"

ผีดอนเจ้าปู่

เมื่อหลวงปู่จันทร์ศรีอายุได้ ๑๗ ปี ในวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ อาจารย์**บุตรดี แสนมงคล** (โยมอา) ได้ไปขออนุญาตจากท่านหลวงพ่อเป๊ะ ธมฺเมตฺติโก เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรี บ้านโนนทัน ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ ให้สามเณรจันทร์ศรี ไปอยู่วัดสมศรี บ้านพระคือ ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มี**พระอาจารย์ลี สิรินฺธโร** เป็นเจ้าอาวาส ต่อมาโยมอาบุตรดี แสนมงคล ได้นำเด็กชายจูม แสนมงคล มาบรรพชา โดยพระอาจารย์ลี สิรินฺธโร เป็นพระอุปัชฌาย์ ให้อยู่เป็นเพื่อนกัน ก็ได้เล่นสนุกไปตามประสาเณรน้อย จนได้ประสบเหตุการณ์แปลกๆ อย่างไม่คาดฝัน ท่านเล่าให้ฟังดังนี้

*"ขณะอยู่ในวัดสมศรี วันที่ ๕ เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ เวลาบ่ายโมง สามเณรจันทร์ศรี แสนมงคล กับสามเณรจูม แสนมงคล เป็นเณรที่ไม่กลัวผี จึงชวนกันไปตัดไม้ไผ่ในดอนเจ้าปู่คนละ ๑ ลำ เพื่อนำมาฝึกหัดสานตะกร้า แต่ไม่กล้าถือเข้ามาในวัดในเวลากลางวันเพราะกลัวเจ้าอาวาสจะลงโทษ จึงนำไปซ่อนไว้ในพุ่มไม้อีกแห่งหนึ่ง เวลาค่ำประมาณ ๑ ทุ่มจึงจะพากันไปเอาไม้ไผ่ ในคืนวันนั้นเวลาหัวค่ำ ผีเจ้าปู่ได้เข้าสิงนางสุณีซึ่งมีบ้านอยู่ใกล้วัด มีอาการ ดุด่า ทำท่ากิริยา กายวาจา ดุด่าคนโน้นคนนี้ ซึ่งพากันไปดูนายบุญมี ผู้เป็นสามี จึงนิมนต์**พระอาจารย์ลี สิรินฺธโร** เจ้าอาวาสวัดสมศรี มาทำน้ำพระพุทธมนต์ให้นางสุณีดื่ม พอดื่มน้ำพระพุทธมนต์ ไปได้สัก ๒-๔ นาที ก็พูดออกมาว่า*

กูจะฆ่าเณรน้อยทั้ง ๒ รูปซึ่งไปตัดไม้ไผ่กูให้ตาย ส่วนสามเณรจันทร์ศรีกับสามเณรจูม ก็ดูอยู่ที่นั้นเชื่อบ้าง ไม่เชื่อบ้าง จึงพากันกลับวัด พอมาถึงกุฏิแล้วก็พากันสวดกรณียเมตตาสูตร พร้อมทั้งแผ่เมตตาจิตให้เจ้าปู่หายโกรธ เวลาเที่ยงคืน ผีเจ้าปู่ออกจากการเข้าสิงร่างนางสุณี นางสุณีก็ลุกขึ้นนั่งพูดตามปกติ เหมือนไม่มีอะไรเข้าสิงมาก่อน คนทั้งหลายก็พากันกลับไปเรือนของตน

เวลาเช้าพระอาจารย์ลี สิรินฺธโร เจ้าอาวาสเรียกสามเณรจันทร์ศรีและสามเณรจูม ไปถามว่าเณรทั้ง ๒ รูป ได้พากันไปตัดไม้ไผ่ในดอนเจ้าปู่หรือไม่ สามเณรจันทร์ศรีและสามเณรจูมก็ ตอบท่านว่า กระผมทั้ง ๒ รูปได้ไปตัดไม้ไผ่ดังที่นางสุณีพูดตอนผีเข้าสิงจริง ท่านพระอาจารย์ลีได้ฟังแล้วก็ไม่ว่าอะไร

ในสถานที่นั้น ที่ตั้งศาลเจ้าปู่ไว้บนจอมปลวก มีต้นหว้าใหญ่อยู่ที่นั่น ซึ่งชาวบ้านถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์และมีฤทธิ์เดชมาก มีป่าไม้ไผ่ และปลูกต้นไม้นานาชนิดอยู่ในดอนนั้นเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านเรียกดอนปู่ตา เมื่อเดือน ๖ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ชาวบ้านพร้อมกันจัดเครื่องสังเวยมี หัวหมู ๑ หัว เป็ด ๙ ตัว ไก่ ๙ ตัว เหล้า ๑ ไห และดอกไม้ ธูปเทียนไปทำพิธีบวงสรวง กราบไหว้เป็นประจำทุกปีเพื่อความสุขสวัสดิ์พิพัฒน์มงคลแก่ตน ทุกคนในหมู่บ้านพระคือ ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สถานที่นี้มีลำห้วยใหญ่ มีน้ำใสสะอาด ปราศจากมลพิษทั้งปวง และเป็นที่สงบ สงัดวิเวก วังเวง ร่มรื่น ไม่มีใครรบกวน อีกทั้งไม่มีใครไปตัดต้นไม้ในดอนนั้นเพราะกลัวเจ้าปู่จะโกรธ ถ้ามีผู้ใดผู้หนึ่งไปตัดต้นไม้ในดอนนั้นเอามาใช้ประโยชน์ส่วนตัว พอถึงเวลากลางคืนประมาณ ๔-๕ ทุ่ม เจ้าปู่ก็จะแสดงตนเป็นเสือ เป็นงูใหญ่ เข้าไปในกลางหมู่บ้านให้เห็น เมื่อชาวบ้านเห็นเสือก็ดี เห็นงูใหญ่ก็ดี จึงไปบอกแก่ผู้เฒ่าที่เป็นคนดูแลศาลเจ้าปู่ (ชาวบ้านเรียกว่า พ่อจ้ำ) คือ ผู้รับใช้เจ้าปู่นั่นเอง เมื่อผู้รักษาศาลเจ้าปู่ทราบแล้ว คิดว่าเหตุการณ์ที่ไม่เป็นมงคลจักเกิดแก่คนในหมู่บ้านแน่นอน จึงบอกให้ผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุมลูกบ้าน เมื่อลูกบ้านมาประชุมพร้อมกัน ผู้เฒ่าก็จะบอกให้ผู้ทำผิดนั้นนั่งคุกเข่าประนมมือ กล่าวคำขอขมา พร้อมด้วยของเซ่นไหว้ต่างๆ"

เรื่องการนับถือผีสางนางไม้ พระภูมิเจ้าที่ บนบานศาลกล่าวด้วยเครื่องเซ่นบวงสรวง ได้เป็นความเชื่อที่ฝังลึกอยู่ในชีวิตของชาวบ้านโดยทั่วไป ในสมัยก่อนคนจะตกอยู่ในความหวาดกลัวอำนาจลี้ลับที่ไม่มีใครจะกล้าไปท้าทาย ต้องยอมตนอยู่ภายใต้ความเชื่อดังกล่าว เพื่อให้รอดพ้นอันตรายจากสิ่งลี้ลับ จนกระทั่ง**พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต** ได้ฝึกหัดปฏิบัติตน

จนค้นพบธรรมอันเป็นที่พึ่งอย่างแท้จริง นำมาเผยแผ่สั่งสอนบรรดาพระเณรและศรัทธาญาติโยม ให้เลิกนับถือภูตผีปีศาจ หันมานับถือไตรสรณคมน์เป็นที่พึ่ง เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในปฏิปทาคำสอน น้อมรับเอาไปปฏิบัติตาม จนบังเกิดผลเป็นความสุขอย่างแท้จริง ความเชื่อที่ผิดๆ ก็ได้ลดน้อยลงไป ดังคำเทศนาของท่าน**พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต** ตอนหนึ่งว่า

“การให้ทานและการรักษาศีล ภาวนานั้น ถ้าจะให้เกิดผลานิสงส์มาก
จะต้องละจากความเห็นที่ผิดให้เป็นถูกเสียก่อน
เช่นการนับถือภูตผีปีศาจ ตลอดจนเทวดาและนางไม้เป็นสรณะ
เป็นเรื่องที่เหลวไหลไร้เหตุผล”

ที่ ๖๗๘๐/๒๔๗๔

ศุภมัสดุ พุทธศักราช ๒๔๗๔ สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารพระองค์ สมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก ธรรมิกมหาราชาธิราชเจ้า เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภก มีพระราชประสงค์จะให้พระปริยัติธรรมเจริญรุ่งเรือง เป็นปัจจัยแห่งปฏิบัติธรรม จึงพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่คณะสาฆ์ เพื่อได้สอบความรู้ธรรมวินัยภิกษุสามเณรสืบอายุพระพุทธศาสนา ได้เปิดสนามหลวงสอบความรู้ ประจำ พ.ศ. ๒๔๗๔ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าทรงเป็นประธาน พร้อมด้วยพระเถรานุเถระเมืองและกรรมการผู้สอบ กับเจ้าพนักงานกระทรวงธรรมการเจ้าหน้าที่ฝ่ายธุรการ ฯ

สนามหลวงได้สอบความรู้ธรรมวินัยของ สามเณรจันทร์ศรี นามฉายา อายุ ๑๙ พรรษา วัด ศรีจันทร์ จังหวัด ขอนแก่น สำนักเรียน วัดศรีจันทร์ ได้ตามหลักสูตรแห่งองค์นักธรรม ชั้นตรี นาคภูมิ แล้ว ขออำนวยพรให้เจริญถาวรในธรรมเป็นนิตย์เทอญ ฯะ

ให้ไว้ณวันที่ ๑๘ เดือน พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ฯะ

พึงได้ในราชการ

ตราเสมาธรรมจักรใหญ่ ตราสนามหลวง

ใบประกาศนักธรรมชั้นตรี มอบให้ สามเณรจันทร์ศรี แสนมงคล เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๔๗๕

รักษาพระธรรมวินัย

การบวชเป็นพระเป็นเณร หากตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ย่อมเกิดอานิสงส์ ผลบุญเป็นอันมาก ตรงกันข้าม หากย่อหย่อน ละเลย ไม่รักษาศีลให้บริสุทธิ์ ย่อมเกิดผล อันเป็นทุกข์ในภายหลัง ดังที่หลวงปู่เล่าว่า *"บวชเป็นเณรมหานิกายอยู่ ๔ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๑ เพื่อนเขาชวนให้ไปกินข้าวเย็นก็วิ่งหนีเลย ไม่เอา* ***บอกว่ามันผิดศีล หิวก็ต้องอด ส่วนเพื่อนไอ้คนที่มันกิน ขี้กลากกินหัวบ้าง หิดบ้าง แต่หลวงปู่ไม่เป็นอะไรเลย เพราะรักษาศีล รักษาความสะอาด*** *พออายุ ๑๗ ปี ก็ขอญัตติเป็นธรรมยุต"*

กองทัพธรรม

ย้อนกลับไปช่วงที่กองทัพธรรมพระกัมมัฏฐานออกธุดงค์เพื่อเผยแผ่ธรรมในภาคอีสาน หลังจากออกพรรษา ปี พ.ศ. ๒๔๖๙ แล้ว ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต และศิษยานุศิษย์ประกอบด้วยพระภิกษุสามเณรประมาณ ๗๐ รูป เดินทางมาที่บ้านโนนแดง อำเภอท่าอุเทน (ปัจจุบันอยู่ในกิ่งอำเภอนาหว้า) จังหวัดนครพนม และที่นั้นได้มีการประชุมหารือกันในเรื่องที่จะไปเผยแผ่ธรรมและไปโปรดเทศนาญาติโยมที่เมืองอุบลฯ รวมทั้งได้วางระเบียบการปฏิบัติเกี่ยวกับการอยู่ป่า การตั้งสำนักปฏิบัติ และแนวทางแนะนำสั่งสอน

ภาพประวัติ พระธุดงคกัมมัฏฐาน สายหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต จิตรกรรมผืนผ้าใบ ประดิษฐาน ณ ชั้น ๒ พระบรมธาตุธรรมเจดีย์ วัดโพธิสมภรณ์

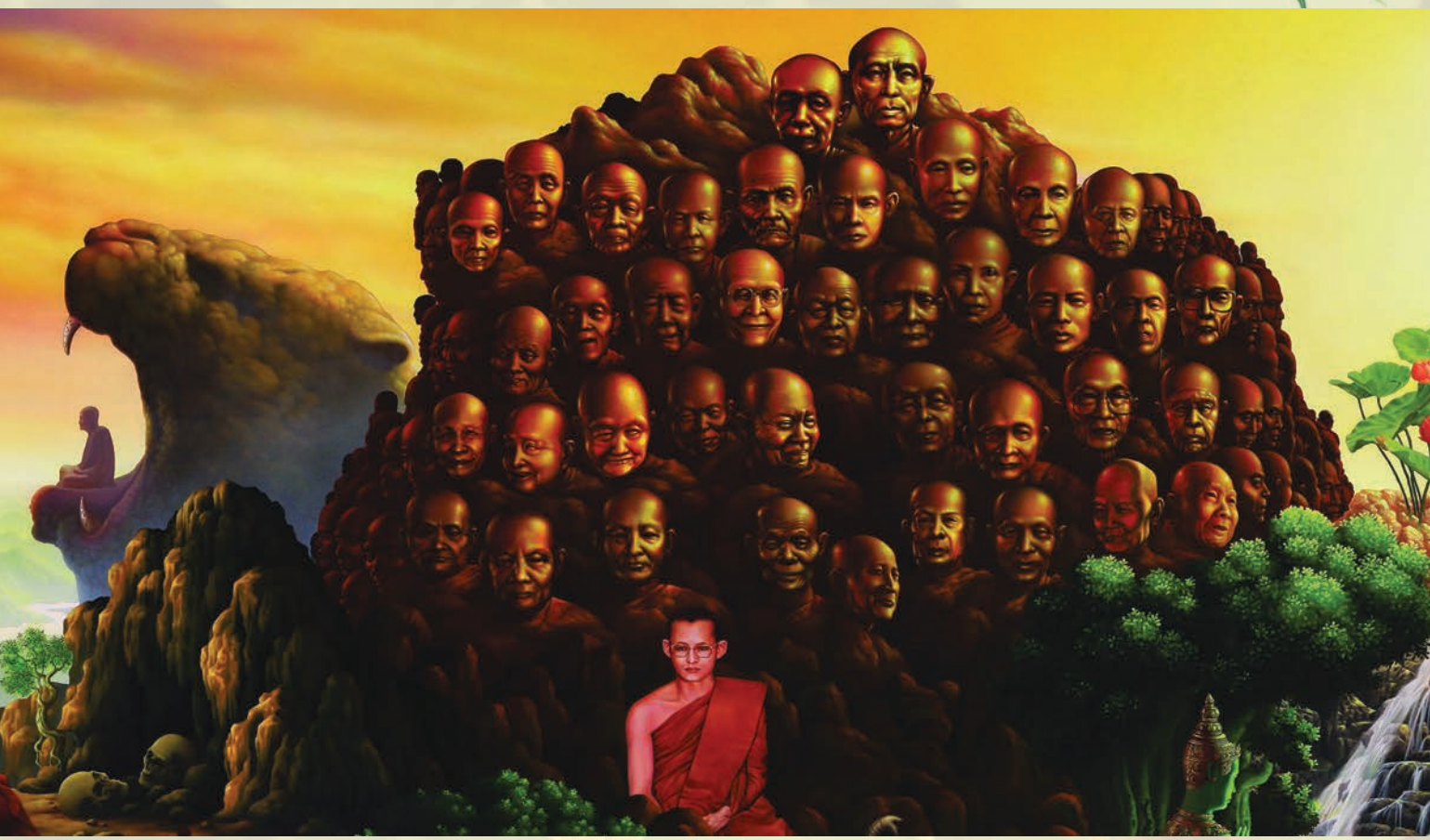

ภาพพระบูรพาจารย์ พระธุดงคกัมมัฏฐาน สายหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต

การปฏิบัติธุดงคกรรมฐาน เพื่อให้คณะศิษย์นำไปปฏิบัติให้เป็นระเบียบเดียวกัน การเดินธุดงค์แบบนี้ท่านบอกว่าเป็นการโปรดสัตว์ เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พุทธบริษัททั้งหลาย

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ขณะที่ท่านพระอาจารย์มั่นทำสมาธิภาวนา ก็ได้ปรารภขึ้นในใจว่า *"จะออกจากหมู่คณะไปแสวงหาสถานที่วิเวก เพื่อจะได้มีโอกาสพิจารณาค้นคว้าในปฏิปทาสัมมาปฏิบัติ ให้ได้รับความเข้าใจชัดเจนและแจ่มแจ้งเข้าไปอีก แล้วจะได้เอาปฏิปทาอันถูกต้องนั้นฝากไว้แก่เหล่าสานุศิษย์ในอนาคตต่อไป เพราะพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงตรัสไว้ดีแล้วนั้นย่อมมีนัยอันสุขุมลุ่มลึกมาก ยากที่จะทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามพุทธประสงค์ได้*

ผู้ปฏิบัติตามรอยพระบาทพระพุทธองค์และตามปฏิปทาที่พระอริยเจ้าได้ดำเนินมาก่อนแล้วนั้น เมื่อไม่เข้าใจแจ่มแจ้งแล้ว ย่อมจะเขวไปจากปฏิปทาที่ถูกต้องก็เป็นได้หรืออาจดำเนินไปโดยผิด ๆ ถูก ๆ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ผู้ปฏิบัติดีทั้งหลายก็จะเข้าไม่ถึงศีลถึงธรรมหรืออาจถึงกับป่วยการไม่เป็นประโยชน์แก่ตนของตน การปฏิบัติพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา

ก็จะมีแต่ความพอกพูนกิเลสให้เจริญงอกงามขึ้นในตนของตนเท่านั้น ซึ่งไม่สมกับว่าพระธรรมวินัยเป็นของชำระกิเลสที่มีอยู่ให้สิ้นไปจากสันดานแห่งเวไนยสัตว์ทั้งหลาย

อนึ่ง การอยู่กับหมู่คณะจะต้องมีภาระการปกครอง ตลอดถึงการแนะนำพร่ำสอนฝึกฝนทรมานต่างๆ ซึ่งทำให้โอกาสและเวลาที่จะค้นคว้าในพระธรรมวินัยไม่เพียงพอ ถ้าแลเราปลีกตัวออกไปอยู่ในสถานที่วิเวก ซึ่งไม่มีภาระแล้ว ก็จะได้มีโอกาสเวลาในการค้นคว้ามากขึ้น ผลประโยชน์ในอนาคตก็จะบังเกิดขึ้นมาให้เป็นที่น่าพึงใจ"

ครั้นท่านปรารภในใจอย่างนั้นแล้ว ท่านจึงได้เรียกศิษย์ทั้งหลายมาประชุมกัน ท่านได้แนะนำให้มีความมั่นคงดำรงอยู่ในข้อวัตรปฏิบัติอย่างที่ได้เคยแนะนำสั่งสอนมาแล้วนั้น แล้วจึงได้มอบหมายให้อำนาจแก่พระอาจารย์สิงห์และพระอาจารย์มหาปิ่นเป็นผู้บริหารปกครองแนะนำพร่ำสอนตามแนวทางที่ท่านได้แนะนำมาแล้วต่อไป

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ พระอาจารย์สิงห์ และพระอาจารย์มหาปิ่น พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรรวมกันถึง ๘๐ รูป ได้เดินธุดงควัตรจากจังหวัดอุบลฯ มาถึงเมืองขอนแก่น โดยมีจุดมุ่งหมายจะมาช่วยเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังจากนั้นก็ได้แยกกันจำพรรษาตามสำนักสงฆ์ต่างๆ

การญัตติพระเณร เป็นธรรมยุต

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ **พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล** และ**พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ** อยู่จำพรรษาที่สำนักสงฆ์วัดป่าบ้านพระคือ ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ในการเพื่อเผยแผ่ธรรมที่หมู่บ้านนี้ ถือว่าได้ผลดีเป็นอย่างยิ่ง เพราะท่านเจ้าอาวาส**วัดสมศรี พระอาจารย์ลี สิรินฺธโร** ท่านฟังเทศน์แล้วเกิดความศรัทธาเลื่อมใส จึงมาขอญัตติเป็นพระเป็นเณร ธรรมยุต หมดทั้งวัด มีพระ ๕ รูปสามเณร ๑ รูป ประกอบด้วย

๑. **พระอาจารย์ลี สิรินฺธโร**
๒. **พระสอน สุสาสโก**
๓. **พระวัน สุวณฺโณ**
๔. **พระทองคำ คมฺภีรปญฺโญ**
๕. **พระคำไพ อุปควณฺโณ**
๖. **สามเณรจันทร์ศรี แสนมงคล**

จากซ้าย หลวงปู่ฝั้น อาจาโร, พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล พระญาณวิศิษฏ์ (หลวงปู่สิงห์ ขนฺตยาคโม)

ท่าน**พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล** รับว่า "**ญัตติได้**" แต่ให้มาฝึกคำขานนาคด้วยสำเนียงภาษามคธ จนคล่องแคล่วเสียก่อน ต่อจากนั้น ได้มาฝึกคำขานนาคกับท่าน**พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ** เพียง ๗ วัน เท่านั้น ก็ว่าได้ถูกต้องตามอักขรฐานกรณ์ของภาษามคธ แล้ว**พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล** จึงไปเรียนให้ ท่าน**พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม** ทราบความประสงค์ ท่านพระอาจารย์สิงห์เห็นชอบด้วย จึงไปกราบเรียน พระครูพิศาลอรัญญเขตร เจ้าอาวาส วัดศรีจันทร์ มาเป็นพระอุปัชฌาย์ ท่านพระครูพิศาลฯ สั่งว่าให้จัดแพกลางลำห้วยพระคือ (สีมาน้ำ) เรียบร้อยแล้ว กำหนดวันบวช ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ พ.ศ. ๒๔๗๒ ก่อนที่จะทำพิธี ญัตตินั้นท่าน**พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล** ให้ลาสิกขาก่อนแล้วให้นุ่งผ้าขาวห่มผ้าขาว เวลาบ่ายโมงทำพิธีญัตติกรรมในสีมาน้ำ

พระครูพิศาลอรัญญเขตร	เป็นพระอุปัชฌาย์
พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม	เป็นพระกรรมวาจาจารย์
พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล	เป็นพระอนุสาวนาจารย์

พระนั่งอันดับ ๒๖ รูป ล้วนเป็นพระกัมมัฏฐานทั้งนั้น รวมกันเป็น ๒๙ รูป ส่วนสามเณรจันทร์ศรี แสนมงคล พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล เป็นผู้ให้สรณะและศีล เมื่อบรรพชาอุปสมบทแล้วก็อยู่วัดป่าดอนเจ้าปู่เพื่ออบรมกัมมัฏฐานและธุดงควัตรต่อไป

นับแต่นั้นมาพระธรรมยุต เกิดขึ้นที่บ้านพระคือ ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยพระ ๕ รูป สามเณร ๑ รูป เมื่อญัตติแล้วอยู่รับการอบรมจิตภาวนาและข้อวัตรปฏิบัติในธุดงควัตร ๑๓ ข้อ ถือเป็นผลงานของพระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล และพระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ

เดินธุดงควัตรปฏิบัติกัมมัฏฐาน

หลวงปู่จันทร์ศรีได้เล่าถึงประสบการณ์ที่ได้เคยออกเที่ยวธุดงคกัมมัฏฐานในขณะ เป็นสามเณรดังนี้ *"ออกพรรษาแล้วต้นเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๒-๒๔๗๓* ***พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ พร้อมด้วย พระลี พระสอน พระทองคำ พระวัน สามเณรจันทร์ศรี สามเณรพรหม และสามเณรกลม*** *คฤหัสห์ ๑ คน กราบลา* ***พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม*** *ไปวิเวก ตำบลสาวถี พักที่ป่าช้าบ้านโนนรังได้ ๑ เดือน กำนันได้นำราษฎรในบ้านสาวถี บ้านงิ้ว จำนวนมากมาฟังการอบรมศีลธรรมเป็นประจำทุกวัน จากนั้น* ***พระลี สิรินฺธโร*** *ผู้เป็นหัวหน้าคณะพระ ๔ รูป สามเณร ๑ รูป กราบลา****พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ*** *เพื่อไปวิเวกต่อบนภูเก้า อำเภอโนนสัง จังหวัดหนองบัวลำภู อันเป็นสถานที่สงบสงัดเป็น เวลา ๑ เดือน เดินทางไปวิเวกที่ ถ้ำผาปู่ จังหวัดเลย และพัก ๑ เดือน จากนั้นเดินทางมา พักบ้านนาสีดา พักที่พระพุทธบาทบัวบก ช่วย****พระอาจารย์สีทัตถ์ พระอาจารย์บุญ ปญฺญาวุโธ*** *สร้างเจดีย์อยู่ ๑ เดือน ตอนนั้นหลวงปู่เป็นสามเณรอายุ ๑๗-๑๘ ปี ไปพักอยู่คอกม้าบารส ก็ไปช่วยยกหิน ขนวัสดุ ทำเจดีย์ครอบรอยพระพุทธบาท สมัยนั้นไม่มีปูนซีเมนต์ ใช้ปูนขาว เผาทางฝั่งไทยบ้าง ฝั่งลาวบ้าง ก่อขึ้นไปเรื่อยๆ* ***พระอาจารย์สีทัตถ์เป็นพระฝ่ายมหานิกาย พระอาจารย์บุญ เป็นพระฝ่ายธรรมยุต*** *ก็มาช่วยกัน พระอาจารย์*

สีทัตถ์เป็นคนท่าอุเทน มีญาติโยม จากฝั่งไทยบ้าง ฝั่งลาวบ้าง มาช่วยงาน ก่อสร้างเป็นจำนวนมาก"

ภาวนาสู้ความกลัวเสือ

*หลวงปู่เล่าต่อว่า "จากนั้นก็ลงมาพักป่าช้าบ้านค้อ วัดป่าอรัญญิกาวาส อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี แล้วเดินทางไปพักที่หินหมากเป้งเป็นเวลา ๗ วัน แล้วเดินทางต่อจนมาพักที่พระพุทธบาทเวินกุ่ม ตอนนั้นยังไม่มีมณฑปครอบรอยพระพุทธบาท รอยพระพุทธบาทมีขนาดใหญ่ ข้างๆ มีโพรงหินเป็นรูใหญ่ มีน้ำใสสะอาดอยู่เต็มไม่เคยหมด ได้อาศัยดื่มกิน เชื่อกันว่าเป็นรูพญานาค ต่อมามีคนเอาปูนไปเท ทำเป็นรอยพระพุทธบาทจำลองครอบของจริง ตอนพลบค่ำ พระอาทิตย์จะอัสดงตกดิน ป่าไม้อันเป็นทิวทัศน์ที่สวยงามเป็นที่ประทับใจ หลวงปู่จุดเทียน เดินจงกรม มีกระต่ายป่ามาเล่นแสงเทียน หลวงปู่ก็จับใบหูกระต่าย ยกเล่น มันไม่กลัวพระเณรเลย ประมาณ ๑ ทุ่ม ได้ยินเสียงเสือร้องดังก้องป่าเข้ามา ในบริเวณใกล้ที่พัก หลวงปู่ไปพักอยู่กับเณรสอน ไกลประมาณ ๑ กม. ห่างจากพระอาจารย์ลี เณรสอนกลัวเสือมากจนปัสสาวะราดโดยไม่รู้ตัว ชวนหลวงปู่ให้กลับไปพักกับพระอาจารย์ลี หลวงปู่ก็กลัวเหมือนกัน แต่ก็ไม่ไปกับเณรสอน พักอยู่องค์เดียว ตั้งใจภาวนาพุทโธๆ สู้กับความกลัว พระอาจารย์ลี จึงเตือนว่า อันตรายใกล้เข้ามา ให้พากันตั้งใจเดินจงกรมภาวนา มรณสติ แผ่เมตตาจิตให้สรรพสัตว์ที่เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ไม่นานเท่าไร เสียงนั้นก็เงียบไป ในคืนนั้นตั้งจิตประกอบความเพียร ทั้งเดินจงกรมนั่งสมาธิสลับกันไปไม่นอนตลอดคืนเพราะกลัวเสือ จิตของสามเณรจันทร์ศรีในขณะนั้นก็สงบเยือกเย็นพอสมควร ความกลัวก็หายไป ได้พักอยู่ ๑ เดือน จากนั้นเดินทางไปพักวัดอรัญญวาสี อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย เพื่อศึกษาข้อวัตรปฏิบัติจาก**พระอาจารย์สุวรรณ สุจิณฺโณ"***

โอวาทธรรมจากพระอาจารย์สุวรรณ สุจิณฺโณ

พระอาจารย์สุวรรณ สุจิณฺโณ ท่านให้โอวาทว่า **กรรมฐาน กรรมถอก กรรมหลอก เอาของ** ท่านอธิบายว่ากัมมะ ได้แก่การกระทำ ฐานะแปลว่า เป็นที่ตั้งแห่งการเจริญจิตภาวนา ตั้งสติสัมปชัญญะ พิจารณาว่า จงรีบเร่งทำความเพียรภาวนา จนให้เข้าใจในธรรม

คำสอน ของพระพุทธเจ้าอย่ามัวเมาว่า เรายังเป็นหนุ่ม ร่างกายยังแข็งแรง กรรมหลอกเอาของ หมายความว่า หลอกลวงเอาข้าวเอาของมีเงินมีทอง เป็นต้น ทำตนเป็นผู้เคร่งครัดในการปฏิบัติ ความจริงไม่เป็นเช่นนั้น กินแล้วก็นอนมีหมอนเป็นที่พึ่ง ไม่คำนึงถึงตัวว่าบวชมา เพื่อหลอกลวงประชาชนให้เขานับถือตนว่า เป็นผู้วิเศษ เมื่อได้เงินได้ทองมากๆ แล้ว ก็ลาสิกขาไปโดยไม่เห็นธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแม้แต่นิดหน่อย ฯลฯ

หลวงปู่ได้พักอบรมภาวนาอยู่กับท่านพระอาจารย์สุวรรณ วัดป่าอรัญญวาสี อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย เป็นเวลา ๑๕ วัน ก็กราบลาท่านข้ามแม่น้ำโขงไป นครเวียงจันทน์ พักที่หน้าโบสถ์วัดจันทน์เป็นเวลา ๗ วัน มีคุณยายแจ้งและญาติพี่น้องเป็นคนนครราชสีมามาทำค้าขายอยู่ ณ ที่นั้น ได้ถวายความอุปถัมภ์ด้วยจิตอันเป็นกุศลให้เป็นที่พึ่งของตน พักอยู่วัดจันทน์เพียง ๗ วัน ก็ลาคุณโยมแจ้งและญาติโยมชาวเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กลับประเทศไทยโดยนั่งเรือข้ามแม่น้ำโขงมาฝั่งไทย ได้ไปขอพักวัดศรีเมือง ท่านให้พักในโบสถ์ ให้ความสงเคราะห์เป็นอย่างดี เมื่อฉันภัตตาหารเช้าแล้ว กราบลาท่านกลับจังหวัดอุดรธานี แล้วมาพักที่วัดโนนนิเวศน์เป็นเวลา ๓ คืน ก็เดินรุกขมูลไปอำเภอกุมภวาปี ๓ วันถึงวัดจอมศรี เข้ากราบนมัสการท่าน**พระครูพิทักษ์ คณานุการ (สี)** เจ้าคณะอำเภอกุมภวาปี แล้วขออนุญาตท่านไปพักที่ดอนปู่ตา บ้านหนองหล่ม ซึ่งเป็นสถานที่ชาวบ้านเขานับถือ ทั้งเขาห้ามไม่ให้พักกลัวเจ้าปู่จะทำอันตราย แต่**พระอาจารย์ลี สิรินฺธโร** ผู้เป็นหัวหน้าคณะจึงพูดกับญาติโยมว่าไม่กลัวตาย จนประชาชนทั้งหลายก็อนุญาตให้พักได้

โปรดญาติโยมให้ถือพระรัตนตรัย เป็นสรณะ

ตอนเช้าออกบิณฑบาตในหมู่บ้านหนองหล่ม ได้มาแต่ข้าวเปล่า เมื่อกลับถึงที่พักแล้ว มีโยมผู้หญิง ๓ คนถือปิ่นโตใส่อาหารมาถวายสามเณรจันทร์ศรี เอาปิ่นโตมาเปิดดูมีปลาร้าดิบกับผักบุ้งจึงหาฟืนมาก่อไฟขึ้น แล้วบอกให้โยมผู้หญิง ๓ คน อายุประมาณ ๕๐ ปีเศษ ไปหาใบไม้มาห่อปลาร้า เอาหมกไฟให้สุกดี แล้วเอาใส่บาตรถวายพระ ส่วนสามเณรจันทร์ศรีเอาไว้พอฉัน ครั้นรุ่งขึ้นมีชาวบ้านประมาณ ๑๐ คนเป็นผู้หญิงนำอาหารมาถวาย มีน้ำพริกปลาร้าดิบเป็นส่วนมาก สามเณรจันทร์ศรีได้บอกให้โยมเหล่านั้นทราบว่า **พระกัมมัฏฐานท่านไม่ฉันของดิบ** วันต่อมาญาติโยมเหล่านั้นก็เข้าใจ มีความเลื่อมใสศรัทธา ชักชวนชาวบ้านมาฟังเทศนา **แนะนำให้เลิกจากการถือผีเสียแล้ว ให้มาถือพระรัตนตรัย การถือผีเป็นมิจฉาทิฐิ**

(มีความเห็นผิด) ไม่ได้บุญ ถือเอาคุณพระรัตนตรัยและศีล ๕ เป็นสรณะที่พึ่งที่เคารพ นับถือตลอดชีวิต จิตจึงเป็นบุญเป็นกุศล ทำตนให้อยู่เป็นสุขตลอดชีวิต ส่วนผีนั้นไม่มีตัวตนให้คนเห็น ทั้งไม่เคยสอนให้คนนับถือละบาปบำเพ็ญบุญและรักษาศีลให้ทานเลย มีแต่จะบอกให้เซ่นบวงสรวงบูชาด้วยหัวหมู เป็ด ไก่ เหล้าไห เท่านั้น ผีมันไม่ได้กิน คนเป็นผู้ฆ่าสัตว์มาเซ่นผี เมื่อผีไม่กินคนเอามากินเอง ผีไม่ต้องรับบาป คนผู้ฆ่าสัตว์นั่นแหละเป็นผู้รับบาปเอง ผีก็ช่วยไม่ได้ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ชาวโลกทั้งปวง ละชั่ว ประพฤติดี มีจิตใจผ่องใส

ยิงปืนขู่พระกรรมฐาน

ในคืนวันที่ ๓ ก็มีเหตุการณ์ไม่ปกติเกิดขึ้น เวลาประมาณ ๒ ทุ่มเศษ ได้ยินเสียงปืนดังขึ้น ๒๐ นัดแต่ไม่มีใครถูกลูกปืน **พระอาจารย์ลี สิรินฺธโร** จึงเรียกพระเณรมารวมกันแล้วเตือนว่า วันนี้ภัยอันตรายคือความตาย จะมาถึงพวกเราแล้ว ขอให้พระเณรทุกรูปจงตั้งใจสละชีวิตเพื่ออุทิศต่อพระรัตนตรัย ตั้งใจประกอบความเพียร เช่น เดินจงกรมบ้าง นั่งสมาธิบ้าง แผ่เมตตาให้แก่ผู้มุ่งร้ายต่อพวกเรา วันนั้นพวกเราไม่นอนตลอดทั้งคืน

ต่อมาอีก ๓ วัน มีโยมผู้ชายอายุประมาณ ๔๐ ปีเศษ นิมนต์พระอาจารย์ลี สิรินฺธโร ผู้เป็นหัวหน้าคณะว่า เวลา ๑๓.๐๐ น. ขอนิมนต์ท่านพระอาจารย์เทศน์ ๒ ธรรมาสน์ กับพระอาจารย์สร้อย เจ้าอาวาสวัดบ้านหนองหล่ม พระอาจารย์ตอบว่าได้

เมื่อถึงเวลาที่ทั้ง ๒ ขึ้นบนธรรมาสน์ พระอาจารย์สร้อยถามว่า ท่านมาอยู่ที่นี่เพื่อประสงค์อะไร พระอาจารย์ลี ตอบว่าเพื่อเจริญสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อประหารกิเลส คือ ทิฐิ มานะ ให้ลดน้อยถอยลงไป ทำจิตใจให้โปร่งใส ฯลฯ พระอาจารย์ลี ถามบ้างว่า พระกรรมฐานมีเท่าไร พระอาจารย์สร้อย ตอบว่า โดยย่อมี ๕ อย่าง มีเกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ ดังนี้ พระอาจารย์ลีถามอีกว่า กรรมฐานทั้ง ๕ อย่างนี้ ขอให้ท่านอธิบายให้กระจ่างด้วย พระอาจารย์สร้อยอธิบายว่า เกสา ผม โลมาขน นขาเล็บ ทนฺตาฟัน ตโจหนัง พระอาจารย์ลีถามว่าการพิจารณาผม อย่างไรจึง จะเป็นกรรมฐานได้ พระอาจารย์สร้อยตอบไม่ได้ ญาติโยมผู้นั่งฟังเทศน์ประมาณ ๑,๐๐๐ คนเห็นว่าพระอาจารย์สร้อยนิ่งอยู่พักหนึ่ง เพราะไม่เคยเจริญภาวนากรรมฐาน ๕ เลย เป็นแต่เพียงจำได้ ต่อนั้นไปพระอาจารย์สร้อยก็ลงจากธรรมาสน์ ไม่ยอมรับกัณฑ์เทศน์เลย เพราะอายญาติโยม

อีก ๓ วัน ญาติโยมบ้านเหล่าใหญ่ บ้านเมืองพฤกษ์ ขอนิมนต์พระคุณเจ้าทั้ง ๔ รูป กับสามเณรจันทร์ศรี แสนมงคล และสามเณรสอนไปพักที่ป่าช้าบ้านเหล่าใหญ่ พระอาจารย์ลี สิรินฺธโร พร้อมพระ ๔ รูป เณร ๒ รูป ก็ออกจากดอนปู่ตา บ้านหนองหล่ม ไปพักที่ป่าช้าบ้านเหล่าใหญ่และบ้านเมืองพฤกษ์ ตามคำนิมนต์ของญาติโยม เมื่อวันที่ ๑ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๓ จนถึงวันที่ ๑ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ พระอาจารย์ลี สิรินฺธโร ได้เทศนาสอนญาติโยม ให้เกิดเลื่อมใสในคุณพระรัตนตรัยมากขึ้นตามลำดับ นับแต่นั้นมาป่าช้าบ้านเหล่าใหญ่ บ้านเมืองพฤกษ์ จึงตั้งเป็นวัดขึ้นมา ชื่อว่าวัดป่ามัชฌิมวงศ์จนถึงปัจจุบัน

วิธีรักษาพระไตรสรณคมน์

วันที่ ๓๑ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ พระอาจารย์ลี สิรินฺธโร ได้นำคณะเดินรุกขมูลจากบ้านเหล่าใหญ่ อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี กลับจำพรรษาวัดป่าดอนปู่ตา บ้านพระคือ โดยมีอาจารย์อ่อน ญาณสิริ เป็นหัวหน้า ออกพรรษาแล้วได้ติดตาม**พระอาจารย์เทสก์ เทสรํสี** นำคณะเดินรุกขมูลไปเผยแผ่ธรรมะตำบลโคกสี อำเภอเมือง อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ถึงเดือนกรกฎาคม สามเณรจันทร์ศรี กราบลาท่านพระอาจารย์เทสก์ เทสรํสี มาจำพรรษา ณ วัดป่าดอนปู่ตา บ้านพระคือ และที่จังหวัดขอนแก่นนี้เอง **ท่านพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม** และ**พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล** ได้ช่วยกันเรียบเรียงหนังสือพระไตรสรณคมน์ เป็นหลักสำคัญในการปฏิบัติตนให้ถูกต้องดังนี้

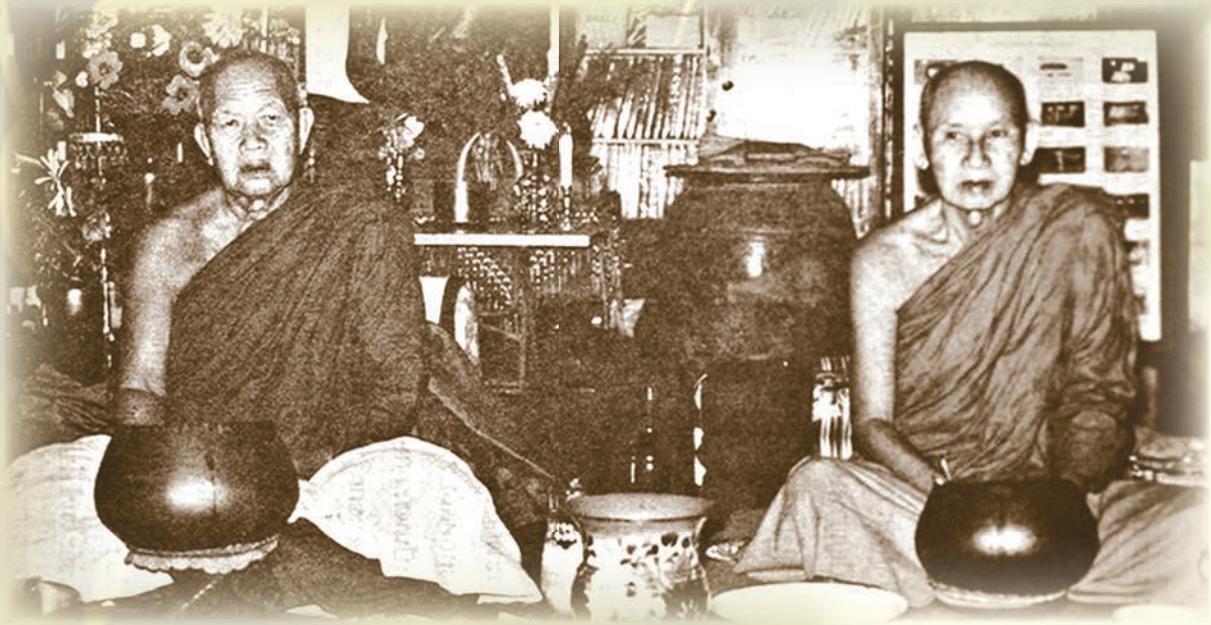

หลวงปู่ฝั้น อาจาโร และ เทสรํสี

ผู้ที่ได้ปฏิญาณตนนับถือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่งแล้วชื่อว่าเป็นพุทธบริษัท ชายเป็นอุบาสก หญิงเป็นอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่จะต้องปฏิบัติพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

วิธีรักษาพระไตรสรณคมน์ไม่ให้ขาดและไม่ให้เศร้าหมอง ดังนี้คือ :-

๑. เป็นผู้ตั้งอยู่ในความเคารพ ๖ ประการ คือ เคารพในพระพุทธเจ้า ๑ เคารพในพระธรรม ๑ เคารพในพระอริยสงฆ์สาวก ๑ เคารพในความไม่ประมาท ๑ เคารพในไตรสิกขา ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ๑ เคารพในปฏิสันถารการต้อนรับ ๑ ต้องเป็นผู้มีความเชื่อ ความเลื่อมใสนับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึก ของตนจริงๆ ถ้าประมาทเมื่อไรก็ขาดจากคุณพระรัตนตรัยเมื่อนั้น

๒. เว้นจากการนับถือพระภูมิต่างๆ คือ ไม่นับถือภูตผีปีศาจ พระภูมิเจ้าที่ เทวบุตรเทวดา มนต์ คาถา วิชาต่างๆ ต่อไป ถ้านับถือเมื่อไรก็ขาดจากคุณพระรัตนตรัยเมื่อนั้น

๓. ไม่เข้ารีตเดียรถีย์ นิครณฐ์ คือไม่นับถือลัทธิ วิธี ศาสนาอื่น ภายนอกพระพุทธศาสนามาเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกของตนสืบต่อไป ถ้านับถือเข้ารีตเดียรถีย์เมื่อไรก็ขาดจากคุณพระรัตนตรัยเมื่อนั้น

๔. ไม่นับถือลัทธิศาสนาพราหมณ์คือไม่ดูหมอ แต่งแก้แต่งบูชา เสียเคราะห์เสียขวัญ เป็นต้น ถ้านับถือเมื่อไรก็เศร้าหมองในคุณพระรัตนตรัยเมื่อนั้น

๕. เป็นผู้เชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เช่น เชื่อว่า ทำชั่วได้ชั่ว ทำดีได้ดีเป็นต้นตลอดจน เชื่อความตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นที่สุด ไม่เชื่อมงคลตื่นข่าว ข้อนี้ต้องเป็นผู้มีสมาธิเสมอ ถ้าขาดสมาธิเมื่อไรก็ขาดศรัทธาความเชื่อมั่นนั้น ถ้าขาดศรัทธาความเชื่อเมื่อไรก็เศร้าหมองในคุณพระรัตนตรัยเมื่อนั้น

อุปัฏฐากครูบาอาจารย์

หลวงปู่ท่านเล่าว่า *"เมื่อญัตติเป็นสามเณรธรรมยุตแล้ว ต้องฝึกหัดระเบียบ ข้อวัตรของพระธุดงคกัมมัฏฐาน ต่างองค์ต่างเอาใจใส่ในข้อวัตร ขยันขันแข็งโดยเฉพาะการอุปัฏฐากรับใช้ครูบาอาจารย์ เช่น ล้างบาตร ซักย้อมสบงจีวร ต้มน้ำร้อน สรงน้ำ ในตอนค่ำเข้าถวายการบีบนวด บางวันกว่าจะได้จำวัด ก็ราวเที่ยงคืน ตื่นตีสี่ ถวายน้ำบ้วนปากและไม้สีฟัน*

ถ้าเป็นฤดูหนาวก็ต้องต้มน้ำอุ่นถวายท่านล้างหน้า เป็นต้น เวลาไปเที่ยวรุกขมูล ก็ต้องแบกกลดสะพายบริขารของพระอาจารย์ด้วย โดยท่านพระอาจารย์สิงห์และท่านพระอาจารย์มหาปิ่นได้วางระเบียบ ข้อสัมมาปฏิบัติ เพื่อให้สานุศิษย์ถือปฏิบัติเป็นแนวทางอันเดียวกัน ซึ่งหลวงปู่ต้องตั้งใจศึกษาและปฏิบัติตามให้ได้ครบถ้วน ด้วยความเคารพเทิดทูน"

การอุปสมบท

เมื่ออายุครบ ๒๐ ปี (นับรวมอายุครรภ์ ๑๐ เดือน) ท่านได้เข้าพิธีอุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดศรีจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น วันที่ ๑๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๔ เวลา ๑๕.๓๐ น.

พระครูพิศาลอรัญญเขตร (จันทร์ เขมิโย ป.ธ.๓ น.ธ.โท) เป็นพระอุปัชฌาย์

พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล (ป.ธ.๕ น.ธ.เอก) เป็นพระอนุสาวนาจารย์

มีพระอาจารย์กัมมัฏฐาน ๒๕ รูป นั่งลำดับ

พระครูพิศาลอรัญญเขตร พระอุปัชฌาย์ เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ได้ตั้งฉายาแก่พระภิกษุจันทร์ศรีว่า ***"จนฺททีโป"*** อันมีความหมายเป็นมงคลว่า ***"ผู้มีแสงสว่าง เจิดจ้าดั่งจันทร์เพ็ญ"***

พระอุปัชฌาย์

หลวงปู่เล่าให้ฟังถึงพระอุปัชฌาย์ว่า *"พระครูพิศาลอรัญญเขตร (จันทร์ เขมิโย) อายุขณะนั้นประมาณ ๔๙ ปี จากนั้นไม่นานท่านก็มรณภาพ ตอนประชุมเพลิง หลวงปู่เรียนอยู่วัดบวรนิเวศฯ ก็ได้ขึ้นมาช่วยงานศพ ท่านบวชให้หลวงปู่สิม พุทฺธาจาโรด้วย*

ก่อนหลวงปู่จะบวช อายุ ๒๐ ปี ก็กลับไปบ้านที่ ขอนแก่น ญาติโยมก็มานิมนต์ให้ไปลาพระอาจารย์ถ้าจะสึก หลวงปู่ ก็ไปบอกพระอาจารย์ว่าก่อนบวชพระ ขอสึกซัก ๑๕ วันได้ไหม พระอาจารย์ก็ไม่ยอม ผู้เป็นเจ้าภาพที่บวชให้ ก็ไม่ยอม ลาก็ไม่ได้ ประเพณีโบราณ เขาถือกัน ตอนบวชเณร ผู้หญิงก็ไม่ให้เข้ามาใกล้ เพื่อนวัยเด็กชวนไปเที่ยวกันก็ไม่ไป มีโยมผู้ชายมาอยู่คอยรับใช้ เด็กหญิงอายุ ๑๖-๑๗ ปี มาใกล้ไม่ได้ ไล่หนี"

วัดศรีจันทร์

วัดศรีจันทร์ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดสามัญ มีเนื้อที่ ๒๕ ไร่ ๑ งาน ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ถนนเทศบาล ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดย ท่านญาคูหลักคำ (พิมพ์) ซึ่งเป็นผู้ดำรงตำแหน่ง เจ้าอาวาสองค์แรก ได้รวบรวมศรัทธาประชาชน ตั้งวัดศรีจันทร์ขึ้นมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๘

พระอุโบสถวัดศรีจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

พระอุโบสถวัดศรีจันทร์ อำเภอเมือง จังวัดขอนแก่น

ในปี พ.ศ. ๒๓๙๘ ท่านได้ออกมาบูรณะวัดศรีจันทร์อีกครั้งในช่วงต้นฤดูหนาว ซึ่งตรงกับสมัยของหลวงศรีวรวงศ์ (ท้าวอู่) เป็นเจ้าเมืองที่บ้านโนนทัน

ในปัจจุบันโบราณสถานและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ถูกรื้อถอนและเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา ที่เหลือไว้เป็นอนุสรณ์ คือ กลองเพลใหญ่ ๑ ใบ และยังใช้อยู่บนหอกลอง หอระฆัง ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของพระอุโบสถ

เจ้าอาวาสรูปที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๕๑-ปัจจุบัน) พระเทพพุทธิมุนี (สันติ์ ชุตินธโร) ให้ความสนใจในด้านการจัดการศึกษา ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ (ระดับมัธยมศึกษา)

วัดศรีจันทร์ นอกจากจะทำหน้าที่สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาปลูกฝังความศรัทธากับพุทธศาสนิกชนแล้ว ยังทำหน้าที่ในการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร เพื่อให้เป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพของพระพุทธศาสนา สมควรที่พุทธศาสนิกชนทุกคนจะได้ช่วยทำนุบำรุงวัดศรีจันทร์ให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป

ประวัติพระครูพิศาลอรัญญเขตร (จันทร์ เขมิโย)

พระครูพิศาลอรัญญเขตร ศรีศารเกตษร (จันทร์ เขมิโย)
เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ณ วัดศรีจันทร์

พระครูพิศาลอรัญญเขตร ท่านเป็นเจ้าอาวาสรูปที่ ๗ ของวัดศรีจันทร์ ตรงกับสมัยพระยาพิศาลสารเกษตร (พร พิมพสุต) พระยาบริหารราชอาณาเขต (ยิ้ม นิลโยธิน) และพระณรงค์ฤทธิ์ (ชาย สุมนดิษฐ์) เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด ท่านเป็นคนจังหวัดอุบลราชธานี เกิดที่บ้านหนองขอน ตำบลขัวสะพาน อำเภอบุ่ง จังหวัดอุบลราชธานี

ปี ๒๔๖๖ คณะสงฆ์ได้ส่งท่านให้มาปฏิบัติศาสนกิจที่วัดศรีจันทร์ จังหวัดขอนแก่น โดยได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น และในปีต่อมาท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์

หลังจากได้รับตำแหน่งเจ้าอาวาส ท่านได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการปกครองภายในวัดให้ดียิ่งขึ้น โดยการนำขนบธรรมเนียมประเพณีของคณะธรรมยุตมาปกครองสงฆ์ภายในวัดให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยเน้นการปฏิบัติในด้านสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานนับได้ว่าเป็นสมัยแรกที่มีการบุกเบิกพระกัมมัฏฐานให้เกิดขึ้นในจังหวัดขอนแก่น ที่เป็นสานุศิษย์ของท่านพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นำโดยพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล ซึ่งท่านได้เดินทางมาจากจังหวัดอุบลราชธานี จึงทำให้สำนักปฏิบัติธุดงคกรรมฐานเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ถือได้ว่าเป็นยุคของพระกรรมฐานในจังหวัดขอนแก่น

นอกจากนี้ท่านได้จัดให้มีการศึกษาทั้งภาษาบาลีและนักธรรมภายในวัด เพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้มีความรู้และเข้าใจในพระธรรมวินัยให้มากยิ่งขึ้น จนเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชนทั่วไป และท่านเป็นผู้ให้กำเนิดคณะธรรมยุตในจังหวัดขอนแก่นเป็นรูปแรก ในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ท่านได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครูพิศาลอรัญญเขตร (จันทร์ เขมิโย ป.ธ.๓) ถือว่าท่านเป็นพระเถระที่มีข้อปฏิบัติอันงดงาม ที่มีผู้เลื่อมใสศรัทธาเป็นจำนวนมาก ท่านเป็นทั้งนักปฏิบัติ นักพัฒนา ซึ่งดูได้จากศาสนวัตถุ กฎ ระเบียบ และขนบธรรมเนียมต่างๆ ที่ได้ให้ศิษยานุศิษย์รุ่นต่อมานำมาประพฤติปฏิบัติอยู่ จนถึงทุกวันนี้

ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ท่านอาพาธด้วยโรคลำไส้อักเสบ และได้มรณภาพในเวลาต่อมา รวมเวลาที่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ ทั้งสิ้น ๙ ปี

ประวัติพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม

พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม อดีตเจ้าอาวาส วัดป่าสาลวัน จังหวัดนครราชสีมา ศิษย์ชั้นผู้ใหญ่ของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่ได้รับการฝึกหัดอบรมสมาธิภาวนาจากท่านพระอาจารย์มั่น จนมีกำลังใจอันมั่นคงดีแล้ว จึงได้ให้ได้แยกย้ายไปช่วยกันอบรมสั่งสอนพระภิกษุสามเณร และประชาชน

ท่านมีนิสัยเด็ดเดี่ยว อาจหาญ ฉลาดในอุบายสั่งสอนธรรมแก่บรรดาศิษย์ หากผู้ใดขัดข้องในปัญหาธรรมแล้ว ท่านสามารถแนะนำอุบายอันถูกต้องแม่นยำ ให้น้อมนำไปพิจารณาและฝึกปฏิบัติ จนการบำเพ็ญภาวนาบังเกิดผล อย่างน่าอัศจรรย์ ดังเช่นท่านจะสอนศิษย์ทั้งหลายให้เจริญอสุภกรรมฐานโดยการไปพักภาวนาตามป่าช้า เพื่อพิจารณาซากศพที่ชาวบ้านนำมาฝังหรือเผา แล้วน้อมเข้ามาเทียบเคียงกับร่างกายตนให้เห็นเป็นของปฏิกูลโสโครก ไม่สวย ไม่งาม น่ารังเกียจขยะแขยง ขึ้นอืดขึ้นพอง หมู่หนอนแร้งกา จิกกินทำลาย เน่าเปื่อยผุพังสลายกลายเป็นธาตุทั้งสี่ ไม่ใช่ตัวตนเรา เขา สัตว์ บุคคลใดๆ พิจารณาทบทวนไปมา จนจิตเกิดความเบื่อหน่ายสังเวช เพราะเห็นตามความเป็นจริง แล้วจิตรวมตัว สงบลงโดยลำพังก็มี ดังนี้เป็นต้น

ต่อมา หลวงชาญนิคม ซึ่งมีความเลื่อมใสในพระธุดงคกัมมัฏฐาน มีความประสงค์จะถวายที่ดินของตน แก่พระอาจารย์สิงห์ เพื่อจัดสร้างวัดป่ากรรมฐานขึ้นที่จังหวัดนครราชสีมา จึงได้กราบอาราธนานิมนต์พระอาจารย์สิงห์ เดินทางไปจังหวัดนครราชสีมา ท่านรับคำนิมนต์และได้จัดสร้างวัดป่าจนเป็นที่เรียบร้อย ตั้งชื่อว่า วัดป่าสาลวัน

พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม ได้พาคณะพระธุดงคกัมมัฏฐานเที่ยววิเวกไปตามถิ่นต่างๆ และแสดงธรรมเทศนาอบรมญาติโยมจนบังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาอันประกอบด้วยสัมมาทิฐิ ทำให้ประชาชนเลิกนับถือภูตผีปีศาจและความเชื่อที่งมงาย เช่น ดูฤกษ์งามยามดี สะเดาะเคราะห์เข็ญเลวร้าย หันมานับถือพระรัตนตรัย เชื่อในกรรมและผลของกรรม มีความละอายและเกรงกลัวต่อบาป นับว่าพระอาจารย์สิงห์เป็นศิษย์สำคัญองค์หนึ่ง ผู้รักษาและสืบทอดปฏิปทาพระธุดงคกรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้อย่างงดงาม ด้วยความเคารพเทิดทูนอย่างสูง

วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๐๐ ท่านพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะชั้นสามัญฝ่ายวิปัสสนาธุระ มีนามว่า พระญาณวิศิษฏ์สมิทธิวีราจารย์

วันที่ ๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๗ เวลา ๑๐.๒๐ น. ท่านได้ละสังขาร ณ วัดป่าสาลวัน ด้วยโรคมะเร็งในกระเพาะอาหาร รวมสิริอายุได้ ๗๓ ปี พรรษา ๕๑

ประวัติพระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล

พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล อดีตเจ้าอาวาส วัดป่าแสนสำราญ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เดิมชื่อ ปิ่น บุญโท เป็นน้องชายของ พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม อายุห่างกัน ๓ ปี พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล เป็นศิษย์รุ่นแรกๆ ของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่ได้ไปศึกษาพระปริยัติธรรมจนเป็นพระมหาเปรียญ แล้วหันมาสนใจปฏิบัติธรรมออกเที่ยววิเวกเพื่อแสวงหาความหลุดพ้น ไปยังถิ่นต่างๆ และร่วมในกองทัพธรรม จาริกเผยแพ่ธรรมพร้อมกับพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม และคณะพระธุดงคกรรมฐานอย่างไม่สนใจใยดีต่อลาภ ยศ สักการะ ยิ่งไปกว่าการประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ มุ่งสู่แดนหลุดพ้น อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล อาพาธด้วยวัณโรคปอดเป็นเวลา ๒ ปี และได้ถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๙ สิริรวมอายุได้ ๕๔ ปี พรรษา ๓๑

เที่ยววิเวกกับพระบูรพาจารย์

เมื่อ**หลวงปู่จันทร์ศรี** อุปสมบทได้เพียง ๗ วัน ท่านก็ได้ติดตาม **พระอาจารย์เทสก์ เทสรํสี** พระธุดงคกรรมฐานผู้มีวัตรปฏิบัติอันบริสุทธิ์งดงาม แห่งวัดหินหมากเป้ง จ.หนองคาย และ ท่าน**พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ** อดีตเจ้าอาวาสวัดป่านิโครธาราม จ.อุดรธานี ศิษย์ชั้นผู้ใหญ่ของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ออกเดินรุกขมูล เพื่อแสวงหาความสงบวิเวกบำเพ็ญเพียรภาวนาตามเยี่ยงอย่างอริยประเพณี โดยอาศัยกรรมฐาน ๕ ธุดงควัตร ๑๓ เป็นหลักในการบำเพ็ญ

หลวงปู่มั่นถ่ายรูปร่วมกับคณะศิษย์ของท่าน (จากซ้ายไปขวา)
๑. ไม่ทราบชื่อและฉายา ๒. พระอาจารย์กู่ ธมฺมทินโน ๓. พระอาจารย์กว่า สุมโน
๔. หลวงปู่มั่น ภูริทตฺตมหาเถร ๕. พระอาจารย์บุญธรรม

หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป เข้ากราบนมัสการ เทสรํสี ณ วัดหินหมากเป้ง

ธุดงควัตร ๑๓ ข้อ

๑. การนุ่งห่มเฉพาะผ้าบังสุกุลเป็นวัตร

๒. การนุ่งห่มเฉพาะผ้าสามผืนเป็นวัตร

๓. การบิณฑบาตเป็นวัตร

๔. การบิณฑบาตไปโดยลำดับแถวเป็นวัตร

๕. การฉันหนเดียวในวันหนึ่งๆเป็นวัตร

๖. การฉันในบาตรเป็นวัตร

๗. การห้ามภัตตาหารที่เขานำมาถวายภายหลังเป็นวัตร

๘. การอยู่ป่าเป็นวัตร

๙. การอยู่รุกขมูลคือร่มไม้เป็นวัตร

๑๐. การอยู่ที่แจ้ง ปราศจากที่มุงที่บังเป็นวัตร

๑๑. การอยู่ป่าช้าเป็นวัตร

๑๒. การอยู่ในเสนาสนะที่ท่านจัดให้อย่างไรเป็นวัตร

๑๓. การไม่นอนเป็นคืนๆ ไปเป็นวัตร

ธุดงควัตร เป็นธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนามาแต่ดั้งเดิม พระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายบรรดาที่เลิศแล้ว ล้วนแต่ท่านรักษาธุดงควัตรกันทั้งนั้น ธุดงควัตรเป็นธรรมเครื่องแก้กิเลสได้ทุกประเภท พระอริยเจ้าทุกประเภทไปจากธุดงควัตรนี้ ธุดงควัตรเป็นธรรมขั้นสูงมาก ผู้ที่จะรักษาได้ต้องเป็นผู้มีจิตใจสูง ธุดงควัตรเสื่อมก็เท่ากับศาสนาเสื่อม คนไม่มีธุดงควัตรคือคนวัตรร้าง ย่อมเสื่อมถอยจากคุณงามความดี ใครประมาทว่าธุดงค์ไม่สำคัญ ย่อมหมดความสำคัญในตนเองลงไปเป็นลำดับ ถ้ายังมีผู้รักษาธุดงควัตรอยู่ตราบใด ศาสนาก็ยังทรงดอกทรงผลอยู่ตราบนั้น

พรรษาที่ ๑ (พ.ศ. ๒๔๗๔)

จำพรรษา ณ วัดป่าดอนปู่ตา บ้านพระคือ ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๔ พระอาจารย์ลี สิรินธโร และคณะ ได้กราบลาท่านพระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ ออกเที่ยววิเวก แล้วกลับมาจำพรรษาที่วัดป่าดอนปู่ตา บ้านพระคือ ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ วัดป่านิโครธาราม อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี

พรรษาที่ ๒-๔ (พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๗๗)

จำพรรษา ณ วัดบวรมงคล ตำบลบางพลัด อำเภอบางพลัด จังหวัดกรุงเทพฯ

กราบลาเพื่อศึกษาพระปริยัติ

ท่านได้ติดตามท่านพระอาจารย์เทสก์ เทสรํสี และ ท่านพระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ ออกเที่ยววิเวกตั้งแต่เดือนมกราคม จนถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

ครั้นถึงเดือน เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ท่านจึงได้กราบลาท่านพระอาจารย์เทสก์ เทสรํสี เพื่อขอไปศึกษาพระปริยัติต่อที่กรุงเทพฯ โดยได้นับโอวาทว่า **"ผู้จะปฏิบัติธุดงควัตรนั้น ความจริงต้องเรียนรู้แผนที่จะเดินทางเสียก่อน จึงปฏิบัติได้ถูกต้อง คือ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เมื่อเรียนได้ เป็นมหาเปรียญแล้วให้กลับมาปฏิบัติอีก"**

พระราชนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาวิศิษฏ์ (เทสรํสี) วัดหินหมากเป้ง อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

จากนั้นเดินทางโดยรถไฟแล้วไปพักวัดป่าสาลวัน ตอนเช้าได้ไปกราบเรียนท่านพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม ว่า จะไปศึกษาพระปริยัติธรรมที่กรุงเทพฯ ท่านเตือนว่า จงเรียนให้ได้เป็นมหาเปรียญแล้วกลับมาปฏิบัติอีก

"ได้ปาฏิโมกข์หรือเปล่า" หลวงปู่ตอบท่านว่า *"ได้ครับผม"* ท่านเรียกพระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล ว่า *"คุณจันทร์ศรี จนฺททีโป จะไปเรียนพระปริยัติธรรมที่กรุงเทพฯ เอาเธอไปซ้อมพระปาฏิโมกข์ให้เธอบ้าง"* พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล จึงนำหลวงปู่ไปซ้อมพระปาฏิโมกข์อยู่ ๗ วัน ท่านรับรองว่าใช้ได้และท่านให้โอวาทว่า

"กยิรา เจ กยิรา เถนํ

ถ้าจะทำการใด ให้ทำการนั้นจริงๆ

ทุกสิ่งทุกอย่างถ้ามีความขยันหมั่นเพียรแล้ว

สิ่งนั้นต้องสำเร็จตามความตั้งใจจริงๆ"

หลังจากกราบลาครูบาอาจารย์ **หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป** ก็ได้เข้าไปศึกษาพระปริยัติต่อที่กรุงเทพฯ โดยเบื้องต้นท่านพักจำพรรษาและศึกษาพระปริยัติอยู่ที่ วัดบวรมงคล ตำบลบางพลัด อำเภอบางพลัด จังหวัดกรุงเทพฯ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๗๕

จากซ้าย : หลวงปู่ฝั้น อาจาโร, หลวงปู่สิงห์ ขนฺตยาคโม และหลวงปู่กงมา จิรปุญฺโญ

พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล

พรรษาที่ ๕-๗ (พ.ศ. ๒๔๗๘-๒๔๘๐)

จำพรรษา ณ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ
สอบได้เป็นมหาเปรียญ

ฝากเข้าสำนักเรียนวัดบวรฯ

หลวงปู่จันทร์ศรีมีความตั้งใจอย่างยิ่ง ที่จะเข้าเรียนยังสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหารให้ได้ ท่านได้เตรียมตัวท่องปาฏิโมกข์ และบทสวดมนต์ตามระเบียบของวัดบวรนิเวศวิหาร พร้อมกับเรียนนักธรรม จนสอบได้นักธรรมเอก อยู่มาวันหนึ่ง ทราบข่าวว่า**หลวงปู่พระเทพวิสุทธาจารย์ (บุญ ปุญฺญสิริ)** หรือที่ศรัทธาสาธุชนเรียกขานกันว่า **หลวงปู่ดีเนาะ** อดีตเจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาส อำเภอเมือง เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี (ม.) เดินทางมากรุงเทพฯ พักอยู่ที่วัดปรินายก ท่านจึงเดินทางไปกราบนมัสการและกราบเรียนปรึกษาว่า มีความประสงค์จะเข้าเรียนยังสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

พระเทพวิสุทธาจารย์ (หลวงปู่ดีเนาะ)

สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น สุจิตฺโต)

ท่านเล่าเหตุการณ์ย้อนหลังให้ฟังว่า *"หลวงปู่บอกหลวงปู่ดีเนาะ ว่าอยากเข้าวัดบวรฯ ท่านก็ถามวันเดือนปีเกิด แล้วก็คำนวณเลข ๗ ตัว ตามหลักโหราศาสตร์ เสร็จแล้วก็บอกว่า เออได้ นัดพบกันวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๘ เวลา ๑ ทุ่ม ที่หน้าบันไดกุฏิสมเด็จฯ เพื่อนำเข้าฝาก**สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์** (ม.ร.ว.ชื่น สุจิตฺโต) เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร หลวงปู่ดีเนาะ ท่านมาตรงเวลา เบื้องแรกพบกันที่บันได*

*สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ ทรงทักทายว่า "**มาอิหยัง**"*

*หลวงปู่ดีเนาะ ตอบว่า "**ดีเนาะหลวง สำคัญเนาะหลวง**" แล้วขึ้นกุฏินั่งเรียบร้อย*

*สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ ถามหลวงปู่ดีเนาะว่า "**บวชเดือนไหน**"*

*หลวงปู่ดีเนาะ ตอบว่า "**บวชขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๖**"*

*สมเด็จฯ ทรงตรัสว่า "**บวชก่อนเรา**" ท่านบอกให้หลวงปู่ดีเนาะกราบพระแล้ว*

*สมเด็จฯ ก็กราบหลวงปู่ดีเนาะ แล้วจึงถามหลวงปู่ดีเนาะว่า "**มาธุระอะไร**"*

*หลวงปู่ดีเนาะ ตอบว่า "**ดีเนาะหลวง สำคัญเนาะหลวง นำพระจันทร์ศรี จนฺททีโป มาฝาก ให้ศึกษาเล่าเรียนภาษาบาลี**"*

*สมเด็จฯ ถามว่า "**พระอยู่ไหน**"*

*หลวงปู่ดีเนาะบอกว่า "**ที่นั่งอยู่นี่**"*

*สมเด็จฯ ถามว่า "**พระองค์เล็ก ๆ นี่หรือ**"*

*หลวงปู่ดีเนาะตอบว่า "**ดีเนาะหลวง สำคัญเนาะหลวง**"*

*สมเด็จฯ ถามว่า "**พระพรรษาเท่าไหร่**"*

*หลวงปู่ดีเนาะตอบว่า "**พรรษา ๕**"*

*สมเด็จฯ ถามว่า "**ได้นักธรรมชั้นไหน**"*

*หลวงปู่ดีเนาะตอบว่า "**สอบได้ น.ธ.เอก ได้พระปาฏิโมกข์ ท่องสวดมนต์ได้จบตามระเบียบวัดบวรนิเวศวิหารเรียบร้อยแล้ว จึงนำมาฝาก**"*

*สมเด็จฯ จึงตอบว่า "**เออ อย่างนั้นก็รับ ให้อยู่ในวัดบวรนิเวศวิหารได้**"*

สมเด็จฯ ให้พระเวรไปเรียกพระมหาสอน นำพระจันทร์ศรี ไปพักอยู่กับพระครูวินัยธร (เปลี่ยน) กรรมการสอบสวดมนต์ ซึ่งอยู่ศาลาข้างพระอุโบสถ สมเด็จฯ บัญชาว่าให้เอาพระนี้ไปซ้อม (สวดมนต์) นะ ถ้าไม่ได้ให้ส่งกลับ หลวงปู่ดีเนาะ ก็บอกว่า "อ้าว ทำไงหลวง ถ้าไม่ได้ก็สอนซิ ไม่ให้ส่งกลับ"

ตอนเย็นวันที่ ๓ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๘ ท่านเริ่มให้ว่าทำวัตรเช้า-ทำวัตรค่ำ เป็นต้น จนกระทั่งสวดมนต์ในฉบับหลวง ๙๕ สูตร สอบเดี่ยวอยู่ ๑๕ วัน พร้อมทั้งพระปาฏิโมกข์ได้เรียบร้อยแล้ว ท่านพระครูวินัยธร (เปลี่ยน) เขียนรายงานมอบให้พระจันทร์ศรีนำไปถวายพระสุพจนมุนี (ผิน สุวโจ) ประธานกรรมการวัด นำขึ้นถวายสมเด็จฯ

สมเด็จฯ บันทึกว่า "ให้บรรจุคุณจันทร์ศรี จนฺททีโป เข้าบัญชีแผนกนักเรียนครูมีกำหนดอยู่ได้ ๒ ปี ตั้งนิตยภัตให้เดือนละ ๕ บาท ถ้าสอบซ้ำชั้น ป.ธ.๓ ตก ๒ ปีให้ส่งกลับสำนักเดิม"

ทรงมีพระเมตตาแก่พระมหาจันทร์ศรีเป็นพิเศษ

"หลังจากบรรจุเป็นนักเรียนครูและมี กำหนดอยู่ได้ ๒ ปี บังเอิญก็สอบประโยค ๓ ตก ๒ ปี พระสุพจนมุนี (ผิน สุวโจ) รายงานเสนอถวายสมเด็จฯ สมเด็จฯ บันทึกว่ายังไม่ส่งกลับสำนักเดิม ให้บรรจุเป็นนักเรียนวัดอีกครั้ง ตั้งนิตยภัตให้เดือนละ ๘ บาท เมื่อพระจันทร์ศรีเป็นนักเรียนแล้ว พ.ศ. ๒๔๘๐ สอบ ป.ธ.๓ ได้ สมเด็จฯ มีบัญชาให้พระสุพจนมุนี (ผิน สุวโจ) โอนเข้าเป็นนักเรียนครูอีกครั้ง ตั้งนิตยภัต ให้เดือนละ ๒๐ บาท (ยี่สิบบาทถ้วน) นับว่าท่านมีเมตตาแก่พระมหาจันทร์ศรีเป็นพิเศษ เมื่อ ป.ธ.๓ ได้แล้ว ท่านให้สวดพระปาฏิโมกข์แข่งกันกับพระมหาจับ อุคฺคเสโน สิ้นเวลา ๕๐ นาที ไม่ได้รางวัล ส่วนพระมหาจันทร์ศรีสวดได้เวลา ๔๕ นาทีได้รับรางวัลที่ ๒ สมเด็จฯ ให้หมาก ๒ คำ ไตรจีวรมิสลินอย่างดี ๑ ไตร พอพรรษา ๖ ก็ปลดนิสัย ออกนอกวัดในเวลาวิกาล ไม่ต้องลาสมเด็จฯ และเจ้าหน้าที่บัญชีไม่ต้องเรียกชื่อเวลาลงทำวัตรสวดมนต์ประจำวันในพระอุโบสถตามระเบียบของวัด เพราะพระจันทร์ศรีมีพรรษาพ้น ๕ พรรษาแล้ว ทั้งเป็นผู้ขยันลงทำวัตรเช้า-เย็น ไม่ขาดตลอดเดือน ไปโรงเรียนทุกวัน เว้นไว้แต่วันหยุดเรียน เช่นวัน ๗-๘, ๑๔-๑๕ ค่ำของเดือนข้างขึ้น ข้างแรม ทั้งเป็นผู้สนใจปฏิบัติเราประจำวัน ฯลฯ"

(แถวหน้า ที่ ๒ จาก ขวา) พระมหาจันทร์ศรี จนฺททีโป ถ่ายภาพหมู่
หน้าพระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร

ประวัติวัดบวรนิเวศวิหาร เขตพระนคร จังหวัดกรุงเทพฯ

วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร ฝ่ายธรรมยุต ตั้งอยู่ริมถนนบวรนิเวศ และถนนพระสุเมรุ ในท้องที่แขวงวัดบวรนิเวศ เขตพระนครกรุงเทพมหานคร **สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชกาลที่ ๓** ทรงสร้างใหม่ในรัชกาลนั้น ที่ทำการปลงศพเจ้าจอมมารดา (น้อย) ซึ่งเป็นเจ้าจอมของพระองค์เจ้าดาราวดี พระราชชายา ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๖๗ และ พ.ศ. ๒๓๗๕ (ปีระหว่างอุปราชาภิเษกและสวรรคตของสมเด็จพระบวรราชเจ้าพระองค์นั้น) ใกล้กับ**วัดรังษีสุทธาวาส** ที่สมเด็จเจ้าฟ้ากรมขุนอิศรานุรักษ์ ทรงสถาปนาขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๖ ซึ่งต่อมาภายหลังพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าร่วงโรยมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวมกับวัดบวรนิเวศวิหารเสีย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ ซึ่งในปัจจุบันยังคงเรียกส่วนที่เป็นวัดรังษีสุทธาวาสมาเดิมว่า **"คณะรังษี"**

วัดนี้ เดิมเรียก **"วัดใหม่"** น่าจะได้รับพระราชทานชื่อวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรงอาราธนาสมเด็จพระอนุราชาธิราส เจ้าฟ้ามงกุฎฯ ซึ่งทรงผนวชเป็นพระภิกษุประทับอยู่วัดสมอราย (คือวัดราชาธิวาสในปัจจุบัน) เสด็จมาอยู่ครองเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๙

ในระหว่างที่**พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**ทรงผนวชอยู่ ทรงได้ปรับปรุงวางหลักเกณฑ์ความประพฤติ ปฏิบัติของพระสงฆ์ให้เป็นไปโดยถูกต้องตามพระธรรมวินัย โดยมี

พระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติตามอย่างพระองค์เป็นอันมาก ในคราวที่พระองค์เสด็จมาครองวัดก็ได้นำเอาการประพฤติ ปฏิบัตินั้นมาใช้ในการปกครองพระสงฆ์ ณ วัดนี้ด้วย ซึ่งในครั้งเดิมเรียกพระสงฆ์คณะนี้ว่า **"บวรนิเวศาทิคณะ"** อันเป็นชื่อสำนักวัดบวรนิเวศวิหาร ต่อมาจึงได้ชื่อว่า **"คณะธรรมยุติกนิกาย"** ซึ่งแปลว่าคณะสงฆ์ผู้ซึ่งปฏิบัติตามพระธรรมวินัย จึงถือว่าวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นสำนักเอกเทศแห่ง คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายเป็นวัดแรก

วัดบวรนิเวศวิหาร นับเป็นพระอารามที่มีความสำคัญทั้งในทางคณะสงฆ์และในทางบ้านเมือง กล่าวคือ

ในทางคณะสงฆ์ วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นจุดกำเนิดของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย เพราะเป็นที่เสด็จสถิตของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะยังทรงผนวชอยู่และทรงดำริริเริ่มปรับปรุงวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์อันเป็นเหตุให้เกิดเป็นพระสงฆ์คณะธรรมยุตขึ้นในเวลาต่อมา วัดบวรนิเวศวิหารจึงนับว่าเป็นวัดแรกและวัดต้นแบบของคณะธรรมยุต ธรรมเนียมประเพณีและแบบแผนต่างๆ ของคณะธรรมยุตได้เกิดขึ้น ณ วัดนี้

วัดบวรนิเวศวิหารเป็นที่เสด็จสถิตของสมเด็จพระสังฆราช องค์ประมุขของคณะสงฆ์ไทยถึง ๔ พระองค์คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช

วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นแหล่งกำเนิดการศึกษาของคณะสงฆ์คือ เป็นที่กำเนิด มหามกุฏราชวิทยาลัย สถานศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณร ซึ่งได้พัฒนามาเป็นมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาแห่งแรกของไทยในปัจจุบัน เป็นที่กำเนิดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ที่เรียกกันสั้นๆ ว่า "นักธรรม" อันเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์ไทย

วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญของไทย ซึ่งคนทั่วไปไม่ค่อยรู้จักคือ**พระพุทธชินสีห์** และ**พระศรีศาสดา** ซึ่งสร้างโดยพระมหาธรรมราชาลิไทย สมัยกรุงสุโขทัยสมัยเดียวกับพระพุทธชินราช และทั้ง ๓ องค์เคยประดิษฐานอยู่ด้วยกัน ณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก นอกจากนี้ ยังเป็นที่ประดิษฐาน**พระพุทธบาท**คู่บนศิลาแผ่นใหญ่สมัยสุโขทัย และ**พระไสยา** (คือพระนอน) ที่งดงามสมัยสุโขทัยด้วย

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว. ชื่น สุจิตฺโต) วัดบวรนิเวศวิหาร

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ พระนาม เดิมหม่อมราชวงศ์ชื่น ทรงเป็นโอรสหม่อมเจ้าถนอม และหม่อมเอม ประสูติเมื่อ วันศุกร์ที่ ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๑๕ ตรงกับวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีวอก จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๓๔ เวลา ๑๗.๐๐ นาฬิกา เมื่อมีพระชนมายุเจริญขึ้นแล้ว ได้ทรงออกจากวังและได้บรรพชา เป็นสามเณร ณ วัดบวรนิเวศวิหาร พระพรหมมุนี (สุมิตฺตตฺเถร เหมือน) วัดบรมนิวาส เป็นพระอุปัชฌาย์ในขณะที่ทรงบรรพชาเป็นสามเณรนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ ยังทรงพระชนม์อยู่ แต่ปรากฏในหนังสือตำนานวัดบวรนิเวศวิหารว่า ในระยะหลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ไม่ค่อยได้ทรงเป็นพระอุปัชฌาย์ แม้ในวัดนี้ก็ไม่ทรงรับเป็นพระอุปัชฌาย์ แต่โปรดให้บวชอยู่ในวัดได้ ต้องถือพระอุปัชฌาย์อื่น

ในระหว่างที่ทรงเป็นสามเณร ได้ตามเสด็จสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ไปประทับอยู่ที่วัดมกุฏกษัตริยาราม ซึ่งในขณะนั้น ม.ร.ว.ชุบ (พระยานครภักดีฯ) ผู้เป็นพี่ได้อุปสมบทอยู่ที่วัดมกุฏกษัตริยาราม และต่อมาได้ตามเสด็จ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส กลับมาวัดบวรนิเวศวิหาร ในปลายสมัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เมื่อทรงบรรพชาแล้ว ได้ทรงศึกษาพระปริยัติธรรม กับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และทรงศึกษาจากพระอาจารย์อื่นบ้าง เช่น หม่อมเจ้าพระปภากร, พระสุทธสีลสังวร (สาย) ได้ทรงเข้าสอบไล่ครั้งแรกที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ สอบไล่ได้เปรียญ ๕ ประโยค เมื่อยังทรงเป็นสามเณร

อุปสมบท

ได้ทรงอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร มีพระพรหมมุนี (กิตฺติสารตฺเถร แฟง) วัดมกุฏกษัตริยาราม เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อทรงดำรงพระยศเป็น กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๕

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า ได้เคยรับสั่งเล่าว่า มีพระประสงค์จะสอบไล่เพียง ๕ ประโยคเท่านั้น จะไม่ทรงสอบต่อ ทรงตามอย่างสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ซึ่งทรงสอบเพียงเท่านั้นเพื่อมิให้เกินสมเด็จพระบรมชนกนาถ แต่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ โปรดให้สอบต่อไป และทรงคัดเลือกส่งเข้าสอบสนามหลวง หลังจากที่ทรงอุปสมบทแล้ว จึงทรงสอบต่อได้เป็นเปรียญ ๗ ประโยค เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลปัจจุบัน
ทรงบาตรสมเด็จพระสังฆราชเจ้า
กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น สุจิตฺโต)

สมณศักดิ์ในรัชกาลที่ ๕

พ.ศ. ๒๔๓๙ เป็นพระสุคุณคณาภรณ์ ที่พระราชาคณะ

พ.ศ. ๒๔๔๖ เป็นสมณศักดิ์เสมอพระราชาคณะชั้นเทพ ที่พระญาณวราภรณ์

สมณศักดิ์ในรัชกาลที่ ๖

พ.ศ. ๒๔๕๕ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมในราชทินนามเดิม

พ.ศ. ๒๔๖๔ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมพิเศษในราชทินนามเดิม

สมณศักดิ์ในรัชกาลที่ ๗

พ.ศ. ๒๔๗๑ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาให้เป็นสมเด็จพระราชาคณะ มีพระราชทินนามพิเศษว่า สมเด็จวชิรญาณวงศ์ฯ เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต

สมณศักดิ์ในรัชกาลที่ ๘

พ.ศ. ๒๔๘๘ ประกาศสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช (องค์ที่ ๑๓) ในราชทินนามเดิม เมื่อวันที่ ๓๑ มกราคม ๒๔๘๘

สมณศักดิ์ในรัชกาลที่ ๙

พ.ศ. ๒๔๙๓ ทรงพระกรุณาโปรดสถาปนาเฉลิมพระนามให้เต็มพระเกียรติยศตามราชประเพณี เนื่องในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๔๙๓

ปัจฉิมกาล

ครั้นเวลาหลังเที่ยงคืนของวันที่ ๑๐ นับเป็นวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ประทับหน้าพระแท่นบรรทม ในห้องประชวร ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ กรุงเทพฯ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ได้สิ้นพระชนม์ เมื่อเวลา ๐๑.๐๘ น. มีพระชนมายุ ๘๕ พรรษา ๑๑ เดือน และ ๑๙ วัน

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ถวายอนุศาสน์ เมื่อพระภิกษุพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นทรงทำอุปัชฌายวัตร ณ พระตำหนักบัญจบเบญจมา เมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๙

พระเทพวิสุทธาจารย์ (หลวงปู่ดีเนาะ)
วัดมัชฌิมาวาส อ.เมือง จ.อุดรธานี

ท่านพระเทพวิสุทธาจารย์ หรือหลวงปู่ดีเนาะ นามเดิมว่า นายบุ ปลัดกอง เกิดที่บ้านดู่ ต.บ้านดอน อ.ปักธงชัย จ.นครราชสีมา พ.ศ. ๒๔๑๕ บิดาชื่อ นายทา ปลัดกอง มารดาชื่อ นางปาน ปลัดกอง เมื่อมีอายุได้ ๑๙ ปี ครอบครัวของท่านได้อพยพย้ายถิ่นฐานอาศัยจากจังหวัดนครราชสีมา มาอยู่ที่บ้านทุ่งแร่ ต.หมูม่น อ.เมือง จ.อุดรธานี ในปัจจุบันนี้

เมื่ออายุได้ ๒๒ ปี ท่านได้บวชเป็นสามเณรที่วัดบ้านโนนสว่าง บ้างทุ่งแร่ และต่อมาอีกหนึ่งปี ท่านก็ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ที่วัดบ้านบ่อน้อย ต.เชียงยืน อ.เมือง

จ.อุดรธานี มีพระอธิการกัน วัดสระบัว บ้านสร้างแป้น เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้รับฉายาว่า "ปุญญสิริ" เมื่ออุปสมบทเป็น พระภิกษุแล้วนั้น ได้ไปจำพรรษา อยู่ที่วัดบ้านโนนสว่าง บ้านทุ่งแร่ อยู่ ๓ พรรษาจึงได้ย้ายสำนัก ไปจำพรรษาอยู่ที่วัดมัชฌิมาวาส

ท่านพระเทพวิสุทธาจารย์ มีฉายาอีกหนึ่งฉายาว่า **"หลวงปู่ดีเนาะ"** ความเป็นมาของฉายาดังกล่าวนั้น เป็นที่กล่าวขานกันในหมู่ศิษย์และประชาชนทั่วไป ที่เคยใกล้ชิดกับท่านกล่าวว่า ตามปกติวิสัยของท่านหลวงปู่ดีเนาะนั้น ท่านชอบอุทานหรือกล่าวคำว่า **"ดีเนาะ"** และคำว่า **"สำคัญเนาะ"** และท่านจะเรียกคนทั่วไปรวมทั้งพระภิกษุและสามเณร หรือคฤหัสถ์ ว่า **"หลวง"** เวลาท่านหลวงปู่ดีเนาะจะพูดคุยกับใครก็ตาม ท่านก็จะออกปากเรียกคนที่ท่านคุยด้วยว่า **"หลวง"** และเมื่อท่านจะต้องกลายเป็นผู้รับฟังนั้น ท่านก็จะมีคำอุทานวาจาว่า **"ดีเนาะ"** อยู่เป็นอาจินต์ ไม่ว่าเรื่องที่ท่านได้รับฟังนั้นจะเป็นดี หรือเรื่องร้ายเพียงใดก็ตาม ท่านหลวงปู่ดีเนาะก็จะเอ่ยปากอุทานว่า ดีเนาะ หรือ สำคัญเนาะ จากคำอุทาน หรือคำพูดที่ท่านหลวงปู่ติดปากนี้เอง ประชาชนและลูกศิษย์ของท่านหลวงปู่ จึงตั้งฉายา หรือสมานาม ท่านหลวงปู่ว่า **"หลวงปู่ดีเนาะ"** แม้กระทั่งในการได้รับ พระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ของท่านนั้นเป็นราชาคณะชั้นเทพ ราชทินนามของท่านก็ยังมีคำว่า **"สาธุอุทานธรรมวาที"** ซึ่งแปลว่า **"ดีเนาะ"** อยู่ในราชทินนามของท่านด้วย

ซึ่งก่อนหน้านั้นท่านได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาส เมื่อยังคงเป็นพระบุ (ปุสิริ) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ นับว่าเป็นเจ้าอาวาสองค์ที่ ๓ ของวัดมัชฌิมาวาส

ในขณะนั้นที่ท่านหลวงปู่ดีเนาะดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาสนั้น ท่านได้ทำการบูรณะวัดมัชฌิมาวาสในด้านต่างๆ ให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง ไม่ว่าจะเป็นถาวรวัตถุและเสนาสนะ เช่น พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ โรงเรียนปริยัติธรรมและกุฏิของพระลูกวัดจำนวนมาก ที่เห็นในปัจจุบันนี้นั้นล้วนแต่ได้รับ การบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นในสมัยของท่านหลวงปู่ดีเนาะทั้งสิ้น นอกจากในด้านถาวรวัตถุของวัดแล้ว หลวงปู่ดีเนาะ ท่านก็ยังหันมาพัฒนาในด้านของการศึกษาของพระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัดแห่งนี้ โดยการจัดตั้งโรงเรียนปริยัติธรรมขึ้นมา สอนนักธรรมบาลีตามหลักสูตรของราชการคณะสงฆ์ ตั้งแต่ชั้น นักธรรมตรี จนถึงชั้น ป.ธ.๖ นอกจากนี้หลวงปู่ดีเนาะยังได้รับการเคารพสักการะในฐานะพระเกจิอาจารย์ และมีลูกศิษย์มากองค์หนึ่ง

หลวงปู่ดีเนาะ หรือ พระเทพวิสุทธาจารย์ ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาส ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๑ และได้มรณภาพลง ตรงกับวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๕๑๓ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีระกา เวลา ๐๙:๑๐ น. ด้วยโรคชรา รวมอายุได้ ๙๘ ปี เป็นเจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาส เป็นเวลา ๖๓ ปี พรรษา ๗๖

พรรษาที่ ๘ (พ.ศ. ๒๔๘๑)

จำพรรษา ณ วัดรัมภาราม อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี

สนองพระบัญชา

เป็นผู้ว่าง่าย

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ พระวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น สุจิตฺโต) เจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุต มีบัญชาให้หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป ไปรักษาการแทนเจ้าอาวาส ณ วัดรัมภาราม (บ้านกล้วย) อำเภอท่าวุ้ง จังหวัดลพบุรี เป็นเวลา ๑ ปี ทั้งที่ความตั้งใจเดิมอยากอยู่ศึกษาพระปริยัติธรรมต่อไปอีก แต่เมื่อมีพระบัญชาให้ไปต่างจังหวัด ท่านก็ไม่ขัดข้อง ยินดีเดินทางไปเพื่อสนองพระบัญชา

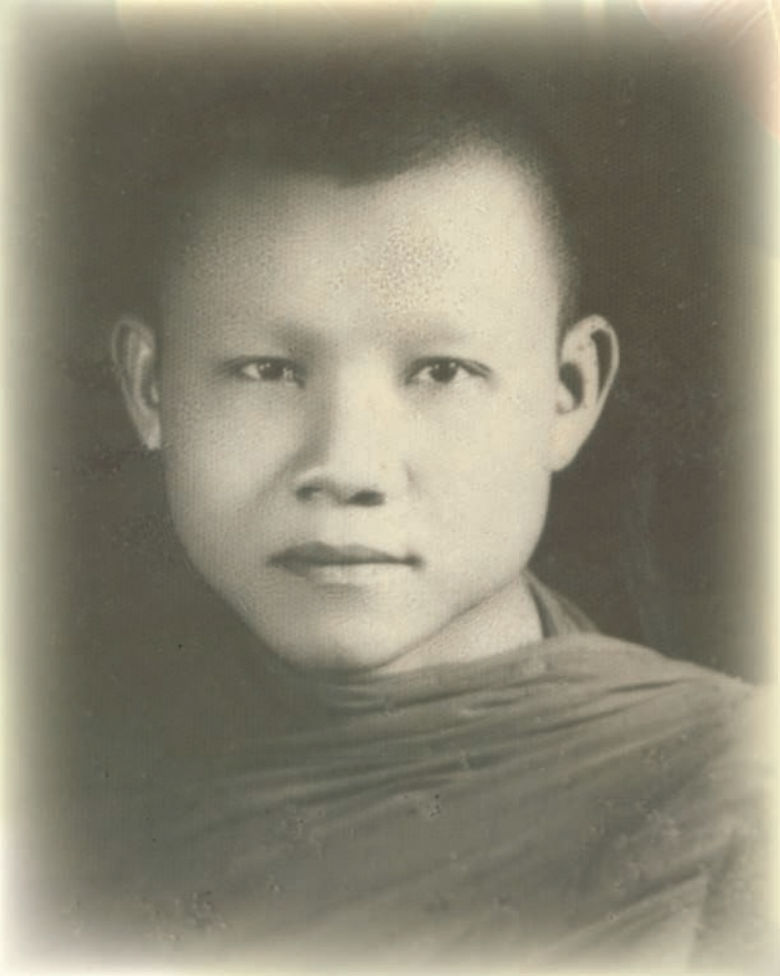

หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป เมื่ออายุ ๒๖ ปี

พรรษาที่ ๙-๑๐ (พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๓)

จำพรรษา ณ วัดหนองดู่ อำเภอปากบ่อง จังหวัดลำพูน
พบกัลยาณมิตรสำคัญ

สอนพระปริยัติธรรม

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร ป.ธ.๖น.ธ.โท) ขณะนั้นมีสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่พระเทพโมลีฯ ขอพระเปรียญจากวัดบวรนิเวศวิหาร ๔ รูป และวัดนรนาถสุนทริการาม ๒ รูป ไปช่วยเป็นครูสอนปริยัติธรรม และกิจพระศาสนาอื่นๆ ด้วย ทั้ง ๖ รูปนี้ไปพักรวมกันที่วัดเจดีย์หลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

เมื่อพักอยู่วัดเจดีย์หลวง พอสมควรแล้วสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ ได้จัดพระเปรียญที่ไปจากกรุงเทพฯ แยกย้ายกันไป ให้พระมหาจันทร์ศรี จนฺททีโป ป.ธ.๓ น.ธ.เอก ไปเป็นครูสอน พระปริยัติธรรม แผนกธรรมและบาลีไวยากรณ์ วัดหนองดู่ ตำบลบ้านเรือน อำเภอปากบ่อง (ปัจจุบันอำเภอป่าซาง) จังหวัดลำพูน อยู่ ๘ เดือน

เจ้าพระคุณสมเด็จมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร)
ฉายเมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์เป็นที่ “พระญาณดิลก” พ.ศ. ๒๔๗๘

พบหลวงตาพระมหาบัว ครั้งแรก

ในขณะที่หลวงปู่พัก ณ วัดเจดีย์หลวง ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ขณะนั้น พระธรรมวิสุทธิมงคล ยังเป็นพระบัว ญาณสมฺปนฺโน กำลังเรียน ป.ธ.๓ น.ธ.เอก อยู่ ปฏิบัติใกล้ชิดพระเทพโมลี (พิมพ์ ธมฺมธโร) เวลานอน ไม่มีมุ้ง นอนให้ยุงกัด ตลอดคืน ท่านเล่าว่า *"หลวงปู่ ได้ถวายมุ้งท่าน ๑ หลัง ท่านก็เป็นพระธรรมดาเป็นพระหนุ่ม หลวงปู่เป็นมหา ๓ ประโยค แล้วไปพักอยู่ที่นั่น เมื่อไปเห็นท่านนอนไม่มีมุ้ง บังเอิญหลวงปู่ ได้มุ้งไป ๒ หลัง หลังหนึ่งก็ใช้เอง เหลืออีกหลังหนึ่งก็เลยเอาไปถวายท่านหลวงตาบัว แล้วก็ไม่ได้นึกได้ฝันว่าจะได้บุญได้กุศลมาก พอถวายแล้วท่านก็ใช้จนมันขาดโน่นแหละ จนกระทั่งออกปฏิบัติกัมมัฏฐานในกาลต่อมา ตั้งแต่นั้นมาก็นับถือกันฉันท์พี่น้องเสมือนหนึ่งเกิดท้องมารดาเดียวกัน ต่างคนต่างก็ไปตามแนวทางปฏิบัติตามครูบาอาจารย์ ยึดหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต เป็นหลัก ส่วนหลวงปู่ก็ไปในทางด้านปริยัติและปฏิบัติไปด้วย"*

หลวงตาพระมหาบัวก็ได้เคยเทศน์ไว้ว่า *"ท่านกับเรามีความสนิทสนมกันมาตั้งแต่เป็นมหาเปรียญ ท่านเป็นมหาเราก็เป็นมหา จากนั้นท่านก็เลื่อนเป็นเจ้าคณะจังหวัด ทีแรกท่านไปอยู่วัดบวรฯ จากนั้นก็ไปทางสมุทรสงคราม จากสมุทรสงครามก็มาอยู่ที่วัดโพธิฯ เป็นเจ้าคณะจังหวัดตั้งแต่นั้นมาจนกระทั่งป่านนี้ สนิทสนมกันมาก ท่านเกี่ยวข้องกับวัดนี้มาตั้งแต่เริ่มสร้างวัด ตอนนั้นท่านเจ้าคุณอุปัชฌาย์เรายังมีชีวิตอยู่ เราเข้าออกวัดโพธิฯ นี้เหมือนไปจ่ายตลาด"*

(เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๔๙)

นิมนต์หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต กลับอีสาน

ท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) วัดโพธิสมภรณ์ อุดรธานี ซึ่งเป็นลูกศิษย์ท่านมาตั้งแต่ครั้งยังเป็นสามเณร ได้ส่งจดหมายไปกราบอาราธนานิมนต์ท่านหลายฉบับ ท่านไม่เคยตอบ จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๘๓ ท่านเจ้าคุณฯ ไปกราบอาราธนานิมนต์ด้วยตนเองถึงจังหวัดเชียงใหม่ หลวงปู่มั่นจึงพูดว่า"จดหมายของท่านเจ้าคุณส่งมาผมได้รับทุกฉบับ แต่มันเป็นเพียงจดหมายเล็กๆ เห็นว่าไม่สำคัญจึงไม่ได้ตอบ แต่คราวนี้จดหมายใหญ่มาคือท่านเจ้าคุณมาเอง ผมจึงตอบ"

พระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน)

แถวหน้า จากซ้าย : หลวงปู่ขาว อนาลโย, พระธรรมเจดีย์ (หลวงปู่จูม พนฺธุโล), หลวงปู่บุญมา จิตเปโม, หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ แถวหลัง จากซ้าย : หลวงปู่มหาทองสุก สุจิตฺโต (พระครูอุดมธรรมคุณ), พระธรรมไตรโลกาจารย์ (หลวงปู่รักษ์ เรวโต), ไม่ทราบนามฉายา, หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน, หลวงปู่กงมา จิรปุญฺโญ, หลวงปู่บัว สิริปุณฺโณ

ครูบาอาจารย์พระป่ากรรมฐาน สานุศิษย์ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
จากซ้าย : ๑. หลวงปู่ศรีจันทร์ วณฺณาโภ วัดศรีสุทธาวาส ๒. หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ วัดป่านิโครธาราม
๓. หลวงปู่ชอบ ฐานสโม วัดป่าสัมมานุสรณ์ ๔. หลวงปู่หลุย จนฺทสาโร วัดถ้ำผาบิ้ง
๕. หลวงปู่ชามา อาจุตฺโต วัดป่าอัมพวัน

แถวหน้า จากซ้าย : เทสรํสี, พระธรรมเจดีย์ (หลวงปู่จูม พนฺธุโล),
หลวงปู่บุญมา จิตเปโม, หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ
แถวหลัง จากซ้าย : หลวงปู่ขาว อนาลโย, หลวงปู่อ่อนสี สุเมโธ,
หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน, พระอาจารย์จันทร์ เขมปตฺโต

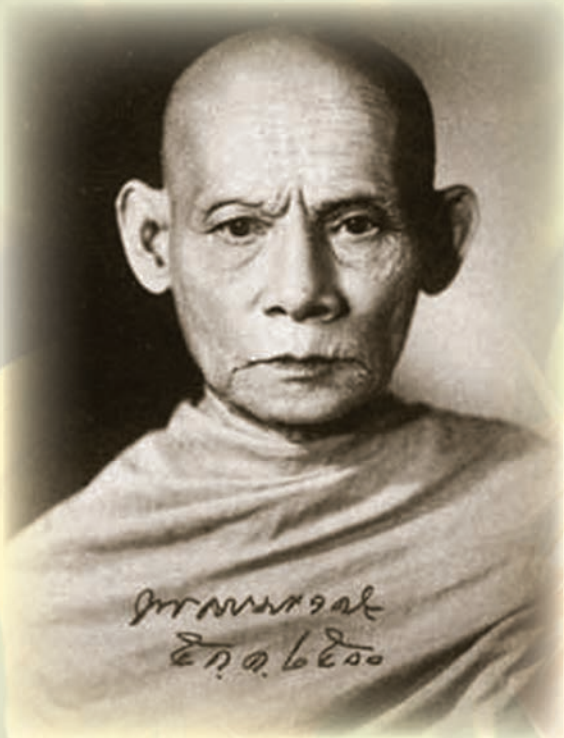

หลวงปู่จูม พนฺธุโล

พอได้โอกาสเหมาะสม ท่านเจ้าคุณธรรมเจดีย์จึงกราบอาราธนานิมนต์ ว่า *"ขอโอกาสครูบาอาจารย์ บรรดาศิษย์ทางภาคอีสาน คิดถึงท่านมาก ให้เกล้าฯ เป็นตัวแทนมากราบอาราธนานิมนต์ ให้กลับไปโปรดเมตตาสงเคราะห์แก่บรรดาศิษย์ เพราะครูบาอาจารย์จากมาอยู่ทางภาคเหนือนานถึง ๑๑ ปีแล้ว สุดแท้แต่ครูบาอาจารย์จะเห็นสมควรประการใด"* หลวงปู่มั่นตอบรับอาราธนานิมนต์เดินทางกลับภาคอีสาน

ภัยอันตรายแห่งพรหมจรรย์

ขณะที่หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป จำพรรษาอยู่ ที่วัดหนองดู่ ท่านได้ประสบกับภัยอันตรายแห่งพรหมจรรย์ แต่ก็หาทางหลบหลีกจนพ้นภัยมาได้ด้วยดี ดังที่ท่านเล่าว่า

"มีหญิงม่ายผัวตาย ๑ ปี แล้ว อายุ ๓๖ ปี มีลูกสาวคนเดียวอายุ ๑๖ ปี มีฐานะดี มีบ้าน ๓ หลัง มีนา ๓ แปลง ตั้งบ้านเรือนอยู่หนองสลิด ห่างจากวัดหนองดู่ครึ่งกิโลเมตร หลวงปู่บิณฑบาตผ่านหน้าบ้านทุกวัน เธอใส่บาตรทุกวัน อยู่มา ๓ วัน เธอกับลูกสาวนำภัตตาหารมาถวายเพลทุกวัน กาลเวลาล่วงไปความเคารพนับถือก็เพิ่มขึ้นทุกวันจนกลายเป็นความรัก

หลวงปู่มองเห็นกิริยาอาการผิดปกติ คิดในใจว่าแม่ม่ายคนนี้จะมาหลอกให้เราตายจากเพศพรหมจรรย์แน่นอน จึงพยายามทำความเพียรให้มากขึ้น บางวันเดินจงกรมนั่งภาวนาแก้จิตใจของตนว่า เรามาทำกิจพระศาสนาโดยพระบัญชาของเจ้าพระคุณสมเด็จฯ เจ้าคณะใหญ่คณะธรรมยุตเช่นนี้ จะมาสิกขาลาเพศ ณ ที่นี้เป็นการไม่สมควร จึงหวนระลึกถึงพุทธสุภาษิตบทหนึ่งว่า

“อิตฺถี มลํ พรฺหฺมจริย

ผู้หญิงเป็นอันตรายต่อพรหมจรรย์”

แถวหน้า จากซ้าย : พระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน), พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป), พระธรรมไตรโลกาจารย์ (หลวงปู่รักษ์ เรวโต), สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

เมื่อเหตุการณ์เกิดขึ้นเช่นนี้เราควรจะหนีให้ห่างไกล ไปให้พ้นจากเขตอันตราย อยู่มาวันหนึ่ง ก็เป็นจริงอย่างที่คาดไว้ เธอมาชวนหลวงปู่ลาสิกขา นำเงินมาด้วย ๓๐,๐๐๐ บาท พอสอบธรรมสนามหลวงเสร็จแล้ว หลวงปู่ก็ไปกราบลา พระเทพโมลีฯ ที่วัดเจดีย์หลวง กลับกรุงเทพฯ เล่าความจริงทุกประการให้ทราบ ท่านก็อนุโมทนาเห็นด้วยคิดถูกต้องแล้ว พระเทพโมลีฯ บอกว่าผมเองก็มีผู้หญิงเป็นลูกสาวเจ้าเมืองเชียงใหม่ สวย อายุไล่เลี่ยกันกับผมประมาณ ๔๐ ต้นๆ มาถวายเมี่ยงทุกวัน ผมก็อยากกลับกรุงเทพฯ เหมือนกัน แต่กลับไม่ได้เพราะติดศาสนกิจที่สมเด็จฯ ท่านมอบหมายมาให้ยังทำไม่สำเร็จ หลวงปู่ก็ลากลับมาก่อน ด้วยความมีชัยชนะได้ด้วยจิตอันผ่องใส"

พรรษาที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๔๘๔)

จำพรรษา ณ วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

กำไรแห่งชีวิตพรหมจรรย์

ฟังเทศน์หลวงปู่มั่นครั้งแรก

หลวงปู่ ท่านได้เล่าย้อนถึงเหตุการณ์ ที่ท่านได้กราบนมัสการ **หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต** เป็นครั้งแรก ณ บ้านหนองน้ำเค็ม จังหวัดอุดรธานี ภายหลังจากที่**เจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล)** ได้กราบอาราธนานิมนต์ **หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต** กลับมาสู่ภาคอีสาน หลังจากไปวิเวกทางภาคเหนือนานถึง ๑๑ ปี

"หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ได้มาพักที่บ้านหนองน้ำเค็ม จำได้ว่าเป็น พ.ศ. ๒๔๘๔ ก่อนที่หลวงปู่จะไปจังหวัดสกลนคร ได้พบท่านพระอาจารย์มั่นเป็นครั้งแรก ไปฟังท่านเทศน์เรื่อง **ธัมมจักกัปปวัตนสูตร** ท่านเทศน์อยู่ที่บ้านหนองน้ำเค็ม ไปกับพระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส) ตอนนั้นท่านยังเป็นมหา ๖ ประโยค ยังไม่ได้เป็นเจ้าคุณ ท่านก็เป็นพระปฏิบัติเหมือนกัน ขณะที่ฟังหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต เทศน์ไปๆ จิตมันก็นึกไปว่า ท่านแปลภาษาไม่ถูกตามไวยากรณ์ที่เราเรียน ท่านเลยพูดขึ้นมาว่า **"เอ้อ เรา แปลหนังสือป่าๆ เถื่อนๆ ไม่มีคนฟัง"** แล้วท่านก็เลยหยุด ไม่เทศน์ต่อ ทีนี้หลวงปู่เลยนึกไปนึกมาว่า เอ เรา คิดอย่างนี้เป็นการค้านการเทศน์ของท่านละมัง เลยนึกในใจว่าขอนิมนต์ ให้หลวงปู่มั่นเทศน์ต่อ ท่านก็หัวเราะขึ้น เลยเทศน์ต่อเป็นชั่วโมง เทศน์จนจบธัมมจักกัปปวัตนสูตรนั้นแหละ ขยายความ กามสุขัลลิกานุโยค อัตตกิลมถานุโยค ทางสายกลาง คือ มัชฌิมาปฏิปทา อริยมรรคมีองค์ ๘ ปิดท้ายลง อริยสัจ ๔ มีทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค พอท่านเทศน์จบก็พูดว่า **"มหา ฟังเทศน์เป็นยังไง คนป่าคนดงเทศน์ มันแปลหนังสือไม่ถูกตามภาษาบาลี"** ท่านรู้ในจิตของเรา ทีแรกเคยได้ยินเขาลือกันว่า ท่านมีญาณรู้จักว่า ใครคิดยังไง หลวงปู่ไม่เชื่อ คือเราเรียนภาษาบาลี เราไม่เชื่อง่ายๆ"

ตรวจการคณะสงฆ์

หลวงปู่จันทร์ศรี เมตตาเล่าถึงการตรวจการคณะสงฆ์ว่า "วันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ หลวงปู่ไปเป็นเลขาฯ ขั่วคราวของพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) เจ้าอาวาส

วัดโพธิสมภรณ์ เจ้าคณะมณฑลอุดรธานี ไปตรวจการคณะสงฆ์ ตั้งแต่จังหวัดขอนแก่น จังหวัดเลย และอำเภอแก่นท้าว เขตประเทศลาว พักอยู่วัดเจ้าคณะอำเภอแก่นท้าว (ม.) ๒๐ วันจึงเดินทางกลับมาถึงอำเภอเชียงคาน ๗ วัน ล่องเรือชะล่าตามลำแม่น้ำโขง ๑ เดือน จึงถึงวัดศรีเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย สิ้นเวลา ๕๐ วัน จากนั้นเดินทางโดยรถยนต์ถึงวัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี พักที่วัดโพธิสมภรณ์ ๗ วัน ทำรายงานการไปตรวจการคณะสงฆ์ถวายพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) เจ้าคณะมณฑลอุดรธานีเรียบร้อยแล้ว ก็ได้เดินทางไปเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ที่วัดป่าสุทธาวาส ตำบลพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร"

พระธรรมเจดีย์ (หลวงปู่จูม พนฺธุโล)

ใต้ร่มธรรมของหลวงปู่มั่น

หลวงปู่ เล่าให้ลูกศิษย์ฟังอยู่เสมอว่า ที่อยู่ในพระพุทธศาสนาจนตลอดรอดฝั่งและได้รับความผาสุกร่มเย็นมาเป็นลำดับ ก็เพราะช่วงหนึ่งในชีวิตของท่านได้อุปัฏฐากรับใช้ หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ได้รับการฝึกหัดทรมานจนได้หลักในการปฏิบัติเรื่อยมา ซึ่งท่านใช้คำว่าเป็น **กำไรแห่งชีวิตพรหมจรรย์** ท่านเล่าถึงความหลัง ด้วยความปีติและระลึกถึงพระคุณของหลวงปู่มั่น อันลึกซึ้งถึงจิตใจ ไว้ดังนี้

"ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ เจ้าพระคุณสมเด็จฯ มีพระบัญชาให้ไปสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีไวยากรณ์-ป.ธ.๓ ณ วัดป่าสุทธาวาส ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร โดยพระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส) ขณะนั้นท่านยังเป็นเปรียญอยู่ เป็นเจ้าคณะจังหวัดสกลนคร (ธ)

พอออกพรรษาแล้ว คณะศรัทธาญาติโยม ชาวจังหวัดสกลนคร ได้พร้อมกันจัดรถไปกราบอาราธนานิมนต์ให้หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ไปโปรดชาวสกลนครบ้าง ต้นเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๔ หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต จึงได้เดินทางไปสกลนคร พักวัดป่าสุทธาวาส ๑๕ วัน มีพระเณรมากราบนมัสการและรับฟังโอวาทมิได้ขาด จากนั้นท่านก็ออกเดินทางไปพักที่เสนาสนะป่าบ้านนามน พอสมควรแล้ว ก็เดินทางมาพักที่บ้านโคก (บ้านเกิดพระอาจารย์กงมา จิรปุญฺโญ) และจำพรรษาที่นั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๘๕

ณ วัดป่าสุทธาวาส พระมหาเส็ง ปุสฺโส ได้มอบให้หลวงปู่เป็นผู้อุปัฏฐากดูแลประจำทุกวัน หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต มีปฏิปทาฝ่ายวิปัสสนาธุระอันเยี่ยมยอดหาที่เปรียบมิได้ สามารถกำหนดรู้เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคตได้"

หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต
วัดป่าสุทธาวาส อ.เมือง จ.สกลนคร

ประวัติและปฏิปทา

หลวงปู่มั่น กำเนิดในสกุลแก่นแก้ว โยมบิดาชื่อนายคำด้วง โยมมารดาชื่อนางจันทร์ เกิดวันพฤหัสบดีเดือนยี่ ปีมะแม ตรงกับวันที่ ๒๐ เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๑๓ ณ บ้านคำบง ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี มีพี่น้องร่วมท้องเดียวกัน ๙ คน ท่านเป็นบุตรคนหัวปี ร่างเล็ก ผิวขาวแดง เข็มแข็ง ว่องไว สติปัญญาดีมาตั้งแต่เยาว์วัย ฉลาด เป็นผู้

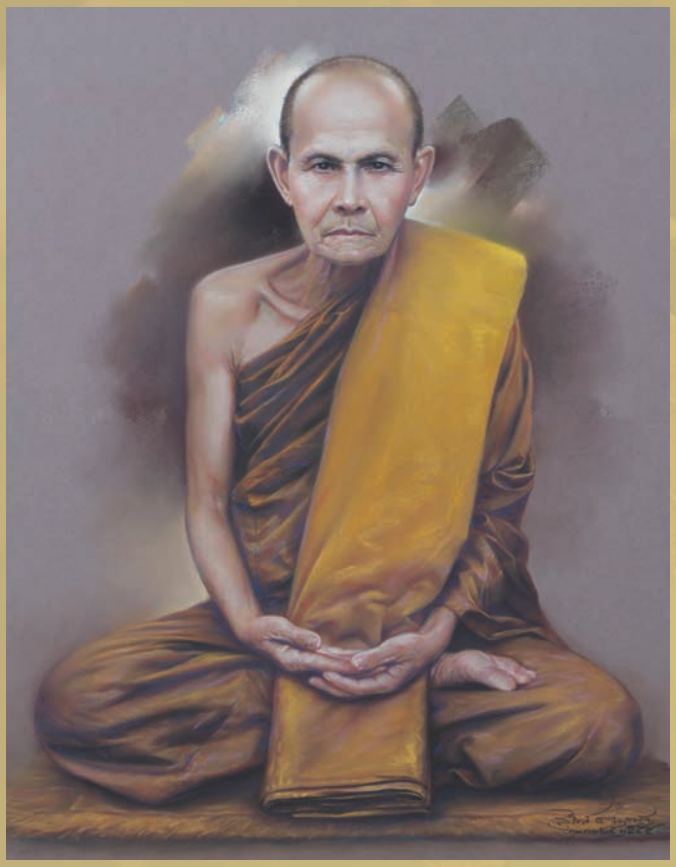

ว่านอนสอนง่าย เรียนรู้ได้รวดเร็ว มีความทรงจำดี เป็นคนขยันหมั่นเพียร ชอบการเล่าเรียนศึกษา

เมื่อท่านอายุได้ ๑๕ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณรในสำนักวัดบ้านคำบง แล้วตั้งใจศึกษาหาความรู้ทางพระพุทธศาสนามีสวดมนต์และสูตรต่างๆ ในสำนักจดจำได้รวดเร็ว ครูบาอาจารย์ให้ความเมตตาอนุเคราะห์เพราะท่านเอาใจใส่ในการเล่าเรียนดี ความประพฤติเรียบร้อยเป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจได้

เมื่ออายุท่านได้ ๑๗ ปี บิดาขอร้องให้ลาสิกขาเพื่อช่วยการงานทางบ้าน ท่านจำต้องสึกออกไปด้วยความอาลัยเพราะมีความชอบในเพศนักบวช และยังคิดที่จะกลับมาบวชอีกอยู่เสมอไม่ลืมเลย คงเป็นเพราะมีอุปนิสัยวาสนาในทางบวชสั่งสมอบรมมามากในกาลก่อน

ครั้นอายุท่านได้ ๒๒ ปี มีความศรัทธาอยากบวชเป็นกำลัง จึงขออนุญาตบิดามารดาเพื่อออกบวชท่านทั้งสองก็อนุญาตตามประสงค์ ท่านได้เข้ารับการอุปสมบทกรรมเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ณ วัดเลียบ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี มีพระอริยกวี (อ่อน) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูสีทา ชยเสโนเป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูประจักษ์อุบลคุณ (สุ่ย) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ เมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๖ พระอุปัชฌายะขนานนามมคธ ให้ว่าภูริทตฺโต เสร็จอุปสมบทกรรมแล้วได้กลับมาอยู่ในสำนักศึกษาวิปัสสนาธุระกับพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีลเถร ณ วัดเลียบต่อไป

ในระหว่างนั้นได้ศึกษาข้อปฏิบัติเบื้องต้น อันเป็นส่วนแห่งพระวินัยคือพระปาติโมกข์และอภิสมาจาร คือมารยาท ความประพฤติ อันควรแก่สมณเพศปฏิบัติได้เรียบร้อยดี และได้ศึกษาข้อปฏิบัติอบรมจิตใจ คือการเดินจงกรมนั่งสมาธิตลอดถึงการบำเพ็ญธุดงควัตรต่างๆ

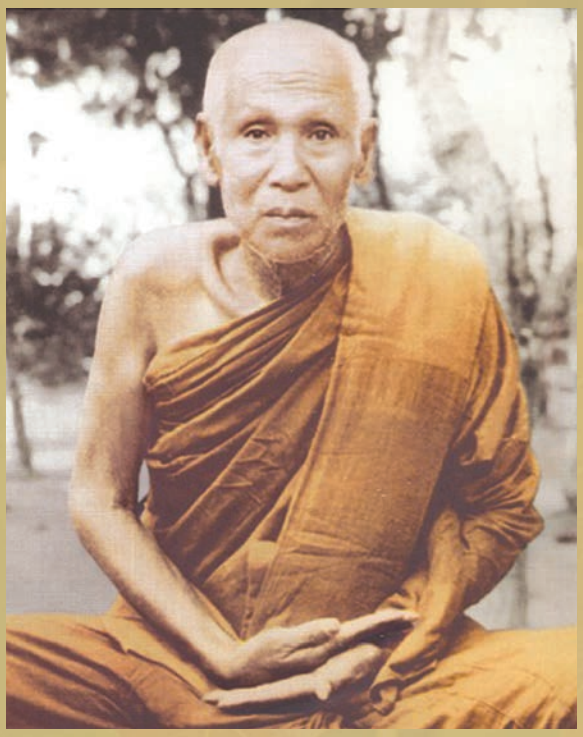

พระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีลเถร

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท)

ท่านพระอาจารย์เสาร์ได้พาท่านไปแสวงหาวิเวกบำเพ็ญสมณธรรมในที่สงบสงัดต่างๆ เช่น ป่าช้า ถ้ำ เงื้อมผา ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงบ้าง ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงบ้าง ภายหลังท่านได้ออกไปบำเพ็ญเพียรตามลำพัง อาศัยหลักธรรมวินัย และธุดงควัตร เป็นเครื่องดำเนิน บางครั้งมีโอกาสไปกรุงเทพฯ ก็หมั่นไปสดับพระธรรมเทศนาของเจ้าพระคุณพระอุบาลี (สิริจันทเถระ จันทร์) วัดบรมนิวาส แล้วออกแสวงหาวิเวกในถิ่นภาคกลาง คือ ถ้ำสาริกา เขาใหญ่ นครนายก ถ้ำไผ่ขวาง เขาพระงาม และถ้ำสิงห์โตลพบุรี จนได้หลักใจอันมั่นคง ไม่เสื่อมถอยในพระธรรมวินัย จึงมาระลึกถึงหมู่คณะสหธรรมิก และได้เดินทางกลับมาภาคอีสาน เพื่อทำการอบรมสั่งสอนต่อไป มีผู้เลื่อมใสปฏิบัติตามมากขึ้นโดยลำดับ มีศิษยานุศิษย์แพร่หลายกระจายทั่วภาคอีสาน

ในกาลต่อมาได้เดินทางไปจังหวัดเชียงใหม่กับเจ้าพระคุณอุบาลี (สิริจันทเถระ จันทร์) แล้วออกไปพักตามที่วิเวกต่างๆ ในเขตภาคเหนือหลายแห่ง เพื่อเร่งความเพียรเฉพาะตน กระทำที่สุดแห่งทุกข์ให้แจ้ง แล้วเที่ยวสงเคราะห์สาธุชนในที่นั้นๆ นานถึง ๑๑ ปี จึงได้กลับมาจังหวัดอุดรธานี แล้วมาอยู่ในเขตจังหวัดสกลนคร พักจำพรรษา ณ วัดป่าหนองผือ ตำบลนาใน อำเภอพรรณานิคม ๕ พรรษา ตราบวาระสุดท้าย มีผู้สนใจในธรรมปฏิบัติได้ติดตามศึกษาอบรมมากมาย ศิษยานุศิษย์ของท่านได้แพร่กระจายไปทั่วทุกภาคของประเทศไทย ยังเกียรติคุณของท่านให้ฟุ้งเฟื่องเลื่องลือไป

ธุดงควัตรที่ท่านถือปฏิบัติเป็นประจำมี ๔ ประการ

๑. บังสุกุลิกังคธุดงค์ ถือนุ่งห่มผ้าบังสุกุล นับตั้งแต่วันอุปสมบทมาตราบจนกระทั่งถึงวัยชรา จึงได้ผ่อนผัน ใช้คหบดีจีวรบ้างเพื่ออนุเคราะห์แก่ผู้มีจิตศรัทธานำมาถวาย

๒. บิณฑบาติกังคธุดงค์ ถือภิกขาจารวัตรเที่ยวบิณฑบาตมาฉันเป็นนิตย์ แม้อาพาธไปในละแวก บ้านไม่ได้ก็บิณฑบาตในเขตวัด บนโรงฉันจนกระทั่งอาพาธ ลุกไม่ได้ในปัจฉิมสมัยจึงงดบิณฑบาต

๓. เอกปัตติกังคธุดงค์ ถือฉันในบาตรใช้ภาชนะใบเดียวเป็นนิตย์ จนกระทั่งถึงสมัยอาพาธหนักจึงงด

๔. เอกาสนิกังคธุดงค์ ถือฉันหนเดียวเป็นนิตย์ตลอดมา แม้ถึงอาพาธหนักในปัจฉิมสมัยก็มิได้เลิกละ ส่วนธุดงควัตรนอกนี้ได้ถือปฏิบัติเป็นครั้งคราวที่นับว่าปฏิบัติได้มาก ก็คือ อรัญญิกกังคธุดงค์ ถืออยู่ เสนาสนะป่าห่างบ้านประมาณ ๒๕ เส้น หลีกเร้นอยู่ในที่สงัดตามสมณวิสัยเมื่อถึงวัยชราจึงอยู่ในเสนาสนะ ป่าห่างจากบ้านพอสมควร ซึ่งพอเหมาะกับกำลังที่จะภิกขาจารเป็นที่ปราศจากเสียงอื้ออึง ประชาชนยำเกรงไม่รบกวน ในสมัยที่ท่านยังแข็งแรงได้ออกจาริกโดดเดี่ยวแสวงวิเวกไปในป่าดงพงลึกจนสุดวิสัยที่ศิษยานุศิษย์ จะติดตามไปถึงได้ก็มี เช่นในคราวไปอยู่ทางภาคเหนือเป็นต้น ท่านไปวิเวกบนเขาสูง อันเป็นที่อยู่ของพวกมูเซอร์ยังชาวมูเซอร์ซึ่งพูดไม่รู้เรื่องกันให้บังเกิดศรัทธาในพระศาสนาได้

ครั้น พ.ศ. ๒๔๘๘ ท่านได้ไปพำนักอยู่เสนาสนะป่าบ้านหนองผือ ตำบลนาใน อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร จนถึงปีสุดท้ายแห่งชีวิตท่านได้เอาใจใส่อบรมสั่งสอนศิษยานุศิษย์ทางสมถวิปัสสนาเป็นอันมาก ได้มีการเทศนาอบรมจิตใจแก่ศิษยานุศิษย์เป็นประจำ ศิษย์ผู้ใกล้ชิดได้บันทึกประวัติและธรรมเทศนาของท่านไว้ รวบรวมพิมพ์ขึ้นเผยแผ่เป็นหนังสือเช่น มุตโตทัย, ประวัติท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต, ประวัติ ปฏิปทาพระธุดงคกรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นต้น

ครั้นมาถึงปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ท่านมีอายุย่างขึ้น ๘๐ ปี ก็เริ่มอาพาธครั้งสุดท้ายศิษย์ผู้อยู่ใกล้ชิดก็ได้เอาธุระรักษาพยาบาลไปตามกำลังความสามารถ อาพาธก็สงบไปบ้างเป็นครั้งคราว แต่แล้วก็กำเริบขึ้นอีก เป็นเช่นนี้เรื่อยมาจนจวนออกพรรษา อาพาธก็กำเริบมากขึ้น ข่าวนี้ได้กระจายไปโดยรวดเร็ว พอออกพรรษา ศิษยานุศิษย์ผู้อยู่ไกลต่างก็ทยอยกันเข้ามาปฏิบัติอุปัฏฐาก ท่านบอกแก่บรรดาศิษย์ว่า “การป่วยคราวนี้ไม่หายแน่นอน หากผมมรณภาพลง ณ วัดป่าบ้านหนองผือ ผู้คนหลั่งไหลมามาก ตลาดที่จะจับจ่ายซื้ออาหาร ไม่เพียงพอ สัตว์ทั้งหลายจะถูกฆ่าและล้มตายลงตามเป็นจำนวนมาก ผมสงสารสัตว์เหล่านั้น จึงควรนำผมไปยังวัดป่าสุทธาวาส สกลนครจะเหมาะสมกว่า” คณะศิษย์จึงได้นำท่านเดินทางไปสกลนคร ตามความประสงค์

ครั้นเมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๙๒ ได้นำท่านมาถึงวัดป่าสุทธาวาสเมืองสกลนคร ท่านก็ได้มรณภาพด้วยอาการสงบ ในเวลา ๒.๒๓ น. ของวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ท่ามกลางศิษยานุศิษย์ทั้งหลาย มีพระธรรมเจดีย์ เป็นต้น รวมอายุได้ ๗๙ ปี ๙ เดือน ๒๑ วัน พรรษา ๕๖

อุปนิสัยของท่านพระอาจารย์มั่น

สำหรับลักษณะอุปนิสัยของท่านพระอาจารย์มั่นนั้น หลวงปู่หลุย จนฺทสาโร ศิษย์ผู้ใหญ่ของท่านได้บันทึกไว้ดังนี้

"ท่านภาวนาสถานที่เป็นมงคล มีเทวดามานมัสการ ตั้งหมื่น ท่านรู้ได้ด้วยภาวนาขั้นละเอียดฯ อมนุษย์ท่านก็รู้ได้"

"ท่านอาจารย์มั่น ท่านเป็นคนเด็ดเดี่ยวสละชีวิตถึงตาย สลบไป ๓ คราว และท่านต้องการคนใจเด็ดเป็นสานุศิษย์"

"ท่านทำตัวของท่านให้ใหม่อยู่ในตระกูลทั้งหลาย ไม่ทำตัวของท่านให้คุ้นเคยในตระกูลเลย การไปมาของท่าน---ไปโดยสะดวก---มาโดยสะดวกไม่ขัดข้องในตระกูล"

"เป็นคนมักน้อย ชอบใช้บริขารของเก่าๆ ถึงได้ใหม่ บริจาคทานให้คนอื่น ข้อวัตรหมดจดดี สติตั้งอยู่ในสติปัฏฐานเสมอ เป็นผู้ไม่ละกาล วาจาพูดก็ดีเทศน์ก็ดี ไม่อิงอามิส ลาภสรรเสริญ วาจาตรงตามอริยสัจ ตามความรู้ความเห็น อ้างอริยสัจเป็นหลักฐานเสมอ กาย วาจา ใจ เป็นอาชาไนยล้วน"

"ท่านประพฤติตนเป็นคนขวนขวายน้อยในอามิส หมดจดในข้อวัตร และหมดจดในธรรม พ้นวิสัยเทวดา และมนุษย์ที่จะติเตียนได้ ไม่เป็นข้อล่อแหลมในศาสนา ท่านได้วัตถุสิ่งใดมา ท่านสละทันที สงเคราะห์หมู่พรหมจรรย์"

"สิ่งของอันใดท่านอยู่ที่ไหน เขาถวาย ท่านก็เอาไว้ให้พระเณรใช้ ณ ที่นั้น ท่านไม่ได้เอาไปด้วย"

"มีคนไปหาท่านอาจารย์มั่น ท่านไม่ดูคน ท่านดูจิตของท่านเสียก่อน จึงแสดงออกไปต้อนรับแขกผู้มาถึงถิ่น อนึ่ง ท่านหันข้างและหันหลังใส่แขกท่านพิจารณาจิตของท่านก่อน แล้วพิจารณานิสัยของผู้อื่น นี้เป็นข้อลี้ลับมาก ต่อนั้นถ้าจะเอาจริงจังต้องประชันต่อหน้ากันจึงเห็นความจริง"

"จิตของท่านฝ่าอันตรายลงไปถึงฐานของธรรมนี้มีราคามาก บ่งความเห็นว่าเป็นอาชาไนยโดยแท้"

"ปฏิบัติธรรมท่านพูดทรมานใครแล้วย่อมได้ดีทุกๆ คน ถ้าหมิ่นประมาทแล้วย่อมเกิดวิบัติใหญ่โต"

"ท่านมีนิสัยปลอบโยนเพื่อคัดเลือกคนดีหรือไม่ดี ในขณะท่านพูดเช่นนั้น ท่านหันกลับเอาความจริงเพราะกลัวศิษย์จะเพลิน"

"นิสัยท่านเป็นคนใจเดียว ไม่เห็นแก่หน้าบุคคล ในเวลาถึงคราวเด็ดเดี่ยวต่อธรรมวินัยจริงๆ"

"ท่านเป็นคนไม่อวดรู้ แต่ธรรมของท่านบอกเหตุผล ไปต่างหากนี้เป็นข้อพึงวินิจฉัย"

"หาบุคคลที่จะดูจริตของท่านรู้ได้ยาก เพราะท่านเป็นคนนิสัยลึกลับ จะรู้นิสัยได้ต่อเมื่อบุคคลที่มีภูมิจิตส่วนเดียว"

"ท่านผู้มีอำนาจในทางธรรม ทำอะไรได้ไม่ครั่นคร้าม ชี้เด็ดขาดลงไป ไม่มีใครคัดค้าน นี่เป็นอัศจรรย์มาก"

"ท่านถือข้างใน ปฏิปทาความรู้ความเห็นของท่านเกิดจากสันตุฏฐี ความสันโดษของท่าน ท่านนิสัยไม่เป็นคนเกียจคร้าน ขยันตามสมณกิจวิสัย หวังประโยชน์ใหญ่ในศาสนา"

"ท่านอาจารย์มั่นเป็นผู้ที่สะอาด ไตรจีวร และ เครื่องอุปโภคของท่านไม่ให้มีกลิ่นเลย ถูย้อมบ่อยๆ"

"ท่านบวชในสำนักพระอรหันต์ ๓ องค์ แต่เมื่อชาติก่อนๆ โน้น"

"ท่านไม่ใคร่พยากรณ์ใครๆ เหมือนแต่ก่อน ท่านพูดแต่ปัจจุบันอย่างเดียว นิสัยท่านชอบเก็บเอาเครื่องบริขารของเก่าไว้ใช้ เพราะมันภาวนาดี เช่นจีวรเก่าเป็นต้น"

"ท่านไม่ติดอามิส ไม่ติดบุคคล ไม่ติดลาภ ยศ สรรเสริญ ท่านถือธรรมเป็นใหญ่ ไปตามธรรม อยู่ตามธรรม"

"ท่านพูดธรรมไม่เกรงใจใคร ท่านกล้าหาญ ท่านรับรองความรู้ของท่าน ฉะนั้นท่านจึงพูดถึงพริกถึงขิง ตรงอริยสัจ พูดดังด้วย พูดมีปาฏิหาริย์ด้วย เป็นวาจาที่บุคคลจะให้สิ้นทุกข์ได้จริงๆ เป็นวาจาที่สมถะวิปัสสนาพอ ไม่บกพร่อง กำหนดรู้ตามในขณะกาย วาจา จิตวิกาลตรงกับไตรทวาร สามัคคีเป็นวาจาที่เด็ดเดี่ยวขลังดีเข้มแข็งดี เป็นอาชาไนยล้วน วาจาไม่มีโลกธรรมติดเป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ พระเณรอยู่ในโอวาท ท่านได้สติมาก เพราะบารมีของท่าน ถ้าขืนประมาทท่านเกิดวิบัติ"

"ท่านอาจารย์มั่น เทวดาและอมนุษย์ไปนมัสการท่าน เท่าไรพันหรือหมื่นท่านกำหนดได้"

"ท่านรักษาระวังเทวดามนุษย์ประมาททท่าน เช่นเยี่ยมท่านก็มีระเบียบ แม้กิจเล็กๆ น้อยๆ เป็นระเบียบหมด"

"ท่านอาจารย์ท่านพูดโน้น คำนี้อยู่เสมอ เพื่อจะให้สานุศิษย์หลง เพื่อละอุปาทานถือในสิ่งนั้นๆ ท่านทำสิ่งที่บุคคลไม่ดำริไว้ สิ่งใดดำริไว้ท่านไม่ทำ นี้ส่อให้เห็นท่านไม่ทำตามตัณหาของบุคคลที่ดำริไว้"

"จิตของท่านอาจารย์มั่นฝ่าอันตรายลงไปตั้งอยู่ด้วยอมตธรรม บริบูรณ์ด้วยมหาสติมหาปัญญา มีไตรทวารรู้รอบ มิได้กระทำความชั่วในที่ลับและที่แจ้ง และมีญาณแจ่มแจ้ง รู้ทั้งเหตุผลพร้อมกัน เพราะฉะนั้น แสดงธรรมมีน้ำหนักมาก พ้นวิสัยคนที่จะรู้ตาม เห็นตาม เว้นแต่บุคคลบริบูรณ์ด้วยศีลและสมาธิมาแล้ว อาจที่ฟังเทศนาท่านเข้าใจแจ่มแจ้งดี และบุคคลนั้นทำปัญญาสืบสมาธิต่อ"

"จิตท่านอาจารย์มั่นตื่นเต้นอยู่ด้วยความรู้ ไม่หยุดนิ่ง มีสติรอบเสมอ ไม่เผลอทั้งกายและวาจา เป็นผู้มีอริยธรรมฝังมั่น อยู่ในสันดาน ไม่หวั่นไหว ตอนนี้ไม่มีใครที่จะค้านธรรมเทศนาของท่านได้ เพราะวาจาเป็นอาชาไนย และมีไหวพริบแก้ปริศนาธรรมได้"

"ธาตุของท่านอาจารย์เป็นธาตุนักรู้ เป็นธาตุที่ตื่นเต้นในทางธรรม เป็นผู้ที่รู้ยิ่ง เห็นจริงในอริยสัจธรรม ท่านดัดแปลงนิสัยให้เป็นบรรพชิต ไม่ให้มีนิสัยหินเพศติดสันดาน ท่านประพฤติตนของท่านให้เทวดาและ มนุษย์เคารพ และท่านไม่ประมาทในข้อวัตรน้อยใหญ่"

"ท่านไม่ให้จิตของท่านนอนนิ่งอยู่อารมณ์อันเดียว ท่านกระตุกจิตของท่าน ค้นคว้าหาเหตุหาผลของธรรมอยู่เสมอ ท่านหัดสติให้รอบรู้ในอารมณ์และสังขารทั้งปวงฯ"

"ท่านอาจารย์มั่นท่านเก่งทางวิปัสสนา ท่านเทศน์ให้บริษัทฟัง สัญญา มานะ เขาลดเจตสิก เขาไม่เกาะ เมื่อไม่เกาะเช่นนั้น ยิ่งทำความรู้เท่าเฉพาะในจิต ตรวจตราในดวงจิตขณะที่นั่งฟัง ต่อนั้นจะเห็นอานิสงส์ทีเดียว ไม่ทำเช่นนั้นหาอานิสงส์การฟังธรรมมิได้ ถ้าประมาทแล้วจะเกิดวิบัติเพราะมานะทิฐิของตน วินิจฉัยธรรมมิได้"

"ท่านเทศน์อ้างอิงตำราและแก้ไขตำราดุจของจริงทีเดียว เพราะท่านบริบูรณ์วิปัสสนาและสมถะพอ และท่านยกบาลีเป็นตัวเหตุผลแจ่มแจ้ง"

"ท่านอาจารย์มั่น อุบายจิตของท่านพอทุกอย่าง ไม่บกพร่อง คือพอทั้งสมถะ พอทั้งวิปัสสนาทุกอย่าง เพราะฉะนั้น ท่านเทศนาจิตของผู้ฟังหดและสงบ และกลัวอำนาจ เพราะนิสัยคนอื่นไม่มีปัญญาที่จะซอนเข็มโต้ถามได้ ตรงกับคำว่าพอทั้งปัญญา พอทั้งสติ ทุกอย่างเป็นอาชาไนยล้วน รวบรัดจิตเจตสิกของคนอื่นๆ มิอาจจะโต้แย้งได้"

"ท่านว่า แต่ก่อนท่านเป็นคน "โกง" คน "ซน" คน "มานะกล้า" แต่ท่านมีธุดงค์ข้อวัตรทุกอย่างเป็นยอด ทำความรู้เท่าทันกิเลสเหล่านั้น เดี๋ยวนี้นิสัยก่อนนั้นกลายเป็นธรรมล้วน เช่น "โกงสติ" "ซนสติ" "มานะสติ" เป็นคุณสมบัติสำหรับตัวของท่าน" "ความรู้

ความฉลาดของท่าน ไปตามธรรมคืออริยสัจ ใช้ไหวพริบทุกอย่าง ตรงตามอริยสัจ ตรงกับคำว่า ใช้ธรรมเป็นอำนาจ คณาจารย์บางองค์ถืออริยสัจก็จริง แต่มีโกงนอกอริยสัจ เป็นอำนาจบ้างแฝงอริยสัจ ตรงกับคำที่ว่า ใช้อำนาจเป็นธรรมแฝงกับความจริง”

“ท่านอาจารย์เป็นนักปราชญ์แปดเหลี่ยมคม คมยิ่งนัก ธรรมชาติจิตของท่านที่บริสุทธิ์นั้น กลิ้งไปได้ทุกอย่างและไม่ติดในสิ่งนั้นด้วย ดุจน้ำอยู่ในใบบัว กลิ้งไปไม่ติดกับสิ่งอื่นๆ เพราะฉะนั้นจิตของท่านถึงผลที่สุดแล้ว มิอาจจะกระทำความชั่วในที่ลับและที่แจ้ง เพราะสติกับปัญญารัดจิตบริสุทธิ์ให้มั่นคง ใช้ไหวพริบเป็นอาชาไนยอยู่เนืองนิตย์”

หลวงปู่หลุย จนฺทสาโร ศิษย์ผู้ใหญ่ของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต

อุปัฏฐากหลวงปู่มั่น

หลวงปู่ เล่าถึงประวัติตอนที่ได้อุปัฏฐากหลวงปู่มั่น ว่า

"หลวงปู่เป็นคนปฏิบัติหลวงปู่มั่นจนกระทั่งว่าการบิณฑบาต ตอนเวลาเย็นขนาดนี้ ท่านก็เดินจงกรม เมื่อท่านเดินจงกรมเสร็จก็ขึ้นไปบนศาลา ฉันน้ำร้อนน้ำชาเสร็จ ท่านก็ให้โอวาทแก่พระภิกษุสามเณร ซึ่งอยู่ในสำนักนั้นประมาณ ๔๐ หรือ ๕๐ รูป ส่วนครูบาอาจารย์ขั้นผู้ใหญ่ก็มี ท่านพระอาจารย์เทสก์ เทสฺรํสี ท่านพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ท่านพระอาจารย์อ่อน และท่านพระอาจารย์กงมา พอกลางคืนก็ไปนวดให้ท่าน

วันหนึ่งก็มีญาติโยม เขามาอาราธนาท่านว่า การบิณฑบาตนั้น ไม่ต้องเข้าไปถึงในเมือง ให้อยู่นอกวัดประมาณสัก ๑๐ เส้น แล้วผู้ที่จะมาใส่บาตรนั้น ก็มีพวกคุณแม่นุ่ม แม่นิล คุณวิศิษฏ์ คุณวิเศษ และกลุ่มลูกหลานที่เขาสร้างวัดนั้นมาใส่บาตร หลวงปู่ก็สะพายบาตรให้ พอไปรับบาตรถึงจะเอาใส่มือท่าน และก็ไม่ไกลจากที่รับบาตร ขนาดนอกวัด เพราะตอนนั้นอายุท่านประมาณ ๗๐ แล้ว แต่ยังแข็งแรง"

รู้เหตุการณ์ล่วงหน้า

"มีแปลกอยู่วันหนึ่ง หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ท่านเดินจงกรมตั้งแต่ประมาณตี ๕ จนกระทั่งถึงหนึ่งโมง หลวงปู่ก็ไปอาราธนาท่าน เตรียมบาตรเตรียมอะไรเสร็จแล้วไปอาราธนาท่านให้ออกบิณฑบาต ท่านก็บอกว่า "เขายังไม่มา เมื่อคืนนี้เขาไปดูหนังแล้วมันก็นอนตื่นสาย มันนึ่งข้าวยังไม่สุก" พอประมาณสักโมงครึ่งท่านก็บอกว่า "อ้าวไปหล่ะ" หลวงปู่ก็สะพายบาตรเดินตามหลังไป พอไปถึงที่ๆ เคยรับบาตร เขามักจะนั่งรถสามล้อสีแดงมา ทีนี้พอเขามาถึง เขาก็นั่ง รถสามล้อคันสีแดงนั้นมา มาแล้วเข้าแถวแล้วก็เอาบาตรถวายท่าน ท่านก็รับบาตร เมื่อรับบาตรเสร็จ หลวงปู่ก็รับเอาบาตรจากหลวงปู่มั่นมาสะพาย ทั้งบาตรตนเองด้วย ทีนี้พอกลับมา ก็มีโยมผู้ที่มีศรัทธาไม่ทราบว่าใครเอาผ้าไหมชนิดอย่างดี เรียกว่าหูกหนึ่ง คือยาวตัดจีวรได้สัก ๒ ตัวโน่นแหละ พอท่านชักบังสุกุลเสร็จแล้ว เราก็รับจากท่านเอาไปเก็บไว้ก่อน"

พระพุทธรูปที่ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต บูชาอยู่เป็นประจำที่วัดหนองผือ

จัดอาหารใส่บาตรให้หลวงปู่มั่น

"จากนั้นก็ขึ้นบนศาลาหอฉัน แล้วก็จัดอาหารลงบาตร ในขณะนั้นหลวงปู่ได้สังเกตว่าท่านเอาอาหารอะไรบ้างลงไปในบาตร เอามากเอาน้อยเท่าไหร่ แล้วทีนี้ก็นั่งดูอยู่ ๓ วันก็จำได้ พอวันที่ ๔ ก็จัดอาหารลงบาตรท่านได้ เมื่อท่านฉันเสร็จแล้วก็เหลือนิดหน่อย เราก็เอาบาตรท่านไปล้าง ไปเช็ดไปผึ่งให้ดี ตามปกติที่ท่านเคยทำเอง ทีนี้ส่วนครูบาอาจารย์ผู้หลักผู้ใหญ่ เช่น ท่านพระอาจารย์ฝั้น ท่านพระอาจารย์เทสก์ เป็นต้น พอฉันเสร็จแล้วท่านก็บอกว่า "เอ๋! มหานี้ มีคาถาดีอย่างไรหลวงปู่ท่านถึงไม่ดุ พวกผมไปรับบาตรท่านไม่ได้ มีแต่ท่านจะดุ แล้วก็มีมหาองค์เดียวนี้แหละที่จัดบาตรท่านได้ เราก็เกิดปีติคือความดีใจว่า เราได้ปฏิบัติพระผู้เฒ่าผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ในขณะนั้นอายุท่านก็ประมาณ ๗๐ ปี เศษแล้ว"

รู้วาระจิต

"เมื่อเสร็จจากนั้นก็ไปคุยกัน มีพระมหาน้อย พระมหาปิ่น ซึ่งไปเป็นครูด้วยกันชวนกันว่าไปขอผ้าไหมของท่านไปตัดเสื้อกางเกงซะว่างั้น พวกเราก็อยู่ในพรรษา ๘ พรรษา ๙ คิดอยากจะสึกกัน ทีนี้พอประมาณซักเที่ยง ท่านก็เรียกครูบาอาจารย์ผู้หลักผู้ใหญ่ที่อยู่ในวัดนั้นไป แล้วก็เอาผ้านั้นไปตัดเป็นผ้าสบงหมดแล้ว ก็ไปย้อมกรัก เสร็จเรียบร้อยเอาไปถวายเณรหมด พระไม่ให้ เพราะเกี่ยวกับว่าเราคงมาคุยกันว่าเราจะไปขอผ้ามาตัดเสื้อกางเกงท่านคงจะรู้ นี้เป็นการนึกเดากัน

ทีนี้ครั้นต่อมา ๒ วัน ก็มีโยมเอาผ้ามิสลินอย่างดีมาถวายอีกแต่ก่อน เรียกว่าไม้หนึ่งก็ตัดจีวรได้ผืนหรือสองผืนนี้แหละ ทีนี้หลวงปู่ก็เอาผ้านั้นไปวัดจีวรครองของท่านเสียก่อนท่านไม่ยอมเปลี่ยน หลวงปู่ใช้ไม้บรรทัดวัดดูสิว่า กว้างเท่าไหร่ อนุวาต (แผ่นผ้าทาบริมโดยรอบ) กว้างเท่าไหร่ วัดเอาตัวเท่าจีวรท่านมาตัด ท่านใช้ขันธ์ ๙ วัดทุกชิ้นทุกส่วนเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็มีสามเณร มาช่วยตัด หลวงปู่เป็นคนตัดเอง พอตัดเสร็จเรียบร้อยแล้วก็เอาไปให้พวกลูกหลานแม่นุ่ม แม่นิลนั้นเดินจักรให้เสียก่อน แล้วก็มาสอยมือ ประมาณ ๗ วันก็เสร็จ แล้วก็ย้อมแก่นขนุน จนกระทั่งสีได้ที่เหมือนสีสังฆาฏิ พอเสร็จแล้ว ก็ให้เณรทองคำไปหากิ่งไม้แห้งมาให้ มาปักไว้ ที่บันไดท่าน แล้วก็เอาเทียนไขมาจุดไว้แล้วเอาผ้าพาดไว้หลวงปู่ก็ไปเดินจงกรมคอยดูท่าน ว่าจะชักผ้าบังสุกุลให้หรือไม่ พอท่านเดินจงกรมเสร็จประมาณ ๒ ทุ่ม ท่านก็ขึ้น ท่านชักเอาผ้าแล้วท่านก็ไปถอนจีวรครองของท่านออกตาม

พระธรรมวินัย แล้วก็พินทุอธิษฐานจีวรที่เราตัดเอาไปถวายท่านนั้น ท่านเอาเป็นจีวรครอง พอตื่นเข้ามาจีวรเก่าของท่านนั้นมันขาด ท่านปะโน่นปะนี่ เราก็เอาไปซักให้ดีแล้วก็มาเย็บเป็นผ้าปูนอนหรือเป็นที่นอนของท่าน อันนี้ก็เรียกว่าได้ปฏิบัติท่านอย่างใกล้ชิด

คณะศิษย์ของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร

มีอยู่วันหนึ่ง ท่านสั่งว่า มหา วันนี้ให้ไปปูเสื่อ จัดอาสนะ ดูความสะอาดเรียบร้อย ศาลาจะมีคนมา แต่ท่านก็ไม่ได้บอกว่าใคร เราก็ไปจัดการ พอสายๆ พ.ต.อ.ขุนศุภกิจ วิเลขการ ข้าหลวงประจำจังหวัดสกลนคร มาหาหลวงปู่มั่น พอไปถึง ท่านทักขึ้นทีแรกเลยว่า "เมาหรือเปล่า" พ.ต.อ.ขุนศุภกิจฯ ตอบว่า "นิดหน่อยครับ" แล้วก็ไปกราบหลวงปู่มั่น ท่านก็ถามว่า ***"อยากอยู่นาน หรืออยากตายเร็ว"*** *พ.ต.อ.ขุนศุภกิจฯ ตอบว่า* ***"อยากอยู่ครับ" "ถ้าอย่างนั้นให้เลิกกินเหล้า เลิกสูบบุหรี่ ไม่อย่างนั้น อายุ ๕๐ ปีก็ตาย"*** *พ.ต.อ.ขุนศุภกิจฯ ก็เลยเลิกหมด อยู่มาได้จนอายุ ๙๐ กว่าปี มาตอนหลัง ย้ายมาเป็นข้าหลวงประจำ จังหวัดอุดรธานี"*

สอบได้ ป.ธ ๔

ในปีนี้ (พ.ศ. ๒๔๘๔) หลวงปู่จันทร์ศรี สอบได้ ป.ธ. ๔ ซึ่งท่านเล่าถึงตอนที่ไปกราบเรียนถามหลวงปู่มั่น ว่า

"หลวงปู่ ๆ ผมสอบประโยค ๔ ตก มาตั้ง ๓ ปีแล้ว เขาจะออกอะไร"

ท่านหัวเราะ ท่านบอกว่า ***"เขาด่าโกรธไหม เขายกย่องดีใจไหม"***

เรียนท่านว่า ***"เขาด่าก็โกรธ ถ้าเขาสรรเสริญก็ยินดี"***

ท่านกล่าวว่า ***"มันมีไหมล่ะ ในหลักสูตร"***

เรียนท่านว่า ***"มีกระผม"***

ท่านกล่าวว่า ***"อะไรล่ะ"***

เรียนท่านว่า ***"โลกธรรม ๘ มันอยู่ในมงคลภาค ๒ กระผม"***

อีกสามวัน ที่ไปนวดให้ท่านทุกวันๆ วันที่ ๓ ท่านก็เลยถามว่า ***"มหาๆ ตัดจีวรเป็นไหม"***

เรียนท่านว่า ***"ที่หลวงปู่อธิษฐานเป็นผ้าครองนั้น กระผมก็ดีใจมาก"***

*ทีนี้เวลามาสอบครั้งแรก แม่กองธรรมสมัยนั้น คือสมเด็จพระวันรัต (ปลด กิตติโสภโณ) วัดเบญจมบพิตร เป็นแม่กองฯ พอสอบแล้วบอกว่าประโยค ๓ ประโยค ๔ ปัญหารั่วยกเลิกไม่ตรวจ เสียใจมากตอนนั้น ทีนี้พอประกาศยกเลิกไม่ตรวจแล้ว ก็ขึ้นไปเที่ยวขอนแก่น เที่ยวขอนแก่นอยู่ประมาณ ๗ เดือน และก็สั่งเพื่อนไว้ว่า ถ้าแม่กองฯ ประกาศสอบใหม่ให้โทรเลขไปที่วัดศรีจันทร์ ตอนหลวงปู่ออกไปบ้านนอก โทรเลขไปว่าให้ประโยค ๓ ประโยค ๔ สอบใหม่ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๗ ก็เตรียมตัวลงกรุงเทพฯ มาวันหนึ่งก็เอาหนังสือมาดู ดูไปดูมาจิตมันไม่จำ ก็เลยเอาหนังสือมากองรวมไว้บนโต๊ะ แล้วก็กราบ แล้วนั่งสมาธิ พอจิตมันรวมแล้วปรากฏว่าหลวงปู่มั่นถามว่า **"มหาๆ ตัดจีวรเป็นไหม"** ดังขึ้นที่หู ๓ ครั้ง ก็เลยมากราบหนังสือ แล้วก็เปิดหาประโยคตัดจีวร เป็นภาค ๑ ของมงคลทีปนี้ ก็ดูอยู่ประมาณ ๔-๕ วัน ดูแต่อันเดียวนั่นแหละ ได้แปลตามเผด็จสำนวนแปลของสมเด็จพระสังฆราชองค์ปัจจุบันนี้บ้าง ของท่านเจ้าคุณพระอริยเวที (เขียน) บ้าง ท่านกำลังสอบประโยค ๙ อยู่ แปลให้คล่องเลย เวลาออกมาตรงเป๊ะ จึงสอบได้ประโยค ๔ ปีนั้น ท่านพูดอีกคำหนึ่งว่า เอาประโยค ๔ พอ ถ้ามากประโยค กิเลสมันมาก ว่าอย่างนั้น พยายามสอบประโยค ๕ อยู่เจ็ดปีก็ไม่ได้"*

ที่ ๑๕/๒๔๘๕

โดยพระบรมราชูปถัมภ์ สมเด็จพระสังฆราช สกลสังฆปรินายก โปรดให้แม่กองบาลีสนามหลวง พร้อมด้วยกรรมการสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ดำเนินการสอบบาลีสนามหลวง ประจำ พุทธศักราช ๒๔๘๕ กรมการศาสนาเป็นผู้อำนวยการฝ่ายธุระการ

กรรมการสนามหลวงได้จัดการสอบความรู้บาลีประโยค ๔ แล้ว ปรากฏว่า พระมหาจันทรี จนฺททีโป อายุ ๓๑ พรรษา ๑๑ วัด บวรนิเวศวิหาร สำนักเรียน วัดบวรนิเวศวิหาร จังหวัด พระนคร สอบไล่ได้ จึงให้ประกาศนียบัตรฉะบับนี้ไว้เพื่อแสดงว่า พระมหาจันทรี จนฺททีโป

เป็นเปรียญ ๔ ประโยค

ขออำนวยพรให้เปรียญผู้นี้ จงเจริญด้วยเกียรติคุณสถาพรในธรรมเป็นนิตยนิรันดร

ให้ไว้ณวันที่ ๑๕ เดือน พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๘๕

พ.อ. ปรีดี พนมยงค์

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

อติรจติ ปญฺญุตฺตมา สพฺพลาสมฺปทาสุ ปญฺญา

แม่กองบาลีสนามหลวง

สนามหลวง

ธมฺเม ฐิตํ นรํ วินฺทนฺติ ปาสํสา

หลักการภาวนาจากหลวงปู่มั่น

"ในวันหนึ่ง พอกลางคืนหลวงปู่ก็ไปนวดให้หลวงปู่มั่น นวดไปๆ ก็เรียนถามท่านว่า ***"หลวงปู่ๆ จิตเป็นโสดา สกิทาคา อนาคา มันเป็นอย่างไร"*** *ท่านไม่ตอบแต่ไล่ลงไปเดินจงกรม ไปเดินจงกรมได้ ๒ ชั่วโมง จิตมันไม่รวม จึงขึ้นมาบนกุฏิ กราบเรียนท่านว่าจิตมันฟุ้งซ่าน มองเห็นแต่หน้าสตรี ท่านก็ไล่ลงให้ไปเดินอยู่อย่างนั้นแหละ พอเดินไปเดินมาขึ้นมาอีก พอวันที่ ๗ ท่านทรมาน ประมาณตั้งแต่ ๔ ทุ่ม ให้หลวงปู่นั่งสมาธิ ท่านก็นอนอยู่บนเตียงนี่แหละ ทีนี้ท่านคุมจิตเรา เวลาท่านคุมจิต จิตเรามันคิดไปไหนๆ ท่านก็ทักเรื่อยๆ จนกระทั่งเราเกิดความรู้สึกกลัวท่าน เพราะท่านรู้จักวาระจิตเราจริงๆ ไม่กล้าคิดไปไหน ท่านบอกว่าให้เอาสติควบคุมจิต ดึงเข้ามาอยู่ที่หัวใจ ให้ว่า พุทโธๆ จนจิตสงบ แล้วใช้ปัญญาพิจารณากายของตนตั้งแต่หนังที่หุ้มห่อร่างกายอยู่นี้ ให้จิตเห็นเป็นอสุภกรรมฐาน เป็นของสกปรกน่าเกลียด เมื่อตายแล้วไม่มีใครต้องการ สังขารทั้งปวงตกอยู่ในไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ด้วยกันทั้งนั้น เวลา ๐๒.๐๐ น. จิตของหลวงปู่ สงบจากอารมณ์ภายนอกที่จะมาสัมผัส เกิดความสว่างขึ้นกับจิต พอจิตรวมได้ รู้สึกว่ากายมันเบา นั่งอยู่ตลอดจนกระทั่งถึงตี ๕ ท่านก็บอกว่า*

"เอ้า มหา ก่อนที่จะถอนจิตนั้น ให้ตั้งสติสัมปชัญญะ ทวน กระแสจิตดูซิว่า ก่อนจิตจะสงบได้นั้นมัน ยึดอารมณ์อะไร"

หลวงปู่ก็ทวนกระแสจิต ๑๐ ครั้ง ว่าเราทำอย่างไร จิตถึงได้รับผลอย่างนี้ ท่านบอกให้กราบ ๓ ครั้ง แล้วท่านพูดว่า

"วันนี้มหาภาวนาได้ดีพอสมควร จำวิธีพิจารณาจิตไว้นะ

อย่าปล่อย ให้ทำภาวนาอย่างนี้ทุกวัน"

แล้วก็กราบพระ เตรียมไปบิณฑบาต หลวงปู่ก็ได้หลักการภาวนาจากหลวงปู่มั่น จนตั้งแต่บัดนั้นมา กระทั่งอยู่มาจนกระทั่งบัดนี้ เรียกว่า เป็นโชคดี ตอนนั้นอายุ ๒๙ ปี เตรียมจะลาสิกขาอยู่แล้ว ในตอนนั้นก็มีลูกสาวทนาย มาใส่บาตรอยู่เรื่อย สวย บางทีก็มาขอสบงจีวรของเราไปซัก แต่หลวงปู่ก็ไม่ให้"

๑๕ วันแห่งกำไรชีวิตพรหมจรรย์

หลวงปู่จันทร์ศรี เล่าถึงประวัติท่านต่อว่า

"หลวงปู่ได้หลักการปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานจากหลวงปู่มั่น ภูริทตฺตมหาเถร ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิปัสสนาธุระ เป็นพระบูรพาจารย์ของพระธุดงคกัมมัฏฐานเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในภาคอีสาน การที่ได้รับการศึกษาอบรมจิตภาวนากับท่าน ๑๕ วัน สามารถทำจิตของตนให้มั่นคงในการดำรงเพศสมณะ ตั้งแต่นั้นมาพยายามภาวนาตามแบบที่ท่านสอน คือ เอาพุทโธ คำเดียวนั่นล่ะ และก็พิจารณาอสุภกรรมฐานไปด้วย ผลที่ได้รับคือจิตสงบ เยือกเย็น จากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่จะมากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ได้รับแสงสว่าง อันเกิดจากภาวนาตามสมควรแก่ฐานะ นับว่าเป็นลาภอันประเสริฐ ซึ่งเกิดจากดวงจิตของเรา ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ยิ่งนัก ถึงกับท่านพูดกับหลวงปู่ว่า ***"มหาภาวนาเป็น ควรเลิกเรียนปริยัติ ออกปฏิบัติกัมมัฏฐานอีก จะได้พ้นทุกข์ ประสบแต่ความสุขกาย สุขใจ ไม่ต้อง เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีก ดังนี้ เป็นต้น"***

เป็นอันว่าได้อุปัฏฐากใกล้ชิดกับหลวงปู่มั่น ภูริทตฺตมหาเถร ชั่วระยะหนึ่งเป็นเวลา ๑๕ วัน ท่านจึงจากไป ในปีนั้นหลวงปู่ได้กำไรแห่งชีวิต ทำศาสนกิจอยู่ในเพศพรหมจรรย์จนถึงปัจจุบัน"

สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์) วัดราชบพิธฯ เสด็จ งานบำเพ็ญกุศลศพครบร้อยวัน
พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ณ วัดป่าอุดมสมพร โดยมีหลวงปู่จันทร์ศรี ติดตามมาด้วย

หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป (ที่ ๔ จากซ้าย)
พระเถรานุเถระศิษยานุศิษย์ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถร
ที่มาร่วมในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงปู่ฝั้น อาจาโร
ณ วัดป่าอุดมสมพร ต.พรรณา อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
เมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๒๑

พรรษาที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๔๘๕)

จำพรรษา ณ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

กลับคืนสำนักเรียน

ศึกษา ป.ธ.๕ ต่อ

ในพรรษานี้ (พ.ศ. ๒๔๘๕) **หลวงปู่จันทร์ศรี** จำพรรษาที่วัดบวรนิเวศวิหารเพื่อศึกษา ป.ธ.๕ ต่อ และเป็นปีที่น้ำท่วมใหญ่ที่กรุงเทพฯ เลยไม่ได้ถูกส่งไปต่างจังหวัด ได้อยู่เรียนหนังสือต่อ ระหว่างที่จำพรรษาอยู่นั้นก็ได้ฝึกหัดภาวนา ตามแบบอย่างที่ได้ศึกษาอบรมมากับหลวงปู่มั่น

งานถวายเพลิงศพหลวงปู่เสาร์

หลวงปู่จันทร์ศรี ได้เป็นพระอนุจรติดตาม **สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส)** วัดบรมนิวาสฯ กรุงเทพฯ ไปปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ ที่วัดธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เสร็จแล้วไปในงานถวายเพลิงศพ หลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล พระบูรพาจารย์ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ซึ่งกำหนดจัดงาน ระหว่างวันที่ ๑๐-๑๖ เมษายน ๒๔๘๖ ไปถึงงานตอนค่ำคนเยอะมาก เพราะนอกจากถวายเพลิงศพของหลวงปู่เสาร์แล้ว ยังมีพระเถระผู้ใหญ่อีก ๓ รูป ที่มีการถวายเพลิงศพในวันเดียวกันคือ ๑. ท่านเจ้าคุณพระศาสนดิลก (เสน ชิตโสโน) ๒. พระมหารัฐ รฏฐปาโล ๓. พระครูวิโรจน์รัตโนบล (บุญรอด นนฺตโร) จึงเป็นวันแห่งความเศร้าสลดใจที่มีการสูญเสียพระมหาเถระชั้นผู้ใหญ่คราวเดียวกันถึง ๔ รูป ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวจังหวัดอุบลราชธานี และในงานถวายเพลิงศพหลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล นี้เอง สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส) ได้กล่าวขอโทษท่านพระอาจารย์มั่น และยอมรับวงศ์พระกัมมัฏฐาน

"สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ ติสฺโส (อ้วน) วัดบรมนิวาสฯ ท่านรู้เนื้อรู้ตัวตอนไปเผาศพหลวงปู่เสาร์ พอไปเผาศพหลวงปู่เสาร์เสร็จแล้ว ตอนนั้นไปพบกับหลวงปู่มั่น เราเข้าไปกราบท่าน เออ ท่านมั่น ผมต้องขอโทษวงกัมมัฏฐานเรามาก ๆ นะ ตอนนั้นผมกำลังเป็นบ้ายศ นี่ก็ดีอย่างหนึ่ง เป็นบ้ายศไล่พระกัมมัฏฐานออกจากป่า ก็เท่ากับไล่พระพุทธเจ้าออกจากป่าตัวเท่าอึ่งไปไล่ราชสีห์ออกจากป่า ท่านว่าอย่างนั้น... พอเจ้าคุณ อุปัชฌาย์เรานี่ละ ท่านเจ้าคุณธรรมเจดีย์ไปฟังอยู่ด้วยกันซี ท่านรู้สึกว่าท่านดีใจจนน้ำตาท่านร่วงนะ ...

(หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน วันที่ ๓๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๕๑)

ประวัติหลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล

ท่านเกิด เมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๒ ณ บ้านข่าโคม ตำบลหนองขอน อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี อุปสมบทเป็นพระมหานิกาย ณ วัดใต้ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ต่อมาได้ญัตติเป็นพระธรรมยุตที่วัดศรีทอง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี โดยพระครูทา โชติปาโล เป็นพระอุปัชฌาย์

หลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล เป็นผู้มีความสงบเสงี่ยม พูดน้อย อัธยาศัยเยือกเย็น หนักแน่นในพรหมวิหาร เจริญเมตตาเป็นสาธารณะ เมื่อครั้งท่านพำนักที่บ้านกุดเม็ก อุบลราชธานี ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ครั้งยังเป็นฆราวาส ได้เข้ามาอุปัฏฐากรับใช้ และได้ฝึกหัดอบรมสมาธิภาวนา ต่อมาท่านได้ชักชวนให้ออกบวช และได้ติดตามหลวงปู่เสาร์ ออกธุดงค์ตามสถานที่วิเวกต่างๆ

หลวงปู่เสาร์ ท่านปรารถนาเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า ต่อมาได้ละความปรารถนาเดิมเปลี่ยนมาเพื่อเป็นพระอรหันตสาวกในศาสนาของพระสมณโคดมนี้ ท่านพระอาจารย์มั่น ท่านเคารพเทิดทูนหลวงปู่เสาร์ มากเพราะเคยเป็นสามเณร ของท่านมาแต่ก่อน

ท่านมรณภาพ ในอิริยาบถนั่งขณะก้มกราบพระประธานในพระอุโบสถ วัดมหาอำมาตยาราม นครจำปาศักดิ์ เมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ สิริอายุรวม ๘๒ ปี ๓ เดือน

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (อ้วน ติสฺโส) วัดบรมนิวาสฯ
ไปปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ ณ วัดพระธาตุพนม ในปี พ.ศ. ๒๔๘๖
โดยมีหลวงปู่จันทร์ศรี ติดตามมาด้วย

ท่านพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล และสานุศิษย์บรรพชิต
บันทึกภาพร่วมกัน ณ สำนักวัดป่าข่าโคม หรือวัดป่าหนองอ้อ
บ้านข่าโคม ต.หนองขอน อ.เมือง จ.อุบลราชธานี
๑. พระอาจารย์อุย บ้านหนองดินดำ อ.วาริชภูมิ จ.สกลนคร ๒. พระอาจารย์บัวพา ปญฺญาภาโส
๓. สามเณรหงส์ทอง ธนกัญญา ๔. สามเณรผาย ๕. สามเณรคำดี
๖. พระอาจารย์ทองรัตน์ กนฺตสีโล ๗. พระอาจารย์ทอง อโสโก
๘. พระอาจารย์ดี ฉนฺโน ๙. พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม
๑๐. พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล

พรรษาที่ ๑๓-๒๒ (พ.ศ. ๒๔๘๖-๒๔๙๖)

จำพรรษา ณ วัดธรรมนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นผู้อ่อนน้อมเชื่อฟังผู้ใหญ่

ช่วยประสานความเข้าใจ ทั้งธรรมยุตและมหานิกาย

สมเด็จพระสังฆราชเจ้าวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น สุจิตฺโต) ทรงมีพระบัญชาให้หลวงปู่จันทร์ศรี ไปเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แผนกบาลี ไวยากรณ์ ป.ธ.๓-๔ สำนักเรียนวัดธรรมนิมิต ตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ๑๐ ปี

อุโบสถ วัดธรรมนิมิต

พ.ศ. ๒๔๗๑ โรงเรียนสอนพระปริยัติธรรม สมัยแรก

หลวงปู่จันทร์ศรี เล่าเหตุการณ์ตอนนี้ให้ฟังว่า *"ปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ต้องการจะเรียนหนังสือต่อพอดี ก่อนจะเข้าพรรษา ได้ ๓ วัน เจ้าคุณพระราชสุทธิโมลี (มหาปั่น สุภฺโร) เจ้าอาวาสวัดธรรมนิมิต จังหวัดสมุทรสงครามมากราบทูลสมเด็จฯ ว่า อยากได้พระมหาเปรียญไปช่วยสอนพระใหม่ สมเด็จฯ ท่านก็เรียกเข้าไปถามว่า* ***"จะไปไหม"*** *ก็กราบทูลว่า* ***"หลวงปู่ ให้ไป... ก็ไป..."*** *ท่านบอกว่าต้องอดทนจำใจอยู่ ทั้งที่อยากกลับมาวัดบวรฯ เพราะพระเถระผู้ใหญ่ วัดบวรฯ ต้องการให้อยู่ที่นั่นเพื่อช่วยประสานความเข้าใจ ทั้งคณะสงฆ์ธรรมยุตและมหานิกายให้อยู่ด้วยกันอย่างผาสุกร่มเย็น"* โดยหลวงปู่จันทร์ศรี ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธรรมนิมิตร ต.บางแก้ว อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม

ในช่วงเวลา ๑๐ พรรษา ที่หลวงปู่จันทร์ศรี ช่วยประสานความเข้าใจ ทั้งธรรมยุตและมหานิกายตามพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชเจ้าวชิรญาณวงศ์ ท่านทำหน้าที่ได้เป็นอย่างดีมาก แม้จะมีอุปสรรคมากมายเข้ามาในชีวิตท่าน ท่านก็ใช้ขันติ และความเมตตาโดยไม่ย้อท้อแต่อย่างใด จนท่านสามารถทำให้ **คณะสงฆ์ธรรมยุต และ มหานิกาย อยู่ด้วยกันอย่างผาสุกร่มเย็น**

วิหารหลวง สถานที่ประดิษฐาน พระพุทธไสยาสน์ วัดธรรมนิมิต

ประวัติวัดธรรมนิมิต
เทศบาลเมือง จ.สมุทรสงคราม

วัดธรรมนิมิต เป็นวัดโบราณ สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ไม่ปรากฏว่าใครเป็นผู้สร้าง เพราะได้รกร้างมาตลอด จนกระทั่งมีชาวจีนอพยพลี้ภัยจากผู้ก่อการร้ายอั้งยี่ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ จากจังหวัดฉะเชิงเทราและชลบุรี มาตั้งรกรากทำมาหากินขึ้นที่บริเวณนี้ มีอาชีพทำการประมงและเลี้ยงเป็ด ได้ช่วยกันบูรณะวัดร้างนี้ขึ้น เรียกว่า “วัดคอกเป็ด” คงจะนำเป็ดมาเลี้ยงกันที่บริเวณวัดนี้ ส่วนชื่อ “วัดธรรมนิมิต” คงจะตั้งขึ้นภายหลังจากการตั้งคณะธรรมยุตในสมัยรัชกาลที่ ๔ เพราะมีหลักฐานว่า วัดนี้เข้าอยู่ในสังกัดของคณะสงฆ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เคยเสด็จมาทอดพระเนตรวัดนี้ เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๘๕ วัดธรรมนิมิตได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ตลอดมาจากกตระกูลคหบดีชาวแม่กลอง หลายตระกูลจนมาถึงทุกวันนี้

หลวงปู่มั่น อาพาธครั้งสุดท้าย ลาวัฏสงสาร

ปีพ.ศ. ๒๔๙๒ ซึ่งเป็นปีที่หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโตมีอายุย่างขึ้น ๘๐ ปี ท่านเริ่มอาพาธเป็นไข้ ศิษย์ผู้อยู่ใกล้ชิดก็ได้เอาธุระรักษาพยาบาลไปตามกำลังความสามารถ อาพาธก็สงบไปบ้างเป็นครั้งคราว แต่แล้วก็กำเริบขึ้นอีกอาการอาพาธของท่านเริ่มหนักขึ้นเป็นลำดับ จนผู้ที่เกี่ยวข้องไม่พากันนิ่งนอนใจได้ จึงได้กราบขออนุญาต ขอถวายความปลอดภัยให้ท่านโดยจัดเวรคอยดูแลบนกุฏิของท่าน ๒ รูป และใต้ถุนกุฏิ ๒ รูป ท่านก็อนุญาต จึงจัดเวรถวายเป็นเช่นนี้เรื่อยมาตั้งแต่ยังไม่เข้าพรรษา

พอออกพรรษาแล้ว ศิษยานุศิษย์ผู้อยู่ไกลต่างก็ทยอยกันมากราบเยี่ยมและเข้ามาปฏิบัติท่านมากขึ้นเป็นลำดับอาการท่านรู้สึกหนักเข้าทุกวัน ท่านจึงได้ประชุมเตือนบรรดาศิษย์ทั้งหลายให้ทราบว่า *"การป่วยครั้งนี้ไม่หาย ต้องตายแน่นอน แต่ผมไม่อยากตายอยู่ที่บ้านหนองผือนี้เพราะสัตว์ที่จะต้องตายเพราะผมเป็นเหตุนั้นมีจำนวนมากมาย เพราะคนจะมามาก ที่นี่ไม่มีตลาดแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน ผมมีแต่ความเมตตาสงสารไม่เคยคิดให้สัตว์ทั้งหลายต้องเดือดร้อนขอให้นำผมไปตายที่สกลนครเพราะที่นั้นเขามีตลาดอยู่แล้ว"* ที่ประชุมตกลงตามความประสงค์ของท่าน เดิมทีเดียวบรรดาญาติโยมบ้านหนองผือมีความประสงค์ว่าขอให้ท่านมรณภาพที่นี่ พวกเขาจะเป็นผู้จัดการศพเอง ถึงแม้ว่าพวกเขาจะยากจนเพียงไรก็ตาม แต่พอได้ยินเหตุผลอันเป็นธรรมของท่าน จำต้องยอมทั้งที่มีความเลื่อมใสและอาลัยเสียดายท่าน ทั้งพระและญาติโยมก็ได้ช่วยกันเตรียมแคร่เพื่อหามหลวงปู่มั่น จากวัดป่าบ้านหนองผือไปสกลนคร โดยได้แวะพักที่วัดบ้านภู่ เป็นเวลา ๑๐ วัน จากนั้นคุณแม่นุ่ม ชุวานนท์เดินทางมาจากสกลนครกราบอาราธนานิมนต์ท่านเดินทางโดยรถยนต์ต่อไปยังวัดป่าสุทธาวาส อ.เมือง จ.สกลนคร ก่อนขึ้นรถได้ฉีดยานอนหลับถวายท่านเพื่อกันความกระเทือนเวลารถวิ่ง ออกเดินทางหลังฉันเช้าเสร็จ ไปถึงสกลนคร เที่ยงวันพอดี

เข้าสู่อนุปาทิเสสนิพพาน

เมื่อถึงวัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร แล้ว จึงอาราธนาท่านขึ้นไปพักบนกุฏิรับรองที่เตรียมไว้แล้วโดยที่ท่านกำลังหลับอยู่ ประมาณเที่ยงคืนท่านจึงตื่นขึ้น ราวตี ๑ น. อาการขององค์ท่านก็เริ่มผิดปกติเป็นไปในทางที่ไม่น่าไว้ใจ พระเถระผู้ใหญ่ ต่างก็รีบมาที่กุฏิ พร้อมกันนั่งด้วยความสงบยิ่ง สายตาต่างจดจ้องไปดูอาการท่าน ซึ่งเบื้องต้นท่านนอนสีหไสยาสน์

ต่อมานอนอยู่ในท่ากึ่งหงายกึ่งตะแคงขวาเพราะอ่อนกำลังมาก โดยพระเถระผู้ใหญ่ช่วยขยับหมอนรองหลัง แต่ไม่ได้ถึงกับตะแคงขวา เพราะดูอาการท่านเหนื่อยมากจึงต้องหยุด เกรงจะกระเทือนท่านมาก ลมหายใจก็แผ่วเบามากและเบาลงๆ ตามลำดับ ลมค่อยอ่อนลงและช้าลงทุกทีและละเอียดไปตามกันจนแทบไม่ปรากฏ และค่อยหายเงียบไปอย่างละเอียดสุขุมจนไม่สามารถทราบได้ว่าท่านสิ้นไปเมื่อใด เพราะอวัยวะทุกส่วนไม่ได้แสดงอาการผิดปกติใดๆ ท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ เห็นผิดสังเกต จึงพูดขึ้นว่าไม่ใช่ท่านสิ้นไปแล้วหรือ พร้อมกับดูนาฬิกา ตรงกับเวลา ๐๒:๒๓ น. วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๒ ในท่ามกลางศิษยานุศิษย์ทั้งหลาย มีท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์เป็นต้น รวมอายุได้ ๗๙ ปี ๙ เดือน ๒๑ วัน พรรษา ๕๖

งานถวายเพลิงศพหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ในวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ.๒๔๙๓ หลวงปู่จันทร์ศรี ติดการคุมสอบนักธรรม ก็เลยไม่ได้ขึ้นมาร่วมงาน รู้สึกเสียดายเป็นอันมาก

ครูบาอาจารย์พระป่ากรรมฐาน สานุศิษย์หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต
จากซ้าย : หลวงปู่สุวัจน์ สุวโจ, พระอาจารย์สิงห์ทอง ธัมมวโร, พระอาจารย์กว่า สุมโน,
หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน, เทสรํสี, หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ,
พระอาจารย์ชม (ไม่ทราบฉายา) หลวงปู่กงมา จิรปุญฺโญ, หลวงปู่อ่อนศรี สุเมโธ, หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ

ศิษยานุศิษย์หามแคร่หลวงปู่มั่น ขณะอาพาธจากจากวัดหนองผือนาใน
เพื่อไปยังวัดป่าสุทธาวาส จ.สกลนคร

ศิษยานุศิษย์ของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺตเถร ในวันถวายเพลิงศพ หลวงปู่มั่น

๑. สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (พิมพ์ ธมฺมธโร)
๒. พระพรหมมุนี (ผิน สุวโจ)
๓. พระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล)
๔. พระเทพวรคุณ (อ่ำ)
๕. ไม่ทราบชื่อ
๖. พระเทพญาณวิศิษฐ์ (เติม)
๗. พระอริยคุณาธาร (ปสฺโส เส็ง)
๘. พระธรรมบัณฑิต
๙. พระญาณวิศิษฐ์ (สิงห์ ขนฺตยาคโม)
๑๐. พระพิศาลสุธี (ทองอินทร์)
๑๑. ไม่ทราบชื่อ
๑๒. หลวงปู่ขาว อนาลโย
๑๓. ไม่ทราบชื่อ
๑๔. เจ้าคุณพระราชฯ (เจ้าคุณเจ้าคณะจังหวัดนครพนม)
๑๕. พระราชนิโรธรังสี คัมภีรปัญญาวิศิษฐ์ (เทสรํสี)
๑๖. ไม่ทราบชื่อ
๑๗. หลวงปู่ฝั้น อาจาโร
๑๘. พระอาจารย์กว่า สุมโน
๑๙. พระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน)
๒๐. หลวงพ่อขุนศักดิ์
๒๑. หลวงพ่อทองสุข
๒๒. ไม่ทราบชื่อ
๒๓. ไม่ทราบชื่อ
๒๔. พระครูอุดมธรรมคุณ (ทองสุข สุจิตฺโต)
๒๕. เจ้าคุณพระราชฯ (วัดศรีโพนเมือง สกลนคร)
๒๖. พระอาจารย์บุญมา ฐิตเปโม
๒๗. พระอาจารย์กงมา จิรปุญฺโญ
๒๘. พระอาจารย์อ้วน
๓๐. พระราชวุฒาจารย์ (หลวงปู่ดูลย์ อตุโล)
๓๑. ไม่ทราบชื่อ
๓๒. ไม่ทราบชื่อ
๓๓. พระเกตุ วณฺณโก
๓๔. พระราชสังวรญาณ (หลวงพ่อพุธ ฐานิโย)
๓๕. พระสุธรรมคณาจารย์ (แดง)
๓๖. พระครูปัญญาวราภรณ์
๓๗. พระวินัยสุนทรเมธี (เจ้าคณะจ.ขอนแก่น)
๓๘. พระอาจารย์กู่ ธมฺมทินโน
๓๙. พระครูวุฒิวราคม (พุฒ)
๔๐. พระอาจารย์อ่อนสา

นั่งหน้าสุด : พระเทพสิทธาจารย์ (หลวงปู่จันทร์ เขมิโย)
นั่งแถวกลาง จากซ้าย : พระสุธรรมคณาจารย์ (หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ),
พระธรรมไตรโลกาจารย์ (หลวงปู่รักษ์ เรวโต), พระจันโทปมาจารย์ (หลวงปู่จันโท กตปุญฺโญ),
พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป), หลวงปู่บุญมา จิตเปโม,
เทสรํสี, หลวงปู่ขาว อนาลโย, หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ

นั่งแถวหลัง : หลวงปู่บัวพา ปญฺญาภาโส, หลวงปู่หลอด ปโมทิโต,
หลวงปู่อ่อนสี สุเมโธ, พระครูบริหารคณานุกิจ, พระครูสุนทรนวกิจ

บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๐๖
ในงานฉลองหอระฆังวัดศรีเมือง วัดศรีเมือง จ.หนองคาย

จากซ้าย หลวงปู่ขาว อนาลโย, หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป, พระธรรมไตรโลกาจารย์, พระธรรมบัณฑิต

หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป ไปกราบเยี่ยม หลวงปู่ขาว อนาลโย ณ วัดถ้ำกลองเพล จังหวัดอุดรธานี

หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป กราบเยี่ยม และสรงน้ำ หลวงปู่ผิว (พระราชเมธาจารย์) วัดบวรมงคล

หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป ถวายเครื่องสักการะแด่ เทสรํสี

หลวงปู่จันทร์ศรี เข้าเฝ้าเยี่ยมอาการประชวร สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช
สกลมหาสังฆปริณายก ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ กรุงเทพฯ

หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป แสดงมุทิตาจิต แด่หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน
เมื่อครั้งที่หลวงตาได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชญาณวิสุทธิโสภณ

ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ วัดสัมพันธวงศ์ และ หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป
ในพิธีพระราชทานเพลิงสรีระสังขาร หลวงปู่ศรี มหาวีโร ณ วัดประชาคมวนาราม

ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระมหามุนีวงศ์ วัดราชบพิธ กราบนมัสการหลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป

หลวงปู่บุญมี ปริปุณโณ, หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป, หลวงปู่ลี กุสลธโร

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชฯ ทรงประทานพระบรมสารีริกธาตุ
แก่หลวงปู่จันทร์ศรี เพื่อประดิษฐาน ณ พระบรมธาตุธรรมเจดีย์

พรรษาที่ ๒๓-๘๑ (พ.ศ. ๒๔๙๗-๒๕๕๕)

จำพรรษา ณ วัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ร่มโพธิ์ธรรม ร่มเย็นใจ

ใต้ร่มธรรม พระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล)

พ.ศ. ๒๔๙๗ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น สุจิตฺโต) ทรงมีพระบัญชาให้หลวงปู่ มาอยู่ที่วัดโพธิสมภรณ์ ต.หมากแข้ง อ.เมือง จ.อุดรธานี เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระกิจการคณะสงฆ์ เนื่องด้วยพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) มีอายุเข้าวัยชรา ซึ่งพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) ได้ให้ความอุปถัมภ์บำรุงดูแลท่าน ในระยะที่อยู่ด้วย ตราบจนกระทั่งมรณภาพ เป็นเวลาถึง ๘ ปี เหมือนลูกคนหนึ่ง เพราะพระธรรมเจดีย์ เป็นผู้มีคุณธรรมสูงประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมแก่บรรดาผู้อยู่ในความปกครองของท่านโดยความเสมอภาค เป็นผู้ปกครองโดยธรรมสมกับชื่อสมณศักดิ์ว่าพระธรรมเจดีย์จริงๆ

พระธรรมเจดีย์ (หลวงปู่จูม พนฺธุโล)
เมื่อครั้งยังเป็นพระมหาจูม

หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป วัย ๕๐ ปี

ท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) มีปฏิปทาอันน่าเลื่อมใส และควรยึดถือเป็นแบบอย่าง เป็นเอนกประการ ท่านได้อุทิศตน เพื่อทำงานเผยแผ่หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยมิได้เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ภาระหน้าที่หลักที่ท่านถือเป็นธุระสำคัญมี ๔ อย่าง ด้วยกัน คือ

(๑) การปกครอง

(๒) การศึกษา

(๓) การเผยแผ่ และ

(๔) การสาธารณูปการ

ด้านการปกครองนั้น ท่านถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเป็นผู้นำ จะเห็นได้จากที่ท่าน เป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ เป็นเวลา ๓๙ ปี เป็นพระอุปัชฌาย์ ๓๙ ปี เป็นผู้รักษาการเจ้าคณะมณฑลอุดรธานี ๓ ปี เป็นเจ้าคณะมณฑลอุดรธานี ๑๔ ปี เป็นสมาชิกสังฆสภา ๑๗ ปี เป็นเจ้าคณะธรรมยุตผู้ช่วยภาค ๓, ๔ และ ๕ รวม ๑๒ ปี ท่านปกครองพระภิกษุสามเณร และอุบาสก อุบาสิกา ด้วยหลักพรหมวิหารธรรม เป็นพระเถระที่เคร่งครัดในระเบียบแบบแผนและพระธรรมวินัย

ส่วนทางด้านการศึกษา ท่านก็เอาใจใส่และให้การสนับสนุนด้วยดีตลอดมา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ท่านได้รับการฝึกอบรมสั่งสอน มาจากสำนักเรียนวัดเทพศิรินทราวาส อันเป็นศูนย์กลางการศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนา ท่านได้ส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกนักธรรมและแผนกบาลี และท่านเป็นครูสอนปริยัติด้วยตนเอง นับตั้งแต่ สมัยที่ท่านมาเป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ใหม่ๆ จนทำให้วัดของท่านมีชื่อเสียงเลื่องลือ มีพระภิกษุสามเณรสอบได้ทั้งนักธรรม และเปรียญธรรมปีละมากๆ

นอกจากการเอาใจใส่ในงานส่วนรวมแล้ว ท่านยังมีปฏิปทา ทางด้านวัตรปฏิบัติกรรมฐาน อันมั่นคงด้วยดีตลอดมา เนื่องจากเคยฝึกหัดอบรมกับท่านพระอาจารย์มั่น ตั้งแต่ครั้งยังเป็นสามเณร นั่นคือ

(๑) ฉันภัตตาหารมื้อเดียว

(๒) ถือไตรจีวร คือ ใช้ผ้าเพียง ๓ ผืน

(๓) ปฏิบัติสมถกรรมฐาน กำหนดภาวนา "พุทโธ" เป็นอารมณ์

(๔) ปรารภความเพียร ขยันเจริญ สมาธิภาวนา

(๕) เมื่อออกพรรษาปวารณาแล้ว ท่านก็ออกตรวจการเดินทางไปเยี่ยมเยือนพระภิกษุสามเณร ซึ่งอยู่ในเขตปกครองเป็นลักษณะการไปธุดงค์ตลอดหน้าแล้ง

คุณงามความดีที่พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ ได้บำเพ็ญมาด้วยวิริยะอุตสาหะ ทำให้พระเถระผู้ใหญ่ มองเห็นความสำคัญ และความสามารถของท่าน จึงได้ยกย่องเทิดทูนท่าน ไว้ในตำแหน่งทางสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ **"พระธรรมเจดีย์"**

แถวกลางนั่งเก้าอี้ องค์กลาง : พระธรรมเจดีย์ (หลวงปู่จูม พนฺธุโล)
องค์ซ้าย : พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป) และ ฯลฯ
บันทึกภาพร่วมกับคณะพระเถระครูอาจารย์ผู้สอนพระปริยัติธรรม
ในสำนักเรียนวัดโพธิสมภรณ์ ต.หมากแข้ง อ.เมือง จ.อุดรธานี

พระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล)
วัดโพธิสมภรณ์ จ.อุดรธานี

พระธรรมเจดีย์ มีนามเดิมว่า จูม จันทรวงศ์ เกิดเมื่อวันพฤหัสบดี ๒๔ เมษายน ๒๔๓๑ ชาติภูมิอยู่บ้านท่าอุเทน อ.ท่าอุเทน จ.นครพนม โยมบิดา-มารดา ชื่อ นายคำสิงห์ และนางเขียว จันทรวงศ์ ครอบครัวประกอบอาชีพทำนาทำไร่ เข้าเรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดศรีเทพประดิษฐาราม อ.เมือง จ.นครพนม จนจบหลักสูตรประถมศึกษาบริบูรณ์

เมื่ออายุได้ ๑๒ ปี บิดามารดาประสงค์จะให้ลูกชายได้บวชเรียน จึงได้จัดการให้ ด.ช.จูม ได้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๒ โดยมีพระครูขันธ์ ขันติโก วัดโพนแก้ว อ.ท่าอุเทน จ.นครพนม เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อบวชเป็นสามเณรแล้ว ท่านได้อยู่ จำพรรษา ณ วัดโพนแก้ว ได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม อักษรขอม อักษรธรรม และภาษาไทย มีความสนใจในการศึกษา สามารถเขียนอ่านได้อย่างคล่องแคล่ว มีสติปัญญาเฉียบแหลม จนเป็นที่รักใคร่ของครูบาอาจารย์ นอกจากนี้ ท่านยังได้ฝึกหัดเทศน์มหาชาติ (เวสสันดรชาดก) เป็นทำนองภาคอีสาน ปรากฏว่า เป็นที่นิยมชมชอบของบรรดาญาติโยม

ต่อมาในปี พ.ศ ๒๔๔๕ สามเณรจูมได้ย้ายไปอยู่วัดอินทร์แปลง ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครพนม เพื่อศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย แต่ท่านก็อยู่จำพรรษาที่วัดอินทร์แปลงได้เพียงปีเดียว

พ.ศ. ๒๔๔๖ พระอาจารย์จันทร์ เขมิโย ซึ่งเป็นพระอาจารย์ของสามเณรจูม มีความสนใจการปฏิบัติกัมมัฏฐานเป็นพิเศษ พระอาจารย์จันทร์ได้ปรารภจะเดินทางไปกราบขออุบายธรรมจากพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายกัมมัฏฐาน คือ พระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล และพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ดังนั้นสามเณรจูมและหมู่คณะ จึงได้ติดตามพระอาจารย์จันทร์ มุ่งสู่จังหวัดอุบลราชธานี

คณะพระอาจารย์จันทร์และลูกศิษย์ ได้เข้ากราบนมัสการพระอาจารย์เสาร์ และพระอาจารย์มั่น ณ สำนักวัดเลียบ อ.เมือง จ.อุบลราชธานี และได้ฝากถวายตัวเป็นศิษย์ เพื่อศึกษาข้อวัตรปฏิบัติ

ตลอดเวลา ๓ ปี สามเณรจูมได้รับการอบรมสั่งสอนจากพระอาจารย์ใหญ่เป็นอย่างดี จนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องวัตรปฏิบัติ ทำให้สามเณรจูมประพฤติดีปฏิบัติชอบ สร้างสมบารมีเรื่อยมา จนได้เป็นพระมหาเถระผู้มีชื่อเสียงโด่งดังและเป็นปูชนียบุคคลของชาวอีสานในกาลต่อมา

เมื่อวันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ สามเณรจูมได้เข้าทำการอุปสมบท ณ พัทธสีมา วัดมหาชัย อ.หนองบัวลำภู จ.อุดรธานี โดยมีพระครูแสง ธัมมธโร วัดมหาชัย เป็นพระอุปัชฌาย์, พระครูสีมา สีลสัมปันโน วัดจันทราราม อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระอาจารย์จันทร์ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

หลังอุปสมบท พระภิกษุจูมได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกนักธรรมและบาลี ณ สำนักวัดเทพศิรินทราวาส เป็นเวลานานถึง ๑๕ ปี สามารถสอบไล่ได้นักธรรมชั้นตรี-โท ต่อมา สอบไล่ได้เปรียญธรรม ๓ ประโยค

แถวหน้าสุด จากซ้าย : พระเทพสิทธาจารย์ (หลวงปู่จันทร์ เขมิโย), พระธรรมเจดีย์ (หลวงปู่จูม พนฺธุโล), พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส) แถวกลาง จากซ้าย : หลวงปู่ขาว อนาลโย, หลวงปู่ฝั้น อาจาโร, หลวงปู่กว่า สุมโน, หลวงปู่มหาทองสุก สุจิตฺโต, หลวงปู่กงมา จิรปุญฺโญ
แถวหลังจากซ้าย : หลวงพ่อวิริยังค์ สิรินฺธโร, หลวงปู่บัว สิริปุณฺโณ, หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน

ปี พ.ศ. ๒๔๖๖ เจ้าพระยามุขมนตรี (อวบ เปาโรหิตย์) สมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดรธานี ได้อาราธนา พระมหาจูม ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี เมื่อได้รับอนุญาตจากสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ ญาณวรมหาเถร) เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส จึงเดินทางมาอยู่วัดโพธิสมภรณ์ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

เมื่อดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส ท่านได้เร่งพัฒนาวัดโพธิสมภรณ์ ให้เจริญรุ่งเรืองในทุกๆ ด้าน

ลำดับสมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **พระราชเวที**

พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ **พระเทพกวี**

พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ **พระธรรมเจดีย์**

แถวหน้า จากซ้าย : หลวงปู่ก้าน จิตธมฺโม, หลวงปู่ฉลวย สุธมฺโม, พระธรรมเจดีย์ (หลวงปู่จูม พนฺธุโล) และหลวงปู่ขาว อนาลโย

แถวหน้า จากซ้าย : หลวงปู่ขาว อนาลโย, พระธรรมเจดีย์ (หลวงปู่จูม พนฺธุโล) หลวงปู่บุญมา จิตเปโม, หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ

แถวหลัง จากซ้าย : หลวงปู่มหาทองสุก สุจิตฺโต (พระครูอุดมธรรมคุณ), พระธรรมไตรโลกาจารย์ (หลวงปู่รักษ์ เรวโต), พระครูศรีภูมานุรักษ์ (คำมี สุวณฺณสิริ), หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน, หลวงปู่กงมา จิรปุญฺโญ, หลวงปู่บัว สิริปุญฺโญ

ท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์เป็นพระมหาเถระผู้มีบุญบารมีมากรูปหนึ่ง มีคุณธรรมสูง มีวัตรปฏิปทาอันงดงามซึ่งพอที่จะนำมากล่าวได้ดังนี้

๑. ธีโร เป็นนักปราชญ์

๒. ปญฺโญ มีปัญญาเฉียบแหลม

๓. พหุสฺสุโต เป็นผู้คงแก่เรียน

๔. โธรยฺโห เป็นผู้เอาจริงเอาจังกับธุระทางพุทธศาสนา คือ คันถธุระและวิปัสสนาธุระ

๕. สีลวา เป็นผู้มีศีลวัตรอันดีงาม

๖. วตวนฺโต เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งธุดงควัตร

๗. อริโย เป็นผู้ห่างไกลจากความชั่ว

๘. สุเมโธ เป็นผู้มีปัญญาดี

๙. ตาทิโส เป็นผู้มั่นคงในพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๑๐. สปฺปุริโส เป็นผู้มีกาย วาจา และใจ อันสงบเยือกเย็น เป็นสัตบุรุษ พุทธสาวก ผู้ควรแก่การกราบไหว้บูชาโดยแท้

ท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) เริ่มอาพาธมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ จนถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ คณะแพทย์โรงพยาบาลศิริราชได้ถวายการรักษาโดยการผ่าตัดก้อนนิ่วออก รักษาจนหายเป็นปกติแล้วเดินทางกลับวัดโพธิสมภรณ์อุดรธานี ต่อมาปลายเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ ท่านเริ่มอาพาธอีก คณะแพทย์ซึ่งมีศาสตราจารย์ นพ.อวย เกตุสิงห์ เป็นประธานได้นิมนต์ท่านเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลศิริราช ท่านเดินทางเข้ากรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๐๕ โดยมีพระอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ร่วมเดินทางไปด้วย

ศาสตราจารย์ นพ.อวย เกตุสิงห์ ได้ถวายการรักษาด้วยการผ่าตัดถุงน้ำดี มีก้อนนิ่ว ๑๑ เม็ด อาการดีขึ้นเพียง ๓ วัน ต่อจากนั้นอาการก็ทรุดลงต้องให้ออกซิเจนและน้ำเกลือ วันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๐๕ ท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ก็ถูกเวทนาอันแรงกล้าครอบงำ แต่ท่านมิได้แสดงอาการใดๆ ให้ปรากฏ จนกระทั่งวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๐๕ พระธรรมเจดีย์ก็ถึงแก่กรรมมรณภาพด้วยอาการสงบ เมื่อเวลา ๑๕.๒๗ นาฬิกา ณ โรงพยาบาลศิริราช สิริรวมอายุได้ ๗๔ ปี ๒ เดือน ๑๕ วัน พรรษา ๕๔

นั่งบนพื้น : พระตั๋น รุวรรณศร แถวนั่งเก้าอี้ จากซ้าย : หลวงปู่เทสก์ เทสรํสี, หลวงปู่ขาว อนาลโย, พระธรรมเจดีย์ (หลวงปู่จูม พนฺธุโล), หลวงปู่บุญมา จิตเปโม, หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ แถวยืนหลังสุด จากซ้าย : หลวงปู่อ่อนสี สุเมโธ, พระศรีรัตนวิมล, พระธรรมไตรโลกาจารย์ (หลวงปู่รักษ์ เรวโต), พระครูบริหารคณานุกิจ, หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน, พระอาจารย์จันทร์ เขมปตฺโต บันทึกภาพเมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๐๓

วัดโพธิ์สมภรณ์ ในปี ๒๔๙๗

หลวงปู่จันทร์ศรี เล่าถึงประวัติวัดโพธิ์สมภรณ์ ในครั้งกระนั้นว่า *"พื้นที่ในบริเวณวัดยังเป็นหลุมเป็นบ่อคล้ายทุ่งนา มีหญ้าขึ้นเต็มบริเวณวัดในหน้าฝน ถึงหน้าแล้งหญ้าตายลงเกลือขึ้นตามลานวัด ต้นไม้มีเพียง ๓-๔ ต้น ถนนยังไม่มี มีทางเดินของพระเณรไปโรงเรียนพระปริยัติธรรม โบสถ์ ศาลาการเปรียญ เท่านั้นมีกุฏิไม้ ๕-๖ หลัง กุฏิถาวรมีกุฏิหลวงปู่พระธรรมเจดีย์ โรงเรียนพระปริยัติธรรมก่อด้วยอิฐถือปูน ๒ ชั้น พื้นปูด้วยกระดานไม้ตะเคียนทอง หลังคามุงกระเบื้องดินเผาจากหนองคาย ศาลาการเปรียญมุงกระเบื้องดินเผาจากหนองคาย กุฏิเทศบาลชำรุดทรุดโทรม ฝาผนังก่ออิฐถือปูนพื้น ๒ ชั้น ปูด้วยกระดานไม้ตะเคียนทอง หลังคามุงกระเบื้องดินเผาจากหนองคาย เวลาฝนตกรั่วแทบทุกห้อง หลวงปู่อยู่ห้องหน้ามุขกับศิษย์ ๑ คน ขณะนั้นมีพระ ๑๐ รูป พระอุดรคณาจารย์ยังเป็นสมุห์ (สวัสดิ์) ฐานานุกรมของหลวงปู่พระธรรมเจดีย์ อยู่กุฏิตึกสี่เหลี่ยม ทิศตะวันตกหลังวัด อุโบสถหลังคามุงกระเบื้องดินเผาจากหนองคาย ไม่มีช่อฟ้าใบระกา กุฏิเป็นไม้ส่วนมาก การบิณฑบาตไม่พอฉัน เวลา ๑๐.๐๐ น. เณร-เด็ก ต้องหุงข้าวทำกับข้าวเอง ฟืนก็หายาก อาหารเพลหลวงปู่แจกปลาทู กุฏิละ ๒-๓ ตัว ความเป็นอยู่ของพระ-เณร-เด็ก ค่อนข้างลำบากพอสมควร ขณะนั้น วัดโพธิสมภรณ์ยังเป็นวัดราษฎร์ ตั้งอยู่ทิศตะวันตกของหนองประจักษ์มีเนื้อที่ดิน ๔๐ ไร่ บ้านเรือนประชาชนมีน้อย ไฟฟ้ายังไม่มี ในวัดใช้เทียน ตะเกียงโคมใส่น้ำมันก๊าด จุดดูหนังสือ"*

บูรณะพระอุโบสถ

หลวงปู่จันทร์ศรี ท่านเล่าว่า ตั้งแต่มาอยู่วัดโพธิสมภรณ์ เมื่อครั้ง พระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) ยังมีชีวิตอยู่ ท่านได้เสียสละความสุขส่วนตัว ช่วยทำศาสนกิจทุกอย่างซึ่งเกิดขึ้นภายในวัดและนอกวัดด้วยยินดี เท่าที่ท่านจะใช้ให้ทำ ก็ทำตามความสามารถที่จะทำได้

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๑ - ๒๕๐๕ พระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) มอบหน้าที่ให้หลวงปู่เป็นผู้ควบคุมการบูรณะพระอุโบสถ มีการเปลี่ยนแปลงหลังคาของเก่าให้มีมุขหน้า-มุขหลัง สร้างโครงหลังคาตามแบบแปลนของกรมศิลปากรให้มีช่อฟ้า ใบระกา คันทวย บัวหัวเสา ซุ้ม ประตู หน้าต่าง หน้าบันเป็นต้น

ในเรื่องซ่อมโบสถ์ หลวงปู่เล่าว่า *"พ.ศ. ๒๕๐๑ โบสถ์มันรั่วมาก ท่านก็สั่งให้พระให้เณรในวัดเอาหลังคาโบสถ์ออก ตอนนั้นอายุ ๔๐ กว่ายังแข็งแรง ขึ้นหลังคาโบสถ์ได้อยู่ ขึ้นไปคุม ท่านให้ขึ้นไปรื้อกระเบื้องหลังคาโบสถ์ ตอนนั้นหลวงปู่ได้เป็นเจ้าคณะจังหวัดแล้วและเป็นพระราชาคณะที่ พระครูสิริสารสุธี เป็นคนช่วยท่านคุมโบสถ์ ตอนนั้นหลวงปู่ยังไม่ค่อยรู้เรื่องอะไร ก็เลยถูกท่านดุเอาบ้าง บางวันต้องขึ้นหลังคาโบสถ์ตั้งแต่เช้าจนถึงเพล ฉันเพลเสร็จแล้วก็พักชั่วโมงหนึ่ง พักเสร็จกลับขึ้นไปใหม่ พอรื้อเสร็จ ก็ให้ช่างไปติดกระเบื้องหลังคาโบสถ์ ส่วนผนังโบสถ์ไม่รื้อ เพียงกระเทาะปูนออกแล้วก็ฉาบใหม่ แต่งซุ้มประตูหน้าต่างใหม่ เอาไม้เก่าบ้าง ไม่พอก็หาไม้มาเพิ่ม ค่าจ้างสมัยนั้น ๑๕๐,๐๐๐ บาท*

ปี ๒๕๐๕ เวลาท่านอาพาธมาอยู่โรงพยาบาลศิริราช ผลัดกันกับหลวงตาบัว ส่วนหลวงปู่นั้นไปๆ มาๆ เพราะโบสถ์ยังไม่เสร็จ ต้องกลับไปดูแลช่างเขากำลังซ่อมโบสถ์ ก็มอบให้หลวงตาบัวให้ท่านอยู่ประจำหมออวย เกตุสิงห์ ซึ่งเป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลศิริราชเขายกห้องให้หลวงตาบัวห้องหนึ่งสำหรับพักผ่อน ไปมาปฏิบัติหลวงปู่ธรรมเจดีย์"

ขบวนอัญเชิญโกศบรรจุศพ พระธรรมเจดีย์ จากกรุงเทพฯ มายัง วัดโพธิสมภรณ์ อุดรธานี

พุทธศาสนิกชนเฝ้ารอรับขบวนอัญเชิญโกศบรรจุศพ พระธรรมเจดีย์ หน้าพระอุโบสถ วัดโพธิสมภรณ์

รับสนองพระบัญชา

แต่เดิมนั้น หลวงปู่ไม่ได้คิดว่าจะอยู่ที่วัดโพธิสมภรณ์เป็นเวลานานถึงเป็นเจ้าอาวาส แต่มาตามพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ฯ และเมื่อมีโอกาสเข้าเฝ้า ก็กราบทูลขอกลับมาอยู่วัดบวรนิเวศฯ เพื่อศึกษาต่อ แต่ทรงมีรับสั่งว่า *"ยังหาตัวแทนไม่ได้"* ต้องจำใจอยู่ต่อไป จนกระทั่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ฯ สิ้นพระชนม์ ก็ยังไม่ละความตั้งใจเดิม พยายามจะกลับคืนวัดบวรนิเวศฯ ครั้นต่อมา พระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) ก็มาถึงแก่มรณภาพอีกในปี ๒๕๐๕

เมื่อได้ย้อนระลึกถึงพระคุณที่ได้รับความอุปถัมภ์บำรุงด้วยเมตตาธรรมตลอดมา ทั้งจากสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ฯ และพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) ตลอดบรรดาบูรพาจารย์ ทุกท่านทุกองค์ หลวงปู่จึงได้ตั้งใจเสียสละรับเอาภารธุระในกิจการพระศาสนา เพื่อสนองพระเดชพระคุณด้วยความยินดีเต็มความสามารถที่จะทำได้ โดยได้รับแต่งตั้งให้เป็นรักษาการเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ วัดราษฎร์ ตั้งแต่วันที่ ๑๑ ก.ค. พ.ศ. ๒๕๐๕

จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้วัดโพธิสมภรณ์ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ และในปีเดียวกันหลวงปู่ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ นับว่าเป็นเจ้าอาวาส รูปที่ ๓

รูปที่ ๑ พระครูธรรมวินยานุยุต (หนู) พ.ศ. ๒๔๕๐-๒๔๖๕

รูปที่ ๒ พระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) พ.ศ. ๒๔๖๖-๒๕๐๕

รูปที่ ๓ พระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป) พ.ศ. ๒๕๐๕-ปัจจุบัน

หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน พระบรมสารีริกธาตุ แก่พระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป) เพื่อบรรจุ ณ พระบรมธาตุธรรมเจดีย์

สร้างพระบรมธาตุธรรมเจดีย์

หลวงปู่จันทร์ศรี ได้เล่าให้ฟังถึงแรงบันดาลใจในการริเริ่มสร้างพระเจดีย์ ดังนี้

"เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ อาตมภาพได้ไปเข้าเฝ้า สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช องค์ปัจจุบันนี้ ท่านได้มอบพระบรมสารีริกธาตุให้ข้าพเจ้าเอามาเก็บไว้สักการบูชา ครั้นต่อมา อายุสังขารเข้าสู่วัยชรา เหมือนไม้ใกล้ฝั่งคิดถึงคุณพระพุทธศาสนาและครูบาอาจารย์ ดังนั้น จึงปรารภสร้างเจดีย์ให้ชื่อว่า ***"พระบรมธาตุธรรมเจดีย์"*** *ไว้เป็นที่เก็บรักษาพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุของหลวงปู่มั่น ซึ่งเจ้าคุณธรรมเจดีย์ได้มารักษาไว้ พอท่านมรณภาพไปแล้ว อาตมภาพก็เก็บเอามารักษาไว้ให้*

ครั้นเมื่อหลวงปู่ตกลงใจที่จะสร้างพระเจดีย์ ก็นำดอกไม้ ธูปเทียน ไปกราบสักการะพระพุทธรัศมี พระประธานภายในพระอุโบสถ อธิษฐานบอกกล่าวขอให้การก่อสร้างสำเร็จเรียบร้อยดี และกลับไปที่กุฏิ ตอนค่ำเมื่อไหว้พระสวดมนต์เสร็จแล้ว ก็นั่งภาวนา ตั้งจิตอธิษฐานบอกกล่าว พระธรรมเจดีย์ (หลวงปู่จูม พนฺธุโล) ว่าจะสร้างพระเจดีย์ถวายหลวงปู่ ขอให้หลวงปู่ช่วยให้การก่อสร้างสำเร็จ ก็ได้ยินเสียงพระธรรมเจดีย์ (หลวงปู่จูม พนฺธุโล) ดังที่หู บอกว่า ***"เออ จะมีคนมาช่วยหรอก"***

กุศลเจตนาของหลวงปู่

หลวงปู่จันทร์ศรี จึงเป็นผู้นำ คณะสงฆ์ ศิษยานุศิษย์และพุทธสาสนิกชน ในการก่อสร้าง "พระบรมธาตุธรรมเจดีย์" โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ทรงพระเมตตาประทานให้กับวัดโพธิสมภรณ์และ ที่ได้รับพระราชทานมาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช

๒. เพื่อบรรจุพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ไว้เป็นแนวทางแก่อนุชนรุ่นหลัง

๓. เพื่อบรรจุพระธาตุอรหันตสาวก โดยเฉพาะบูรพาจารย์แห่งพระธุดงคกรรมฐาน อาทิ หลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต และศิษยานุศิษย์องค์สำคัญๆ ที่เป็นเพชรน้ำหนึ่งในวงศ์พระกรรมฐาน

๔. เพื่อประดิษฐานรูปเหมือน ชีวประวัติ และคติธรรม บูรพาจารย์ พระธุดงคกรรมฐาน องค์สำคัญๆ ได้แก่ หลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล, หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต, หลวงปู่สิงห์ ขนฺตยาคโม,หลวงปู่เทสก์ เทสรํสี, หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ, หลวงปู่หลุย จนฺทสาโร, หลวงปู่ขาว อนาลโย, หลวงปู่ฝั้น อาจาโร, หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน เป็นต้น

๕. เพื่อประดิษฐาน อัฐบริขาร รูปเหมือน ชีวประวัติและคติธรรมไว้เป็นอนุสรณ์แด่พระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) อดีตเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์และพระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป) เจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์องค์ปัจจุบัน

๖. เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระราชกุศลเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๘๐ พรรษา ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐

๗. เพื่อน้อมเกล้าฯถวายเป็นพระกุศลเนื่องในวาระอันเป็นมงคลที่พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ได้เสด็จมาทรงงาน ณ สำนักงานอัยการจังหวัดอุดรธานี

๘. เพื่อเป็นปูชนียสถานศูนย์รวมจิตใจ คู่แผ่นดินไทย ควรแก่การกราบไหว้สักการบูชาของบรรดาพุทธศาสนิกชนทั่วทุกสารทิศ ตราบนานเท่านาน

"พระบรมธาตุธรรมเจดีย์" ประกอบด้วย ๔ ส่วน หลัก คือ

๑. พระเจดีย์พิพิธภัณฑ์

๒. พระระเบียงพระเจดีย์

๓. ศาลามงคลธรรม

๔. สำนักงานทำนุบำรุง

พระเจดีย์พิพิธภัณฑ์ มีลักษณะเป็นอาคารรูปทรงแปดเหลี่ยม มีห้องโถง ๓ ชั้น ฐานกว้าง ๑๒ เมตร ความสูง ๓๘ เมตร มีลักษณะผสมผสานสัญลักษณ์ของอีสานตอนบนและอารยธรรมลุ่มแม่น้ำโขง

ห้องโถงชั้นที่ ๑

ภายนอก จารึกคติธรรมพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) และพระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป) พระบรมธาตุธรรมเจดีย์ และคำอุทิศมหากุศล

ภายใน เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธเมตตาธรรมเจดีย์ รูปเหมือน อัฐบริขาร ของพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) และพระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป) และรูปเหมือน อัฐิธาตุของ พระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน)

ห้องโถงชั้นที่ ๒

ภายนอก จารึกพุทธโอวาทและ คติธรรมหลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต

ภายใน เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธมหามณีศรีรัตนอุดมญาณโมลี (พระแก้วมรกตจำลอง) พระพุทธโคดม และพระพุทธเมตไตรย์ ภายในพระเกศประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุรูปเหมือน อัฐิธาตุ ของหลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล และ หลวงปู่มั่น ภูริทัตฺโต

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในหัวข้อเรื่องปฏิปทาพระธุดงคกัมมัฏฐานโดยมี วัตถุประสงค์ของการวาดภาพ ดังนี้

๑. เพื่อสื่อให้เห็นถึงเรื่องราว การดำเนินปฏิปทา ในการใช้ชีวิตเยี่ยงพระธุดงคกรรมฐาน ผู้มุ่งปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ตามแบบอย่างพระบูรพาจารย์หลวงปู่เสาร์ กนฺตสีโล หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต โดยมีพระธรรมวินัย เป็นหลักพื้นฐานในเบื้องต้น อาศัยธุดงควัตร ๑๓ ขันธวัตร ๑๔ และกรรมฐาน ๕ เป็นหลักในการบำเพ็ญ

๒. เพื่อสื่อให้เห็นถึงความเกี่ยวโยง ระหว่างต้นกำเนิดวงศ์ธรรมยุต และวงศ์พระธุดงคกรรมฐาน

๓. เพื่อสื่อให้เห็นถึงความเป็นมาในการก่อสร้างพระบรมธาตุธรรมเจดีย์ โดยมีพระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป) เป็นผู้นำ พร้อมด้วยคณะศิษย์ฝ่ายบรรพชิตและ

คฤหัสถ์ และพระเจ้าหลานเธอฯพระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ทรงมีจิตศรัทธาให้ความสนพระทัยอุปถัมภ์บำรุง การก่อสร้างพระบรมธาตุธรรมเจดีย์ จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

๔. เพื่อสื่อให้เห็นถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นปูชนียสถานที่สำคัญในแถบอีสานและลุ่มแม่น้ำโขง ได้แก่ พระธาตุหลวง พระธาตุพนม และพระบรมธาตุธรรมเจดีย์

๕. เพื่อสื่อให้เห็นถึงเรื่องราวในสุบินนิมิต ของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

๖. เพื่อสื่อให้เห็นถึงเทวทูตทั้ง ๔ อันเป็นเครื่องเตือนสติ ไม่ให้ใช้ชีวิตด้วยความประมาทมัวเมา

ห้องโถงชั้นที่ ๓

ภายนอก จารึกพุทธโอวาท และทศบารมี

ภายใน เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุในพระธรรมธาตุเจดีย์ ซึ่งได้รับพระราชทานมาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ประมุขฝ่ายอาณาจักร และสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ประมุขฝ่ายศาสนจักร

ภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องราวสังเวชนียสถานทั้ง ๔

ภายนอกพระบรมธาตุธรรมเจดีย์

ภายใน ชั้น ๓ พระบรมธาตุธรรมเจดีย์

ภายใน ชั้น ๒ พระบรมธาตุธรรมเจดีย์

ภายใน ชั้น ๑ พระบรมธาตุธรรมเจดีย์

ประวัติวัดโพธิสมภรณ์

สถานที่ตั้งวัด

วัดโพธิสมภรณ์ ตั้งอยู่ถนนเพาะนิยม เลขที่ ๒๒ ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี อยู่ทางทิศตะวันตกของหนองประจักษ์ มีเนื้อที่ ๔๐ ไร่

พระอุโบสถวัดโพธิสมภรณ์ (อดีต)

ความเป็นมา

วัดโพธิสมภรณ์เริ่มสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๙ ตอนปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยมหาอำมาตย์ตรี พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร (โพธิ เนติโพธิ) สมุหเทศาภิบาล มณฑลอุดร ได้พิจารณาเห็นว่าในเขตเทศบาลเมืองอุดรธานี มีเพียงวัดมัชฌิมาวาสวัดเดียวเท่านั้น สมควรที่จะสร้างวัดขึ้นอีกสักวัดหนึ่ง จึงได้ไปสำรวจดูสถานที่ทางด้านทิศใต้ของ "หนองนาเกลือ" ซึ่งเป็นหนองน้ำกว้างใหญ่ อุดมไปด้วยเกลือสินเธาว์ มีปลาและจระเข้ชุกชุม (ต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเป็น "หนองประจักษ์" เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคมผู้ก่อตั้งเมืองอุดรธานี) เห็นว่าเป็นทำเลที่เหมาะสมควรแก่การสร้างวัดได้เพราะเป็นที่ราบป่าละเมาะ เงียบสงบดี ไม่ใกล้ไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนักและอยู่ใกล้แหล่งน้ำ

เมื่อตกลงใจเลือกสถานที่ได้แล้ว ก็ได้ชักชวนราษฎรในหมู่บ้านหมากแข้ง ถากถางป่าจนควรแก่การปลูกกุฏิ ศาลาโรงธรรม สำหรับใช้เป็นที่บำเพ็ญบุญ และเป็นที่ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาประจำปีของหน่วยราชการ ใช้เวลาสร้างอยู่ประมาณ ๑ ปี ในระยะแรกชาวบ้านเรียกว่า "วัดใหม่" เพราะแต่เดิมมีเพียงวัดมัชฌิมาวาส ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "วัดเก่า" ด้วยพบร่องรอยเป็นวัดร้างมาก่อน มีเจดีย์ศิลาแลงเก่าแก่และพระพุทธรูปหินขาว ปางนาคปรก และได้กราบอาราธนา พระครูธรรมวินยานุยุต (หนู) เจ้าคณะเมืองอุดรธานี จากวัดมัชฌิมาวาสมาเป็นเจ้าอาวาสวัด

ตั้งชื่อ

พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร (โพธิ เนติโพธิ) ได้นำความขึ้นกราบทูลขอชื่อต่อ พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธฯ กรุงเทพฯ ได้ทรงประทานนามว่า "วัดโพธิสมภรณ์" เพื่อให้เป็นอนุสรณ์แด่ พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร (โพธิ เนติโพธิ) ผู้สร้างวัดนี้

พระอุโบสถวัดโพธิสมภรณ์ (ปัจจุบัน)

ร่วมใจพัฒนา

ประมาณ ๓ ปีต่อมา พระยาศรีสุริยราชวรานุวัตร กับท่านเจ้าอาวาสก็ได้เริ่มสร้างโบสถ์ไม้ขึ้น พอเป็นที่อาศัยทำอุโบสถสังฆกรรม ครั้นต่อมา ก็ได้เริ่มสร้างโบสถ์ก่อด้วยอิฐ ถือปูน

โดยใช้ผู้ต้องขังในเรือนจำเป็นแรงงาน โดยพระยาศรีสุริยราชวรานุวัตรเป็นช่างผู้ควบคุมการก่อสร้างเอง แต่ยังไม่แล้วเสร็จ ท่านก็ได้ถึงแก่กรรมเสียก่อนเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๕

สำหรับพระครูธรรมวินยานุยุต ท่านมาอยู่ให้เป็นครั้งคราวบางปีก็มาจำพรรษาเพื่อฉลองศรัทธาของพระยาศรีสุริยราชวรานุวัตรบ้าง มีพระรูปอื่นมาจำพรรษาแทนบ้าง ต่อมาเมื่อท่านชราภาพมากแล้วคณะศิษย์และลูกหลานทางเมืองหนองคาย เห็นพ้องกันว่า ควรอาราธนาท่านไปอยู่จำพรรษาที่วัดศรีเมือง จังหวัดหนองคาย เพื่อสะดวกในการปรนนิบัติ และได้มรณภาพ ณ ที่นั้น

เสาะหาผู้นำ

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ มหาเสวกโท พระยาราชนุกูลวิบูลยภักดี (อวบ เปาโรหิตย์) ขึ้นดำรงตำแหน่งอุปราชมณฑลภาคอีสาน และเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดรธานีด้วย (ต่อมาได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยามุขมนตรี ศรีสมุหพระนครบาล) ได้มาเสริมสร้างวัดโพธิสมภรณ์ต่อ

โดยขอขยายอาณาเขตให้กว้างออกไป ตลอดถึงก่อสร้างเสนาสนะเพิ่มเติมอีกหลายหลัง พร้อมกับสร้างพระอุโบสถต่อจนแล้วเสร็จ และจัดการขอพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นหลักฐาน ทั้งเห็นว่าภายในเขตเทศบาลของจังหวัดนี้ ยังไม่มีวัดธรรมยุติกนิกายสักวัด สมควรจะตั้งวัดนี้ให้เป็นวัดของคณะธรรมยุตโดยแท้

เมื่อกิจการพระศาสนาได้เจริญก้าวหน้าขึ้นโดยลำดับเช่นนี้ แต่ว่ายังขาดพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส เจ้าพระยามุขมนตรีฯ จึงได้ปรึกษาหารือกับพระเทพเมธี (ติสฺโส อ้วน) เจ้าคณะมณฑลอุบลราชธานี โดยมีความเห็นพ้องต้องกันว่า สมควรจัดพระเปรียญเป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์เพื่อจะได้บริหารกิจการพระศาสนา ฝ่ายปริยัติธรรมและฝ่ายวิปัสสนาธุระ ให้กว้างขว้างยิ่งขึ้น ดังนั้น เจ้าพระยามุขมนตรีฯ จึงนำความคิดเห็นกราบเรียนต่อพระศาสนโสภณ เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพฯ ก่อน แล้วจึงนำความขึ้นกราบทูลพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธฯ ขอพระเปรียญ ๑ รูป จากวัดเทพศิรินทรฯ ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์สืบไป สมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ จึงทรงรับสั่งให้เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส เลือกเฟ้นพระเปรียญ ก็ได้พระครูสังฆวุฒิกร (จูม พนฺธุโล) ป.ธ. ๓ น.ธ.โท ฐานานุกรมของท่าน ซึ่งได้ศึกษาเล่าเรียนอยู่ในสำนักวัดเทพศิรินทรฯ เป็นเวลาถึง ๑๕ ปี ว่าเป็นผู้เหมาะสมทั้งยังเป็นที่ชอบใจของเจ้าพระยามุขมนตรีฯ อีกด้วย เพราะท่านเคยเป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงอยู่ก่อนแล้ว พระครูสังฆวุฒิกร (จูม พนฺธุโล) จึงได้ย้ายจากวัดเทพศิรินทรฯ กรุงเทพฯ ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ ตั้งแต่ปีกุน พ.ศ. ๒๔๖๖ วัดโพธิสมภรณ์ จึงเป็นวัดของคณะธรรมยุตตั้งแต่บัดนั้นมาจนถึงปัจจุบัน

หลักธรรมเจดีย์

วัดโพธิสมภรณ์ ในระยะนั้นยังมีสภาพเป็นป่าละเมาะอยู่มีเสนาสนะชั่วคราวพอคุ้มแดดคุ้มฝน บริเวณโดยรอบก็ยังเป็นป่า ไม่ค่อยมีบ้านเรือน เงียบสงบ อาหารบิณฑบาตตามมีตามได้ น้ำใช้ก็ได้จากบ่อบาดาลในวัด ซึ่งพระเณรช่วยกันตักหาบมาใส่ตุ่มใส่โอ่ง พระเณรระยะแรกยังมีน้อย ทั้งอัตคัดกันดารในปัจจัยสี่ แต่ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะบริหารกิจการพระศาสนาให้เจริญก้าวหน้า พระครูสังฆวุฒิกร (จูม พนฺธุโล) ได้ทุ่มเทพัฒนาวัดในทุกๆ ด้าน ส่วนที่เป็นศาสนวัตถุนั้น ท่านได้บูรณะซ่อมแซมและสร้างเสริมเพิ่มเติมให้มั่นคงถาวร อาทิเช่น กุฏิก่ออิฐถือปูน ๒ ชั้น ๓ หลัง กุฏิไม้ ชั้นเดียว ๑๗ หลัง ศาลาการเปรียญ ไม้ชั้นเดียว ๑ หลัง โรงเรียนพระปริยัติธรรม ๑ หลัง โรงเรียนภาษาไทย ๑ หลัง โดยแต่ละหลังสูง ๒ ชั้น ผนังก่ออิฐถือปูน พื้นไม้ตะเคียนทอง หลังคามุงกระเบื้องดินเผา สิ้นเงินหลังละประมาณ ๒๐,๐๐๐ บาท

สำหรับพระอุโบสถ ได้ก่อสร้างจนแล้วเสร็จ โดยพระยามุขมนตรีฯ (อวบ เปาโรหิตย์) เป็นผู้อุปถัมภ์มีความกว้าง ๑๒.๔๗ เมตร ยาว ๒๗.๘๕ เมตร สูงจากพื้นถึงอกไก่ ๒๒.๓๐ เมตร มีเสาอยู่ภายใน ๑๖ ต้น ไม่มีช่อฟ้าใบระกา ไม่มีมุขหน้า มุขหลัง ผนังก่อ อิฐถือปูนหนา ๗๕ ซ.ม. โครงหลังคาใช้ไม้เนื้อแข็งทั้งหมด มุงด้วยกระเบื้องดินเผา พื้นปูด้วยกระเบื้องดินเผา สิ้นเงินค่าก่อสร้าง ๓๐,๐๐๐ บาท

ส่วนที่เป็นศาสนทายาทนั้น ท่านได้เอาใจใส่ทั้งฝ่ายปริยัติและปฏิบัติ โดยได้จัดบริหารการศึกษาพระปริยัติธรรม ได้แก่ นักธรรมชั้นตรี, โท, เอก และแผนกบาลีไวยากรณ์ (ตั้งแต่เปรียญ ๓ ประโยค ถึงเปรียญ ๕ ประโยค ซึ่งมีพระภิกษุสามเณรจากจังหวัดต่างๆ ในมณฑลอุดรธานี มาศึกษาเล่าเรียนอยู่ในวัดโพธิสมภรณ์ และสอบไล่ในสนามหลวงได้เป็นจำนวนมาก นับเป็นสำนักเรียนที่มีชื่อเสียงเป็นที่นิยมยกย่อง ในฝ่ายวิปัสสนาธุระ ได้จัดให้มีการอบรมกรรมฐานควบคู่กันไปด้วย เพื่อฝึกหัดขัดเกลาบ่มเพาะนิสัยพระเณร ให้มีความประพฤติเรียบร้อย ดีงาม ตามพระธรรมวินัย

เมื่อวันที่ ๖-๙ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ ได้ประกอบพิธีผูกพัทธสีมาวัดโพธิสมภรณ์ โดยมีพระศาสนโสภณ (เจริญ ญาณวโร) เจ้าคณะรองคณะธรรมยุต เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพฯ เป็นประธานในการผูกพัทธสีมา ในวันที่ ๖ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ มีพระเทพเมธี (อ้วน ติสฺโส) เจ้าคณะมณฑลอุบลราชธานี และพระมหาจูม พนฺธุโล เจ้าอาวาส วัดโพธิสมภรณ์ พร้อมด้วยพระสงฆ์ ๕๒ รูป ร่วมในพิธีอยู่ด้วย

พ.ศ. ๒๔๙๗ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น สุจิตฺโต) ทรงมีพระบัญชาให้ พระครูสิริสารสุธี (จันทร์ศรี จนฺททีโป) ไปอยู่วัดโพธิสมภรณ์ เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) เนื่องด้วยชราภาพมากแล้ว

ต่อมา พ.ศ. ๒๕๐๑-๒๕๐๕ พระธรรมเจดีย์ ได้ให้ช่างต่อเติมมุขหน้า มุขหลัง ของพระอุโบสถอีกด้านละ ๖ เมตร จึงยาว ๔๐ เมตร พอดี ตลอดถึงได้เปลี่ยนแปลงหลังคาเป็นสามลดสามชั้น มุงด้วยกระเบื้องเคลือบดินเผา มีช่อฟ้าใบระกา โดยมอบหมายให้ พระสิริสารสุธี เป็นผู้ควบคุม นับเป็นพระอุโบสถที่สวยงามในภาคอีสานอีกหลังหนึ่ง

พ.ศ. ๒๕๐๕ พระธรรมเจดีย์ อาพาธด้วยโรคนิ่วในถุงน้ำดีและถึงแก่มรณภาพด้วยความสงบ เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ ณ โรงพยาบาลศิริราช คณะศิษยานุศิษย์ได้ร่วมกันบริจาคทรัพย์สร้างเมรุถาวร และศาลาบำเพ็ญกุศลศพ ๒ หลัง ได้แก่ ศาลาประจงจิตต์ และศาลาสามพระอาจารย์ เพื่อเป็นอนุสรณ์และเป็นที่พระราชทานเพลิงศพด้วย

จันทร์ศรีผ่องเพ็ญ

แต่เดิมนั้น พระสิริสารสุธี (จันทร์ศรี จนฺททีโป) ไม่ได้คิดว่าจะได้มาอยู่วัดโพธิสมภรณ์เป็นเวลานาน ด้วยมาตามพระบัญชาของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ฯ เมื่อกลับไปเข้าเฝ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ณ วัดบวรนิเวศ เพื่อกราบทูลขอกลับมาอยู่สำนักเดิม ด้วยมีความประสงค์จะศึกษาเล่าเรียนให้สูงยิ่งๆ ขึ้นไป พระองค์ทรงรับสั่งว่า ยังหาตัวแทนไม่ได้ ก็เลยต้องอยู่ต่อไปจนกระทั่งสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ฯ สิ้นพระชนม์ก็ยังไม่ละความตั้งใจเดิม อยู่ต่อมา พระธรรมเจดีย์ก็มาถึงแก่มรณภาพลงอีก ท่านก็ได้ย้อนระลึกถึงพระคุณที่ได้รับความอุปถัมภ์บำรุง ด้วยเมตตาธรรมตลอดมา ทั้งจากสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ พระธรรมเจดีย์ตลอดบรรดาบูรพาจารย์ ทุกท่านทุกองค์ จึงได้ตั้งใจเสียสละ รับเอาภารธุระในกิจการพระศาสนาเพื่อสนองพระเดชพระคุณด้วยความยินดีเต็มความสามารถที่จะทำได้

ในเวลาต่อมา วัดโพธิสมภรณ์ ได้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปจากยุคแรกๆ เป็นอันมาก มีความเจริญก้าวหน้าไปอย่างดี ด้วยบรรดาศิษย์ยานุศิษย์ และสัทธิวิหาริกของพระธรรมเจดีย์ โดยเฉพาะบรรดาครูบาอาจารย์กรรมฐาน สายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ก็มีเป็นจำนวนมาก ต่างเจริญงอกงามเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนาในฝ่ายคฤหัสถ์ก็เจริญก้าวหน้าในทางบ้านเมือง ตลอดถึงประชาชนต่างก็มีความตื่นตัวสนใจในพระศาสนา ก็ได้ช่วยกันทำนุบำรุงวัดโพธิสมภรณ์ ให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อมา

พ.ศ. ๒๕๐๖ เป็นศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยมีนักเรียนตามโรงเรียนต่างๆ มาเรียน ตั้งแต่ชั้น ป.๕ จนถึงมัธยมต้น เพื่ออบรมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องลึกซึ้ง ยิ่งขึ้น

วันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้วัดโพธิสมภรณ์เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ

วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๗ ให้พระราชเมธาจารย์ (จันทร์ศรี จนฺททีโป ป.ธ.๔) เป็นเจ้าอาวาสโพธิสมภรณ์

วันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ สมเด็จพระสังฆราชฯ ทรงประทานพัด, ย่าม, ใบยก-ย่องเป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง

พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้ตั้งศูนย์ศึกษาบาลีอีสาน (ธรรมยุต) ที่วัดโพธิสมภณ์ โดยความเห็นพ้องต้องกันของพระสังฆาธิการทุกระดับในภาค ๘-๙-๑๐-๑๑ เป็นต้นมาจนกระทั่งบัดนี้

พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้ตั้งศูนย์พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม จังหวัดอุดรธานี

วันที่ ๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ สมเด็จพระสังฆราชฯ ทรงประทานพระบรมสารีริกธาตุ จำนวน ๙ องค์ ให้กับพระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป) เจ้าอาวาส วัดโพธิสมภรณ์

วันที่ ๒๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๘ พระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป) วางศิลาฤกษ์ พระบรมธาตุธรรมเจดีย์ ไว้เป็นปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์คู่แผ่นดินไทย

วันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมสารีริกธาตุ แก่พระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป) เพื่ออัญเชิญไปประดิษฐาน ณ พระบรมธาตุธรรมเจดีย์ วัดโพธิสมภรณ์

วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๒ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินเป็นประธานงานฉลองสมโภช พระบรมธาตุธรรมเจดีย์ และบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ณ พระบรมธาตุธรรมเจดีย์ วัดโพธิสมภรณ์

ลำดับเจ้าอาวาส

รูปที่ ๑	พระครูธรรมวินยานุยุต (หนู)	พ.ศ. ๒๔๕๐-๒๔๖๕
รูปที่ ๒	พระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล)	พ.ศ. ๒๔๖๖-๒๕๐๕
รูปที่ ๓	พระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป)	พ.ศ. ๒๕๐๕-ปัจจุบัน

ปูชนียวัตถุที่สำคัญของวัด

พระพุทธรูปทองสำริด เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยนามว่าพระพุทธรัศมี หน้าตักกว้าง ๑.๕๕ เมตร สูง ๒.๓๐ เมตร อายุประมาณ ๖๐๐ ปี สมัยสุโขทัย เป็นพระประธานในพระอุโบสถ และพระประธานองค์นี้ยังมีพระบรมสารีริกธาตุบรรจุไว้ในพระเศียรด้วย

พระพุทธรูปศิลาแลง เป็นพระพุทธรูปปางประทานพร สูง ๙๕ เซนติเมตร กว้าง ๒๔ เซนติเมตร สมัยลพบุรี อายุประมาณ ๑,๓๐๐ ปี ประดิษฐานอยู่หลังพระอุโบสถ พระพุทธรูปองค์นี้ชาวเมืองอุดรให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างมาก มักจะมีคนมากราบไหว้ขอพรอยู่เสมอ

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ เป็นต้นโพธิ์ที่รัฐบาลประเทศศรีลังกา มอบให้รัฐบาลไทย ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้นำมาปลูกไว้เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๔

รอยพระพุทธบาทจำลอง ทำด้วยศิลาแลง อายุประมาณ ๑๐๐ ปีเศษ

ตู้พระไตรปิฎกลายทองลดน้ำ สร้างในพระนามเจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๒

พระบรมธาตุธรรมเจดีย์ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและวัตถุมหามงคล สมควรแก่การสักการบูชา สร้างแล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นหนึ่งในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๘ แห่ง ของจังหวัดอุดรธานี ที่พุทธศาสนิกชนให้ความเคารพเลื่อมใสอย่างสูง ต้องเดินทางมาสวดมนต์ ไหว้พระ นั่งภาวนาหรือกราบไหว้สักการะ เพื่อความเป็นศิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จะเนืองแน่น ล้นหลามไปด้วยสาธุชน ที่เปี่ยมล้นด้วยจิตศรัทธา

ปฏิปทาในปัจฉิมสมัย

กว่าจะผ่านพ้นศตวรรษ

หลวงปู่เป็นพระมหาเถระ ผู้รัตตัญญู เข้าสู่ร่มเงาแห่งพระพุทธศาสนา เริ่มจากเป็นเด็กวัดเพื่อศึกษาเล่าเรียนตามความประสงค์ของมารดาและความพอใจของตนเองตั้งแต่อายุ ๑๐ ปี จากนั้นก็เริ่มชีวิตในร่มผ้ากาสาวพัตร์ ตั้งแต่อายุ ๑๔ ปี เรื่อยมา ตราบจนอายุจะครบ ๑๐๑ ปีในวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ พรรษา ๘๐ ท่านใช้ชีวิตอยู่ในสมณเพศเริ่มต้นที่ ฝ่ายมหานิกายและต่อมาญัตติเป็นฝ่ายธรรมยุต เคยเที่ยววิเวกปฏิบัติภาวนาตามป่าเขา และจากนั้นได้ไปศึกษาพระปริยัติธรรมที่กรุงเทพฯ หลวงปู่จึงเป็นผู้มีโอกาสดี ที่ได้เรียนรู้ทั้งหลักปริยัติและหลักปฏิบัติ ทำให้ท่านดำรงชีวิตอยู่ในครรลองแห่งศีลธรรมมาตลอดรอดฝั่ง จนกระทั่งปัจจุบัน

อนึ่งในวัยเด็ก ไม่ทันรู้เดียงสา ท่านก็ยังตระหนักในบาปบุญคุณโทษ รู้จักละเว้นในสิ่งที่ไม่ดี โดยเฉพาะการเบียดเบียน ทำลายชีวิตสัตว์ แทบจะเรียกได้ว่าในชีวิตของท่าน มีน้อยที่สุด ปรารถนาให้สัตว์ทั้งหลายอยู่เย็นเป็นสุข ไม่อาฆาตจองเวร ผูกโกรธพยาบาท ไม่ถือสีถือสา ให้อภัยแก่สัตว์ บุคคลทั้งปวงแม้จะมาเบียดเบียนก็ตาม เป็นผู้ว่านอนสอนง่าย เคารพอ่อนน้อมในผู้ใหญ่ ไม่กระด้างถือตัว กิริยามารยาท สุภาพเรียบร้อย อ่อนโยน ตั้งอยู่ในพรหมวิหารธรรม ดังที่พระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน) กล่าวไว้ว่า *"ท่านเจ้าคุณวัดโพธิ์นี้กิริยานิสัยท่านดีนะเรียบร้อย ๆ มาตั้งแต่ต้น..."*

ตั้งแต่ท่านเข้ามาอยู่ในร่มผ้ากาสาวพัตร์ เริ่มต้นที่ความเป็นสามเณร ในวัยเด็กเพียง ๑๔ ขวบ ก็ตั้งใจรักษาศีล มิให้ด่างพร้อยหรือขาดทำลาย ท่ามกลางหมู่เพื่อนสามเณร ที่ยังซุกซน สนุกสนาน กำลังกินกำลังนอน ต่างพากันละเลยล่วงเกินสิกขาบทบ้าง ท่านสามารถหักห้ามใจ ไม่ประพฤติผิดศีลธรรมไปตามเพื่อน ๆ ทั้งยังบอกเตือนและห้ามเพื่อน ๆ มิให้กระทำความผิด เพราะมีความละอายและเกรงกลัวต่อบาปมาประจำนิสัยดั้งเดิม ประกอบกับได้เข้ารับการอบรมบ่มนิสัยตั้งแต่เป็นสามเณรน้อย กับครูบาอาจารย์ พระธุดงคกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ซึ่งมาเผยแผ่ธรรม ณ จังหวัดขอนแก่น ทำให้ท่านดำรงมั่นในหลักธรรมวินัย สำรวมระวังความประพฤติของตนให้อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรม นำพาให้ชีวิตในสมณเพศของท่าน รอดพ้นจาก ความเสื่อมเสียใด ๆ เจริญงอกงามเติบใหญ่ในพระพุทธศาสนา กลาย

มาเป็นพระมหาเถระผู้รัตตัญญูเป็นพระอุปัชฌาย์ผู้เปี่ยมด้วยเมตตา รุ่งเรืองด้วยจตุรพิธพรชัยทั้งสี่ เป็นศูนย์รวมศรัทธาของศิษยานุศิษย์และพุทธศาสนิกชน ผู้ใฝ่หาสันติสุขอันแท้จริง

ปัจจุบันหลวงปู่ อายุย่างเข้า ๑๐๒ ปี กว่าจะมาถึงวันนี้ หลวงปู่ ได้ก้าวผ่านช่วงเวลาที่วิกฤติ ในเรื่องสุขภาพ ถึง ๒ ครั้ง ในช่วงเวลาเพียง ๑ ปี และในวัยล่วง ๑๐๐ ปี มาด้วยความราบรื่น อย่างที่หาได้โดยยาก ส่อแสดงให้เห็นถึงอานิสงส์ผลบุญโดยแท้จริง ที่บันดาลสิ่งอันน่าปรารถนาให้บังเกิดแก่หลวงปู่ สมดังคำตรัสของพระพุทธเจ้าที่ว่า

"สิ่งที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ ชอบใจ แต่ได้โดยยาก ๕ อย่าง คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ และสวรรค์ ทั้ง ๕ อย่างนี้ ไม่สามารถมีได้ด้วยการอ้อนวอน...ผู้ใคร่จะได้สิ่งเหล่านี้ ควรบำเพ็ญปฏิปทา ที่จะทำให้ได้สิ่งเหล่านี้จึงจะได้ ผู้ให้สิ่งที่น่าพอใจ ย่อมได้สิ่งที่น่าพอใจ ผู้ให้สิ่งที่เลิศ ประเสริฐและประเสริฐสุด ย่อมได้สิ่งที่เลิศ ประเสริฐและประเสริฐสุด..."

อายุ วรรณะ สุข และยศ ที่ปรากฏขึ้นกับหลวงปู่ ย่อมเป็นอุทาหรณ์อย่างเป็นรูปธรรม ในเรื่องหลักกรรมและผลของกรรม ที่ตามให้ผลแก่ผู้กระทำ โดยไม่ลำเอียง ไม่เลือกที่รัก มักที่ชัง ไม่ขึ้นกับความเชื่อหรือไม่เชื่อของผู้ใด ไม่มีที่ลับที่แจ้ง ย่อมติดตามบุคคลนั้นไปเหมือนเงาตามตัว รอกาลที่จะให้ผล อันสมควรแก่เหตุนั้นๆ เหตุดี ย่อมให้ผลเป็นความสุขในภายหลัง เหตุชั่ว ย่อมให้ผลเป็นความทุกข์ในภายหลัง

ดังจะกล่าวถึงเหตุการณ์อาพาธหนักที่ผ่านมาโดยสังเขป เพื่อประกอบการพิจารณาของวิญญูชนทั้งหลาย ให้เพิ่มพูนความศรัทธาเลื่อมใสอันประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องส่องทางและปฏิบัติตนให้เหมาะสมในฐานะศิษย์และพุทธศาสนิกชน พึงกระทำเพื่อปฏิบัติบูชาแด่หลวงปู่ โดยชอบยิ่ง ตามหลักพระธรรมวินัย

อาพาธหนักครั้ง ที่ ๑

หลวงปู่ มีโรคประจำตัวที่สำคัญ คือภาวะลิ้นหัวใจหลอดเลือดแดงใหญ่ตีบ (aortic stenosis) ร่วมกับ ภาวะหัวใจเต้นไม่สม่ำเสมอ (sick sinus syndrome) แต่ไม่มีกล้ามเนื้อหัวใจขาดเลือด นอกจากนี้ก็เป็นการเสื่อมสภาพตามวัย เช่น โรคขาดไทรอยด์ฮอร์โมน โรคกระดูกพรุน โรคไขกระดูกฝ่อ เป็นต้น ก่อนหน้านี้ก็มีอาการอาพาธบ้าง เช่น เป็นไข้หวัด หรือบางครั้งเป็นโรคปอดบวม ต้องเข้านอนพักรักษาตัวที่โรงพยาบาล แต่ก็ไม่ถึงกับรุนแรงมากนัก โดยปกติหลวงปู่จะระมัดระวังในเรื่องสุขภาพ และยินดีปฏิบัติตามคำแนะนำของ

แพทย์บ่อยครั้งท่านจะบันทึกอาการอาพาธและคำแนะนำต่างๆ ไว้ด้วยตนเอง เพื่อเตือนความจำ ด้วยความละเอียดถี่ถ้วน ดังเช่น

NO. .....

วันที่ 18 เมษายน 2553 DATE 18.7.55

18.5 เวลา 17.55น.

หมอแพทย์ หัวใจ มาตรวจร่างกาย

หัวใจ และปอด เป็นปกติดี

จะจี้ตอนตื่นหัวใจมาก่วน

ห้ามเดินไกล ให้ขึ้นลงบันได

วันละ 2-3-4 เที่ยวก็พอ

NO. .....
DATE ...../...../.....

อาการอาพาธ

(๑) วันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๕๓
เวลา ๑๗.๓๐ น. ไปโรงพยาบาลสงฆ์
ให้หมอแพทย์ ตรวจ ทราบว่า
"หัวใจเต้นไม่ได้จังหวะ และ
ปอดอักเสบ "น้ำท่วมปอด"
ให้นำเกลือ ๑ ถุง ให้นอนห้องไอซียู
และฉีดยาฆ่าเชื้อ ๓ ครั้ง
ถึงวันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๕๓
เวลา ๑๒.๓๐ น. ให้พักห้องพิเศษ
ถึงวันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๕๓
รวมเป็นสี่วัน เวลา ๑๓.๓๐ น.
ให้กลับวัดได้ฯ

NO. .....

DATE ...../...../.....

(๒) วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๗
เวลา ๑๗.๓๐ น ข้าพ.พ.อีกมน
ให้นายแพทย์ ตรวจร่างกาย
พบว่า " หัวใจเต้นไม่เป็นจัง-
หวะ และอ่อนชื้น อ่อน
อยู่ถึงวันที่ ๕ มีนาคม ๒๕๕๗
เวลา ๑๓.๓๐ น กลับถึงวัด ฯ
(๓) วันพุธ ที่ ๑๐ มี.ค. ๒๕๕๗
เวลา ๑๒-๑๐ น. หมอเอาสติ๊กเอง
หัวใจ มาติดหน้าอก ห้ามอาบ-
น้ำ ๒ วัน ฯ

ต้นเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ หลวงปู่ บ่นเจ็บเล็กน้อย ที่กระพุ้งแก้มด้านซ้าย เวลาฉันภัตตาหาร เป็นมา ๒-๓ วัน พระอุปัฏฐาก จึงกราบขอโอกาสดูในช่องปาก สังเกตเห็นก้อนเนื้อขนาดเท่าปลายนิ้วก้อยที่

กระพุ้งแก้มด้านซ้ายลักษณะผิดปกติ จึงกราบนิมนต์หลวงปู่ ไปตรวจวินิจฉัยที่ รพ.วัฒนา แพทย์ได้ตัดชิ้นเนื้อไปตรวจ พบว่าเป็นเนื้องอกชนิดลุกลาม คณะแพทย์ รพ.จุฬาฯ จึงกราบอาราธนานิมนต์หลวงปู่ ไปตรวจวินิจฉัยและรักษาเพิ่มเติมโดยละเอียด ที่ รพ.จุฬาฯ หลวงปู่ รับนิมนต์ และเดินทางเข้าพักรักษาอาการอาพาธ ณ ตึกวชิรญาณวงศ์ ชั้น ๔ รพ.จุฬาฯ ในวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ โดยเป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์

คณะแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ ด้านต่างๆ ได้ทำการตรวจเพิ่มเติมโดยละเอียด รวมถึงประเมินความพร้อมด้านสุขภาพหากต้องเข้ารับการผ่าตัด และได้ประชุมสรุปความเห็นกราบเรียนถวายหลวงปู่ ว่าน่าจะเป็นโรคเนื้องอกกระพุ้งแก้มซ้ายชนิดลุกลาม ระยะเริ่มแรก สันนิษฐานว่า สาเหตุเกิดจากการระคายเคืองของการเคี้ยวหมาก รักษาโดยการผ่าตัด หากสามารถนำก้อนเนื้องอกออกได้หมด ก็ไม่จำเป็นต้องฉายแสงหรือให้ยาเคมีบำบัด และกราบอาราธนานิมนต์หลวงปู่ เข้ารับการผ่าตัด หลวงปู่ ตอบรับนิมนต์ และเข้ารับการผ่าตัด ในวันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ใช้เวลาผ่าตัดนาน ๓ ชั่วโมงครึ่ง ผลการผ่าตัดเป็นไปด้วยความเรียบร้อย สามารถนำก้อนเนื้องอกออกได้หมดและใช้ปลายลิ้นส่วนบนครึ่งด้านซ้ายมาปิดแผลจากการเลาะเนื้อที่กระพุ้งแก้มซ้ายไปจนหมด โดยเหลือปลายลิ้นส่วนบนครึ่งด้านขวาไว้เพียงพอสำหรับการกลืนและการพูด ซึ่งจะค่อยๆ ดีขึ้นในระยะ ๖ เดือน-๑ ปี หลังการผ่าตัด จากนั้นคณะแพทย์กราบอาราธนานิมนต์หลวงปู่เข้าพักที่หน่วยไอซียู ศัลยกรรมตึก สิรินธร ชั้น ๒ เมื่อปลอดภัยดีแล้ว พ้นระยะอันตราย ถอดท่อช่วยหายใจออกได้ ไม่พบภาวะแทรกซ้อนเฉียบพลันหลังการผ่าตัด จึงกราบอาราธนานิมนต์หลวงปู่เข้าพักฟื้นที่ตึกวชิรญาณวงศ์ ชั้น ๔

หลังการผ่าตัดวันที่ ๒ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ทรงโปรดให้กรมวังผู้ใหญ่ เชิญแจกันดอกไม้ที่ทรงกรุณา ประทานมาถวายสักการะ และสอบถามอาการอาพาธของหลวงปู่ คณะศิษยานุศิษย์ต่างรู้สึกสำนึกในพระคุณเป็นล้นพ้น

ในช่วงสัปดาห์ แรกหลังผ่าตัด หลวงปู่ รู้สึกปวดมากบริเวณแผลผ่าตัดและอาการปวดค่อยทุเลาลงเป็นลำดับ งดน้ำและอาหารทางปาก โดยให้สารน้ำและอาหารทางหลอดเลือด พูดไม่ได้ชัดเจน ต้องเขียนข้อความเพื่อสื่อความประสงค์ของหลวงปู่ แก่พระอุปัฏฐาก

วันที่ ๖ กันยายน ๒๕๕๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ นายอรรถนิติ ดิษฐอำนาจ องคมนตรี อัญเชิญแจกันดอกไม้พระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ไปถวายแด่ หลวงปู่จันทร์ศรี ขณะพำนักรักษาอาการอาพาธ ณ ตึกวชิรญาณวงศ์ ชั้น ๔ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ กรุงเทพฯ คณะศิษยานุศิษย์ต่างรู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น

หลวงปู่รับมอบแจกันดอกไม้พระราชทาน จากนายอรรถนิติ ดิษฐอำนาจ องคมนตรี
(วันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๔)

ในช่วงสัปดาห์ ที่ ๒-๓ หลังผ่าตัด หลวงปู่ อาการดีขึ้นมาก ยังคงต้องงดน้ำและอาหารทางปาก แผลผ่าตัดเริ่มประสานสนิทกันมากขึ้น น้ำเหลืองที่ซึมออกมาจากท่อระบายก็น้อยลงเป็นลำดับ เสียงพูดชัดเจนขึ้นจับใจความได้

ในช่วงสัปดาห์ ที่ ๔ หลังผ่าตัด แผลประสานกันสนิทดี เริ่มให้ทานอาหารเหลวค่อยเพิ่มขึ้นทีละน้อย โดยมีนักกายภาพบำบัดมาช่วยฝึกการกลืนและการพูด นับเป็นช่วงเวลาที่เหนื่อยยากเป็นอย่างยิ่ง เพราะการเปลี่ยนแปลงสภาพของอวัยวะภายในช่องปากและริมฝีปาก หลังผ่าตัด ทำให้กลืนยาก ต้องระวังสำลักและยังคงปวดแผลในเวลากลืน โดยใช้วิธีค่อยๆ ฉันทีละน้อย และค่อยๆ เพิ่มปริมาณขึ้นตามลำดับ หากเหนื่อยหรือสำลักก็หยุด

พักรอก่อน ด้วยความอดทน เข้มแข็ง และความพยายามอันยอดเยี่ยมของหลวงปู่ ทำให้ท่านสามารถกลับมาฉันอาหารทางปากได้ตามปกติอีกครั้งหนึ่ง

ในวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ คณะแพทย์ พยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ผู้ถวายการรักษาและผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใส ต่างพร้อมเพรียงกันกราบทำวัตรขอขมาแด่หลวงปู่ และร่วมทำบุญทอดผ้าป่าสมทบทุนสร้างหอเมตตาธรรมบำบัดวิกฤติ (CICU) โรงพยาบาลอุดรธานี เป็นปฐมฤกษ์ เพื่อน้อมถวายกุศลบูชารักษาธาตุขันธ์ ให้หลวงปู่มีสุขภาพแข็งแรงอายุยืนยาว

คณะแพทย์ พยาบาล โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์และคณะศิษย์ กราบทำวัตรขอขมาแด่หลวงปู่
และร่วมทำบุญทอดผ้าป่าสมทบทุนสร้างหอเมตตาธรรมบำบัดวิกฤติ (CICU)
โรงพยาบาลอุดรธานี อนุสรณ์หนึ่งร้อยปี (๓ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๔)

ในวันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ คณะแพทย์อนุญาตให้หลวงปู่ กลับวัดได้ รวมเวลาพักรักษาอาการอาพาธ ทั้งสิ้นจำนวน ๔๒ วัน โดยหลวงปู่เดินทางกลับมาถึงวัดโพธิสมภรณ์ในเย็นวันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ และทันเวลาพอดีกับงานบำเพ็ญกุศลอายุวัฒนะครบ ๑๐๐ ปี ซึ่งคณะธรรมยุตและคณะศิษยานุศิษย์ ร่วมกันเป็นเจ้าภาพ ตระเตรียมงานในครั้งนี้กันอย่างพิเศษด้วยความปีติยินดีที่หลวงปู่ ได้เจริญอายุครบ ๑๐๐ ปี และหายจากอาการอาพาธ โดย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระมหากรุณา ให้การจัดงานบำเพ็ญกุศลอายุวัฒนะ ดังกล่าว อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์

กำหนดการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์

ในการที่คณะธรรมยุต และคณะศิษยานุศิษย์

จัดงานบำเพ็ญกุศลฉลองอายุวัฒนมงคล ๑๐๐ ปี พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป)

เจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ รองสมเด็จพระราชาคณะ และที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๙ (ธรรมยุต)

ระหว่างวันที่ ๘-๙-๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

ณ พระอุโบสถวัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

****

วันเสาร์ ที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ตรงกับวันขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๑ (ณ ศาลา ๑๐๐ ปี)

เวลา ๐๙.๐๐-๑๐.๐๐ น. พิธีบวชเนกขัมมะ

วันอาทิตย์ ที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ตรงกับวันขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๑ (ณ ศาลา ๑๐๐ ปี)

เวลา ๑๗.๐๐-๑๙.๐๐ น. พระเถรานุเถระ ๑๐๑ รูป สวดพระพุทธมนต์ และรับทักษิณานุปทาน

วันจันทร์ ที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ตรงกับวันขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๑ (ณ พระอุโบสถ)

เวลา ๐๗.๐๐-๐๗.๓๐ น. พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป) และคณะศรัทธา สาธุชนร่วมทำบุญตักบาตร พระสงฆ์ ๑๐๑ รูป

เวลา ๐๘.๐๐-๐๙.๐๐ น. ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์/รับประทานอาหารเช้า

เวลา ๐๙.๓๐-๑๐.๐๐ น. พระพรหมวชิรญาณ แสดงพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์

เวลา ๑๐.๓๐-๑๑.๐๐ น. พระสงฆ์สมณศักดิ์ ๒๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์ พิธีฉลองอายุวัฒนมงคล ๑๐๐ ปี พระอุดมญาณโมลี

เวลา ๑๑.๐๐-๑๒.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพล/รับประทานอาหารกลางวัน

เวลา ๑๒.๓๐-๑๓.๐๐ น. องคมนตรี เชิญผ้าไตร น้ำสรง และดอกไม้ ธูป เทียนแพพระราชทาน ถวายแด่ พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป)

เวลา ๑๓.๐๐-๑๔.๐๐ น. พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ทรงถวายสักการะและน้ำสรงแด่ พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป)

คณะสงฆ์ และตัวแทนศิษยานุศิษย์ ถวายสักการะและน้ำสรง เป็นเสร็จพิธี

คณะศิษยานุศิษย์ และพุทธศาสนิกชน ได้เดินทางมาร่วมงานในครั้งนี้ เป็นจำนวนมาก ด้วยจิตศรัทธาเลื่อมใส ต่างร่วมกันบำเพ็ญบุญกุศล น้อมถวายบูชาพระคุณแด่หลวงปู่ ด้วยความปีติเบิกบานใจกันถ้วนหน้า งานบำเพ็ญบุญในส่วนต่างๆ ที่สำคัญมีดังนี้

คณะกรรมการจัดงาน

การตระเตรียมงานบำเพ็ญกุศลอายุวัฒนะ เพื่อให้ทันกับเวลาที่กำหนดและสมบูรณ์เรียบร้อย เป็นเรื่องสำคัญและเร่งด่วน เพื่อน้อมถวายบูชาพระคุณท่าน ทางคณะกรรมการจัดงานฯ ทั้งพระเถรานุเถระและศรัทธาญาติโยม ตลอดถึงข้าราชการทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ต่างพร้อมเพรียงกัน ประชุมปรึกษาหารือ มอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบ ทุกองค์ทุกท่านเอาใจใส่ในภาระหน้าที่ ขยันขันแข็ง เพื่อให้ความสะดวกแก่พระภิกษุสามเณร ประชาชนที่มาร่วมในพิธีเป็นจำนวนมาก ฉะนั้น จึงต้องเตรียม ทั้งที่พักและโรงทาน ตลอดถึงระบบสาธารณูปโภค อาทิ น้ำประปา ไฟฟ้า ห้องสุขา สถานที่จอดรถ เป็นต้น ไว้ให้มากเท่าที่จะมากได้ ต่างพากันขวนขวาย โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยและสิ้นเปลือง เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อย สำหรับค่าใช้จ่ายในการจัดงาน คณะสงฆ์ศิษยานุศิษย์ได้ร่วมกันบริจาคสมทบเป็นการภายใน

อนึ่ง คณะกรรมการจัดงานฯ มีมติเห็นชอบในโครงการจัดตั้งหอเมตตาธรรมบำบัดวิกฤติ (ศูนย์บำบัดวิกฤติผู้ป่วยหนักทางอายุรกรรม) รพ.อุดรธานี เพื่อให้เป็นอนุสรณ์ที่เป็นรูปธรรม เนื่องในวาระที่หลวงปู่ เจริญอายุครบ ๑๐๐ ปี และถวายกุศลบูชารักษาธาตุขันธ์หลวงปู่ ให้มีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรง

เป็นที่น่าปลาบปลื้มปีติยินดี ที่บรรดาศิษยานุศิษย์ ต่างรู้สึกสำนึกในพระคุณ และตั้งใจบำเพ็ญความดีงามเพื่อน้อมถวายแด่หลวงปู่ อย่างเต็มกำลังความสามารถ

การบวชเนกขัมมะ

พุทธศาสนิกชน ทั้งชายและหญิง ต่างให้ความสนใจในการบวช ถือศีล ๘ สมัครเข้ารับการอบรมศีลธรรม เป็นจำนวนมากเพื่อปฏิบัติบูชาพระคุณหลวงปู่ โดยมีกำหนดตารางเวลาทำกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดเป็นบุญกุศลแก่ผู้เข้าอบรมมีที่พัก อาหารและน้ำดื่ม ให้อย่างเพียงพอ โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด

ไทยทานและของที่ระลึก

คณะศิษยานุศิษย์ ได้มีจิตศรัทธาจัดเตรียมไทยทานและของที่ระลึกขึ้นเป็นพิเศษเนื่องในงานนี้ ได้พยายามจัดเตรียมอย่างเต็มที่และดีที่สุดตามกำลังความสามารถของตน เพื่อถวายบูชาพระคุณหลวงปู่ อาทิ หนังสืออนุสรณ์ ๑๐๐ ปี, แผ่นดีวีดี ประวัติปฏิปทา, แผ่นเสียงซีดี พระธรรมเทศนา, รูปภาพ, ผ้าไตรจีวร, ผ้าห่ม, ยารักษาโรค เป็นต้น มีเป็นจำนวนมาก บางส่วนก็ทยอยแจก ตั้งแต่ช่วงต้นงาน เรื่อยมา เช่น หนังสือธรรมะ, รูปภาพ อีกส่วนหนึ่งก็เตรียมไว้เพื่อถวายแก่พระสงฆ์สามเณร และประชาชนที่มาร่วมในวันงาน ต่างก็ได้รับแจกกันพอเป็นที่ระลึกตามสมควร มีบ้างที่ตกหล่นไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะหนังสืออนุสรณ์ ๑๐๐ ปี จันทร์ศรีผ่องเพ็ญ ที่มีคนสนใจเป็นจำนวนมาก แต่เนื่องจากการพิมพ์มีจำนวนจำกัดพิมพ์เพื่อแจกเป็นธรรมทานล้วนๆ ไม่มีการจำหน่ายหรือสั่งจองแต่อย่างใด และมีศรัทธาสาธุชนจำนวนมากต่อมากที่มาร่วมงาน ไม่สามารถจัดให้ทั่วถึงทุกท่านได้ คณะกรรมการจัดงานฯ ต้องกราบขออภัย ในความขาดตกบกพร่อง และหวังได้รับความเมตตาจากทุกท่าน มา ณ ที่นี้ด้วย

โรงทาน

ผู้มีจิตศรัทธา ต่างนำข้าวปลาอาหาร มาตั้งโรงทานเพื่อ ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์สามเณรและแจกจ่ายแก่ประชาชนทั่วไป กันเป็นจำนวนมาก ไม่น้อยกว่า ๒๐๐ โรงทาน โดยทางวัดได้เตรียมสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่นเต้นท์, น้ำประปา, ไฟฟ้า, แคร่ เป็นต้น ทุกท่านที่มาร่วมงานต่างอิ่มท้องกันถ้วนหน้า เป็นสุขทั้งผู้ให้และผู้รับ หลวงปู่จึงเป็นผู้นำและแบบอย่างของการเสียสละ รู้จักแบ่งปัน มีน้ำใจ ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและจรรโลงโลกไว้เป็นอย่างดี จะไปอยู่ในสถานที่ใดย่อมบริบูรณ์ไม่อดอยากขาดแคลน

พระเถรานุเถระ ๑๐๑ รูป เจริญพระพุทธมนต์ รับทักษิณานุปทานและรับบิณฑบาตร

คณะกรรมการฯได้กราบนิมนต์พระเถรานุเถระ ทั้งฝ่ายธรรมยุตและมหานิกาย รวมจำนวน ๑๐๑ รูป เจริญพระพุทธมนต์ในเย็นวันที่ ๙ ต.ค. น้อมถวายแด่หลวงปู่ เพื่อความเป็นสิริมงคล และได้ถวายจตุปัจจัยไทยทานที่เตรียมเป็นพิเศษ แด่ทุกรูป และในช่วงเช้าวันที่

๑๐ ต.ค. ได้ออกรับบิณฑบาตร จากศรัทธาญาติโยม ที่มาใส่บาตรกันเป็นจำนวนมาก โดยรอบภายในบริเวณวัด ต่างแน่นขนัดไปด้วยสาธุชนผู้ใจบุญ

พิธีบำเพ็ญกุศล งานทีฆายุวัฒนะมงคล ๑๐ ต.ค. ๒๕๕๔

พุทธศาสนิกชนต่างมาร่วมในพิธีกันเป็นจำนวนมาก โดยเริ่มตั้งแต่ช่วงเช้าที่มีการตักบาตร จากนั้นแสดงพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์ และพระสงฆ์สมณศักดิ์ ๒๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์

ช่วงบ่าย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ นายอรรถนิติ ดิษฐอำนาจ องคมนตรี เชิญผ้าไตร น้ำสรง และดอกไม้ ธูป เทียนแพ พระราชทาน น้อมถวายแด่ พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป) และหลวงปู่ ได้มอบของที่ระลึกอนุสรณ์ ๑๐๐ ปี ที่จัดไว้อย่างพิถีพิถันงดงาม เพื่อน้อมขึ้นทูลเกล้าถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ

จากนั้น เวลา ๑๓.๔๕ น. **พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา เสด็จอย่างเป็นทางการ เนื่องในงานบำเพ็ญกุศลทีฆายุวัฒนะมงคล ๑๐๐ ปี พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป)** ทรงถวายจตุปัจจัยไทยธรรมแด่พระสงฆ์ ๑๐ รูป ทรงถวายพานพุ่มดอกบัวสักการะและน้ำสรงแด่หลวงปู่ ทรงรับของที่ระลึกอนุสรณ์ ๑๐๐ ปี จากหลวงปู่ ทรงมีปฏิสันถารสอบถามสุขภาพของหลวงปู่ ด้วยความห่วงใย ครั้นทราบว่าหลวงปู่ หายจากการอาพาธทรงดีพระทัย จากนั้นทรงกราบนมัสการลา กลับที่ประทับ

ที่ รล ๐๐๐๒.๑/๑๕๔๐๕

สำนักราชเลขาธิการ
พระบรมมหาราชวัง กทม. ๑๐๒๐๐

๓๐ กันยายน ๒๕๕๔

เรื่อง ทรงพระกรุณาโปรด ให้องคมนตรี เชิญผ้าไตร น้ำสรง และดอกไม้ ธูป เทียนแพ พระราชทาน ไปถวายในโอกาสอายุ ๑๐๐ ปี

นมัสการ พระอุดมญาณโมลี เจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรด ให้องคมนตรี เชิญผ้าไตร น้ำสรง และดอกไม้ ธูป เทียนแพพระราชทาน ไปถวายพระคุณเจ้า ในโอกาสอายุ ๑๐๐ ปี ในวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๔ ณ วัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดทราบ และกรุณามอบหมายให้เจ้าหน้าที่ติดต่อกับกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง โทรศัพท์หมายเลข ๐๒ ๒๒๑๐๘๗๓ และสำนักงานเลขาธิการคณะองคมนตรี โทรศัพท์หมายเลข ๐๒ ๒๒๐๗๔๐๐ ต่อ ๔๓๖๐ โดยตรงต่อไป

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

(ท่านผู้หญิงบุตรี วีระไวทยะ)
รองราชเลขาธิการ ปฏิบัติราชการแทน
ราชเลขาธิการ

กองการในพระองค์
โทร. ๐๒ ๒๒๐๗๒๐๐ ต่อ ๓๓๐๒
โทรสาร ๐๒ ๒๒๐๗๔๘๖
เว็บไซต์ : www.ohmpps.go.th

ประมวลภาพงานบำเพ็ญกุศลฉลองอายุวัฒนมงคล ๑๐๐ ปี พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป)

THAI BEVERAGE PUBLIC COMPANY

ตู้บริจาค
ตู้บริจาค

จุฬาราชมงคล

องคมนตรี เชิญผ้าไตร น้ำสรง และดอกไม้ ธูป เทียนแพพระราชทานถวายแด่
พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป)

พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา ทรงถวายสักการะและน้ำสรงแด่
พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป)

คณะสงฆ์ และตัวแทนศิษยานุศิษย์ถวายสักการะและน้ำสรง

อาพาธหนักครั้งที่ ๒

ในตอนกลางดึก ของวันที่ ๕ ส.ค. ๒๕๕๕ หลวงปู่ มีอาการเป็นลม หมดสติ ชั่วครู่ประมาณ ๑๕-๓๐ วินาที แล้วกลับมาเป็นปกติ แต่จำไม่ได้ว่าขณะมีอาการนั้นเป็นอย่างไร พระอุปัฏฐาก จึงกราบนิมนต์ไปตรวจรักษาที่ ร.พ.วัฒนา เข้าพักที่ห้องไอซียู ๑ วัน ไม่พบอาการผิดปกติ แพทย์จึงอนุญาตให้กลับวัด

วันที่ ๗ ส.ค. ๒๕๕๕ หลวงปู่ มีอาการเป็นลม หมดสติ ๒ ครั้ง ขณะกำลังเดิน ๑ ครั้ง และขณะพักจำวัด ๑ ครั้ง ได้แจ้งให้แพทย์ผู้ถวายการรักษาหลวงปู่ ที่ รพ. จุฬาลงกรณ์ กรุงเทพฯ ได้รับทราบ และเห็นควรกราบนิมนต์หลวงปู่ ไปตรวจรักษาให้ละเอียดที่ ร.พ.จุฬาลงกรณ์ หลวงปู่ ตอบรับนิมนต์

วันที่ ๘ ส.ค. ๒๕๕๕ หลวงปู่ เดินทางไปกรุงเทพ โดยเครื่องบินสายการบินไทย เข้าพักที่ ชั้น ๑๙ ตึก ส.ก. รพ.จุฬาลงกรณ์ แผนกโรคศัลยกรรมทรวงอก โดยได้รับการถวายความสะดวกและดูแลรักษาเป็นอย่างดีจากคณะแพทย์พยาบาลผู้เชี่ยวชาญ และเครื่องมือที่ทันสมัย ขณะพำนักที่ รพ.จุฬาฯ หลวงปู่ มีอาการเป็นลม หมดสติ ชั่วครู่ ๔-๕ ครั้ง ห่างกันประมาณ ๑-๒ ชม./ครั้ง ได้ตรวจพบและบันทึก ด้วยเครื่องติดตามการทำงานของหัวใจ ๒๔ ชม. แพทย์ได้วินิจฉัยว่า หลวงปู่ มีภาวะหัวใจเต้นช้าเกินกว่าความต้องการของร่างกายและไม่สม่ำเสมอ โดยหยุดทำงานชั่วครู่เป็นบางครั้ง จึงเกิดอาการเป็นลม หมดสติ เนื่องจากภาวะเสื่อมสภาพตามวัยของจุดกำเนิดไฟฟ้าบนผนังหัวใจ และจะเป็นบ่อยครั้งมากขึ้นเรื่อยๆ หากไม่ได้รับการรักษา แพทย์ จึงได้กราบนิมนต์หลวงปู่ เข้ารับการผ่าตัดใส่เครื่องกระตุ้นหัวใจ หลวงปู่ ตอบรับนิมนต์

วันที่ ๙ ส.ค. ๒๕๕๕ หลวงปู่ เข้ารับการผ่าตัดใส่เครื่องกระตุ้นหัวใจ ใช้ยาชาเฉพาะที่ไม่ต้องดมยาสลบ โดยคณะแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ ด้านโรคศัลยกรรมทรวงอก, ด้านอายุรแพทย์โรคหัวใจ, ด้านวิสัญญีแพทย์ ใช้เวลาผ่าตัดนาน ๑ ชั่วโมงครึ่ง ฝังเครื่องกระตุ้นหัวใจชนิดกระตุ้นหัวใจสองห้องต่อเนื่องกัน (Dual Chamber) โดยใช้สายนำไฟฟ้าสองสาย วางที่หัวใจห้องบนขวาและหัวใจห้องล่างขวา จะกระตุ้นหัวใจทั้งสองห้องให้ทำงานต่อเนื่องกัน ซึ่งเป็นการทำงานที่ใกล้เคียงกับหัวใจตามธรรมชาติมากที่สุด ผลการผ่าตัดเรียบร้อยดี ไม่มีภาวะแทรกซ้อน เป็นที่พอใจของคณะแพทย์

วันที่ ๑๑ ส.ค. ๒๕๕๕ หลวงปู่ มีการเต้นหัวใจ เรียบร้อยดี แผลผ่าตัดดี สุขภาพแข็งแรงขึ้น แพทย์จึงอนุญาตให้หลวงปู่ เดินทางกลับวัดได้

หลวงปู่ ได้เมตตาเล่าย้อนหลังถึงอาการอาพาธครั้งนี้ว่า

"ขณะที่เป็นลม หมดสตินั้น ไม่รู้เรื่องว่าเกิดอะไรขึ้น ตอนที่จะเข้าห้องผ่าตัด หลวงปู่ได้เตือนตนเองว่า ร่างกายปล่อยให้เป็นหน้าที่ของแพทย์ดูแลรักษา ส่วนเรื่องจิตใจเป็นหน้าที่ของเรา ต้องเตรียมตัว ชีวิตเป็นของไม่แน่นอน ความตายใกล้เข้ามาทุกที หลวงปู่ ตั้งสติกำหนดไว้ที่ผู้รู้ ไม่ให้ส่งใจไปคิดสิ่งใดๆ ปล่อยวางทั้งหมด รวมทั้งสังขารร่างกายนี้ด้วย แพทย์จะได้ทำการผ่าตัดรักษาโดยง่าย ถ้าหากไม่เคยฝึกหัดมาก่อน คงจะทำเช่นนี้ไม่ได้ หลวงปู่ รอดตายคราวนี้เป็นครั้งที่ ๒"

แพทย์ รพ.จุฬาฯ ผู้ถวายการผ่าตัดก้อนเนื้องอก ได้มีจิตศรัทธา เดินทางมากราบเยี่ยมหลวงปู่ เดือนละ ๑ ครั้งเป็นประจำทุกเดือน ติดต่อกันนาน ๑ ปี ตรวจไม่พบรอยโรคใหม่ แผลผ่าตัดเรียบร้อยดีมาก ผลเอ็กซเรย์คอมพิวเตอร์บริเวณช่องปาก ปกติดี

จึงขออนุโมทนาในความดีงามของคุณหมอและพยาบาล ตลอดถึงศิษยานุศิษย์ทุกๆ ท่านที่มีส่วนร่วม เอาใจใส่ในการดูแลรักษาหลวงปู่ ในทุกๆ ด้าน ไว้ ณ โอกาสนี้ ซึ่งมี

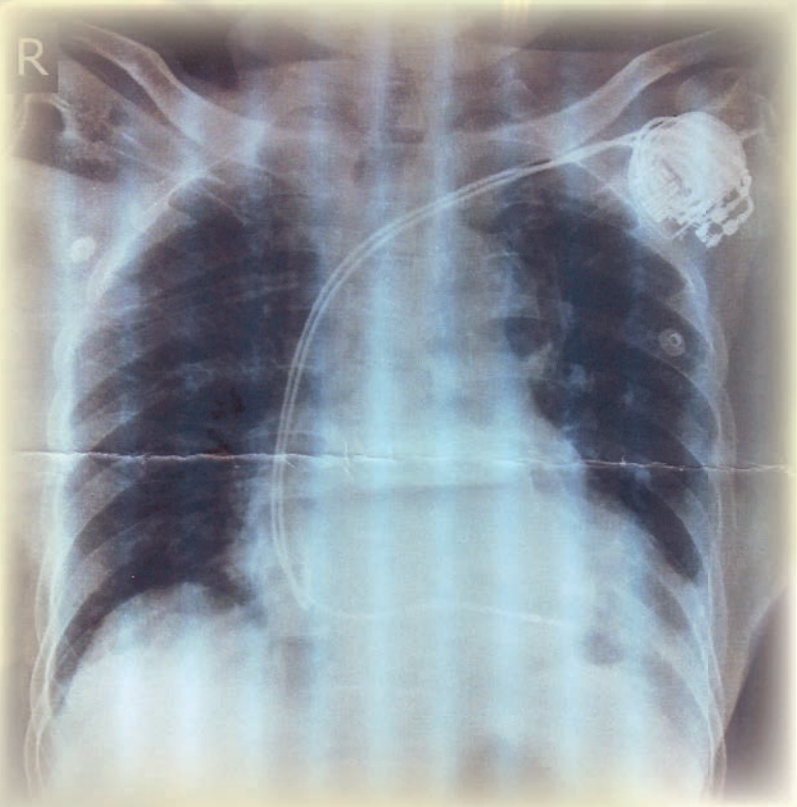

จำนวนมากต่อมาก ไม่สามารถระบุนามได้หมด ถึงแม้ไม่ปรากฏชื่อลือนาม แต่คุณงามความดีที่ได้กระทำลงไป ด้วยจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระคุณของพระรัตนตรัยและครูบาอาจารย์ ย่อมเต็มบริบูรณ์ มิได้บกพร่องไปตามแต่อย่างใด จักติดตามผู้นั้นไปอำนวยวิบากอันนำความผาสุกร่มเย็น ตลอดกาลนาน

หลวงปู่ กลับมาพักฟื้นสุขภาพที่วัด โดยมีคณะแพทย์พยาบาล รพ.อุดรธานีและ รพ.วัฒนา ร่วมกันเป็นทีมดูแลรักษาเบื้องต้นพร้อมกับมีคณะแพทย์พยาบาล รพ.จุฬาลงกรณ์ เป็นที่ปรึกษา อาการอาพาธดีขึ้นเป็นลำดับจนเข้าสู่ภาวะปกติ

ปัจจุบันกิจวัตรประจำวัน บางประการก็ ผ่อนผันไปตามธาตุขันธ์ ที่เสื่อมไปตามกาลเวลา อาทิเช่น

- การบิณฑบาต ก็เปลี่ยนเป็น ตั้งบาตรให้ญาติโยมใส่บาตรที่กุฏิ
- กิจนิมนต์ที่ต้องเดินทางไกลๆ และไม่จำเป็น ก็งดเว้น หรือมอบให้ผู้อื่นไปแทน
- การเดินจงกรม ภายในกุฏิ ก็ลดลงเหลือประมาณ ๒-๓ ครั้ง/วัน ครั้งละ ๑๐-๑๕ นาที หากไปตรวจความเรียบร้อยรอบบริเวณวัด ก็จะนั่งรถเข็น
- การลงฟังสวดพระปาฏิโมกข์ ก็เปลี่ยนเป็นการบอกปริสุทธิ ที่กุฏิ
- การบรรพชาอุปสมบท ในฐานะพระอุปัชฌาย์ ก็มอบหมายให้ผู้อื่นทำแทนโดยส่วนมาก
- ห้องพักจำวัด ในกุฏิหลวงปู่ ทำเป็นเขตควบคุมการแพร่เชื้อ เนื่องจากหลวงปู่อายุกว่า ๑๐๑ ปี ภูมิต้านทานร่างกายลดลงไปมาก คณะแพทย์จึงแนะนำให้ศรัทธาญาติโยมกราบนมัสการอยู่ภายนอกห้อง ซึ่งสามารถมองเห็นหลวงปู่ ได้ทางกระจกใส หากมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปภายในห้อง ควรสวมหน้ากากปิดปากและจมูก ล้างมือด้วยแอลกอฮอล์เจล ถ้าเป็นไข้ ไม่สบาย ไม่ควรเข้าไปภายในห้องจำวัดหลวงปู่ เป็นต้น
- เวลาในการรับศรัทธาญาติโยม ก็กำหนดช่วงเวลา ให้สั้นลงเพื่อไม่ให้เป็นภาระกับธาตุขันธ์มากนัก ไม่ควรนานติดต่อกันเกินกว่า ครึ่งชม. หากมีอาการเหนื่อย ก็นิมนต์หลวงปู่พักผ่อน เร็วขึ้นได้ โดยพระอุปัฏฐาก จะคอยดูแลปฏิสันถารกับศรัทธาญาติโยม ที่มากราบนมัสการ เพื่อแบ่งเบาภาระของหลวงปู่

- ระเบียบการเข้ากราบนมัสการดังนี้

เวลาเข้ากราบนมัสการ

เช้า ๗.๓๐ น. - ๘.๐๐ น.

กลางวัน ๑๒.๐๐ น. - ๑๒.๓๐ น.

เย็น ๑๗.๐๐ น. - ๑๗.๓๐ น.

ข้อพึงปฏิบัติโดยเคารพ ในการเข้ากราบนมัสการ

๑. แต่งกายสุภาพ เรียบร้อย นุ่งห่มปกปิดกายด้วยดี

๒. เพื่อรักษาธาตุขันธ์หลวงปู่ให้ยืนนาน แพทย์ จึงขอให้ทุกท่านปฏิบัติ ดังนี้

- งดการขอให้หลวงปู่ เป่ากระหม่อม เคาะศีรษะ และงดการขอชานหมาก
- ญาติโยมที่เป็นไข้ ไม่สบาย ไม่ควรเข้าใกล้ชิดหลวงปู่
- เวลาไอ จาม ควรปิดปากและจมูก
- ไม่อาราธนานิมนต์ ไปในกิจที่ไม่จำเป็นและเดินทางไกล

๓. เข้ากราบตามเวลาที่กำหนด อยู่ภายนอกห้องพักจำวัด บริเวณโถงพักคอยและไม่ใช้เวลานานเกินควร

๔. งดการถ่ายภาพหรือสนทนา ในเวลาที่ไม่สมควร เช่น ฉันภัตตาหาร

๕. ไม่ควรนำสิ่งที่หลวงปู่ มอบให้ไปสักการบูชา นำไปขายเป็นสินค้า

แต่ข้อวัตร ภายนอกบางอย่าง หลวงปู่ ก็ยังพยายาม รักษาไว้ด้วยความเคารพเทิดทูน ได้แก่

- การตรวจตราสอดส่องความประพฤติ ของบรรดาพระเณร อุบาสกอุบาสิกาที่อยู่อาศัยในอาวาส

- การไม่แสวงหารายได้ในเชิงพุทธพาณิชย์ เช่น การเช่าบูชาวัตถุมงคล, การซื้อ-ขาย สิ่งของในบริเวณวัด, การเก็บค่าจอดรถยนต์ ภายในวัด เป็นต้น

ตามปกติหลวงปู่จะตื่นจำวัดประมาณ ตี ๔ จากนั้นก็จะไหว้พระทำวัตรสวดมนต์ภายในกุฏิ แล้วนั่งภาวนาต่อจนกระทั่งสว่าง เมื่อได้เวลาประมาณ ๗.๐๐ น. ก็ให้ญาติโยมใส่บาตร ที่กุฏิ หลังฉันภัตตาหารเช้า ก็จะพักจำวัด ๑๑ .๐๐ น. ฉันภัตตาหารเพล หลังฉัน

เสร็จ รับแขกเล็กน้อย ช่วงบ่าย พักผ่อนจำวัด ตอนเย็น เวลา ๑๗.๐๐น. ถ้ามีแขกมาพบก็สนทนากันเล็กน้อย หากสุขภาพดี หลวงปู่ จะนั่งรถเข็นตรวจความเรียบร้อยรอบบริเวณวัด เวลา ประมาณ ๒๒.๐๐ น. ก็จะไหว้พระทำวัตรสวดมนต์เย็น ภายในกุฏิ แล้วนั่งภาวนาต่อ ประมาณ ๒๓.๐๐ น. ก็พักจำวัด ท่านยังรักษาวัตรปฏิบัติแบบกรรมฐานอยู่

คำอวยพรหลวงปู่

"ขอให้ลูกหลานทุกคนมีความสุขกายสบายใจ ปรารถนาสิ่งใดก็ขอให้ได้สิ่งนั้น สมความมุ่งมาดปรารถนา ให้ปราศจากโรคาพยาธิ ให้มีอายุมั่นขวัญยืน ให้เป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาให้วัฒนาถาวรสืบไป ประกอบด้วยพรชัยทั้ง ๔ ประการ มีอายุ วรรณะ สุขะ พละ ตลอดการนานทุก ๆ คนเทอญ"

เนื้อความเสียงอวยพรหลวงปู่ ที่บรรดาศิษย์ จะได้รับพรกันเป็นประจำ เพื่อความเป็นสิริมงคล เป็นแบบเฉพาะของหลวงปู่ ซึ่งปัจจุบัน แม้จะไม่ได้ยินเสียงดังชัดเจน เนื่องจากผลของการผ่าตัด แต่ก็ยังจับใจความได้ดี โดยเฉพาะศิษย์ผู้อยู่ใกล้ชิด ทุกคนก็ยังรับรู้ได้ว่า หลวงปู่ มีสุขภาพที่แข็งแรงดีกว่าวัยที่เป็นอยู่ของท่านอย่างมาก รวมถึงบรรดาญาติโยมทั้งหลายที่ได้เข้ามากราบนมัสการ ต่างรู้สึกได้ถึงเรื่องดังกล่าวข้างต้น อาทิเช่น

- ความทรงจำยังดี สามารถเล่าเหตุการณ์ที่ ผ่านมาได้อย่างดี
- สายตายังดี มองเห็นระยะไกลได้ชัด มองใกล้ใช้แว่นขยาย ก็ชัดเจนดี
- การฉันอาหาร ได้ดี มีรสชาติ ไม่เบื่ออาหาร
- การเดินเคลื่อนไหว ไม่ปวดเข่า ไม่ปวดตามข้อ ยังเดินได้เองในระยะไม่ไกลนัก โดยมีพระอุปัฏฐากประคองระวังไม่ให้ล้ม

ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และกุศลผลบุญ ที่บรรดาศิษยานุศิษย์ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ได้พร้อมเพรียงกันบำเพ็ญถวาย ด้วยจิตศรัทธาเลื่อมใส เนื่องในงานบำเพ็ญกุศลอายุวัฒนะมงคล ๑๐๑ ปี วันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ นี้ เป็นเอนกประการ จงบังเกิดเป็นผลานิสงส์ โดยพลัน เช่นเดียวกับ คำอวยพรที่หลวงปู่ ได้ให้ไว้ดังกล่าวข้างต้นทุกประการเทอญ.

ประมวลภาพปัจฉิมสมัย

ประมวลลำดับเหตุการณ์ประวัติ

ลำดับการจำพรรษา

สามเณรจันทร์ศรี แสนมงคล

พ.ศ. ๒๔๖๘-๒๔๗๐ จำพรรษาวัดโพธิ์ศรี บ้านโนนทันตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ. ๒๔๗๑ จำพรรษาวัดสมศรี บ้านพระคือ ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ. ๒๔๗๒-๒๔๗๓ จำพรรษาวัดป่าดอนปู่ตา บ้านพระคือ ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

พระภิกษุจันทร์ศรี จนฺททีโป

พ.ศ. ๒๔๗๔ จำพรรษาวัดป่าดอนปู่ตา บ้านพระคือ ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๗๗ จำพรรษาวัดบวรมงคล ตำบลบางพลัด อำเภอบางพลัด จังหวัดธนบุรี

พ.ศ. ๒๔๗๘-๒๔๘๐ จำพรรษาวัดบวรนิเวศวิหาร ตำบลบวรนิเวศ อำเภอพระนคร กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๔๘๑ จำพรรษาวัดรัมภาราม อำเภอท่าวุ้ง จ.ลพบุรี

พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๘๓ จำพรรษาวัดหนองดู่ ตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน

พ.ศ. ๒๔๘๔ จำพรรษาวัดป่าสุทธาวาส ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

พ.ศ. ๒๔๘๕ จำพรรษาวัดบวรนิเวศวิหาร ตำบลบวรนิเวศ อำเภอพระนคร กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๔๘๖-๒๔๙๖ จำพรรษาที่วัดธรรมนิมิต ตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

พ.ศ. ๒๔๙๗-ปัจจุบัน จำพรรษาที่วัดโพธิสมภรณ์ ตำบลหมากแข้ง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ลำดับการศึกษา

พ.ศ. ๒๔๖๘ จบชั้นประถม ๓ บริบูรณ์โรงเรียนประชาบาลวัดโพธิ์ศรี บ้านโนนทัน ตำบลพระลับ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ. ๒๔๗๔ สอบน.ธ.ตรี ได้ในสนามหลวง คณะจังหวัดขอนแก่น

พ.ศ. ๒๔๗๕ สอบน.ธ.โท ได้ในสนามหลวง คณะจังหวัดขอนแก่น

พ.ศ. ๒๔๗๗ สอบน.ธ.เอก ได้ในสนามหลวง สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๔๘๐ สอบ ป.ธ. ๓ ได้ในสนามหลวง สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๔๘๕ สอบ ป.ธ. ๔ ได้ในสนามหลวงสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

ลำดับตำแหน่งการปกครอง

วันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ เป็นผู้ช่วยองค์การศึกษาจังหวัดสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสาคร และเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดธรรมนิมิตร ตำบลบางแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม-จังหวัดสมุทรสาคร (ธ)

วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นรองเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี (ธรรมยุต)

วันที่ ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๘ เป็นเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี (ธรรมยุต)

วันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๕ เป็นผู้รักษาการณ์เจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ วัดราษฎร์

วันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ ทรงโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้วัดโพธิสมภรณ์เป็นพระอารามหลวง ชั้นตรี ชนิดสามัญ

วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ พระอารามหลวงชั้นตรี

วันที่ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นรองเจ้าคณะภาค ๘ (ธรรมยุต) และรักษาการเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี

วันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นผู้รักษาการเจ้าคณะจังหวัดหนองคาย และจังหวัดสกลนคร

วันที่ ๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นผู้รักษาการเจ้าคณะภาค ๙ (ธรรมยุต)

วันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นเจ้าคณะภาค ๙ (ธรรมยุต)

วันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๙ (ธรรมยุต)

ลำดับสมณศักดิ์

๕ ธันวาคม๒๔๙๕ เป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นเอก ที่ พระครูสิริสารสุธี

๕ ธันวาคม๒๔๙๘ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ พระสิริสารสุธี

๕ ธันวาคม ๒๕๐๕ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ พระราชเมธาจารย์

๕ ธันวาคม ๒๕๑๗ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ พระเทพเมธาจารย์

๕ ธันวาคม ๒๕๓๓ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ พระธรรมบัณฑิต

๕ ธันวาคม ๒๕๔๔ เป็นพระราชาคณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัญบัฏ ที่ พระอุดมญาณโมลี

๑๐๑ ปี พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป)

๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

ธรรมบารมีของหลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป

ตามรอยพระบรมศาสดา
และพระอสีติมหาสาวกที่เป็นเอตทัคคะ

พระพักกุลเถระ : ผู้เป็นเลิศด้านอาพาธน้อย

พระอานนท์เถระ : ผู้เป็นเลิศด้านอุปฐาก

พระราธเถระ : ผู้เป็นแบบอย่างของภิกษุผู้ว่านอนสอนง่าย

พระราหุลเถระ : ผู้เป็นเลิศด้านใคร่ต่อการศึกษา

จากภาคประวัติและปฏิปทาของหลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป ได้สะท้อนให้เห็นถึงความงดงามในด้านจริยวัตรและคุณธรรมที่บำเพ็ญสั่งสมมา ตลอดระยะเวลาอันยาวนานในสมณเพศ หลวงปู่ได้วางองค์เป็นแบบอย่าง ทั้งต่อหมู่พระภิกษุสามเณรและเหล่าศิษยานุศิษย์ที่เป็นฆราวาสดังเช่นที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมถึงพระอริยสงฆ์สาวกทั้งหลายได้ปฏิบัติสืบทอดกัน มาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล

ในโอกาสอันเป็นมงคลยิ่งที่หลวงปู่จันทร์ศรีเจริญอายุวัฒนะครบ ๑๐๑ ปี ทางคณะศิษย์ฯ จึงขอน้อมนำเรื่องราวที่เกี่ยวกับพระอสีติมหาสาวก หมายถึง สาวกผู้ใหญ่หรือสาวกชั้นหัวหน้า ซึ่งพระอรรถกถาจารย์จัดไว้ ๘๐ รูป ในที่นี้จะขอหยิบยกเฉพาะผู้ที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นเอตทัคคะ หรือผู้เป็นเลิศในด้านต่างๆ เพื่อเชิดชูคุณงามความดี มิให้ลบเลือนหายไปตามกาลเวลา และสะท้อนให้เห็นถึงการบำเพ็ญธรรมบารมีของหลวงปู่ ตามรอยพระอริยสงฆ์สาวก ซึ่งล้วนมีส่วนในการช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนาให้อยู่มาจนถึงทุกวันนี้ สมดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ก่อนดับขันธ์ปรินิพพานกับสุภัททะปริพาชก พระสาวกองค์สุดท้าย ว่า

“ดูก่อนสุภัททะ! อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นทางประเสริฐ สามารถให้บุคคลผู้เดินไปตามทางนี้ถึงซึ่งความสุขสงบเย็นเต็มที่ เป็นทางเดินไปสู่อมตะ

ดูก่อนสุภัททะ! ถ้าภิกษุหรือใครก็ตามจะพึงอยู่โดยชอบ ปฏิบัติดำเนินตามมรรคอันประเสริฐ ประกอบด้วยองค์ ๘ นี้อยู่ โลกก็จะไม่พึงว่างจากพระอรหันต์”

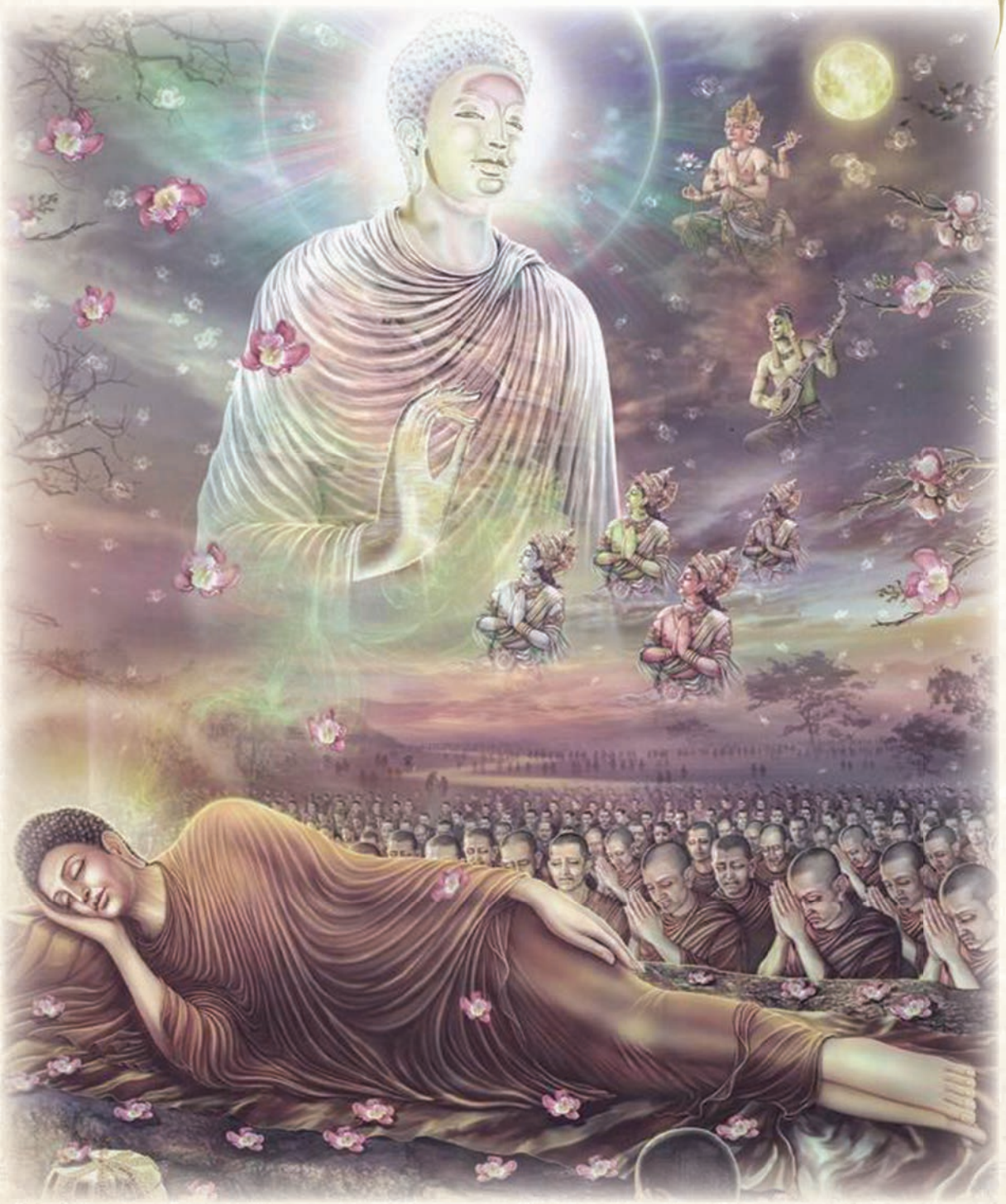

๑. พระพักกุลเถระ : ผู้เป็นเลิศด้านอาพาธน้อย

พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า ร่างกายนี้เป็นรังของโรค ไม่มีผู้ที่ไม่เคยป่วย แม้ความหิวก็เป็นโรคชนิดหนึ่ง ซึ่งเป็นความทุกข์ที่ร่างกายทนไม่ได้ ดังนั้น การที่มนุษย์คนหนึ่งจะไม่เคยเจ็บป่วยเลย และมีอายุยืนยาวถึง ๑๒๐ ปี หรือ ๑๖๐ ปี ในบางคัมภีร์ จึงถือเป็นความ

น่าอัศจรรย์อย่างยิ่ง ดังเช่นประวัติของพระพักกุลเถระในพระไตรปิฎก (คัมภีร์ขุททกนิกาย อปทาน) ผู้ที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่า เป็นเลิศกว่าภิกษุสาวกอื่นด้านมีอาพาธน้อย อันมีผลสืบเนื่องมาจากการสั่งสมบารมีของท่านมาหลายภพชาติ รวมทั้งการที่มีโอกาสถวายยารักษาโรคแด่พระพุทธเจ้าหลายพระองค์ด้วยกัน

บุพกรรมในอดีตชาติ

เมื่อครั้งเกิดเป็นดาบส ท่านได้ถวายยาแด่พระพุทธเจ้าอโนมทัสสี และตั้งจิตอธิษฐานขอให้เป็นผู้ปราศจากโรค ต่อมา ในสมัยของพระพุทธเจ้าปทุมุตตระ ท่านได้เห็นพระองค์ทรงยกย่องภิกษุรูปหนึ่งว่า เป็นผู้เลิศด้านมีอาพาธน้อย ท่านจึงตั้งความปรารถนาเช่นนั้น และสั่งสมกุศลกรรมเรื่อยมา จนมาถึงยุคสมัยของพระพุทธเจ้าวิปัสสี ท่านก็ได้ถวายยาให้พระองค์เช่นกัน และในสมัยพระพุทธเจ้ากัสสปะ ท่านได้ซ่อมแซมวัด อีกทั้งสร้างโรงครัว ที่จงกรม ที่พัก ส้วม และจัดยาถวายพระภิกษุที่วัดนั้นเป็นประจำ

บุพกรรมในสมัยพุทธกาล

พอมาถึงชาติสุดท้ายของท่านในสมัยพระพุทธเจ้าโคตมะ อานิสงส์จากการถวายยาจึงส่งผลให้ท่านปราศจากโรคและเวรภัย นับตั้งแต่แรกเกิดเลยทีเดียว ในครั้งนั้น ท่านเกิดเป็นบุตรเศรษฐี กรุงโกสัมพี ขณะที่ยังเป็นทารก พี่เลี้ยงนำท่านไปอาบน้ำที่แม่น้ำยมุนา เพราะเชื่อว่าเมื่อเติบใหญ่จะเป็นผู้ไม่มีโรค ก็มีปลาตัวใหญ่ฮุบตัวท่าน แล้วกลืนลงท้อง จากนั้นก็ว่ายน้ำหนี จนไปติดอวนของชาวประมงแห่งเมืองพาราณสี ซึ่งตั้งอยู่ห่างไกลออกไป

ธรรมดาปลาใหญ่ติดอวนแล้วต้องตาย แต่ด้วยบุญบารมีของท่าน ปลาตัวนี้ถูกนำออกจากอวนแล้วจึงตาย ชาวประมงจึงช่วยกันยกปลาใส่คานหาม แล้วออกตระเวณขายทั่วกรุงในราคาหนึ่งพันกหาปณะ แต่ก็ไม่มีใครซื้อ จนมาถึงบ้านเศรษฐี พวกเขาจึงบอกขายในราคาเพียงหนึ่งกหาปณะ

หลังจากซื้อปลาในราคาแสนถูกแล้ว ภรรยาเศรษฐีก็เริ่มชำแหละปลา แต่นางต้องตกใจอย่างยิ่ง เมื่อพบทารกผิวพรรณดั่งทองนอนอยู่ในท้องปลา เศรษฐีผู้เป็นสามีจึงให้ประกาศหาบิดามารดาของเด็ก แต่ก็ไม่มีใครแสดงตัว เศรษฐีจึงพาเด็กไปกราบทูลพระราชา พระองค์เห็นว่าเด็กน้อยนี้มีบุญ จึงรับสั่งให้เศรษฐีเลี้ยงดูเป็นบุตร

ต่อมา บิดามารดาแท้จริงของทารกได้ข่าวว่า เศรษฐีกรุงพาราณสีพบเด็กในท้องปลา จึงพากันไปหาและทวงบุตรคืน ทั้งสองฝ่ายต่างตกลงกันไม่ได้ จึงพากันไปกราบทูลให้พระราชาทรงวินิจฉัย พระองค์ทรงตัดสินให้เด็กเป็นทายาทของทั้งสองสกุล จากนั้นมา จึงพากันเรียกเด็กน้อยนั้นว่า **"พักกุลกุมาร"** แปลว่า คนสองเมือง

เมื่อพักกุลกุมารโตขึ้น ทั้งสองสกุลได้สร้างปราสาทให้ ๓ หลังในพระนครทั้งสอง ในปราสาทมีเหล่านางฟ้อนรำไว้ทุกหลัง พักกุละพักอยู่ในแต่ละเมืองนาน ๔ เดือน พอครบกำหนด ท่านก็จะขึ้นเรือไปยังอีกเมือง โดยใช้เวลาเดินทางอีก ๔ เดือน จนผู้คนเรียกท่านว่า **"อุภยเศรษฐี"** แปลว่า เศรษฐี ๒ เมือง ท่านได้ใช้ชีวิตพรั่งพร้อมอยู่ในโลกียสุข อันเกิดจากอานิสงส์ผลบุญที่ได้บำเพ็ญมาเช่นนี้เป็นเวลานานถึง ๘๐ ปี

หลังจากที่พระพุทธเจ้าโคตมะทรงตรัสรู้และเสด็จมาที่กรุงโกสัมพี เพื่อเผยแผ่พระธรรม พักกุละมีโอกาสฟังธรรมจนเกิดความศรัทธาเลยกราบทูลขอบวช และ ๘ วันต่อมาก็บรรลุอรหัตผล

พระพักกุละเป็นฆราวาสอยู่ ๘๐ ปี ไม่เคยเกิดความเจ็บป่วยเลย แม้แต่จะจับก้อนของหอมสูดดมให้รู้สึกโล่งก็ไม่เคย (ซึ่งอรรถกถาอธิบายว่า ผู้ไม่มีอาพาธ คือ ที่สุดแม้จะใช้เพียง ๒ นิ้ว จับของหอมเพื่อสูดดมก็ไม่เคย)

แม้จะบวชเมื่ออายุมากแล้ว ท่านก็ไม่เคยอาพาธและไม่เคยฉันยาหรือสมอซักชิ้น ด้วยอำนาจแห่งบุญกุศลที่ได้กระทำมา พระพุทธเจ้าทรงตรัสยกย่องท่านว่า

"ภิกษุทั้งหลาย พระพักกุละเลิศกว่าพวกภิกษุของเราผู้มีอาพาธน้อย"

นอกจากนี้ ท่านไม่เคยขาดแคลนปัจจัยสี่ใดๆ เนื่องจากคนในครอบครัวของท่านจากสองเมือง ได้พากันมาถวายจีวรและอาหารรสเลิศแก่ท่านเป็นประจำ

หลังจากพระพักกุละบวชได้ ๘๐ พรรษา เพื่อนของท่านเมื่อครั้งเป็นฆราวาสชื่อ อเจลกัสสปะแวะมาเยี่ยม เมื่อได้สนทนาแล้วทราบว่า พระพักกุละมีข้อวัตรที่เคร่งครัดน่าเลื่อมใส เช่นไม่ยินดีในกิจนิมนต์, ถือธุดงควัตร ในข้อเนสัชชิกธุดงค์ คือ ถือการนั่งเป็นวัตร ไม่เคยนอนบนเตียงหรือเอนหลังพิงพนัก, ถืออรัญญิกธุดงค์ คือ การอยู่ป่า เป็นต้น ตลอดระยะเวลา ๘๐ ปีที่ท่านบวช ทำให้อเจลกัสสปะเกิดความศรัทธาในความอัศจรรย์ของธรรมที่ไม่น่าเป็นไปได้เหล่านี้ของพระพักกุลเถระ จึงขอบวชตามในเวลาต่อมา พระกัสสปะก็ได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งเช่นกัน

นอกจากนี้ เนื่องจากตลอดชีวิตของท่าน ท่านไม่เคยต้องเป็นภาระแก่ใครๆ แม้อายุขัยถึง ๑๖๐ ปี ดังนั้น ในวันที่ท่านจะนิพพาน ท่านได้นิมนต์ภิกษุทุกรูปในวิหารให้มาประชุมกัน แล้วเข้าเตโชธาตุนิพพาน เพื่อไม่ให้เป็นภาระแก่ภิกษุอื่น ทำให้ไฟไหม้ท่วมสรีระของท่านจนหมดสิ้น เหลือเพียงอัฐิธาตุที่มีสัณฐานดั่งดอกมะลิตูม

๑๐๑ ปี จันทร์ศรีผ่องใส

ภาพจำที่ประทับใจของผู้ที่มีโอกาสได้พบหลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป แม้เพียงครู่เดียว คือ รอยยิ้มและแววตาที่เต็มไปด้วยความอบอุ่นเมตตาสุดประมาณ ผิวพรรณที่ผ่องใส และธาตุขันธ์ที่ดูสดชื่นแข็งแรงของท่าน แม้อายุของท่านผ่านพ้นกาลเวลาถึงหนึ่งศตวรรษแล้ว ซึ่งนับว่าหาได้ยากยิ่ง

ทุกวันนี้ หลวงปู่จันทร์ศรียังฉันอาหารได้มากและรู้สึกถึงรสชาติอาหารได้ดี เดินได้เองโดยใช้พระช่วยประคอง วันละ ๒-๓ รอบ ประมาณ ๑๐-๑๕ นาที/รอบ อ่านหนังสือโดยไม่ใส่แว่นตา แต่จะใช้เพียงแว่นขยายช่วย และตอนเย็นๆ จะนั่งรถเข็น ตรวจตราความเรียบร้อยภายในวัดโพธิสมภรณ์ ตามที่เคยปฏิบัติมาตลอดระยะเวลา ๔๘ ปีที่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส

นอกเหนือไปจากการที่หลวงปู่ท่านพิจารณาฉันแต่อาหารที่มีประโยชน์ เช่น ปลาเนื้ออ่อน ไข่ขาว กล้วยน้ำว้ากับน้ำผึ้ง (ซึ่งหลวงปู่จะฉันช่วงเช้า ๑-๒ ลูก ช่วงเพลอีก ๑-๒ ลูก) เว้นอาหารรสชาติจัด เช่นหวาน เค็ม เผ็ด เว้นของแสลงโรค เช่นอาหารมันๆ การเคลื่อนไหวเปลี่ยนอิริยาบถอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะการเดินทุกวัน เว้นแต่มีกิจสำคัญจำเป็น หรือการที่ท่านปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์อย่างเคร่งครัดแล้ว ธาตุขันธ์ที่แข็งแรงและอายุวัฒนะที่ยืนยาวของหลวงปู่ น่าจะเป็นผลมาจากการที่ท่านมีอุปนิสัยเมตตากรุณา ไม่เบียดเบียนอาฆาตจองเวรพยาบาท ตั้งแต่ครั้งยังเป็นฆราวาสเรื่อยมา ตราบจนปัจจุบันดังเช่นที่ท่านเล่าว่า ***"ในชีวิตของหลวงปู่ เรื่องการเบียดเบียนทำร้ายสัตว์ มีน้อยที่สุด"***

ซึ่งอานิสงส์ของการรักษาศีลข้อปาณาติบาตนั้นมีอยู่หลายประการ ยกตัวอย่างที่ปรากฏอยู่ในชาดกเรื่องพระวนาวัน พระพุทธเจ้าในอดีตชาติ เมื่อครั้งเกิดเป็นพระโพธิสัตว์

อานิสงส์ของศีลห้า ข้อปาณาติบาต

ก่อนแสดงธรรม พระมหาวันได้ให้พวกพญากินนรสมาทานศีลห้าก่อน แต่พญากินนรไม่รู้จักศีลห้า พระมหาวันเลยอธิบายแต่ละข้อ และแสดงอานิสงส์ของการรักษาศีลนั้น โดยในข้อปาณาติบาตซึ่งเป็นข้อแรก หมายถึง เจตนาที่เว้นจากการฆ่าและเบียดเบียนสัตว์สิ่งมีชีวิตทั้งหลาย มีดังนี้

“ดูก่อนมหาราช บุคคลที่งดเว้นจากปาณาติบาต ย่อมเป็นผู้ไม่มีโรค ไม่มีความป่วยไข้ ไม่มีผู้ใดจะเบียดเบียนพยาบาทจองเวร เป็นผู้ปราศจากทุกข์ ปราศจากอุปัททวันตราย ทั้งจะเป็นที่รักของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายมากไม่มีประมาณ จะมีอายุยืนยาวนาน ไม่ใคร่จะแก่ชรา จะไม่พลัดพรากจากสัตว์และสังขารอันเป็นที่รักที่เจริญใจ จะมีวรรณกายอันงามผ่องใส บริบูรณ์ไปด้วยรูปทรงสัณฐานอันดี ทั้งมิได้มีความครั่นคร้ามและความกลัวในท่ามกลางบริษัท แม้เมื่อจะทำกาลกิริยา* ก็ไม่มีสติหลงไหลฟั่นเฟือน ครั้นทำกาลกิริยาแล้ว ก็ไม่ไปเกิดในอบาย อันเป็นอานิสงส์ของการที่งดเว้นจากปาณาติบาต”

* ทำกาลกริยา หมายถึง ตาย

อิทธิบาท ๔ ธรรมที่ทำให้อายุยืน

ในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้เคยตรัสกับพระอานนท์ถึงอานิสงส์ของการเจริญอิทธิบาท ๔ ว่า เป็นธรรมที่ทำให้มีอายุยืนยาว ดังนี้

“อานนท์ ผู้อบรมอิทธิบาท ๔ มาอย่างดี และทำจนแคล่วคล่องแล้วอย่างเรานี้ หากปรารถนาจะมีชีวิตอยู่ถึง ๑ กัลป์ (คือ ๑๒๐ ปีมนุษย์) ก็สามารถจะมีชีวิตอยู่ได้”

อิทธิบาท หมายถึง ที่ตั้งของความสำเร็จ ในที่นี้หมายถึงการทำกุศลให้ถึงพร้อม อันเป็นเหตุประคับประคองธาตุขันธ์ให้ดำรงอยู่ได้ตราบสิ้นอายุขัย และกุศลนั้นมีกำลังเหนือวิบากของอกุศลที่มาตัดรอนชีวิต ย่อมให้ผลอนุเคราะห์เกื้อกูลรักษาธาตุขันธ์ หากไม่เหลือวิสัยย่อมประสบความสำเร็จ โดยอาศัยฉันทะ - ความพอใจ, วิริยะ - ความขยันหมั่นเพียร,

จิตตะ - ความตั้งใจ และวิมังสา - การพิจารณาไตร่ตรองหาอุบายอันเป็นกุศล เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จที่จะดำรงชีวิตอยู่

ทุติยอนายุสสสูตร ว่าด้วยธรรมเป็นเหตุให้อายุยืน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย

ธรรม ๕ ประการนี้ เป็นเหตุให้อายุยืน ๕ ประการเป็นไฉน คือ

บุคคลย่อมเป็นผู้ทำความสบายแก่ตนเอง ๑

รู้จักประมาณในสิ่งที่สบาย ๑

บริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย ๑

เป็นผู้มีศีล ๑

มีมิตรดีงาม ๑

(พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ปัญจกนิบาต เล่มที่ ๓๖ หน้าที่ ๒๖๗)

จากประวัติของพระพักกุลเถระที่แสดงให้เห็นถึงอานิสงส์ที่ทำให้ไม่เคยอาพาธและมีอายุยืนยาว และผลแห่งบุพกรรมที่หลวงปู่ได้บำเพ็ญธรรมบารมีดังที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นพระผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ท่านได้เจริญรอยตามแนวทางขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระอสีติมหาสาวก บำเพ็ญคุณงามความดีสั่งสมมาแต่อดีตชาติ และปฏิบัติสืบเนื่องต่อมาตราบชาติปัจจุบัน ยังผลให้ดำรงธาตุขันธ์ก้าวพ้นศตวรรษ (ซึ่งนับว่าเกินอายุขัยเฉลี่ย ๗๕ ปีของคนสมัยนี้) ได้พิสูจน์ให้เป็นที่ประจักษ์แก่คนที่พบเห็นท่านแล้วว่า มีอานิสงส์ทำให้เจริญอายุวัฒนะยืนยาว มีธาตุขันธ์แข็งแรง ผิวพรรณผ่องใส มีความสงบสุขชุ่มเย็น เป็นที่เคารพรักเทิดทูนของเหล่าศิษยานุศิษย์ สมควรน้อมนำคุณธรรมจากเรื่องนี้มาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตต่อไป

“ คนที่มีสติอยู่ตลอดเวลา รู้จักประมาณในการบริโภค

ย่อมมีเวทนาเบาบาง

แก่ช้า ครองอายุอยู่ได้นาน ”

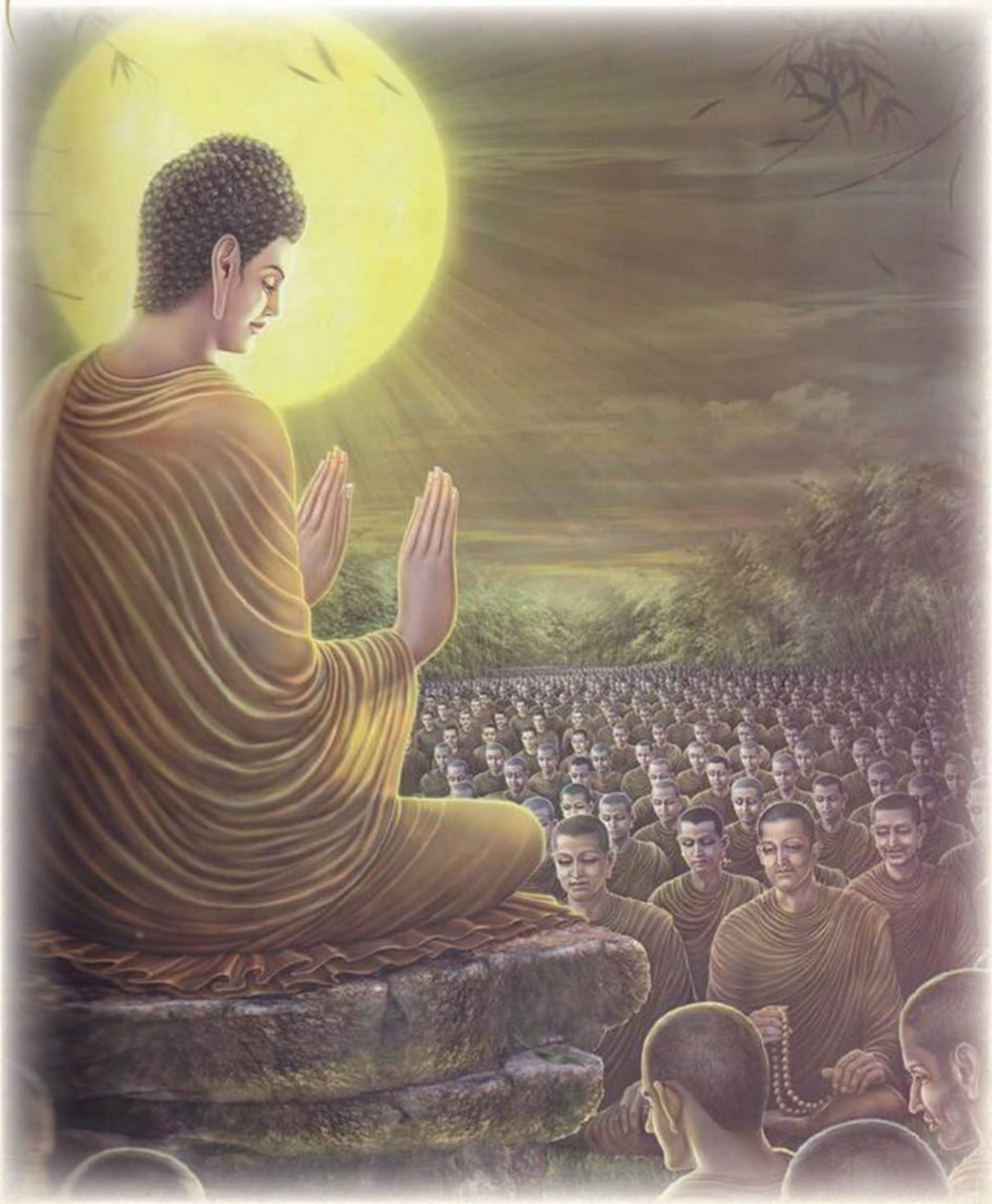

๒. พระอานนทเถระ : ผู้เป็นเลิศด้านอุปฐากพระพุทธเจ้า

ในบรรดาพระมหาสาวกทั้งหลาย พระอานนทเถระนับว่ามีคุณูปการอย่างยิ่งต่อการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เนื่องมาจากการที่ท่านได้ดูแลรับใช้พระพุทธเจ้าอย่างใกล้ชิดเป็นเวลานานถึง ๒๕ ปี ทำให้มีโอกาสรับฟังพระพุทธดำรัสมากกว่าผู้ใด และหลังจากที่

พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว ท่านได้มีส่วนสำคัญในการสังคายนาพระธรรมคำสอน จนได้รับการเผยแผ่มาจนถึงทุกวันนี้

พระอานนท์ได้ทำหน้าที่พุทธอุปฐาก และคอยติดตามพระพุทธเจ้าเหมือนเงาตามตัว ด้วยความเสียสละ อดทน และพากเพียร จนพระพุทธองค์ตรัสสรรเสริญพระอานนท์หลายครั้ง นอกจากนี้ ท่านยังได้รับการสรรเสริญ แม้แต่จากพระภิกษุสาวกด้วยกันหรือจากฆราวาส จึงเป็นการสมควรที่อนุชนรุ่นหลังจะน้อมนำประวัติและหลักคุณธรรมของท่านมาศึกษา เพื่อเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ดังเรื่องราวที่ปรากฏต่อไปนี้

“ ดูก่อนอานนท์ บางทีพวกเธอจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า
ปาพจน์ (คำสอน) มีพระศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาของพวกเราไม่มี
ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น
ธรรมก็ดี วินัยก็ดี อันใดที่เราแสดงแล้ว ได้บัญญัติไว้แล้วแก่พวกเธอ
ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอ
โดยกาลล่วงไปแห่งเรา ”

บุพกรรมในอดีตชาติ

ในอดีตชาติ พระอานนท์เคยเกิดเป็นพระอนุชาของพระพุทธเจ้ามาแล้วเช่นกัน ซึ่งมีพระนามว่า พระพุทธเจ้าปทุมุตตระ (บางอรรถกถากล่าวว่า เป็นพี่ชาย) ส่วนพระอานนท์มีชื่อว่า เจ้าชายสุมน

หลังจากได้รับชัยชนะในการปราบกบฏชายแดนตามคำสั่งของพระราชบิดา แทนที่จะขอรางวัลเป็นแก้วแหวนเงินทอง เจ้าชายสุมนกลับขอสร้างบุญด้วยการบำรุงพระพุทธเจ้าปทุมุตตระเป็นเวลา ๓ เดือนแทน ทำให้ท่านมีโอกาสพบพระสุมนะผู้เป็นพระอุปฐากคอยดูแลพระพุทธเจ้าปทุมุตตระอย่างดีเยี่ยม จนทรงตรัสสรรเสริญว่า เป็นภิกษุผู้เลิศในด้านพุทธอุปฐาก เจ้าชายสุมนจึงเกิดศรัทธาและตั้งความปรารถนาที่จะเป็นพุทธอุปฐากของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคตเช่นเดียวกับพระสุมนะ และท่านก็ได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าปทุมุตตระว่าจะสมปรารถนานั้น

พระอานนท์ได้สั่งสมบุญบารมีต่อเนื่องมาอีกหลายภพชาติ โดยในยุคพระพุทธเจ้ากัสสปะ ท่านได้ถวายจีวรและอาหารแก่พระที่กำลังบิณฑบาต และในชาติที่ท่านเกิดเป็นพระเจ้ากรุงพาราณสี ได้สร้างบรรณศาลาและอื่นๆ ถวายแด่พระปัจเจกพุทธเจ้าถึง ๘ พระองค์ นอกจากนี้ ท่านยังคอยอุปฐากดูแลพระปัจเจกพุทธเจ้ากลุ่มนี้เป็นเวลานานถึงหนึ่งหมื่นปี

บุพกรรมในสมัยพุทธกาล

ในศาสนาของพระพุทธเจ้าโคตมะองค์ปัจจุบันนี้ ท่านเกิดเป็นเจ้าชายนามว่า อานนท์ แปลว่า ความยินดี มีศักดิ์เป็นลูกพี่ลูกน้องของพระพุทธเจ้าและเป็นหนึ่งในสหชาติทั้งเจ็ด อันหมายถึง สิ่งที่เกิดพร้อมกับการประสูติของพระโพธิสัตว์ ผู้ซึ่งจะมาเป็นพระพุทธเจ้า ได้แก่ พระนางพิมพา - พระชายาของพระพุทธเจ้าและเป็นพระมารดาของพระราหุล, พระอานนท์ - พระอุปฐากของพระพุทธเจ้า, นายฉันนะ - มหาดเล็กคนสนิทของพระพุทธเจ้าช่วยพาพระองค์หลบหนีจากพระราชวัง ในวันที่เสด็จออกบรรพชา, กาฬุทายีอำมาตย์ - ผู้ที่สามารถนิมนต์พระพุทธเจ้าให้เสด็จมาที่กรุงกบิลพัสดุ์หลังจากตรัสรู้เป็นผลสำเร็จ, ม้ากัณฐกะ - ม้าพระที่นั่งในวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จออกบรรพชา, ต้นพระศรีมหาโพธิ์ - พระพุทธเจ้าประทับนั่งที่ใต้ต้นไม้นี้ในวันที่ตรัสรู้ ตั้งอยู่ในป่าสาละ ใกล้แม่น้ำเนรัญชลา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ, หม้อขุมทรัพย์ทั้ง ๔ ขุม ได้แก่ ขุมทองสังขนิธี, ขุมทองเอลนิธี, ขุมทองอุบลนิธี, ขุมทองปุณฑริกนิธี

ในพรรษาที่ ๒ หลังจากทรงตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ได้เสด็จมาแสดงธรรมโปรดพระประยูรญาติ ทำให้มีคนออกบวชตามด้วยศรัทธามากมาย แต่เจ้าชายอานนท์ยังไม่บวช จนกระทั่งถูกตำหนิจากพระประยูรญาติ ท่านจึงตามเสด็จพระพุทธองค์ไปที่แคว้นมัลละ และทูลขอบวชที่นั่น ระหว่างพรรษาแรกที่บวช ท่านก็บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน

ในช่วงแรก พระพุทธเจ้าไม่ทรงมีอุปฐากประจำพระองค์ จนกระทั่งในพรรษาที่ ๒๐ เมื่อพระองค์เริ่มเข้าสู่วัยชราแล้ว ทรงขอให้คณะสงฆ์สาวกคัดเลือกพระอุปฐากประจำให้ พระสาวกทุกรูปต่างทูลขอเป็นพุทธอุปฐาก ยกเว้นพระอานนท์ ซึ่งพระองค์ได้ปฏิเสธทุกรูป เมื่อคณะสงฆ์รู้ว่าพระองค์ทรงประสงค์ให้พระอานนท์เป็นพุทธอุปฐาก จึงตักเตือนให้ท่านทูลขอตำแหน่งนั้น โดยก่อนที่จะยอมรับหน้าที่ พระอานนท์ก็กราบทูลขอพร ๘ ประการ ซึ่งแบ่ง

เป็น ๒ ส่วน กล่าวคือ

พรส่วนที่ขอให้พระพุทธองค์ไม่ทรงปฏิบัติ ได้แก่

๑. ไม่พระราชทานจีวรอันประณีตที่พระองค์ทรงได้มาแล้วแก่พระอานนท์

๒. ไม่พระราชทานบิณฑบาตอันประณีตที่พระองค์ทรงได้มาแล้วแก่พระอานนท์

๓. ไม่พระราชทานให้พระอานนท์อยู่ในพระคันธกุฎีเดียวกันกับพระพุทธองค์

๔. ไม่ทรงพาพระอานนท์ไปในที่นิมนต์

เหตุผลที่ขอพรส่วนนี้ เพื่อป้องกันการครหาว่า เพราะพระอานนท์ได้ลาภ (หรือสิทธิพิเศษ) เหล่านี้ ท่านจึงรับหน้าที่เป็นอุปฐาก หากไม่ได้คงไม่รับตำแหน่งอุปฐาก

พรส่วนที่ขอให้พระพุทธองค์ทรงปฏิบัติ มีดังนี้

๕. ต้องเสด็จไปสู่ที่นิมนต์ที่พระอานนท์รับไว้

๖. ต้องเปิดโอกาสให้คนที่พระอานนท์พามาได้เข้าเฝ้า

๗. ต้องเปิดโอกาสให้พระอานนท์ได้เข้าเฝ้าทูลถามยามเกิดความสงสัยในข้อธรรมใด

๘. ต้องตรัสธรรมที่พระองค์ทรงแสดงลับหลังให้พระอานนท์ฟังอีกครั้ง

เหตุผลที่ขอพรส่วนนี้ เพื่อให้เห็นถึงอานิสงส์ของการได้เป็นพุทธอุปฐาก ป้องกันการครหาว่า เป็นอุปฐากใกล้ชิด แต่ไม่ได้รับประโยชน์อันสมควรเหล่านี้ได้

พระพุทธองค์ทรงประทานพรทั้ง ๘ ประการแก่พระอานนท์ ท่านจึงรับหน้าที่อุปฐากรับใช้พระพุทธเจ้านับแต่นั้นมา

กิจวัตรของพระอานนท์ในการอุปฐากพระพุทธองค์ ตลอด ๒๕ ปี มีดังนี้

๑. ถวายน้ำสรง ๒ ครั้ง (เช้า-เย็น)

๒. ถวายไม้สีฟัน ๓ ขนาด

๓. นวดพระหัตถ์และพระบาท

๔. นวดพระปฤษฎางค์ (แผ่นหลัง)

๕. ปัดกวาดพระคันธกุฎีและบริเวณโดยรอบ

๖. ไปไหนก็ไม่ไกลพระศาสดา คิดอยู่เสมอว่า เวลานี้ควรจะได้สิ่งนั้นสิ่งนี้ เราควรทำสิ่งนี้

๗. ยามกลางคืน ท่านก็จะถือโคมไฟใหญ่ เดินตรวจรอบพระคันธกุฎี ๙ ครั้ง โดยไม่ยอมวาง เพราะกลัวจะเผลอหลับไปไม่รู้ตัวเมื่อพระศาสดาเรียกหา

ความที่พระอานนท์เป็นคนฉลาดช่างสังเกตและละเอียดรอบคอบ จึงเรียนรู้และเข้าใจสิ่งที่พระองค์ทรงมีพระประสงค์ได้เร็ว เช่นเมื่อตอนที่พระพุทธเจ้าตรัสให้ท่านออกแบบจีวรให้มีลักษณะเหมือนคันนา จะได้ไม่ดูสวยงามหรือเป็นที่ต้องการของคนอื่น ท่านจึงนำผ้ามาตัดเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย แล้วนำมาเย็บแล้วย้อมตามที่ทรงดำริทุกประการ จนพระพุทธองค์ตรัสชมในความเฉลียวฉลาดของท่าน

ดังที่เคยกล่าวไปแล้วว่าพระอานนท์เป็นผู้ที่มีคุณูปการต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก อาทิเช่น

- ท่านมีความกตัญญูและภักดีต่อพระพุทธเจ้าอย่างยิ่ง ยอมสละได้แม้กระทั่งชีวิต เช่น ครั้งที่พระเทวทัตวางแผนจะปลงพระชนม์พระพุทธเจ้า ด้วยการปล่อยช้างนาฬาคิรีให้มาทำร้าย แต่พระอานนท์กลับยืนขวางไว้เพื่อปกป้องพระพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสห้ามและให้พระอานนท์หลบไป

- เมื่อครั้งพระนางมหาปชาบดีโคตมีปรารถนาจะบวช แต่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาต พระนางฯ ร้องไห้เสียพระทัย เมื่อพระอานนท์ทราบเรื่องราว จึงช่วยกราบทูลขออนุญาตให้สตรีได้บวชในพระพุทธศาสนา แต่พระพุทธเจ้าทรงตรัสห้ามถึง ๓ ครั้ง ท่านก็ไม่ละความพยายามหาเหตุผลอื่นๆ มากราบทูลว่า สตรีออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้วสามารถบรรลุมรรคผลได้หรือไม่ ทรงตรัสตอบว่าได้ ดังนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมีผู้เป็นพระมารดาเลี้ยงของพระองค์แทนพระชนนีที่สวรรคต ทรงมีอุปการะมาก ทรงเลี้ยงดูและถวายขีรธารา (น้ำนม) แก่พระองค์ ขอให้พระนางฯ ได้บวชเถิด พระองค์จึงทรงยินยอมให้พระนางฯได้บวชเป็นภิกษุณี ด้วยการรับครุธรรม ๘ ประการ

- ท่านทูลถามพระพุทธองค์เกี่ยวกับสถานที่ในการระลึกถึงพระองค์ หลังจากที่ทรงเสด็จปรินิพพานไปแล้ว ทรงตรัสว่า

"ดูก่อนอานนท์ สังเวชนียสถาน (สถานที่เห็นแล้วกระตุ้นให้ปรารภความเพียร)

๔ แห่งเหล่านี้ เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา สังเวชนียสถาน ๔ เป็นไฉน ?

๑ ...สังเวชนียสถานเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ด้วยระลึกว่าพระตถาคตประสูติ ณ ที่นี้

๒ ...ด้วยระลึกว่าพระตถาคตตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ณ ที่นี้

๓ ...ด้วยระลึกว่าพระตถาคตยังธรรมจักรอันประเสริฐให้เป็นไปแล้ว ณ ที่นี้

๔ ...ด้วยระลึกว่าพระตถาคตเสด็จปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ณ ที่นี้

“ ดูก่อนอานนท์ ชนเหล่าใดเที่ยวจาริกไปยังเจดีย์

(เรียกทั้ง ๔ แห่งว่าเจดีย์ หมายถึง สถานที่ควรเคารพ)

มีจิตเลื่อมใสแล้วทำกาละ ชนเหล่านั้นเบื้องหน้าแตกกายตายไป

ก็จะ เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ”

*กาละ แปลว่า ตาย

จากความสามารถที่หลากหลายของพระอานนท์ พระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องพระอานนท์ว่าเป็นเลิศถึง ๕ ด้าน กล่าวคือ

๑. **ด้านพหูสูต** เพราะใส่ใจต่อการได้ยินได้ฟังและสนใจศึกษาไต่ถาม ข้ออรรถข้อธรรมต่างๆ จากพระพุทธเจ้า ทำให้รอบรู้ในพระธรรมคำสอน มากกว่าภิกษุรูปอื่นๆ

๒. **ด้านมีสติ** คือ ความระลึกรู้ เพราะต้องเอาใจใส่ คอยจดจำพระพุทธวจนะ ทำให้ท่านมีกำลังสติมากกว่าภิกษุรูปอื่นๆ

๓. **ด้านมีคติ** หมายถึง ความเป็นไป คือ ศึกษาเล่าเรียนเนื้อความเพียงบทเดียว แต่สามารถเชื่อมโยงข้อธรรมต่างๆ ได้ถึง ๖๐,๐๐๐ บท จำทุกบทได้ตามที่ตรัสไว้

๔. **ด้านมีธิติ** คือ มีความอดทนลำบากตรากตำ ในการอุปฐากอย่างที่พระสาวกรูปอื่นทำไม่ได้ และในการศึกษาจดจำพระพุทธวจนะ

๕. **ด้านอุปฐาก** เพราะอยู่ดูแลปรนนิบัติพระพุทธองค์มาด้วยเคารพบูชาเลื่อมใสอย่างยิ่ง ด้วยกาย วาจา ใจ อันประกอบด้วยเมตตาตลอดเวลานานถึง ๒๕ ปีมากกว่าภิกษุรูปอื่นๆ

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงสรรเสริญว่า พระอานนท์เป็นสุดยอดพุทธอุปฐาก บรรดาพระพุทธเจ้าที่ได้เสด็จอุบัติมาแล้วในอดีตและที่จะมาตรัสรู้ในอนาคต ภิกษุผู้อุปฐากพระพุทธเจ้าอย่างยิ่ง ก็เสมอด้วยพระอานนท์นี้

ในวันที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จปรินิพพาน ท่านได้หลบไปร้องไห้ว่า ท่านยังเป็นเสขบุคคลอยู่ แต่พระศาสดาผู้อนุเคราะห์เราจะปรินิพพานเสียแล้ว พระพุทธเจ้าจึงทรงปลอบโยนและให้กำลังใจ ด้วยการแสดงอานิสงส์ในการอุปฐากพระองค์ไว้ดังนี้

“อานนท์ เธอได้เป็นอุปฐากตถาคต ด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม
อันประกอบด้วยเมตตา เป็นประโยชน์เกื้อกูล เป็นความสุขไม่มีสอง
หาประมาณมิได้มาช้านาน เธอได้กระทำบุญไว้แล้ว
อานนท์ เธอจงประกอบความเพียรเถิด
เธอจักเป็นผู้ไม่มีอาสวะโดยฉับพลัน”

หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานได้ไม่นาน มีภิกษุบางพวกกล่าวจาบจ้วงติเตียนพระพุทธเจ้า พระมหากัสสปเถระรู้สึกสลดสังเวชใจ จึงชักชวนภิกษุสาวกร่วมสังคายนาพระธรรมวินัย โดยคัดเลือกเฉพาะพระอรหันต์ผู้เชี่ยวชาญแตกฉานในพระธรรมวินัย ทรงเอตทัคคะ ทรงปฏิสัมภิทา ทรงอภิญญา ในครั้งนั้น พระมหากัสสปะคัดเลือกได้ภิกษุ ๔๙๙ รูป ยังเว้นไว้ ๑ รูป ตามมติคณะสงฆ์สาวกที่เสนอพระอานนท์ให้เข้าร่วม แต่ในขณะนั้น ยังเป็นพระโสดาบัน ในเวลาต่อมาพระอานนท์ได้เร่งความเพียรอย่างแรงกล้า เพื่อให้สามารถบรรลุอรหัตผลได้ทันเวลา แต่ก็ยังไม่สำเร็จ จนกระทั่งในเวลาใกล้รุ่งเช้าของวันเริ่มทำสังคายนา ขณะจิตทอดอาลัยในความมุ่งหวังให้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ เอนกายลงจะพักศีรษะยังไม่ทันถึงหมอน จิตปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นทั้งปวง ก็หลุดพ้นจากอาสวะเป็นพระขีณาสพ ทรงปฏิสัมภิทา จึงได้ไปเข้าร่วมประชุมสงฆ์ครบ ๕๐๐ รูป

พระมหาเถระ ๓ รูปที่มีส่วนสำคัญในการสังคายนา ได้แก่ พระมหากัสสปะ ผู้เป็นเลิศด้านธุดงควัตรและเป็นประธานการทำสังคายนา, พระอุบาลี ผู้เป็นเอตทัคคะด้านพระวินัย และพระอานนท์ ผู้เป็นพหูสูตสามารถจดจำพระพุทธวจนะได้มากกว่าใคร จึงรับหน้าที่ตอบคำถามเกี่ยวกับพระธรรม ดังบทสวดคาถาต่างๆ ที่มักขึ้นต้นด้วย *“เอวัมเม สุตังเอกัง สะมะยัง ภะคะวา”* อันหมายถึง *“ข้าพเจ้า (คือพระอานนท์เถระ) ได้สดับมาแล้วอย่างนี้ สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า...”*

พระอานนท์ได้ทำหน้าที่เผยแผ่พระธรรมคำสอนต่อมาอีกนาน จวบจนอายุ ๑๒๐ ปี จึงนิพพานกลางอากาศเหนือแม่น้ำโรหิณี เพื่อความเสมอภาคต่อพระประยูรญาติทั้ง ๒ ฝั่งแม่น้ำ ซึ่งต่างเรียกร้องให้ท่านไปนิพพานที่ดินแดนของตน ด้วยการเข้าเตโชสมาบัติ เกิดเปลวไฟลุกท่วมร่างกายแล้วแตกออก ทำให้พระธาตุตกลงสู่ดินแดนของทั้งสองฝั่งแม่น้ำ

คุณธรรมของพระอานนท์และหลวงปู่จันทร์ศรี

นอกจากการปรนนิบัติรับใช้ครูบาอาจารย์ ด้วยความกตัญญูและเคารพเทิดทูนที่เหมือนกันแล้ว คุณธรรมของหลวงปู่จันทร์ศรียังมีความคล้ายคลึงกับคุณธรรมของพระอานนท์หลายประการ เช่นความเป็นผู้รอบรู้ จากการใฝ่ศึกษาเล่าเรียนและจดจำโอวาทของครูบาอาจารย์ได้อย่างแม่นยำ แม้กาลเวลาจะล่วงเลยมาหลายทศวรรษแล้ว การเป็นผู้มีสติ ช่างสังเกต มีปฏิภาณไหวพริบ ทำให้หลวงปู่สามารถดูแลปรนนิบัติครูบาอาจารย์ได้อย่างถูกใจ หรือการที่หลวงปู่มีความอดทนพากเพียร ในการปฏิบัติตามพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ หรือทำงานที่ได้รับมอบหมายจากพระธรรมเจดีย์จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ฝึกอุปฐากตั้งแต่ยังเป็นสามเณร

หลวงปู่จันทร์ศรีได้เคยกล่าวถึง การที่ได้มีโอกาสอุปฐากครูบาอาจารย์หลายรูปตั้งแต่ครั้งยังเป็นสามเณร และออกเดินธุดงควัตรตามคณะของพระกัมมัฏฐานสายหลวงปู่มั่น เช่นพระอาจารย์เทสก์ เทสรํสี และพระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ ซึ่งท่านได้บอกเล่าถึงเรื่องนี้ว่า

"เมื่อญัตติเป็นสามเณรธรรมยุตแล้ว ต้องฝึกหัดระเบียบ ข้อวัตรของพระธุดงคกัมมัฏฐาน ต่างองค์ต่างเอาใจใส่ในข้อวัตร ขยันขันแข็ง โดยเฉพาะการอุปฐากรับใช้ครูบาอาจารย์ เช่นล้างบาตร ซักย้อมสบงจีวร ต้มน้ำร้อน สรงน้ำ ในตอนค่ำเช้าถวายการบีบนวด บางวันกว่าจะได้จำวัดก็ราวเที่ยงคืน ตื่นตีสี่ ถวายน้ำบ้วนปากและไม้สีฟัน ถ้าเป็นฤดูหนาวก็ต้องต้มน้ำอุ่นถวายท่านล้างหน้า เป็นต้น เวลาไปเที่ยวรุกขมูล ก็ต้องแบกกลดสะพายบริขารของพระอาจารย์ด้วย โดยท่านพระอาจารย์สิงห์ และท่านพระอาจารย์มหาปิ่นได้วางระเบียบข้อสัมมาปฏิบัติ เพื่อให้สานุศิษย์ถือปฏิบัติเป็นแนวทางอันเดียวกัน ซึ่งหลวงปู่ต้องตั้งใจศึกษาและปฏิบัติตามให้ได้ครบถ้วน ด้วยความเคารพเทิดทูน"

ได้อุปฐากสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

ช่วงที่หลวงปู่จันทร์ศรีเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ได้มีบุญวาสนาในการปรนนิบัติดูแลสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น สุจิตฺโต) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศฯในสมัยนั้น สมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ได้ชื่อว่า เป็นผู้เคร่งครัดต่อพระธรรมวินัย อุปนิสัยเป็นคนเด็ดขาด พูดจริง ทำจริง เวลาพูดเสียงจะดังคล้ายกับดุ แต่หลวงปู่จันทร์ศรีก็รับใช้ได้ถูกพระทัย เพราะรู้นิสัยของท่าน นอกจากนี้ ยังทรงโปรดให้หลวงปู่เขียนหนังสือราชการด้วยลายมือ ก่อนที่จะลงพระนามเสมอ แม้ว่าหลวงปู่จะพิมพ์ดีดเป็นก็ตาม

หลวงปู่จะเข้าอยู่เวรกลางคืนตลอด ซึ่งต้องนอนบนพื้นข้างเตียงของสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ในคืนหนึ่ง สมเด็จฯ ท่านนอนไม่หลับ จึงขอยานอนหลับจำนวนมากถึง ๑๐ เม็ด แต่หลวงปู่ไม่กล้าให้ เพราะหมอห้ามไม่ให้ฉันเกินครั้งละ ๒ เม็ด หลวงปู่จึงใช้กุศโลบาย โดยให้ท่านหลับตาแล้วฉันยารวดเดียว พอเข้านอนได้เพียง ๕ นาที ท่านก็บรรทมหลับทันที ครั้นรุ่งเช้า ท่านได้ถามถึงจำนวนเม็ดยานอนหลับที่ให้ แต่หลวงปู่มีไหวพริบดีจึงตอบว่า ให้เท่าที่ต้องการ

ในช่วงเวลา ๑๐ คืนที่สมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ทรงประชวรหนักก่อนจะสิ้นพระชนม์ หลวงปู่ได้ร่วมเป็นหนึ่งในพระคิลานุปัฏฐากคอยช่วยดูแลอุปฐาก ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ จวบจนสิ้นพระชนม์ นับเป็นวาสนาของหลวงปู่ที่มีโอกาสตอบแทนความเมตตาของครูบาอาจารย์ผู้มีพระคุณ

๑๕ วันสำคัญต่อการครองเพศสมณะ

หลวงปู่จันทร์ศรีได้กล่าวถึงช่วงเวลา ๑๕ วันที่ได้อุปฐากรับใช้ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ว่าเป็นกำไรแห่งชีวิตสมณเพศ ซึ่งขณะนั้น หลวงปู่ได้รับพระบัญชาจากสมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ให้ไปสอนพระปริยัติธรรมที่วัดป่าสุทธาวาส จังหวัดสกลนคร และได้รับมอบหมายจากเจ้าคณะจังหวัดให้ปรนนิบัติหลวงปู่มั่น ช่วงที่ท่านรับนิมนต์มาโปรดญาติโยมที่สกลนคร และพำนักชั่วคราวอยู่ที่วัดป่าสุทธาวาส

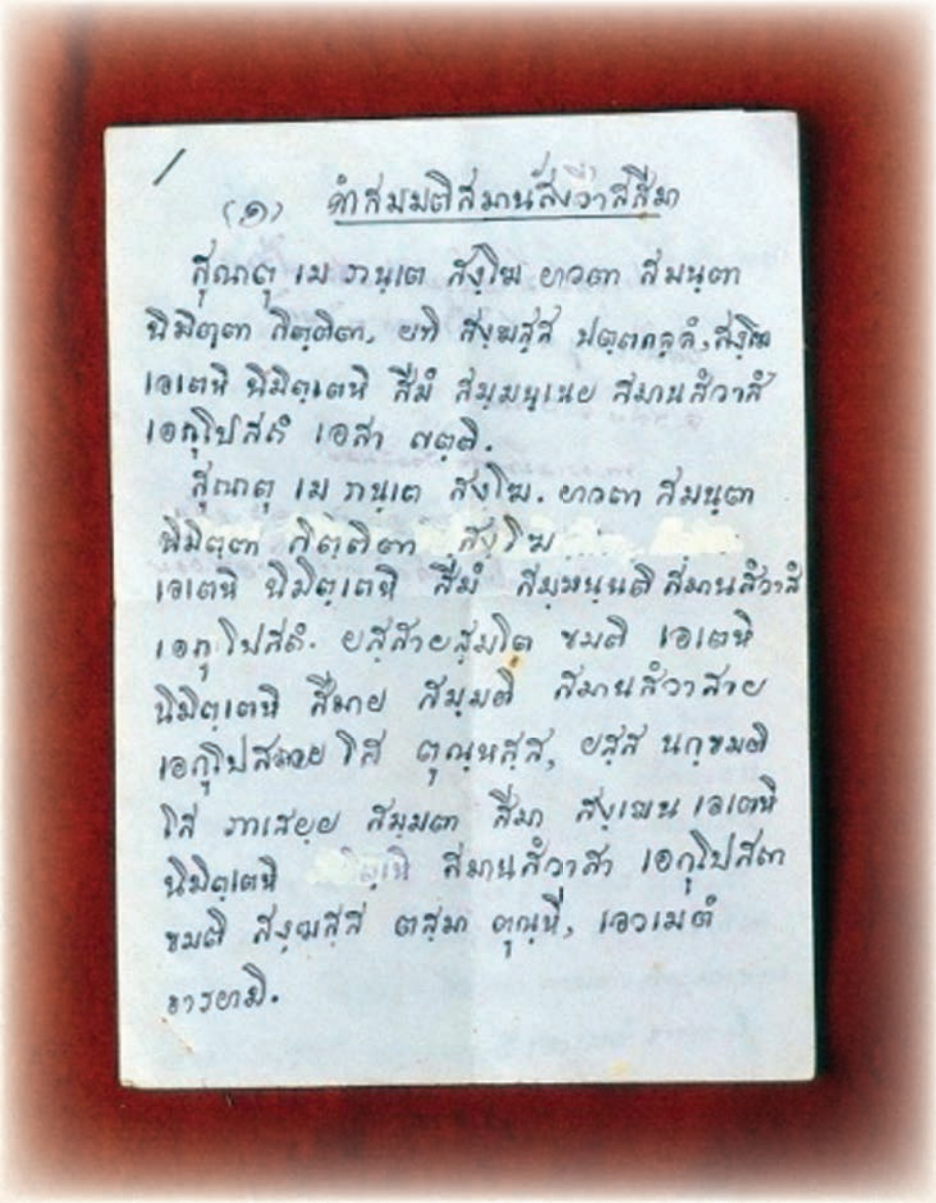

/

(๑) คำสมมติสีมานสังวาสสีมา

สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ ยาวตา สีมนฺตา นิมิตฺตา กิตฺติตา, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สงฺโฆ เอเตหิ นิมิตฺเตหิ สีมํ สมฺมนฺเนยฺย สมานสํวาสํ เอกุโปสถํ เอสา ญตฺติ.

สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ. ยาวตา สีมนฺตา นิมิตฺตา กิตฺติตา สงฺโฆ เอเตหิ นิมิตฺเตหิ สีมํ สมฺมนฺนติ สมานสํวาสํ เอกุโปสถํ. ยสฺสายสฺมโต ขมติ เอเตหิ นิมิตฺเตหิ สีมาย สมฺมติ สมานสํวาสาย เอกุโปสถาย โส ตุณฺหสฺส, ยสฺส นกฺขมติ โส ภาเสยฺย สมฺมตา สีมา สงฺเฆน เอเตหิ นิมิตฺเตหิ สมานสํวาสา เอกุโปสถา ขมติ สงฺฆสฺส ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตํ ธารยามิ.

ท่านได้ดูแลรับใช้หลวงปู่มั่นอย่างใกล้ชิด ตั้งแต่ตอนบิณฑบาต จนกระทั่งจัดอาหารลงบาตรถวายได้อย่างเรียบร้อย โดยไม่โดนหลวงปู่มั่นดุ สร้างความประหลาดใจให้กับพระเถระผู้ใหญ่ทั้งหลายเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ ท่านยังได้รับความเมตตาอย่างสูง เมื่อหลวงปู่มั่นครองผ้าจีวรที่ท่านตัดถวายอีกด้วย

ตอนกลางคืน ท่านจะนวดถวายหลวงปู่มั่น ซึ่งถือเป็นช่วงเวลาที่สำคัญ เพราะได้โอกาสเรียนถามปัญหาธรรมะและฝึกอบรมกัมมัฏฐาน จนได้หลักในการปฏิบัติจิตภาวนา ซึ่งส่งผลให้จิตใจของท่านหนักแน่นมั่นคง ในการดำรงเพศสมณะมาจนถึงปัจจุบัน เพราะในขณะนั้น ท่านมีอายุประมาณ ๒๙ ปี และคิดจะลาสิกขาอยู่พอดี

แม้จะเป็นช่วงเวลาสั้นๆ ที่ท่านมีโอกาสปรนนิบัติรับใช้หลวงปู่มั่นอย่างใกล้ชิด แต่ด้วยความกตัญญูรู้คุณที่มีต่อครูบาอาจารย์ ท่านได้ก่อสร้างพระบรมธาตุธรรมเจดีย์ เพื่อบรรจุอัฐิธาตุของหลวงปู่มั่น และให้ช่างแกะสลักบานประตูที่บอกเล่าเรื่องราวตอนฝึกกัมมัฏฐานกับหลวงปู่มั่น ติดตั้งไว้ที่พระบรมธาตุธรรมเจดีย์ ภายในบริเวณวัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดรธานี ทั้งนี้ เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงและเปิดให้สาธุชนรุ่นหลังได้กราบไหว้เสาหลักสำคัญ ที่ช่วยค้ำจุนพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงตราบจนถึงทุกวันนี้

ปฏิบัติรับใช้พระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) และอุปฐากหลวงปู่ดีเนาะ

สมเด็จพระสังฆราชเจ้าฯ ทรงมีพระบัญชาให้หลวงปู่จันทร์ศรีมาอยู่ที่วัดโพธิสมภรณ์ เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระพระธรรมเจดีย์ที่เริ่มชราภาพแล้ว และขณะนั้นคณะธรรมยุตเพิ่งเริ่มเกิดขึ้นในจังหวัดอุดรธานี หลวงปู่จึงมาช่วยประสานความปรองดองระหว่างคณะสงฆ์มหานิกายกับธรรมยุต ตามที่พระธรรมเจดีย์ได้วางรากฐานไว้ ซึ่งหลวงปู่ก็ทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม เพราะเคยสร้างความเข้าใจอันดีระหว่าง ๒ นิกายมาก่อนแล้ว

ตามประวัติของหลวงปู่จันทร์ศรี ได้กล่าวถึงการอุปฐากพระธรรมเจดีย์ไว้เพียงสั้นๆ เช่น การที่หลวงปู่ได้ตำหมากถวายให้ท่านฉัน ส่วนมากมักกล่าวถึงการที่หลวงปู่ปฏิบัติรับใช้พระธรรมเจดีย์ในฐานะพระเลขา ช่วยเขียนหนังสือราชการถวายให้ท่าน และควบคุมการบูรณะพระอุโบสถ ฯลฯ

ในการอุปฐากดูแลหลวงปู่ดีเนาะ ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาส และเป็นเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี หลวงปู่จันทร์ศรีได้เล่าว่า เคยปรนนิบัติดูแลหลวงปู่ดีเนาะ เมื่อครั้งที่ท่านอาพาธเป็นโรคไข้หวัดใหญ่ และไปกราบเยี่ยมสักการะเป็นประจำ เพราะท่านเป็นผู้มีอุปการคุณอย่างยิ่ง ทำให้หลวงปู่เข้าศึกษาเล่าเรียนที่วัดบวรนิเวศฯ ได้

อานิสงส์ในการอุปฐาก

"ผู้ใดปรารถนาจะอุปฐากเราตถาคต ผู้นั้นพึงพยาบาลภิกษุป่วยไข้เถิด"

โรงพยาบาลสงฆ์เป็นสถานที่ที่ให้การรักษาพยาบาลพระภิกษุสามเณรที่เจ็บไข้ได้ป่วยโดยไม่คิดมูลค่า หากใครมีโอกาสได้ไปเยือนที่นี่ คงจะเห็นพระพุทธพจน์นี้ปรากฏอยู่ ซึ่งมี

ที่มาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ตอนที่พระพุทธเจ้ากับพระอานนท์เดินตรวจเสนาสนะ จนไปถึงที่อยู่ของพระภิกษุรูปหนึ่ง กำลังอาพาธด้วยโรคท้องเสีย นอนจมอุจจาระและปัสสาวะของตนเองอยู่ โดยไม่มีใครช่วยพยาบาล เพราะเหตุว่าไม่ได้ทำประโยชน์ใดๆ ให้หมู่สงฆ์

พระพุทธเจ้าจึงตรัสเรียกพระอานนท์มาสั่งว่า "ดูก่อนอานนท์ เธอจงไปนำน้ำมา เราจะอาบน้ำให้ภิกษุนี้"

พระอานนท์รับพระพุทธดำรัสแล้ว จึงไปนำน้ำมา

พระพุทธเจ้าทรงรดน้ำ พระอานนท์ทำความสะอาด พระพุทธเจ้าทรงจับทางศีรษะ พระอานนท์ยกทางเท้าให้ภิกษุนั้นนอนบนเตียง

ครั้นแล้วพระพุทธเจ้าทรงเรียกประชุมภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุการณ์นั้น ทรงตรัสว่า

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มารดาบิดาผู้จะพึงพยาบาลพวกเธอก็ไม่มี ถ้าเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจักพยาบาล ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดจะพยาบาลเรา ก็พึงพยาบาลภิกษุไข้เถิด ถ้ามีอุปัชฌายะ อุปัชฌายะพึงพยาบาลเธอตลอดชีวิตจนกว่าจะหาย ถ้ามีอาจารย์ อาจารย์พึงพยาบาลเธอตลอดชีวิตจนกว่าจะหาย ถ้ามีสัทธิวิหาริก สัทธิวิหาริกพึงพยาบาลเธอตลอดชีวิตจนกว่าจะหาย ถ้ามีอันเตวาสิก อันเตวาสิกพึงพยาบาลเธอตลอดชีวิตจนกว่าจะหาย ถ้ามีภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌายะ ภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌายะพึงพยาบาลเธอตลอดชีวิตจนกว่าจะหาย ถ้ามีภิกษุผู้ร่วมอาจารย์ ภิกษุผู้ร่วมอาจารย์พึงพยาบาลเธอตลอดชีวิตจนกว่าจะหาย ถ้าไม่มีอุปัชฌายะ อาจารย์ สัทธิวิหาริก อันเตวาสิก ผู้ร่วมอุปชฌายะ หรือผู้ร่วมอาจารย์ สงฆ์พึงพยาบาลเธอ ถ้าไม่พยาบาลต้องอาบัติทุกกฎ"

พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบการดูแลภิกษุอาพาธ มีอานิสงส์มากเหมือนกับการได้อุปฐากพระองค์ท่าน ในฐานะฆราวาสก็สามารถน้อมนำคุณธรรมจากเรื่องราวของพระอานนท์และประวัติของหลวงปู่มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เช่นบุตรธิดาพึงปรนนิบัติดูแลพ่อแม่และผู้มีพระคุณทั้งหลาย ประดุจดังหมู่สงฆ์พึงพยาบาลภิกษุไข้ ย่อมนำมาซึ่งความสุขความเจริญ แก่ตนเองและครอบครัวตลอดกาลนาน

๓. พระราธเถระ : ผู้เป็นแบบอย่างของภิกษุผู้ว่านอนสอนง่าย

แม้พระพุทธเจ้าโคตมะจะทรงยกย่องพระราธเถระว่า ผู้เป็นเลิศด้านมีปฏิภาณก็ตาม แต่พระองค์ก็ตรัสชมเชยท่านในด้านที่เป็นผู้ว่านอนสอนง่ายด้วย ตามประวัติอันมีรายละเอียดดังนี้

บุพกรรมในอดีตชาติ

ในสมัยพระพุทธเจ้าปทุมุตตระ พระราธะเกิดในสกุลพราหมณ์ เป็นชาวกรุงหงสวดี ได้มีโอกาสกราบสักการะแด่พระพุทธองค์และภิกษุสงฆ์ ทำให้ได้เห็นภิกษุรูปหนึ่งได้รับการสถาปนาเป็นเอตทัคคะด้านมีปฏิภาณ ท่านจึงตั้งความปรารถนาในตำแหน่งนั้นบ้าง ซึ่งพระพุทธองค์ก็ทรงพยากรณ์ว่า จะสำเร็จตามความปรารถนาในสมัยของพระพุทธเจ้าโคตมะ

ต่อมาในสมัยพระพุทธเจ้าวิปัสสี พระราธะได้สร้างสมบุญกุศลใหญ่อีกครั้ง เมื่อวันหนึ่ง ท่านได้เห็นพระพุทธเจ้ากำลังเสด็จเที่ยวบิณฑบาต ก็เกิดความเลื่อมใส ได้ถวายผลมะม่วงแด่พระพุทธเจ้า ผู้มีพระฉวีวรรณดุจทองคำ ผู้สมควรรับเครื่องสักการะบูชา

บุพกรรมสมัยพุทธกาล

ในยุคนั้น พระราธะเกิดเป็นพราหมณ์ตกยาก เกิดความลำบากในการเลี้ยงชีพ จึงได้ไปขออาศัยอยู่กับพระสงฆ์ในวัดพระเชตวันมหาวิหาร ซึ่งท่านเหล่านั้นก็อนุญาต ราธพราหมณ์ได้ช่วยทำกิจธุระต่างๆ เช่นดายหญ้า กวาดบริเวณ ทำความสะอาด ต่อมาท่านอยากจะบวช แต่ไม่มีพระภิกษุรูปใดให้ความอนุเคราะห์ท่านเลย เพราะเห็นว่าอายุมากแล้ว บวชไปก็จะไม่สามารถบำเพ็ญเพียรภาวนาได้ จึงทำให้ราธพราหมณ์เสียใจอย่างยิ่ง ถึงกับร่างกายซูบผอมลง หน้าตาผิวพรรณเศร้าหมอง

เมื่อพระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นจึงตรัสถาม ทำให้ทรงทราบว่าราธพราหมณ์มีความประสงค์อยากจะบวช แต่ไม่มีใครบวชให้ จึงรับสั่งถามภิกษุทั้งหลายว่า ใครระลึกถึงอุปการคุณของพราหมณ์นี้ได้บ้าง พระสารีบุตรระลึกได้จึงกราบทูลพระองค์ว่า ราธพราหมณ์เคยตักบาตรถวายท่านด้วยข้าว ๑ ทัพพี พระพุทธองค์จึงทรงตรัสชมเชยพระสารีบุตรว่า

เป็นคนกตัญญู และตรัสสั่งให้พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้ราธพราหมณ์ ทรงให้ยกเลิกการอุปสมบทด้วยวิธีรับไตรสรณคมน์ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา (ในสมัยปัจจุบัน ใช้วิธีนี้ในการบวชสามเณร) และให้ใช้วิธีญัตติจตุตถกรรมวาจา คือ การอุปสมบทด้วยการเห็นชอบของพระสงฆ์ จึงนับว่าพระราธะเป็นผู้ได้รับการอุปสมบทด้วยวิธีนี้รูปแรก และได้รับการปฏิบัติสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

พระสารีบุตรคิดว่าพระศาสดาทรงให้พราหมณ์ผู้นี้บวชด้วยความเอื้อเฟื้อ เราจึงควรจะดูแลท่านด้วยความเอื้อเฟื้อ ท่านจึงพาพระราธะไปอยู่ในเสนาสนะใกล้หมู่บ้าน เพื่อความสะดวกในปัจจัยสี่ แต่ความที่เป็นพระบวชใหม่ ทำให้มีลาภค่อนข้างน้อย ท่านจึงยกเสนาสนะของท่านให้พระราธะอยู่ เวลามีผู้ถวายอาหารอย่างดี พระสารีบุตรก็ยกให้พระราธะ ส่วนตัวท่านก็ออกไปบิณฑบาตเอง

หลังจากได้เสนาสนะสัปปายะ อาหารสัปปายะ ความลำบากทางร่างกายของพระราธะก็เบาบาง ประกอบกับพระสารีบุตรคอยแนะนำพร่ำสอนอยู่เนืองๆ ซึ่งท่านมีอุปนิสัยเป็นคนว่าง่ายอยู่แล้ว จึงเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระสารีบุตรโดยเคารพทุกประการ ในเวลาไม่นานนักท่านก็บรรลุพระอรหัตผล

เรื่องนี้ทำให้พระพุทธเจ้าและบรรดาภิกษุด้วยกัน ต่างยกย่องชมเชยความเป็นผู้กตัญญูกตเวทีของท่าน

ต่อมาวันหนึ่งพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทรงตรัสถามถึงพระราธะ พระสารีบุตรได้กราบทูลว่า พระราธะเป็นคนว่านอนสอนง่ายเหลือเกิน ไม่เคยโกรธเวลาที่โดนกล่าวโทษหรือพร่ำสอน พระพุทธเจ้าจึงตรัสยกย่องพระราธเถระว่าเป็นผู้ว่าง่าย และตรัสสอนให้ภิกษุทั้งหลายถือเอาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาภิกษุควรเป็นผู้ว่าง่ายเหมือนราธะ
แม้อาจารย์ชี้โทษกล่าวสอนอยู่ ก็ไม่ควรโกรธ
ควรเห็นบุคคลผู้ให้โอวาทว่า
เป็นเหมือนคนผู้บอกขุมทรัพย์ให้ ฉะนั้น”

และทรงตรัสในพระคาถาว่า

“ พึงเห็นบัณฑิตผู้กล่าวสอน

ชี้โทษ พูดข่มไว้ มีปัญญากว้างขวาง เหมือนชี้บอกขุมทรัพย์ให้

พึงคบบัณฑิตเช่นนั้น เมื่อคบบัณฑิตเช่นนั้น ก็มีแต่ดี ไม่เสียหายเลย ”

หลังบรรลุพระอรหัตแล้ว พระราธะได้ทูลถามข้อธรรมจำนวนมากจากพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ได้ตรัสตอบอธิบายทั้งหมด เมื่อพระราธะฟังแล้วก็สามารถเข้าใจและจดจำไว้ได้ นอกจากนี้ ยังสามารถแสดงธรรมเหล่านั้นได้ ต่อมา พระพุทธเจ้าได้ทรงยกย่องพระราธะว่า

“ ภิกษุทั้งหลาย พระราธะเลิศกว่าพระภิกษุสาวกของเรา

ผู้มีปฏิภาณแจ่มแจ้ง ”

เพราะมีญาณแจ่มแจ้งในพระธรรมเทศนาของพระองค์ และสามารถแสดงพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้วได้ทันที

ความเป็นผู้ว่าง่ายของหลวงปู่จันทร์ศรี

หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ **มงคลสูตร** เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตไปสู่ความเจริญ อันนำประโยชน์สุขแก่ตนและผู้อื่น หรือที่เรียกว่า มงคลชีวิต ๓๘ ประการ ซึ่ง โสวจสฺสตา ความเป็นผู้ว่าง่าย จัดเป็นมงคลลำดับที่ ๒๘ และ**นาถกรณธรรม ๑๐** ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการเป็นที่พึ่งของตนเอง ในข้อที่ ๔ ได้แก่ โสวจสฺสตา กล่าวถึงความเป็นคนมีอัธยาศัยอ่อนโยน พร้อมที่จะยอมรับนับถือและเชื่อฟังคนอื่น จนกลายเป็นคนมีลักษณะว่าง่ายสอนง่าย ทำความเข้าใจอะไรกันได้โดยง่ายช่วยให้คนอื่นพร้อมที่จะให้การส่งเสริม จัดเป็นคุณลักษณะนิสัยที่ดึงสิ่งดีงามมาสู่ตน

ความเป็นผู้ว่าง่ายในที่นี้ คือ คนที่อดทนต่อคำสั่งสอนได้ เมื่อมีผู้รู้แนะนำพร่ำสอนให้ตักเตือนให้โดยชอบธรรมแล้ว ย่อมปฏิบัติตามคำสอนนั้น ด้วยความเคารพอ่อนน้อม ไม่คัดค้าน ไม่โต้ตอบ ไม่แก้ตัวโดยประการใดๆ ทั้งสิ้น และว่าง่ายเพราะเห็นแก่ความดี โดยยึดถือธรรมะเป็นใหญ่ ต้องการปรับปรุงแก้ไขตนเองให้ดีขึ้น เมื่อมีผู้ว่ากล่าวตักเตือนชี้

ข้อบกพร่องให้ จึงพร้อมรับฟังด้วยดี ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นผู้ใหญ่กว่า หรือเด็กกว่าก็ตาม จึงจัดเป็นผู้ว่าง่ายที่แท้จริง

พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับการเป็นผู้ว่าง่าย ดังเช่นก่อนที่จะปรินิพพาน ทรงรับสั่งให้พระอานนท์ใช้กุศโลบายกำราบพระฉันนะที่หัวดื้อมาก ใครจะสอนจะเตือนอย่างไรก็ไม่ฟัง เพราะถือตัวว่าเป็นสหชาติกับพระพุทธเจ้า มีความสนิทสนมในฐานะมหาดเล็กคนสนิทและเคยรับใช้ใกล้ชิดพระองค์มาก่อน โดยใช้วิธีลงพรหมทัณฑ์ ซึ่งเป็นการให้พระภิกษุทุกรูปเลิกยุ่งเกี่ยวหรือพูดคุยด้วย ไม่ให้ความช่วยเหลือ และไม่รับรู้อะไรทั้งสิ้น พระฉันนะอยากจะทำอะไรก็ปล่อยให้ทำ หลังจากที่ประชุมสงฆ์ประกาศลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันนะ ไม่นานนัก ท่านก็รู้สึกสำนึกตัว สารภาพผิดต่อหมู่สงฆ์และเลิกดื้ออีกต่อไป ต่อมาไม่นาน ท่านก็ได้บรรลุธรรมสูงสุด

อานิสงส์ของการเป็นคนว่าง่ายมีด้วยกันหลายข้อ ดังนี้

๑. ทำให้เป็นที่เมตตาอยากแนะนำพร่ำสอนของคนทั้งหลาย

๒. ทำให้ได้รับโอวาท

๓. ทำให้ได้ธรรมะอันเป็นที่พึ่งแก่ตน

๔. ทำให้ละโทษทั้งปวงได้

๕. ทำให้บรรลุคุณธรรมเบื้องสูงได้โดยง่าย

จากภาคประวัติและปฏิปทาของหลวงปู่จันทร์ศรี จะเห็นว่าหลวงปู่ได้ก้าวย่างตามคุณธรรมที่พระราธเถระได้กระทำเป็นแบบอย่าง โดยเป็นผู้ว่านอนสอนง่าย ต่อคำสอนของครูบาอาจารย์ เช่น **หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต, สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น สุจิตฺโต), พระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม, พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล, หลวงปู่เทสก์ เทสรํสี, พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ เป็นต้น**

ไม่ว่าครูบาอาจารย์จะแนะนำสั่งสอนอะไร หลวงปู่ก็เชื่อฟังโดยเคารพ และยินดีปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจยิ่ง เพราะตระหนักถึงความมีเมตตาและความเสียสละของครูบาอาจารย์เป็นอย่างดี นอกจากนี้ หากหลวงปู่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติกิจใด ท่านก็จะน้อมรับหน้าที่นั้นโดยดี ไม่โต้แย้งหรือปริปากบ่น เช่น เมื่อครั้งที่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ มีพระบัญชาให้ไปสอนพระปริยัติธรรม ที่วัดธรรมนิมิต

จ.สมุทรสงคราม แม้ว่าหลวงปู่จะไม่อยากไปก็ตาม แต่ท่านกราบทูลสมเด็จฯไปว่า *"หลวงปู่ให้ไป..ก็ไป"* ซึ่งต่อมาภายหลังท่านได้ใช้เวลาจำพรรษาที่นั่นนานถึง ๑๐ ปี

นอกจากความเป็นผู้ว่าง่ายแล้ว หลวงปู่ยังสามารถจดจำและถ่ายทอดคุณงามความดีของครูบาอาจารย์ได้อย่างไม่ลบเลือน เช่น ถ้ามีใครถามถึงช่วงเวลาที่ท่านได้พบกับหลวงปู่มั่น ท่านก็จะเล่ารายละเอียดทุกอย่าง เสมือนเพิ่งเกิดขึ้นไม่นานมานี้

หลวงปู่ทำหน้าที่ศิษย์ที่ดีจนได้รับความไว้วางใจ โดยเฉพาะจากสมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์ และภารกิจสุดท้ายที่ทรงมีพระบัญชาให้หลวงปู่ไปปฏิบัติ คือการเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ ซึ่งในเวลาต่อมา หลวงปู่ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส หลังจากที่พระธรรมเจดีย์มรณภาพ เพราะความเป็นผู้ว่านอนสอนง่าย ท่านจึงสั่งสมความรู้ที่เรียนมาจากครูบาอาจารย์หลายท่าน ซึ่งทำให้หลวงปู่ทำงานใหญ่ได้สำเร็จลุล่วงด้วยดี ดังปรากฏให้เห็นในรูปของผลงานเกื้อกูลโลก รวมทั้งวัดโพธิสมภรณ์ที่ท่านดูแลอยู่ก็มีความเจริญขึ้นเป็นลำดับ แม้องค์ท่านเองก็ได้รับการเลื่อนชั้นสมณศักดิ์หลายวาระด้วยกัน ท่านยังคงเป็นที่พึ่งและศรัทธาของประชาชนทุกหมู่เหล่าตลอดมา สมควรที่เหล่าศิษยานุศิษย์ของหลวงปู่จะน้อมนำคุณธรรมในการเป็นผู้ว่าง่ายนี้ มาปรับใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตต่อไป เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ส่งผลให้ประสบแต่ความสุขและความเจริญก้าวหน้า ดังที่หลวงปู่ได้ปฏิบัติเป็นแบบอย่างตราบจนถึงทุกวันนี้

"ปาปมิตฺเต วิวชฺเชตฺวา ภเชยฺยุตฺตมตปุคฺคเล
โอวาเท จสฺสติฏฺเฐยฺยปตฺเถนฺโต อจลํสุขํ
ผู้ปรารถนาความสุขที่มั่นคง พึงเว้นมิตรชั่วเสีย
คบแต่บุคคลสูงสุด และพึงตั้งอยู่ในโอวาทของท่าน"

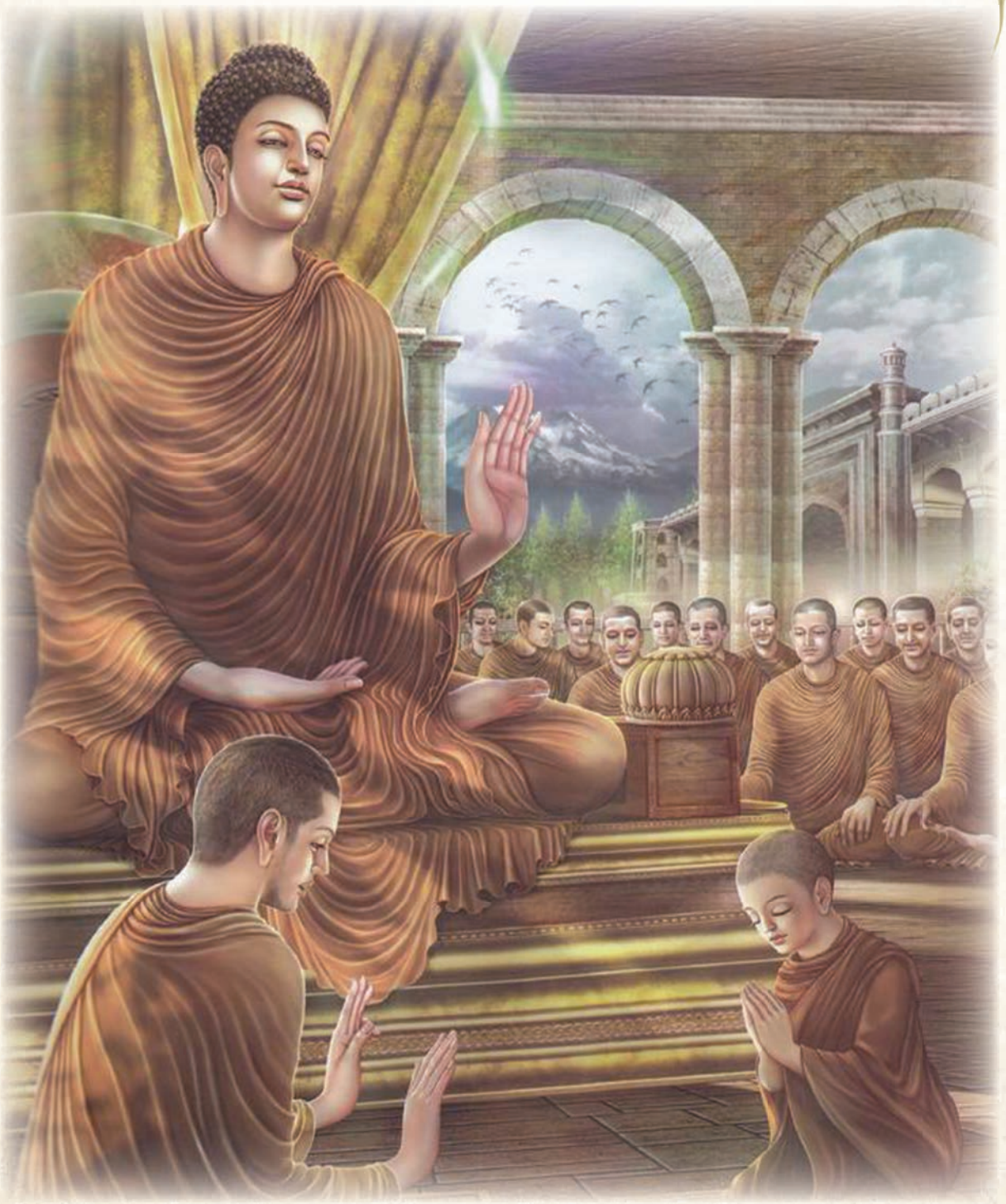

๔. พระราหุล: ผู้เป็นเลิศด้านใคร่ต่อการศึกษา

แม้พระราหุลเถระจะมีฐานันดรศักดิ์เป็นถึงพระโอรสของพระบรมศาสดา แต่ด้วยคุณธรรมอันสูงส่งของท่านในการอ่อนน้อมถ่อมตัว ว่านอนสอนง่ายเช่นเดียวกับพระราธะ พร้อมที่จะเชื่อฟังและรับการสอนสั่งจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์ อีกทั้งมีความตั้งใจที่จะเรียนรู้

ธรรมโดยไม่เบื่อหน่าย ทำให้ท่านบรรลุอรหัตผลหลังอุปสมบทเป็นพระภิกษุในเวลาไม่ถึงหนึ่งพรรษา ต่อมาท่านได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเอตทัคคะ ภิกษุสาวกผู้เป็นเลิศในด้านใคร่ต่อการศึกษา สมความปรารถนาตั้งแต่ครั้งอดีตชาติทุกประการ ตามเรื่องที่จะกล่าวต่อไปนี้

บุพกรรมในอดีตชาติ

เวลานั้นเป็นช่วงที่พระพุทธเจ้าปทุมุตตระเจ้ายังไม่ทรงอุบัติขึ้นในโลก พระราหุลเถระกับพระรัฐปาลเถระเป็นสหายกัน ต่างก็บังเกิดในครอบครัวคฤหบดีในกรุงหงสวดี เมื่อบิดามารดาของแต่ละคนสิ้นชีวิตลง ทั้งสองท่านก็เห็นว่า แม้มรดกทรัพย์สินที่ตนได้รับจะมีจำนวนมาก แต่หากตายไปก็ไม่สามารถนำติดตัวไปได้เลย ยกเว้นอริยทรัพย์ จึงตกลงกันสร้างบุญด้วยการตั้งโรงทาน ๔ แห่ง เพื่อแจกจ่ายอาหารแก่คนกำพร้าและคนเดินทางผ่านมา

วันหนึ่ง ท่านทั้งสองได้พบดาบสผู้มีฤทธิ์มาก ๒ รูป จึงแยกย้ายพาดาบส ๑ รูป ไปที่เรือนของตัวเอง แล้วต่างก็ถวายภัตตาหารแก่ดาบสที่ตนเองพาไป หลังจากนั้นสหายทั้งสองจึงขอให้ดาบสมารับอาหารจากตนเป็นประจำ ซึ่งดาบสท่านหนึ่งนั้น มักลงไปพักกลางวันในนาคพิภพ จึงชอบอนุโมทนาว่า *"ขอความสำเร็จของท่าน จงเหมือนดังภพของปฐวินทรนาคราช"* แก่คหบดีที่มาเกิดเป็นพระราหุลในเวลาต่อมา ทำให้ท่านตั้งความปรารถนาเช่นนั้น ในขณะดาบสอีกท่านหนึ่งมักไปพักกลางวันที่ดาวดึงส์ จึงชอบอนุโมทนาว่า *"ขอความสำเร็จของท่าน จงเหมือนดังสมบัติของพระอินทร์"* คหบดีนั้นจึงตั้งจิตปรารถนาเป็นท้าวสักกะ

ด้วยกุศลแห่งกรรมที่ทั้งสองท่านได้บำเพ็ญมา เมื่อสิ้นชีวิตลงแล้ว ต่างก็ได้ไปเกิดในภพที่ตนตั้งจิตปรารถนาไว้ ซึ่งพระราหุลที่เป็นพญานาครู้สึกไม่พอใจที่ได้เกิดในฐานะที่ต้องเลื้อยไปด้วยท้องเช่นนี้ จึงปรึกษากับสหายที่เกิดเป็นพระอินทร์ และได้รับคำแนะนำให้สร้างกุศลกรรมใหญ่กับพระพุทธเจ้าปทุมุตตระ ซึ่งกำลังเสด็จอุบัติโปรดเวไนยสัตว์ จากนั้นค่อยตั้งความปรารถนาในฐานะใหม่

ท่านพญานาคจึงนิมนต์พระพุทธเจ้าให้เสด็จมายังนาคพิภพ พระองค์จึงทรงตรัสแก่พระสุมนะ พระอุปฐากว่า ตถาคตจะไปบิณฑบาตไกล ภิกษุปุถุชนไม่ต้องมา ภิกษุผู้บรรลุปฏิสัมภิทา สำเร็จอภิญญา ๖ เท่านั้นจงมา เมื่อเห็นสามเณรน้อยที่ตามเสด็จมาด้วยเป็นลำดับท้ายสุด ท่านพญานาคจึงรู้สึกอัศจรรย์ใจอย่างมาก

หลังจากได้รู้ว่า สามเณรนี้เป็นพระโอรสของพระพุทธเจ้าปทุมุตตระ พอถวายมหาทานเป็นเวลา ๗ วันแด่พระองค์แล้ว ท่านจึงตั้งความปรารถนาที่จะเป็นโอรสของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งในอนาคตเหมือนสามเณรนี้เช่นกัน

สมัยพระพุทธเจ้ากัสสปะ พญานาคราชมาบังเกิดเป็นพระเชฏฐโอรสของพระราชา ต่อมาได้เป็นพระมหาอุปราช ได้สร้างวิหาร ๕๐๐ แห่งถวายแด่พระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์

บุพกรรมในสมัยพุทธกาล

ในชาติสุดท้ายนี้ พระราหุลเป็นโอรสของเจ้าชายสิทธัตถะหรือสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเวลาต่อมา กับพระนางยโสธราหรือพระนางพิมพา ท่านประสูติในคืนที่พระราชบิดาเสด็จออกผนวช เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบว่าพระกุมารประสูติ ก็ทรงอุทานออกมาว่า

"ราหุลํ ชาตํ พนฺธนํ ชาตํ : บ่วงเกิดขึ้นแล้ว พันธนาการเกิดขึ้นแล้ว"

ฝ่ายพระเจ้าสุทโธทนะ พระราชบิดาของพระพุทธเจ้า และมีศักดิ์เป็นพระอัยกา (ปู่) ทรงนึกว่า พระพุทธองค์ทรงต้องการตั้งพระนามของโอรสอย่างนั้น จึงทรงขนานนามพระภาคิไนย (หลาน) ว่า **"ราหุล"** แปลว่า บ่วง

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า และทรงเสด็จไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาจนแพร่หลายแล้ว ก็ได้เสด็จนิวัติสู่พระนครกบิลพัสดุ์ เพื่อโปรดพระราชบิดาและพระประยูรญาติ มีเหล่าสาวกทั้งหลายตามเสด็จด้วย วันหนึ่งพระนางยโสธราได้พาพระกุมารราหุลซึ่งประดับองค์ด้วยเครื่องประดับอันงดงามมาดักรอเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อทูลขอพระราชสมบัติ พระกุมารน้อยผู้ยังไม่เดียงสา ก็วิ่งตามเสด็จพระพุทธองค์ไปพลาง ร้องขอราชสมบัติไปพลาง แต่พระพุทธองค์ก็ยังคงเสด็จพระดำเนินไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงนิโครธาราม พระกุมารราหุลก็ยังคงติดตามมาไม่หยุด พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า ราชสมบัติเป็นสิ่งไม่จีรังยั่งยืน อริยทรัพย์ต่างหากเป็นสิ่งที่ยั่งยืน ควรมอบให้แก่พระโอรสราหุล จึงตรัสสั่งให้พระสารีบุตรทำการบรรพชาพระราหุลเป็นสามเณร ด้วยวิธีให้รับไตรสรณคมน์ คือ เปล่งวาจาถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง ที่ระลึก พระกุมารราหุลจึงเป็นสามเณรองค์แรกในพระพุทธศาสนา

เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบข่าวพระกุมารราหุลได้ทำการบรรพชาเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ทรงเสียพระทัยมาก เพราะเมื่อครั้งที่เจ้าชายสิทธัตถะพระราชโอรสเสด็จออกผนวชแล้ว พระองค์ก็เหลือความหวังอยู่ที่พระราชนัดดา ว่าจะได้เป็นกษัตริย์ทำการสืบสันตติวงศ์ต่อไป พระองค์จึงเสด็จไปตัดพ้อต่อว่าพระพุทธเจ้าและทูลขอว่า ต่อไปถ้าจะบวชให้ใครอีก ขอให้บิดามารดาของผู้ที่จะบวชอนุญาตเสียก่อน พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาต อันเป็นเหตุให้การบวชในสมัยหลังๆ มีข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ที่จะเข้ามาบวชประการหนึ่งว่า จะต้องได้รับอนุญาตจากบิดามารดา หรือผู้ปกครองเสียก่อน

พระเจ้าสุทโธทนะเศร้าโศกที่ต้องสูญเสียผู้ที่จะมาสืบทอดราชบัลลังก์ อย่างไรก็ตามพอได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์ ท่านก็สามารถสำเร็จอนาคามิผล และต่อมาก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ในเวลาประชวรหนักก่อนที่จะสวรรคต

ส่วนพระนางพิมพามีดำริว่าพระสวามีของเราได้บรรลุเป็นพระพุทธเจ้า แม้พระโอรสของเราก็บวชอยู่ในสำนักพระองค์ เราจะอยู่เพื่ออะไร เกิดเบื่อหน่ายในเพศฆราวาส จึงออกบวชเป็นภิกษุณีพร้อมบริวาร ๑,๐๐๐ คน เพียงไม่ถึงครึ่งเดือนก็บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ผู้สำเร็จอภิญญาใหญ่ มีฤทธิ์มาก มีปัญญามาก ในอรรถกถาเอกนิบาตเรียกพระนางว่าพระภัททากัจจานาเถรี เพราะท่านเป็นผู้มีผิวพรรณงามดั่งทองคำชั้นเลิศ

แม้ว่าสามเณรราหุลจะมีเชื้อราชวงศ์และขณะที่บรรพชามีอายุเพียง ๗ ปี แต่ท่านก็ปราศจากขัตติยะมานะ ไม่ถือองค์ว่าเป็นลูกของพระพุทธเจ้า และไม่เอาแต่ใจอย่างที่เด็กมักจะเป็น ท่านมีความเคารพในผู้ที่อาวุโสกว่าและสิกขาบทที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ สมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เมืองอาฬวี มีอุบาสกมาฟังธรรมจากพระภิกษุธรรมกถึกฟังจบเห็นว่ามืดค่ำแล้ว จึงพักนอนร่วมกับภิกษุใหม่ในศาลาฟังธรรมนั้น เมื่อได้เห็นพวกภิกษุใหม่นอนไม่มีสติ จีวรหลุดบ้าง นอนกรนบ้าง ละเมอบ้าง จึงพากันเพ่งโทษติเตียน หลังจากทราบเรื่องนี้ พระพุทธองค์ทรงมีพระบัญญัติห้ามภิกษุนอนร่วมกับอนุปสัมบัน แปลว่า ผู้ที่ไม่ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ได้แก่ สามเณรกับฆราวาส

กาลต่อมา เมื่อเสด็จจากเมืองอาฬวีไปนครโกสัมพี ภิกษุจึงกล่าวกับสามเณรราหุลว่า พระพุทธองค์ทรงมีพระบัญญัติห้ามภิกษุนอนร่วมกับอนุปสัมบัน ท่านจงรู้จักที่อันสมควรเถิด เพราะความเคารพในสิกขาบทข้อนี้เอง จึงเป็นเหตุให้สามเณรราหุล ต้องนอนในวัจจกุฎีของพระพุทธองค์ เนื่องจากหาที่นอนไม่ได้ พอพระพุทธองค์ทราบเรื่องนี้ จึงผ่อนผันให้

พระภิกษุสามเณรนอนร่วมกับฆราวาสได้ไม่เกิน ๓ คืน เพื่อสงเคราะห์พวกสามเณร

นอกจากเป็นผู้อ่อนน้อมและว่านอนสอนง่ายแล้ว สามเณรราหุลมีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้อยู่เสมอ เล่ากันว่าทุกเช้าท่านจะเอามือกอบทรายแล้วตั้งความปรารถนา ขอให้ได้รับฟังโอวาทมากมายเหมือนเมล็ดทรายในกำมือ จากพระพุทธองค์และพระอุปัชฌาย์อาจารย์ทั้งหลาย ทำให้ภิกษุสาวกทั้งหลายต่างสรรเสริญในความอดทนรับพระโอวาทของสามเณรราหุล คู่ควรเป็นพระโอรสของพระพุทธองค์เป็นอย่างยิ่ง

เพราะเหตุนี้ ทั้งพระพุทธเจ้าและพระสารีบุตรจึงได้ช่วยกันถ่ายทอดข้อธรรมต่าง ๆ ให้สามเณรราหุล จึงเป็นที่มาของพระสูตรสำคัญให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา พระโอวาทที่พระพุทธเจ้าตรัสกับสามเณรราหุลบ่อย ๆ คือ *"ราหุลสูตร"* ซึ่งสอนหลายอย่าง เช่นห้ามกล่าวคำเท็จ

"ดูก่อนราหุล เมื่อใดแล ช้างต้นมีงางามเข้าสู่สงครามแล้ว
ใช้งวงเมื่อไร ก็ชื่อว่า ช้างยอมสละได้แม้ชีวิต
บัดนี้ไม่มีอะไรที่ช้างต้นจะทำอะไรไม่ได้ ฉันใด
ดูก่อนราหุล เรากล่าวว่าบุคคลผู้ไม่มีความละอาย
ในการกล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่
ที่จะไม่ทำบาปกรรมแม้น้อยหนึ่งก็ไม่มีฉันนั้นเหมือนกัน
เพราะเหตุนี้แล ราหุลเธอพึงศึกษาว่า
เราจะไม่กล่าวคำเท็จแม้เพียงเพราะหัวเราะกันเล่น
ราหุลเธอพึงศึกษาอย่างนี้แล"

ต่อมา เมื่อสามเณรราหุลอายุ ๑๘ ปี พระพุทธองค์ทรงแสดง *"มหาราหุโลวาทสูตร"* เมื่อเห็นสามเณรราหุลเกิดความกำหนัดยินดีในพระสิริโฉมอันสง่างามของพระองค์ จึงตรัสสอนให้พิจารณารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ว่าไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา และต้องละความยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ทั้งห้านี้ สามเณรราหุลน้อมรับคำสอนแล้วรีบไปนั่งฝึกปฏิบัติทันที พระสารีบุตรจึงเข้าไปชี้แนะวิธีเจริญอานาปานสติ ซึ่งเป็นการฝึกที่เหมาะกับท่านั่ง

เมื่ออายุครบ ๒๐ ปี สามเณรราหุลได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ท่านได้ตามเสด็จพระพุทธเจ้าไปยังป่าอันธวัน แขวงเมืองไพศาลี แคว้นวัชชี หลังจากได้ฟัง *"จูฬราหุโลวาทสูตร"* จากพระพุทธองค์ ก็สำเร็จบรรลุเป็นพระอรหันต์

พระราหุลเถระ ได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ว่าเป็นเอตทัคคะ ภิกษุสาวกผู้เป็นเลิศกว่าผู้อื่นในด้านใคร่การศึกษา ท่านนิพพานก่อนพระพุทธเจ้าและพระสารีบุตร โดยการทูลลาพระพุทธเจ้าไปนิพพานที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

การใฝ่ศึกษาของหลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป

จากภาคประวัติและปฏิปทา จะเห็นว่าหลวงปู่จันทร์ศรีถูกส่งไปอยู่ที่วัดตั้งแต่อายุเพียง ๑๐ ขวบ ซึ่งตัวท่านก็เต็มใจเพราะมีความเลื่อมใสในพระสงฆ์อยู่แล้ว จากนั้นเป็นต้นมาเส้นทางธรรมของท่านได้เริ่มต้นขึ้น ทำให้ท่านได้มีโอกาสเรียนธรรมะ ทั้งจากครูบาอาจารย์ที่มีชื่อเสียงหลายรูปด้วยกัน และจากการที่หลวงปู่สนใจศึกษาด้วยตัวเอง ทำให้ท่านได้เรียนรู้ครบทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันดังนี้

๑. **ปริยัติ** เป็นการศึกษาคำสอนทั้งปวงที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เปรียบเหมือนกับการศึกษาทฤษฎีในบทเรียน

๒. **ปฏิบัติ** เป็นการนำเอาความรู้ที่ได้เรียนมาปฏิบัติ เพื่อบรรลุธรรมที่ดับกิเลสสามารถช่วยดับทุกข์ได้ ด้วยการฝึกฝนอบรมตนตามหลักไตรสิกขา หรือศีล สมาธิ ปัญญ

๓. **ปฏิเวธ** เป็นการแจ้งธรรมที่ดับกิเลสและทุกข์ได้ เป็นผลมาจากการปฏิบัติอย่างถูกต้อง ด้วยความพากเพียรจนเห็นผล

แม้ว่าในช่วงต้นของการศึกษา หลวงปู่สอบเปรียญตกหลายครั้ง แต่ท่านก็ไม่เคยเสียกำลังใจหรือล้มเลิกการศึกษาเลยแม้แต่ครั้งเดียว เพราะท่านนึกถึงโอวาทธรรมที่พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล ให้ไว้กับท่านว่า

"กยิราเจ กยิราเถนํ
ถ้าจะทำการใด ให้ทำการนั้นจริงๆ
ทุกสิ่งทุกอย่าง ถ้ามีความขยันหมั่นเพียรแล้ว
สิ่งนั้นต้องสำเร็จตามความตั้งใจจริงๆ"

หลวงปู่จันทร์ศรีขวนขวายที่จะเพิ่มพูนความรู้ให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เห็นได้จากประวัติการศึกษาของท่านที่แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจ มุมานะ พากเพียรบากบั่น แม้ต้องใช้เวลานาน ท่านก็ไม่เคยละความพยายาม ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๗๔ สอบได้นักธรรมชั้นตรีได้ในสนามหลวง คณะจังหวัดขอนแก่น

พ.ศ. ๒๔๗๕ สอบนักธรรมชั้นโทได้ในสนามหลวง คณะจังหวัดขอนแก่น

พ.ศ. ๒๔๗๗ สอบนักธรรมชั้นเอกได้ในสนามหลวง สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๔๘๐ สอบเปรียญธรรม ๓ ประโยค สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

พ.ศ. ๒๔๘๕ สอบเปรียญธรรม ๔ ประโยค สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ (ม.ร.ว.ชื่น สุจิตฺโต) สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ ทรงมีพระบัญชาให้หลวงปู่จันทร์ศรีไปเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและบาลี ณ สำนักเรียนวัดป่าสุทธาวาส ต.พระธาตุเชิงชุม อ.เมือง จ.สกลนคร ในช่วงต้นเดือนพฤศจิกายน ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตฺตมหาเถร ได้ไปพำนักจำพรรษาอยู่ที่วัดป่าสุทธาวาส

จ.สกลนคร เป็นเวลา ๑๕ วัน ทำให้หลวงปู่จันทร์ศรีได้มีโอกาสใกล้ชิดกับท่านพระอาจารย์มั่นชั่วระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งถือเป็นกำไรแห่งชีวิตอันล้ำค่า ซึ่งหลวงปู่ใช้เวลาช่วงนี้อย่างมีค่าที่สุด ด้วยการเข้าไปกราบถามเรื่องการปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานจากท่านพระอาจารย์มั่นเป็นประจำทุกคืน จนได้หลักใจที่ยึดเหนี่ยวให้ท่านดำรงเพศสมณมาจนถึงทุกวันนี้

หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป หรือ "พระอุดมญาณโมลี" แม้วันนี้ท่านจะอายุ ๑๐๑ ปีแล้ว แต่ท่านยังคงเพียรศึกษาอยู่อย่างสม่ำเสมอ ภาพคุ้นตาที่ยังความปลื้มปิติให้แก่เหล่าศิษยานุศิษย์ คือ การที่องค์หลวงปู่ใช้แว่นขยายอันใหญ่ ไว้คอยส่องอ่านธรรมะอยู่เป็นประจำ แม้สายตาของท่านจะมองเห็นไม่ค่อยชัดแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่เป็นอุปสรรคอะไรกับท่านเลย ดังนั้นศิษย์ทั้งหลายควรถือเป็นแบบอย่าง และตั้งใจศึกษาเล่าเรียนข้อธรรม พร้อมทั้งฝึกปฏิบัติจนถึงความพ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง

การบำเพ็ญศาสนกิจ

ด้านการปกครอง

หลวงปู่ได้รับการแต่งตั้ง ให้ดำรงตำแหน่งในฝ่ายปกครองคณะสงฆ์มาเป็นลำดับ ตั้งแต่เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม-สมุทรสาคร เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี (ธ) รองเจ้าคณะภาค ๘ (ธ) เจ้าคณะภาค ๙ (ธ) และที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๙ (ธ) ได้พยายามทำหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มความสามารถเกิดประโยชน์แก่กิจการพระศาสนาเป็นอเนกประการ ดังนี้

การประสานความปรองดองระหว่าง คณะสงฆ์มหานิกาย และ ธรรมยุต

ขณะที่หลวงปู่ดำรงตำแหน่งเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม-สมุทรสาคร และ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธรรมนิมิต อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ได้รับมอบหมายให้ดูแลในฝ่ายองค์กรการศึกษา ซึ่งต้องดูแลความเรียบร้อย และ พัฒนาการศึกษาให้เป็นไป

ตามหลักสูตรคณะสงฆ์รวมถึงการสอบนักธรรมบาลี ซึ่งแต่เดิมมีความขัดข้องบางประการระหว่างคณะสงฆ์มหานิกาย และ ธรรมยุต แต่หลวงปู่สามารถประสานความปรองดอง และ ความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้นได้เป็นผลให้พระเถระผู้ใหญ่ในวัดบวรนิเวศฯ ชื่นชมยินดี และ ประสงค์ให้หลวงปู่อยู่ที่วัดธรรมนิมิตไปก่อน ยังไม่ด่วนให้กลับวัดบวรนิเวศฯ หลวงปู่จึงต้องอยู่ที่นี่ถึง ๑๐ ปี

ครั้นเมื่อสมเด็จพระสังฆราชฯ มีพระบัญชาให้มาอยู่ที่วัดโพธิสมภรณ์ เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) ซึ่งคณะธรรมยุตเพิ่งเริ่มขึ้นในจังหวัดอุดรธานี ก็ได้ช่วยประสานความปรองดองระหว่างคณะสงฆ์มหานิกาย และ ธรรมยุตซึ่งพระธรรมเจดีย์ได้วางรากฐานไว้ดีแล้ว โดยมีความเคารพนับถือไปมาหาสู่กันกับหลวงปู่ดีเนาะ เจ้าอาวาสวัดมัชฌิมาวาส เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี (ม.) เวลามีกิจนิมนต์ต่างๆ โดยเฉพาะงานสำคัญๆ ของจังหวัดก็จะไปร่วมกันทั้ง ๒ นิกายจึงทำให้คณะสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันดีเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

การตรวจเยี่ยมอาวาสในเขตปกครอง

หลวงปู่ได้เอาใจใส่เดินทางไปตามวัดต่างๆ ที่ปกครองดูแลอยู่เป็นระยะเพื่อให้กำลังใจ และ ให้โอวาทในการปกครองบริหารวัดให้เจริญก้าวหน้าหากมีอุปสรรค ข้อขัดข้องใดๆ ก็อนุเคราะห์ช่วยเหลือให้เป็นไปด้วยความสะดวกเรียบร้อย

การเลื่อนสมณศักดิ์ และ ตำแหน่งหน้าที่การปกครอง

สำหรับวัดที่มีผลงานในการพัฒนาด้านต่างๆ ตามหลักเกณฑ์ ที่คณะสงฆ์ได้วางระเบียบไว้หลวงปู่ก็จะดูแลให้ความเหมาะสม และ เป็นธรรมในการพิจารณาเลื่อนสมณศักดิ์ และ ตำแหน่งหน้าที่การปกครองโดยไม่มีอคติลำเอียง ก่อให้เกิดผลดีต่อการบริหารคณะสงฆ์โดยรวม

ประเพณีทำวัตรคารวะ

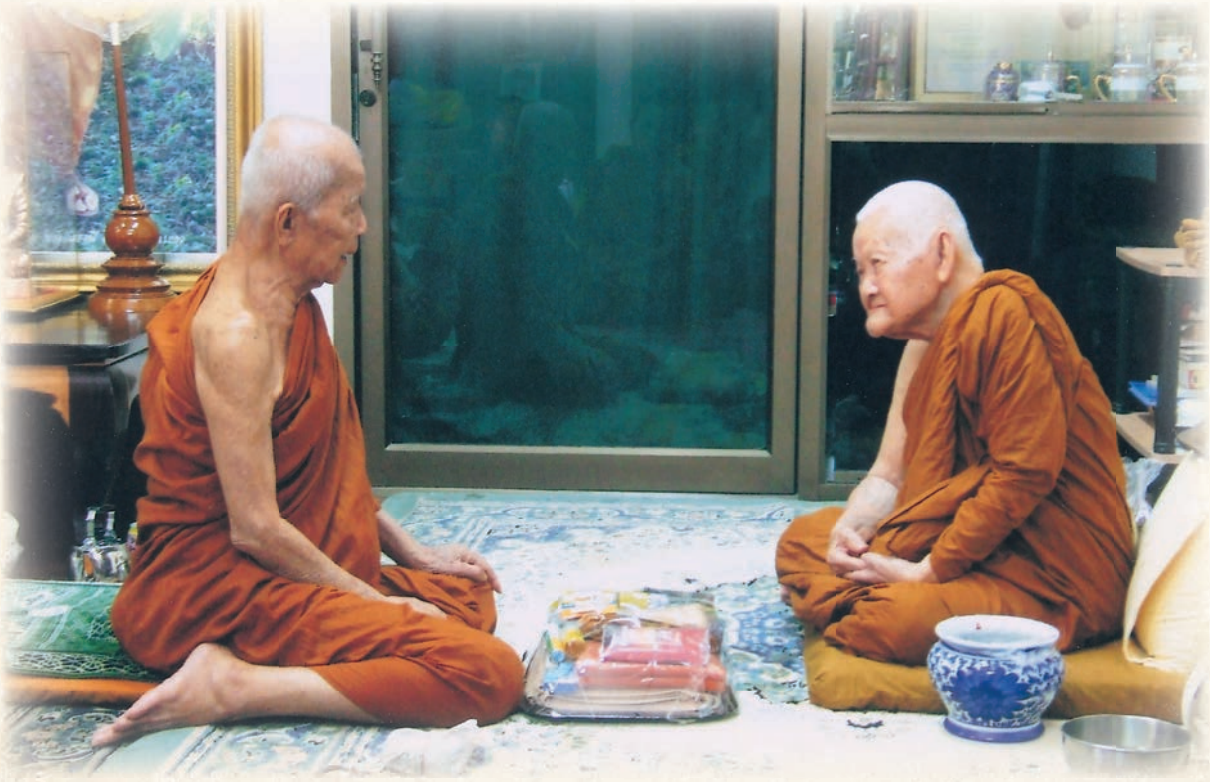

ในระหว่างเข้าพรรษา ซึ่งพระสงฆ์ต้องอธิษฐานอยู่จำพรรษาในอาวาสตลอด ๓ เดือน มิได้รอนแรมเที่ยววิเวกไปในที่ต่างๆ จึงเป็นโอกาสอันดี ที่พระสงฆ์ซึ่งได้เคยพำนักอาศัยกับครูบาอาจารย์ แต่ได้ไปอยู่ต่างอาวาส จะไปกราบเยี่ยมนมัสการเพื่อรับฟังโอวาททำวัตรคารวะ และ กราบขอขมา หากได้ประมาทพลาดพลั้งล่วงเกินใดๆ ซึ่งหลวงปู่ก็จะเป็นผู้นำพาพระเณร และ ศรัทธาญาติโยมไปกราบเยี่ยมพระเถระอยู่เสมอมิได้ขาด ในฐานะเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี ท่านได้แจ้งกำหนดการคารวะไปตามอาวาสต่างๆ ที่ปกครองดูแลอยู่

กำหนดการวาระ ประจำปี ๒๕๕๕

เรียน พระเดชาญุเดช พระภิกษุสามเณร เจริญพร พุทธศาสนิกชนทุกท่าน

ด้วยวันนี้ ถึงโอกาสที่พระภิกษุ สามเณร และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย จะได้พร้อมใจกันไปทำวาระพระบูชาจากต่อและพระเดชาญุเดชใหญ่ตามวัดต่าง ๆ ที่ผลัดเปลี่ยนปฏิบัติเป็นประเพณีสืบต่อกันมาในช่วงเข้าพรรษาของทุกปี

กำหนดการไปทำวาระปี ๒๕๕๕ รวม ๕ สาย ดังนี้

สาย	จังหวัด	วันเดือน ปี	สำนักชีวัด	หมายเหตุ
พิเศษ	อุดรธานี	๑๑ ส.ค. ๕๕ ๖ ๙ ๑๔ ๗	คณะสงฆ์นิมนต์พระภิกษุ สามเณรประจำ ตลิ่งสำราญ วัดป่าบ้านตาด อ.เมือง จ.อุดรธานี	พิธีเปิดงาน ๑๒.๐๐ น.
๑	อุดรธานี - หนองบัวลำภู	๑๕ ส.ค. ๕๕ ๒ ๑ ๙ ๕	๑. วัดป่าบ้านโคกงาม ๑๑. วัดบุญญานุภาพ ๑๒. วัดบุญญานุภาพ ๒. วัดชีวิตาสวัน ๓. วัดอ้อมแสงพร ๔. วัดพลิตสมาคม	พักฉันเพล / ทานเนื้อเนื่อง ที่วัดป่าบ้านโคกงาม อ.หนองวัวซอ จ.อุดรธานี
๒	หนองคาย	๒๐ ส.ค. ๕๕ ๑ ๙ ๕ ๑	๑. วัดศิลาพรหมปิง ๑๑. วัดโป่งเงิน ๑๒. วัดภูพิบ้าน ๑๓. วัดน้ำสิ้น ๒. วัดเทพธารทอง ๒๑. วัดพระบาทพวนภูก่ม ๓. วัดจันทุสุวรรณ ๔. วัดป่าพระเจดีย์ ๕. วัดศรีจนทุดงส์ตื่น	พักฉันเพล / ทานเนื้อเนื่อง ที่วัดศิลาพรหมปิง อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย
พิเศษ	หนองคาย	๒๖ ส.ค. ๕๕ ๑ ๑ ๙ ๑๑	คณะสงฆ์นิมนต์พระภิกษุพระธรรมวิโรโลกมหาเถร วัดศรีเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย	พิธีเปิดงาน ๑๑.๓๐ น.
๓	เลย	๑๑ ส.ค. ๕๕ ๑ ๙ ๑๑ ๑๑	๑. วัดศรีสุพรรณาราม ๑๑. วัดจันทร์เพ็ง ๒. วัดอ้อมาปู ๒๑. วัดภูเขาเงิน ๓. วัดศรีโคมคำวัน ๓๑. วัดศรีภูมิ์ ๔. วัดอ้อมาเวิน	พักฉันเพล / ทานเนื้อเนื่อง ที่วัดศรีสุพรรณาราม อ.เมือง จ.เลย
๔	สกลนคร	๒๒ ส.ค. ๕๕ ๖ ๑ ๙ ๑๑	๑. วัดศรีสำลองเมืองเดิม ๑๑. วัดประชาสันติ์ราม ๒. วัดสายมัคคีราม ๓. วัดป่าพุทธมณฑล ๔. วัดป่าพุทธาราม ๕. วัดเทพธารามเทพมิตร	พักฉันเช้า / ทานเนื้อเช้า วัดศรีสำลองเมืองเดิม พักฉันเพล / ทานเนื้อเนื่อง วัดป่าพุทธาราม
๕	อุดรธานี	๒๗ ส.ค. ๕๕ ๑๑ ๑ ๙ ๑๑	คณะสงฆ์นิมนต์พระเทวปัญโญ มหาเถร วัดหนองไผ่ล้อม อ.หนองวัวซอ จ.อุดรธานี	พักฉันเพลที่ทานเนื้อเนื่อง วัดหนองไผ่ล้อม บ้านพิชิตาราม ๑๓.๐๐ น.

ตารางประเพณีทำวัตรคารวะเข้าพรรษา

รวมทั้งไปกราบทำวัตรคารวะที่วัดมัชฌิมาวาส เจ้าคณะปกครองฝ่ายมหานิกาย เพื่อให้เกิดความพร้อมเพรียงสามัคคี อีกทั้งเพื่อถวายความสะดวกแก่พระเถระซึ่งชราภาพแล้ว จะได้มีเวลาพักผ่อน ไม่รบกวนธาตุขันธ์ของท่านบ่อยจนเกินไปนัก

ในระยะหลัง หลวงปู่ได้มอบหมายให้พระเถระท่านอื่นเป็นผู้นำแทนแต่สำหรับวัดป่าบ้านตาด ซึ่งตามกำหนดการจะเป็นวันแรม ๘ ค่ำ หลังเข้าพรรษาของทุกปีหากไม่มีกิจธุระสำคัญ หรือ เจ็บไข้ได้ป่วย หลวงปู่จะเป็นผู้นำไปเองทุกครั้ง ซึ่งจะมีพระ, เณรและศรัทธาญาติโยมไปร่วมด้วยเป็นจำนวนมาก ซึ่งโดยปกติหลังจากนั้นไม่นานหลวงตาพระมหาบัวก็จะมากราบเยี่ยม และ ทำวัตรคารวะหลวงปู่เป็นประจำทุกปีเช่นเดียวกัน

ปัจจุบัน หลวงปู่ในวัย ๑๐๑ ปี สุขภาพเริ่มทรุดโทรมเป็นลำดับ จึงไม่ค่อยรับกิจนิมนต์ เพื่อเป็นการรักษาธาตุขันธ์ของหลวงปู่ หากคณะสงฆ์และศรัทธาญาติโยม มีความประสงค์ในการเข้ากราบเยี่ยมทำวัตรคารวะ จึงควรมาโดยพร้อมเพรียงกัน ตามที่นิมนต์ไว้ล่วงหน้า

ด้านการศึกษา

หลวงปู่ให้ความสนใจกับการศึกษาเป็นอย่างมาก ท่านใฝ่เรียน และให้ความสำคัญกับการศึกษา รวมทั้งเป็นครูสอนเองตั้งแต่สมัยวัยหนุ่ม ถึงแม้ปัจจุบันท่านจะมีพรรษามาก และไม่ได้สอนด้วยตัวท่านเองแล้ว ยามว่างท่านยังคงเดินไปตรวจดูการสอน หรือ ให้พระภิกษุสามเณรที่เรียนมาท่องบาลีให้ฟัง

พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นครูสอนนักธรรม และ บาลี ๒๓ ปี

พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นกรรมการตรวจนักธรรมสนามหลวง ๓๓ ปี

พ.ศ. ๒๔๘๖ เป็นผู้ช่วยองค์การศึกษาจังหวัดสมุทรสงคราม-สมุทรสาคร ๘ ปี

พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นครูสอนศีลธรรม-วัฒนธรรมให้กับนักเรียนโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดสมุทรสงคราม ๓ ปี เทศน์ประจำวันพระในอุโบสถ

พ.ศ. ๒๔๙๗ มาพำนักอยู่วัดโพธิสมภรณ์สนับสนุน ส่งเสริมการศึกษานักธรรม และบาลี ในเขตจังหวัดอุดรธานี ให้เจริญขึ้นโดยลำดับ

พ.ศ. ๒๔๙๙ เป็นกรรมการอบรม ศีลธรรม-วัฒนธรรม แก่ประชาชนตามตำบลต่างๆ ในเขตอำเภอ ทุกอำเภอในเขตจังหวัดอุดรธานีตลอดปี

พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นกรรมการที่ปรึกษาจัดสถานที่ฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษ ในจังหวัดอุดรธานี และ เป็นอุปัชฌาย์บวชนาค ๒๕ พุทธศตวรรษ

พ.ศ. ๒๕๐๖ ตั้งศูนย์ศึกษาอีสาน (ธรรมยุต) ที่วัดโพธิสมภรณ์ โดยเป็นมติเอกฉันท์ของพระสังฆาธิการ ทุกระดับในภาค ๘-๙-๑๐-๑๑ เป็นต้นมา จนถึงบัดนี้

พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๑๙ เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตสายที่ ๕ ประจำจังหวัดอุดรธานี

นอกจากนี้ ท่านยังมีสายธารสงเคราะห์ ด้วยการให้ทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียนยากจนและ ประพฤติดี เรียนดี ปีละ ๔๐ ทุนๆ ละ ๑,๐๐๐ บาท ให้รางวัลพระเณรที่สอบบาลีชั้นประโยค ๑-๒, ป.ธ.๓ ได้ประจำทุกปี รูปละ ๕๐๐ บาท, ครู รูปละ ๑,๐๐๐ บาท

ด้านการบรรพชาอุปสมบท

หลวงปู่ ในฐานะพระอุปัชฌาย์ ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเข้มงวด เอาใจใส่ พิถีพิถันกับกุลบุตรผู้มีศรัทธา ประสงค์จะบรรพชาอุปสมบท ต้องปฏิบัติตามระเบียบการบรรพชาอุปสมบทของคณะสงฆ์ ต้องเข้านาค ฝึกหัดขั้นตอนการบวช และการออกเสียงสวดแบบ สำเนียงมคธ ให้ถูกต้อง เรียบร้อย จึงจะได้รับอนุญาตให้เข้าบรรพชาอุปสมบทได้

แต่เดิมเมื่อครั้งพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโล) ยังคงให้การบรรพชาอุปสมบท ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จะมอบหมายให้ท่านเป็นพระอุปัชฌาย์ แก่สานุศิษย์ของท่านมาโดยตลอด วัดโพธิสมภรณ์ จึงกลายเป็นแหล่งกำเนิดของพระธุดงคกัมมัฏฐานสายท่านพระอาจารย์มั่น เป็นจำนวนมาก พระมหาเถระ ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสอย่างสูงของพุทธศาสนิกชนหลายๆ รูป ล้วนได้รับการอุปสมบทกับ พระธรรมเจดีย์ เช่น หลวงปู่ขาว อนาลโย, หลวงปู่อ่อน ญาณสิริ, หลวงปู่ฝั้น อาจาโร, หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน เป็นต้น

หลวงปู่จันทร์ศรี ก็ได้ให้การบรรพชาอุปสมบท แก่กุลบุตรเป็นจำนวนมาก และหลวงตาพระมหาบัว ยังคงสืบทอดปฏิปทาของท่านพระอาจารย์มั่น ได้ส่งสานุศิษย์ของท่านให้มาบรรพชาอุปสมบทที่ วัดโพธิสมภรณ์ กับหลวงปู่จันทร์ศรี เรื่อยมาโดยตลอด

ในรอบ ๕๗ ปีที่ผ่านมานับตั้งแต่ท่านเป็นพระอุปัชฌาย์ ประเภทวิสามัญ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ ท่านได้ให้การบรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตร ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาดังนี้

สัทธิวิหาริก พระภิกษุและสามเณร

๑. พระภิกษุ จำนวน ๔,๒๐๒ รูป

๒. สามเณร จำนวน ๒,๗๓๗ รูป

รวมทั้งสิ้น ๖,๙๓๙ รูป (ข้อมูล ณ ปี พ.ศ. ๒๕๕๕)

ปัจจุบันสัทธิวิหาริก และ อันเตวาสิกของท่าน มีทั้งเจริญก้าวหน้า และ เสื่อมถอย ตามเหตุปัจจัยบุญกรรมของแต่ละคน ที่ยังอยู่ในสมณเพศ และ เจริญงอกงามเติบโต ในพระพุทธศาสนามีทั้งในฝ่ายปริยัติและปฏิบัติ

ฝ่ายปริยัติ

พระเทพสารเวที (บุญยนต์ ปุญฺญาคมานนท์) ผู้ปฏิบัติหน้าที่เลขานุการ

สมเด็จพระสังฆราชฯ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพฯ

พระเทพรัชมงคลเมธี (ศิลา สิทฺธิธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดนรนาถฯ กรุงเทพฯ

พระราชพิพัฒนาทร (ถาวร จิตฺตถาวโร) ผช.เจ้าอาวาสวัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ

พระราชญาณกวี (สุวิทย์ ปิยฺวิชโช) ผช.เจ้าอาวาสวัดพระราม ๙ กาญจนาภิเษก กรุงเทพฯ เป็นต้น

ฝ่ายปฏิบัติ

พระอาจารย์จันทร์เรียน คุณวโร เจ้าอาวาสวัดถ้ำสหายธรรมจันทร์นิมิต จังหวัดอุดรธานี

หลวงปู่มี ปมุตฺโต (หลวงปู่เกล้า) อดีตเจ้าอาวาสวัดดอยเทพนิมิตร (ถ้ำเกีย) จังหวัดอุดรธานี

พระอาจารย์เสน ปญฺญาธโร เจ้าอาวาสวัดป่าหนองแซง จังหวัดอุดรธานี

พระอาจารย์นิพนธ์ อภิปสนฺโน เจ้าอาวาสวัดป่าศาลาน้อย จังหวัดเลย เป็นต้น

หลวงปู่เป็นพระอุปัชฌาย์ให้การบรรพชาอุปสมบท ในโอกาสสำคัญๆ เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เช่น

บวชนาค ๒๕ พุทธศตวรรษ ในเขตอำเภอเมือง บรรพชาอุปสมบทหมู่เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๖ รอบ

งานบรรพชาอุปสมบท วันที่ ๑ มี.ค. ๒๕๕๔ น้อมสักการบูชาคุณหลวงตาพระมหาบัว เนื่องในงานพระราชทานเพลิงสรีระ

แม้ยามนี้ หลวงปู่อายุย่างเข้า ๑๐๑ ปี ก็ยังสามารถให้การบรรพชาอุปสมบทได้

หลวงปู่ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ในด้านต่างๆ แก่สัทธิวิหาริก และ อันเตวาสิก ทั้งการอบรมสั่งสอน กิริยามารยาท ความประพฤติ ให้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยโดยเคร่งครัด การมอบหมายหน้าที่ความรับผิดชอบตามความเหมาะสม และ ความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล ส่งเสริมให้ดำเนินไปในทางที่ดีงาม และ ตักเตือนห้ามปรามเมื่อไปในทางที่ผิด

เอาใจใส่สอดส่องความประพฤติของพระเณรในอาวาสโดยสม่ำเสมอ หากเกิดความผิดพลาด ก็ไม่ถึงกับเสียหายร้ายแรง หลวงปู่ใช้หลักแห่งพรหมวิหารธรรม ในการปกครองวัดวาอาราม จึงสงบเรียบร้อยมาตามลำดับ

ด้านการสงเคราะห์โลก

หลวงปู่จันทร์ศรี ได้ดำเนินรอยตามปฏิปทา ของบูรพาจารย์ทั้งหลาย ทั้งในด้านการปฏิบัติภาวนา การบำเพ็ญศาสนกิจ และในด้านการเกื้อกูลสาธารณะ โดยหลวงปู่ได้เมตตาเล่าถึงการสงเคราะห์ภายใน และภายนอก ซึ่งหมายถึง การสร้างและบูรณะศาสนสถานทั้งภายในและ ภายนอกวัดโพธิสมภรณ์ อาทิ วัดที่ท่านพิจารณาเห็นสมควร ที่จะได้รับการปฏิสังขรณ์เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้เกิดความศรัทธาในพุทธศาสนา หรือแม้กระทั่งสนับสนุนการสร้างสถานพยาบาล ที่เป็นประโยชน์ต่อการอภิบาล ภิกษุสงฆ์อาพาธ และประชาชนทั่วไป

นับตั้งแต่ปีแรกที่ท่านมาจำพรรษาอยู่ที่วัดโพธิสมภรณ์ จนถึง ณ วันนี้ หลวงปู่มีส่วนสำคัญในการบำเพ็ญศาสนกิจ ที่ทำให้วัดโพธิสมภรณ์ ได้กลายเป็นศูนย์รวมของพุทธบริษัทในแถบอีสาน โดยท่านได้เมตตาเล่าให้ฟังดังนี้

การสงเคราะห์ภายในวัด

พ.ศ. ๒๕๐๑ - ๒๕๐๕ ท่านได้รับมอบหน้าที่จาก พระธรรมเจดีย์ (หลวงปู่จูม พนฺธุโล) ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส วัดโพธิสมภรณ์ ให้เป็นผู้ควบคุมการบูรณะพระอุโบสถ มีการเปลี่ยนแปลงหลังคาของเก่า ให้มีมุขหน้ามุขหลัง เพิ่มเติมอีกด้านละ ๖ เมตร มีเสากลมด้านละ ๖ ต้น รวมเป็น ๑๒ ต้น สร้างโครงหลังตามแบบแปลนของกรมศิลปากร ให้มีช่อฟ้า ใบระกา คันทวย บัวหัวเสา ซุ้มประตู หน้าต่าง หน้าบันเป็นต้น รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๗๒๐,๘๓๕ บาท (เจ็ดแสนสองหมื่นแปดร้อยสามสิบห้าบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๐๑ - ๒๕๑๓ เริ่มสร้างกำแพงรอบวัดทั้ง ๔ ด้านโดยก่ออิฐเสริมเหล็กถือปูนใช้งบประมาณทั้งสิ้น ๕๙๐,๐๐๐ บาท (ห้าแสนเก้าหมื่นบาทถ้วน) ซึ่งเงินจำนวนนี้ได้จากเจ้าภาพผู้นำอัฐิของบรรพชนมาบรรจุไว้ในเสากำแพง โดยการจารึกชื่อเป็นอนุสรณ์ไว้ด้านในของทุกเสา

พ.ศ. ๒๕๐๕ - ๒๕๐๖ หลังจากพระธรรมเจดีย์ (หลวงปู่จูม พนฺธุโล) มรณภาพแล้ว เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๐๕ คณะศิษยานุศิษย์ และ ผู้ที่เคารพนับถือได้บริจาคทรัพย์สร้างเมรุถาวรให้เป็นอนุสรณ์ และ ใช้เป็นที่พระราชทานเพลิงศพของท่านด้วย ทั้งยังสร้างศาลาบำเพ็ญกุศล ซึ่งทำด้วยไม้อีก ๒ หลัง เป็นค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น ๔๐๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๐ สร้างอาคารธรรมเจดีย์ เพื่อเป็นอนุสรณ์ แด่พระธรรมเจดีย์ (หลวงปู่จูม พนฺธุโล) เป็นอาคารคอนกรีต ๒ ชั้น ชั้นล่างใช้เป็นสำนักงานทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และชั้นบนใช้เป็นที่พักของภิกษุสามเณรอีกด้วย งบประมาณในการก่อสร้างเป็นเงินทั้งสิ้น ๒๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท (ยี่สิบล้านบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๓ - ๒๕๓๘ เนื่องจากศาลาสามพระอาจารย์ ซึ่งพระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรํสี), พระอาจารย์ บุญมา จิตเปโม และ พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ ได้อุปถัมภ์สร้างถวายในงานพระราชทานเพลิงศพ พระธรรมเจดีย์ (หลวงปู่จูม พนฺธุโล) เกิดชำรุดทรุดโทรมมากจนใช้การไม่ได้ หลวงปู่จันทร์ศรี เล็งเห็นถึงความจำเป็น ในการบูรณะซ่อมแซมเพื่อให้คงสภาพดังเดิม จึงได้ปรับจากเรือนไม้ โดยการเปลี่ยนเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก พร้อมทั้งสร้างห้องสุขา ซึ่งใช้งบประมาณในการบูรณะทั้งสิ้นเป็นเงิน

สำนักงานพระบรมธาตุธรรมเจดีย์

จำนวน ๓,๖๕๐,๐๐๐ บาท (สามล้านหกแสนห้าหมื่นบาทถ้วน) โดยเงินจำนวนนี้ได้รับการบริจาค จากพระราชนิโรธรังสี (เทสก์ เทสรํสี) และ ผู้มีจิตศรัทธา หลังจากการสร้างจนเสร็จเรียบร้อย โดยสมบูรณ์แล้ว ยังคงใช้ชื่อว่า "ศาลาสามพระอาจารย์" เหมือนเดิม เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่พระอาจารย์ใหญ่ทั้งสามรูปนั้น ปัจจุบันศาลานี้ใช้เป็นที่ประกอบพิธีบำเพ็ญกุศลศพ

พ.ศ. ๒๕๓๖ - ๒๕๓๗ สร้างห้องสุขา ๔๐ ห้องหลังตึกศูนย์ศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นเงินทั้งสิ้น ๑๒๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนสองหมื่นบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๖ - ๒๕๓๗ สร้างตำหนัก และ พิพิธภัณฑ์เป็นที่ประดิษฐานรูปเหมือนหล่อด้วยทองเหลืองรมดำของบูรพาจารย์ฝ่ายกัมมัฏฐานไว้ที่ชั้น ๒ โดยที่ชั้นหนึ่งเป็นที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราชฯ และ สร้างกุฏิชั้นเดียว ๕ ห้อง ด้านหลังตำหนัก สำหรับรับรองผู้ติดตาม โดยอาคารหลังนี้ท่านตั้งชื่อให้ว่า "อาคารอนุสรณ์ เทสก์ เทสรํสี" เพื่อเป็นการ

ศาลาเอนกประสงค์สามพระอาจารย์

แสดงมุทิตาจิต ต่อบูรพาจารย์ โดยท่านให้ทุนก่อสร้างทั้งสิ้น ๘,๕๐๐,๐๐๐ บาท (แปดล้านห้าแสนบาทถ้วน) พระธรรมบัณฑิต (จันทร์ศรี จนฺททีโป) บริจาคเพิ่มให้อีก ๕๐๐,๐๐๐ บาท (ห้าแสนบาทถ้วน) และสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชฯ ทรงมีเมตตาประทานอีก ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน)

อาคารอนุสรณ์ เทสก์ เทสรํสี

กุฏิพระยาอุดรฯ ปัจจุบัน เป็นกุฏิพระธรรมบัณฑิต

พ.ศ. ๒๕๓๗ - ๒๕๓๘ เนื่องจากกุฏิพระยาอุดรฯ ชำรุดทรุดโทรมมาก หลวงปู่จึงได้ดำริให้สร้างอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก หลังคาโครงเหล็ก ทรงไทยสามมุข มุงด้วยกระเบื้องซีแพ็คโมเนีย ใช้งบประมาณในการก่อสร้างทั้งสิ้นเป็นเงิน ๗,๐๐๐,๐๐๐ บาท (เจ็ดล้านบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๓๘ เนื่องจากกระเบื้องดินเผาพื้นพระอุโบสถของเก่าชำรุดมาก หลวงปู่จึงทำการบูรณะ ด้วยการเปลี่ยนจากกระเบื้องดินเผาให้เป็นการปูด้วยหินแกรนิตแทน ใช้งบประมาณทั้งสิ้นเป็นเงิน ๑,๘๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านแปดแสนบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๔๓ สร้างศาลาเฉลิมพระเกียรติ น้อมเกล้าถวายพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในโอกาสที่ทรงครองราชย์ครบ ๕๐ ปี ซึ่งเป็นอาคารปฏิบัติธรรมชั้นเดียว ที่ใช้เป็นศูนย์รวมของการปฏิบัติธรรม และประกอบศาสนพิธีต่างๆ ใช้งบประมาณในการก่อสร้างทั้งสิ้นเป็นเงิน ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สิบล้านบาทถ้วน)

ศาลาเฉลิมพระเกียรติ

พ.ศ. ๒๕๔๘ - ๒๕๕๒ สร้างพระบรมธาตุธรรมเจดีย์ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และ อัฐิธาตุหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต น้อมถวายเป็นพุทธบูชา และ น้อมเกล้าถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนม์มายุครบ ๘๐ พรรษา ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ใช้งบประมาณในการก่อสร้าง ทั้งสิ้นเป็นเงิน ๖๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท (หกสิบห้าล้านบาทถ้วน)

พระบรมธาตุธรรมเจดีย์

ศาลาพุทธรักษา

พ.ศ. ๒๕๕๒ สร้างศาลาพุทธรักษา เพื่อประโยชน์ในการประกอบพิธีบำเพ็ญกุศลศพ แทนศาลาประจงจิตต์ ที่ชำรุดทรุดโทรมมาก ใช้งบประมาณในการก่อสร้างทั้งสิ้นเป็นเงิน ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สิบล้านบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๕๓ เนื่องด้วยกุฏิเทศบาลหลังเก่า ซึ่งทำด้วยไม้ทั้งหลัง ได้ชำรุดทรุดโทรมมากจนใช้การไม่ได้ หลวงปู่จึงมีดำริให้ปรับปรุงใหม่ โดยคงอนุรักษ์รูปทรงแบบเดิม แต่ปรับปรุงให้คงทนถาวรขึ้น โดยเป็นอาคาร ๒ ชั้น ครึ่งปูนครึ่งไม้ เพื่อไว้เป็นที่รับรองพระเถรานุเถระ ตลอดถึงพระภิกษุสามเณร ที่แวะมาพำนักที่ วัดโพธิสมภรณ์ ใช้งบประมาณในการก่อสร้างทั้งสิ้นเป็นเงิน ๓,๕๐๐,๐๐๐ บาท (สามล้านห้าแสนบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๕๔ สร้างศาลาอเนกประสงค์ เป็นอาคารคอนกรีตชั้นเดียว เพื่อไว้รองรับผู้มาปฏิบัติธรรมในโครงการอบรมสมาธิ สถาบันพลังจิตตานุภาพ ตั้งชื่อว่า "ศาลา ๑๐๐ ปี พระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป)" ใช้งบประมาณในการก่อสร้างทั้งสิ้น

กุฏิเทศบาล

๖,๐๐๐,๐๐๐ บาท (หกล้านบาทถ้วน) และปรับปรุงโรงครัวเดิม เพื่อใช้สำหรับประกอบอาหารให้แก่ผู้มาปฏิบัติธรรม เป็นอาคารคอนกรีตชั้นเดียวเช่นกันโดยใช้ชื่อว่า "โรงครัว ๑๐๐ ปี พระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป)" ใช้งบประมาณในการก่อสร้างเป็นเงิน ๑,๕๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านห้าแสนบาทถ้วน)

ศาลา ๑๐๐ ปี พระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป)

โรงครัว ๑๐๐ ปี พระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป)

พ.ศ. ๒๕๕๕ สร้างอาคารอเนกประสงค์เป็นอาคารคอนกรีต ๒ ชั้น เพื่อเป็นทั้งโรงครัวและ เป็นที่พักอาศัยของผู้ปฏิบัติธรรม อยู่ในระหว่างดำเนินการสร้าง คาดว่าจะแล้วเสร็จภายในปีหน้า ศาลาอเนกประสงค์นี้ใช้ชื่อว่า **"ศาลา ๑๐๑ ปีพระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป)"** ใช้งบประมาณในการก่อสร้างเป็นเงิน ๓,๕๐๐,๐๐๐ บาท (สามล้านห้าแสนบาทถ้วน)

สถานที่ก่อสร้าง ศาลาเอนกประสงค์ ศาลา๑๐๑ ปีพระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป)

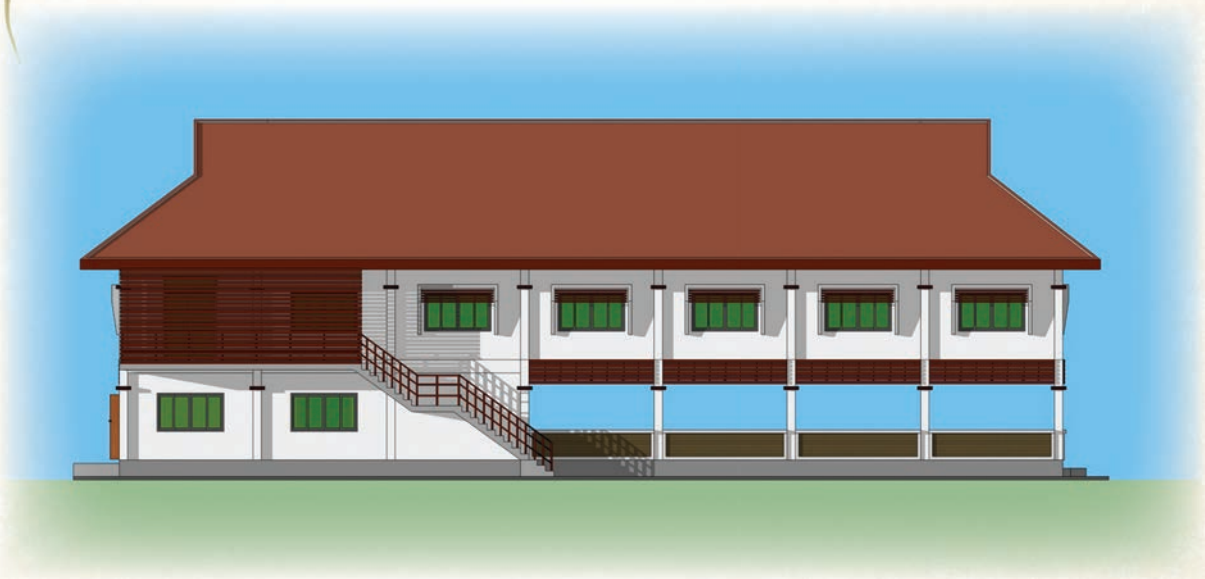

ภาพจำลองศาลาเอนกประสงค์ ศาลา ๑๐๑ ปีพระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป)

พ.ศ. ๒๕๕๕ เนื่องด้วยหลังคาพระอุโบสถได้ชำรุดทรุดโทรมมาก พระอุโบสถหลังนี้มีความสำคัญยิ่งทางประวัติศาสตร์ เพราะได้ใช้ประกอบศาสนพิธีสำคัญๆ ทั้งทางศาสนาและ ชาติบ้านเมืองมาโดยตลอด ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๗ เป็นต้นมา นอกจากนี้ยังใช้ประกอบพิธีสังฆกรรมต่างๆ เช่น การบรรพชาอุปสมบทของพระมหาเถระ ตลอดถึงครูบาอาจารย์ซึ่งเป็นที่เคารพเลื่อมใสยิ่งของพุทธศาสนิกชน ในอดีต และ ปัจจุบันเป็นจำนวนมาก หลวงปู่

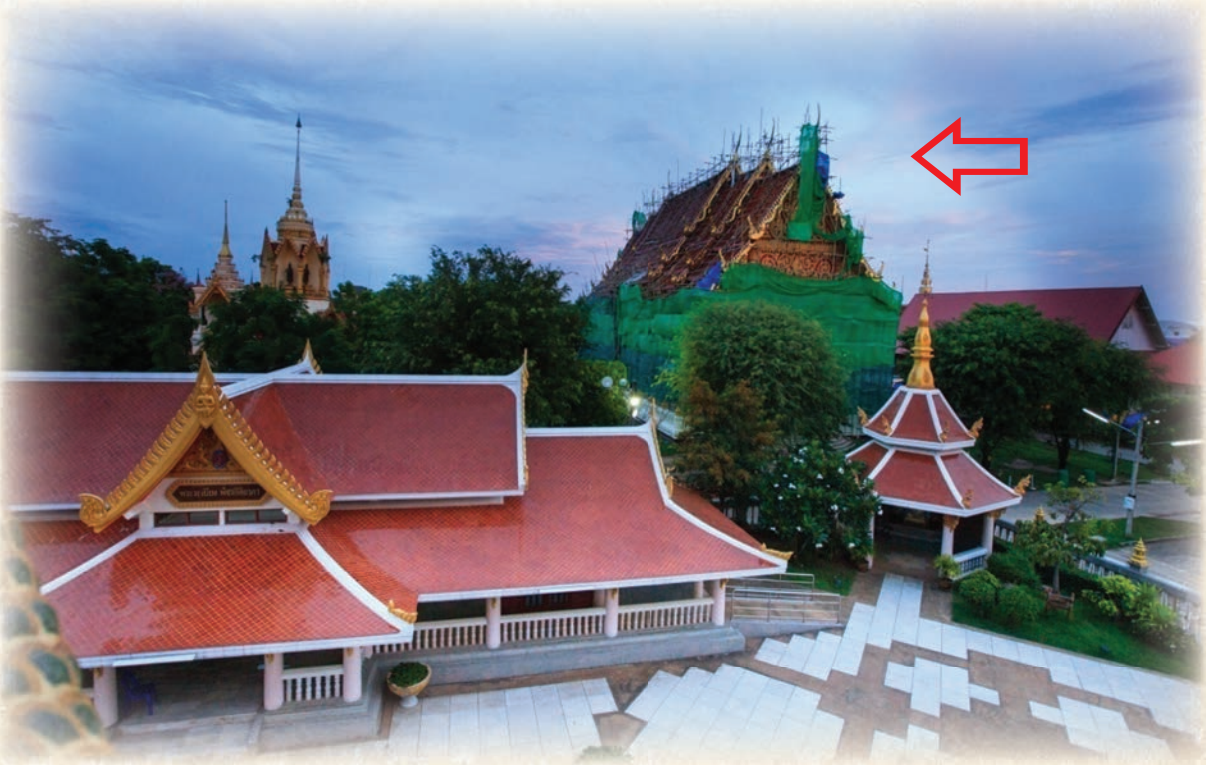

พระอุโบสถที่กำลังบูรณะ

จึงดำริให้ทำการบูรณะ หลังคาพระอุโบสถพร้อมปรับปรุงสภาพภายใน ภายนอก ให้สง่างาม และ คงทนถาวร เพื่อจะได้เป็นพระอุโบสถ ที่สืบทอดพระพุทธศาสนาแก่คนรุ่นหลังสืบไป การบูรณะครั้งนี้ใช้งบประมาณทั้งสิ้นเป็นเงินราว ๑๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สิบห้าล้านบาทถ้วน)

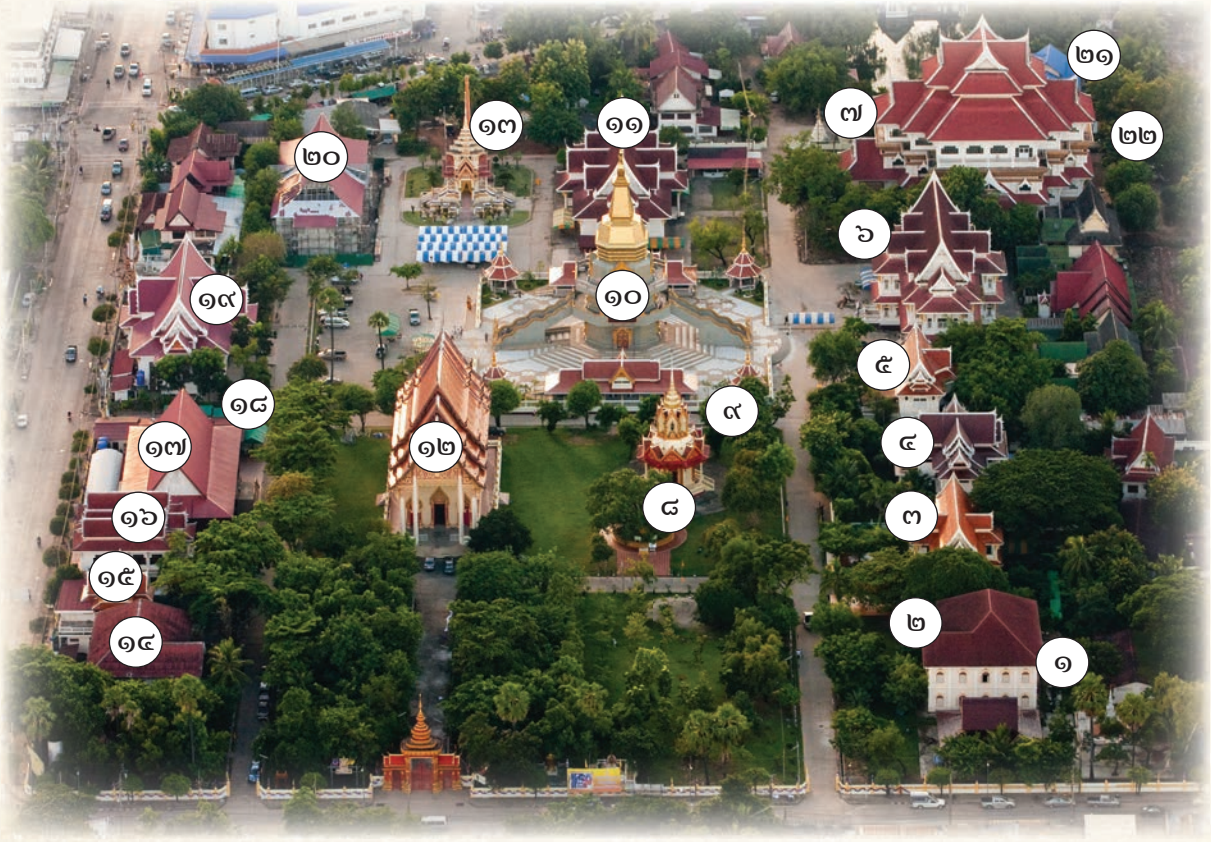

แผนผังที่ตั้งของศาสนสถาน ภายในวัดโพธิสมภรณ์

๑. ห้องสมุดวัดโพธิสมภรณ์
๒. โรงเรียนพระปริยัติธรรม
๓. อาคารศูนย์บาลี อีสานศึกษา (ธรรมยุต)
๔. อาคารอนุสรณ์ เทสรํสี
๕. กุฏิกุหลาบ ธนปุระ
๖. ตึกธรรมเจดีย์
๗. ตึก ญสส.
๘. ต้นพระศรีมหาโพธิ์
๙. มณฑปรอยพระพุทธบาท
๑๐. พระบรมธาตุเจดีย์
๑๑. ศาลาสามพระอาจารย์
๑๒. พระอุโบสถ
๑๓. เมรุ
๑๔. กุฏิเทศบาล
๑๕. กุฏิเทพเมธาจริยานุสรณ์
๑๖. อาคาร ๘๔ ปีพระธรรมบัณฑิต (จันทร์ศรี จนฺททีโป)
๑๗. ศาลาการเปรียญไม้
๑๘. โรงครัว พระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป) ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๔
๑๙. ศาลาการเปรียญเฉลิมพระเกียรติ ๖ รอบพระชนมพรรษา
๒๐. ศาลาพุทธรักษา
๒๑. ศาลาเอนกประสงค์ ๑๐๐ ปี พระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป) ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๔
๒๒. ศาลาเอนกประสงค์ ๑๐๑ ปี พระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป) ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๕

นอกจากการสงเคราะห์ภายในวัดโพธิสมภรณ์แล้ว

หลวงปู่จันทร์ศรียังได้เมตตาสงเคราะห์สถานที่สำคัญต่างๆ นอกวัด ซึ่งเล็งเห็นว่าจะเกิดประโยชน์ต่อการบำรุงเผยแผ่พุทธศาสนา หรือเป็นการบรรเทาทุกข์บำรุงสุข ต่อประชาชนโดยทั่วไป หลวงปู่ได้เมตตาเล่าให้ฟัง ตามลำดับดังนี้

การสงเคราะห์ภายนอกวัด

พ.ศ. ๒๕๐๖ เป็นผู้อุปถัมภ์สร้างโรงเรียนปริยัติธรรม และ บูรณปฏิสังขรณ์พระอุโบสถวัดไชยาราม บ้านหนองสวรรค์ ตำบลเชียงพิณ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ด้วยท่านเล็งเห็นว่าพระเณรควรศึกษาเล่าเรียน พระปริยัติธรรมให้มีความรู้ในทางพระพุทธศาสนา เพื่อจะได้นำไปปฏิบัติให้ถูกต้อง จึงได้ให้การสนับสนุน สร้างโรงเรียนปริยัติธรรมแห่งนี้ขึ้น ส่วนพระอุโบสถนั้นท่านบูรณะปฏิสังขรณ์ เพื่อให้เป็นประโยชน์ ในการประกอบศาสนพิธีต่อไป โดยท่านได้ช่วยปัจจัยในการสร้างโรงเรียนทั้งสิ้นเป็นเงิน ๔๐๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนบาทถ้วน)

พระอุโบสถวัดไชยาราม (หนองสวรรค์)

ซุ้มประตูวัดไชยาราม (หนองสวรรค์)

พ.ศ. ๒๕๐๖ เป็นผู้อุปถัมภ์ โดยสนับสนุนปัจจัยในการสร้างศาลาการเปรียญ วัดอัมพวัน ตำบลคอนสาย อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เป็นเงินจำนวน ๖๐๐,๐๐๐ บาท (หกแสนบาทถ้วน)

ศาลาการเปรียญ วัดอัมพวัน

ตึกสงฆ์อาพาธ โรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นประธานหาทุน สร้างตึกสงฆ์อาพาธ โรงพยาบาลอุดรธานี ร่วมกับคณะสงฆ์จังหวัดอุดรธานี ทั้งฝ่ายมหานิกาย และ ธรรมยุต เพื่อรองรับการรักษาพยาบาลพระภิกษุสามเณรที่อาพาธ ซึ่งยังไม่มีสถานที่รองรับ ในขณะนั้น สร้างเป็นอาคาร ๒ ชั้น ครึ่งตึกครึ่งไม้ โดยได้สนับสนุนปัจจัยในการสร้างทั้งสิ้นเป็นเงิน ๔๐๐,๐๐๐ บาท (สี่แสนบาทถ้วน)

พระอุโบสถ วัดศรีจันทร์

พ.ศ. ๒๕๓๔ - ๒๕๓๗ เป็นประธานสร้างพระอุโบสถวัดศรีจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พระอุโบสถหลังนี้กว้าง ๘ เมตร ยาว ๒๓ เมตร หลังคาสามชั้น มุงกระเบื้องเคลือบดินเผา มีช่อฟ้าใบระกา นาคสะดุ้ง หางหงส์ บัวหัวเสา ประตูหน้า ๑ ช่อง ด้านหลัง ๒ ช่อง หน้าข้างๆ ละ ๕ ช่อง มีกำแพงรอบทั้ง ๔ ด้าน มีซุ้มประตูทางเข้า ๔ ประตู สร้างแทนหลังเก่าที่ชำรุดมาก พื้นในพระอุโบสถปูหินอ่อน ด้านนอกจากฝาผนังถึงกำแพงแก้วโดยรอบ ๔ ด้าน ใช้งบประมาณทั้งสิ้นเป็นเงิน ๑๓,๕๐๐,๐๐๐ บาท (สิบสามล้านห้าแสนบาทถ้วน)

พ.ศ. ๒๕๕๐ บริจาคสร้างห้องพักผู้ป่วยพิเศษ ๑ ห้อง หออภิบาลสงฆ์ หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต โรงพยาบาลศรีนครินทร์ จังหวัดขอนแก่น ทั้งสิ้นเป็นเงิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท (ห้าแสนบาทถ้วน)

บริจาคปัจจัย เพื่อสร้างห้องผู้ป่วยพิเศษ หออภิบาลสงฆ์ หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต
โรงพยาบาลศรีนครินทร์ จังหวัดขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๕๒ บริจาคสร้างห้องพักผู้ป่วยพิเศษ ๑ ห้อง ใน "อาคาร ๙๖ ปี หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน" โรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี เป็นเงินจำนวน ๒,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สองล้านบาทถ้วน)

หลวงปู่จันทร์ศรี มอบปัจจัย แด่หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน

พ.ศ. ๒๕๕๓ บริจาคสร้างพระมหาเจดีย์ กับ หลวงตาแตงอ่อน กลฺยาณธมฺโม วัดกัลยาณธัมโม (วัดโชคไพศาล) ต.นาซอ อ.วานรนิวาส จ.สกลนคร เป็นจำนวนเงิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท (ห้าแสนบาทถ้วน)

หลวงปู่จันทร์ศรี มอบปัจจัยแด่ หลวงตาแตงอ่อน เพื่อสมทบสร้างเจดีย์

พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นประธานในการสร้างศาลาการเปรียญ วัดป่าบ้านนาไฮ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี เป็นอาคารคอนกรีตชั้นเดียว เพื่อเป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจบำเพ็ญบุญของชุมชนในหมู่บ้านนาไฮ โดยท่านเมตตาให้ใช้ชื่อ **"ศาลา พระอุดมญาณโมลี**

๑๐๑ ปี (จันทร์ศรี จนฺททีโป)" และ สนับสนุนปัจจัย ในการก่อสร้างเป็นเงิน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านบาทถ้วน)

"ศาลา พระอุดมญาณโมลี ๑๐๑ ปี (จันทร์ศรี จนฺททีโป)" วัดป่าบ้านนาไฮ

พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นประธานในการสร้างศาลาการเปรียญ วัดบ้านบ่อสร้าง บ้านบ่อน้ำ ตำบลหนองสำโรง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เป็นอาคารคอนกรีตชั้นเดียว ท่านได้ช่วยสนับสนุนปัจจัยในการก่อสร้างนี้เป็นเงิน ๕๐๐,๐๐๐ บาท (ห้าแสนบาทถ้วน) และ ยังเมตตาให้ใช้ชื่อ "**ศาลา พระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป)**"

"ศาลา พระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนฺททีโป)"
วัดบ้านบ่อสร้าง บ้านบ่อน้ำ ตำบลหนองสำโรง อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นประธานอุปถัมภ์ในการสร้างหอเมตตาธรรมบำบัดวิกฤติ (COMPASSION INTENSIVE CARE UNIT) โรงพยาบาลอุดรธานี ศูนย์บำบัดวิกฤติผู้ป่วยหนักทางอายุรกรรม เพื่อบำบัดความทุกข์ นำความสุขมาสู่ผู้ป่วย และ ญาติมิตร ประมาณการค่าก่อสร้างเป็นเงินทั้งสิ้น ๓๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สามสิบล้านบาทถ้วน) คาดว่าจะแล้วเสร็จภายในต้นปีหน้า

จะเห็นได้ว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาจนถึงวันนี้ หลวงปู่ท่านให้ความสำคัญต่อการบำเพ็ญศาสนกิจทั้งในฐานะเจ้าอาวาสผู้ปกครอง ผู้ให้การสนับสนุนด้านการศึกษา ตลอดจนการเป็นผู้ให้การเมตตาสงเคราะห์โลก อย่างสม่ำเสมอ ทุกครั้งที่มีโอกาส เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์แห่งการให้ทาน ที่เปี่ยมด้วยเมตตาอันบริสุทธิ์ เจริญรอยตามสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระผู้เปี่ยมด้วยมหากรุณาธิคุณต่อสัตว์โลกไม่มีประมาณ สมควรที่อนุชนคนรุ่นหลังควรที่จะปฏิบัติตามแบบอย่างอันงดงาม เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง และครอบครัวต่อไป

จันทร์ศรีส่องธรรม

พระธรรมเทศนา โดย หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป

พระธรรมเทศนาฝ่ายบรรพชิต

พระบรมศาสดา	สารถีผู้ฝึกบุรุษ ไม่มีใครยิ่งกว่า
งานของนักบวช	ขัดเกลาจิตใจของตน
ภัยของนักบวช	นำมาซึ่งความเสื่อมจากคุณธรรม
หลักไตรสิกขา	ทางดำเนินสู่ความหลุดพ้น
ธุดงควัตร	อาวุธประหารกิเลส
ความเพียร	คนจะพ้นทุกข์ได้เพราะความเพียร
สติ	เครื่องต้านทานกระแสกิเลส
ความสงบ	แหล่งกำเนิดปัญญา
สัมมาทิฐิ	ความสงบอันแท้จริง
การปล่อยวาง	ภารกิจเร่งด่วนของทุกชีวิต

พระบรมศาสดา

สารถีผู้ฝึกบุรุษ ไม่มีใครยิ่งกว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พาดำเนิน

คนโดยส่วนมากลืมธรรมะลืมตัวเอง ว่าเป็นธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ก่อนที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระบรมครูของโลก ถ้าเรามานึกถึงประวัติของพระองค์แล้ว เราจะทราบได้ชัดว่าพระองค์เป็นถึงพระมหากษัตริย์นับตั้งแต่ได้ประสูติออกมาก็มีพวกพราหมณ์เป็นจำนวนมากถึง ๑๐๘ คน มาพยากรณ์ว่า สิทธัตถะราชกุมารนี้จะต้องเป็นผู้อยู่ครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าจักรพรรดิแทนพระราชบิดา คือ พระเจ้าสุทโธทนะ เมื่อพวกพราหมณ์ได้ทำนายทายทักเช่นนี้ พระราชบิดาก็มีความปีติยินดีเป็นอย่างมากพยายามทุกวิถีทางที่จะให้สิทธัตถะราชกุมารนั้นสืบต่อราชสมบัติเป็นพระเจ้าจักรพรรดิต่อไป เมื่อสิทธัตถะราชกุมารมีพระชนมายุได้ ๑๖ ปี ก็จัดการให้มีพระมเหสี คือ หมายความว่าให้มีครอบครัว และสร้างปราสาทให้อยู่ตามฤดูทั้ง ๓ คือ ฤดูร้อน ฤดูหนาว ฤดูฝน มีผู้คนบริษัทบริวารมาห้อมล้อมตลอดถึงดนตรีมหรสพต่างๆ เพื่อจะบำเรอให้สิทธัตถะราชกุมารนั้นอยู่ในราชสมบัติ จนกระทั่งไม่ให้สิทธัตถะราชกุมารนั้นเห็นคนเกิด คนแก่ คนเจ็บ คนตาย เมื่อได้อภิเษกสมรสเสร็จแล้ว พระองค์ได้ครองราชสมบัติมาจนกระทั่งอายุถึง ๒๙ ปี แล้วก็มีบุตรชายเกิดมาชื่อว่า **ราหุล แปลว่า บ่วงสำหรับผูกมัดรัดหัวใจไว้ให้อยู่ในโลก** อยู่มาวันหนึ่งพระองค์ได้เสด็จประพาสอุทยาน ได้เห็น คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และนักบวช จึงเกิดความเบื่อหน่าย เห็นโทษในการครองเรือนขึ้นในดวงจิตของสิทธัตถะราชกุมารว่า ทำอย่างไรเราจึงจะพ้นจากสิ่งเหล่านี้ได้ จึงได้เรียกนายฉันนะผู้ที่เป็นเพื่อนมาถาม และก็ให้เตรียมม้ากัณฐกะ เพื่อจะหนีออกจากวังในเวลากลางคืน พอเตรียมพร้อมแล้วก็หนีออกจากวังเข้าป่าเพื่อจะหาความวิเวก คือ ความที่จะทำจิตใจไม่ให้เป็นห่วงเป็นใยในราชสมบัติ เมื่อพระองค์ได้ออกจากวังแล้วก็ประดุจประหนึ่งว่าได้เห็นโลกอันนี้มันกว้างขวางสว่างไสวยิ่งกว่าอยู่ในปราสาทอีก พอออกไปแล้วพระองค์ก็ได้สมาทานเป็นฤาษี เดินเที่ยวขอทานเขากินไปวันหนึ่งๆ แล้วก็ตั้งใจนึกว่า**ความเป็นกษัตริย์ของเรานั้นได้หมดไปแล้วเราจะต้องแสวงหาความดียิ่งกว่านี้ไปอีก** เมื่อพระองค์คิดได้เช่นนี้จึงได้ไปพบกับฤาษีอีก ๒ องค์ คือ อาฬารดาบส และอุทกดาบส ท่านก็สอนธรรมะในด้านนั่งสมาธิกัมมัฏฐาน จนกระทั่งเมื่อจิตของท่าน

ได้โลกียฌาน คือ เหาะเหินเดินอากาศได้ แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังไม่เป็นที่พอใจของพระองค์ จึงได้ลาอาจารย์ทั้งสอง ปลีกไปอยู่แต่ผู้เดียว เมื่อพระองค์ไปถึงฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ซึ่งมีต้นโพธิ์อยู่ในริมฝั่งนั้นมีใบดกหนาเป็นที่อาศัยของสัตว์ทุกจำพวก พระองค์จึงได้หญ้าจากโสตถิยะพราหมณ์ ๘ กำมือ ไปทำเป็นที่นั่งขัดบัลลังก์หันหลังใส่ต้นโพธิ์ หันหน้าใส่ทางทิศตะวันออกแล้วก็ตั้งสัจจาธิษฐานว่า "ถ้าข้าพเจ้าไม่ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเมื่อไหร่ แม้เลือดเนื้อหนังของข้าพเจ้าจะเหือดแห้งไปหรือตายไปข้าพเจ้าก็ยอม" เมื่อพระองค์นั่งกำหนดจิตด้วยความตั้งใจจริงเช่นนี้ พอถึงปฐมยาม ญาณ คือ ความรู้ในเบื้องต้นซึ่งเรียกว่า บุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติหนหลังได้ว่าในชาติหนึ่งๆ พระองค์ได้ไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานบ้าง เกิดเป็นมนุษย์ที่ทุกข์ยากลำบากนานาประการ ต่างเกิดขึ้นในดวงจิตของพระองค์ เมื่อถึงกลางคืนจิตของพระองค์ก็ละเอียดเข้าไปอีก จนกระทั่งถึงยามสุดท้ายจวนถึงสว่าง จิตของพระองค์ก็บรรลุ**อาสวักขยญาณ คือ ญาณที่เกิดขึ้นเพื่อความสิ้นไปแห่งชาติภพที่จะเกิดอีกต่อไปในกาลเบื้องหน้าไม่มี จึงได้นามว่าสัมมาสัมพุทโธเป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ** อันนี้ก็เรียกว่าเป็นผู้ปฏิบัติเอง คือตั้งใจทำอย่างจริงจัง แม้ร่างกายจะได้รับการทรมานสักปานใด พระองค์ก็ไม่ได้ลดละ จึงได้เป็นตัวอย่างของชาวโลกทั้งหลาย พุทธศาสนาจึงเกิดขึ้นในกาลครั้งนั้น

เมื่อพระองค์มานึกถึงว่าความสำเร็จที่เราได้ตั้งใจไว้นั้น ก็มีมาถึงพร้อมแล้ว ต่อไปนี้ **กิจอื่นที่จะต้องทำอีกเป็นไม่มี** ต่อมาพระองค์จึงมานึกถึงว่ามนุษย์ทุกรูปทุกนามที่เกิดขึ้นมานั้น ยังวนเวียนอยู่ในวัฏสงสาร แล้วก็เกิดความเมตตา คือ ความรักในดวงจิตของพระองค์ขึ้นมา จึงได้ทรงดำเนินเพื่อจะไปโปรดสัตว์เหล่านั้นให้ได้เห็น**สัจธรรม คือ ธรรมอันเป็นจริงมีอยู่ ๔ ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ที่ท่านเรียกว่าอริยสัจ คือ เป็นของจริงอย่างประเสริฐ** ความทุกข์ คือ ความทุกข์กาย ทุกข์ใจ ก็มีอยู่ทุกรูปทุกนาม แม้แต่สัตว์เดรัจฉานก็ต้องมีทุกข์ เราเป็นมนุษย์เป็นผู้ที่ประเสริฐเป็นผู้ที่มีปัญญาเลิศ สามารถที่จะปฏิบัติตนของตนตามปฏิปทาหรือเจริญรอยตามพระบรมครูของเรา คือ พระพุทธเจ้า

ทีนี้**การปฏิบัตินั้นจะต้องผ่านอุปสรรคหลายๆ อย่าง จนนับไม่ถ้วน สิ่งที่จะมาขัดข้องในดวงจิตของเรานั้นมีมากมายก่ายกอง ถ้าเรามาใช้ปัญญาพิจารณาให้ละเอียดแล้วก็คือการวาง วางจากสิ่งเหล่านั้น** เหมือนอย่างคนหาบหรือแบกของหนักอยู่บนบ่า เมื่อเดินทางไปเดินไป เดินไป เมื่อเหนื่อยก็นั่งพัก หายเหนื่อยก็เดินต่อไปเรื่อยๆ ทีนี้เมื่อเราวางภาระ คือ

ของหนักนั้นออก ความสุขกายก็เกิดขึ้น **ทีนี้ภาระที่หนักนั้นเมื่อย่อเข้าแล้วให้เห็นชัดๆ ก็คือร่างกายของเรานี่เอง ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา ขันธ์ทั้ง ๕ เป็นของหนัก** เพราะเราแบกมาตั้งแต่เกิด หาบมาตั้งแต่เกิด ยึดถือไว้ตั้งแต่เกิด เราไม่ได้มาพิจารณาว่า ร่างกายของเรานี้มันสวยมันงามอยู่ที่ไหน **ถ้าพิจารณาไป พิจารณาไป ก็เห็นว่าในร่างกายของเรานี้เท่ากับว่าเป็นป่าช้าผีดิบ** ของที่เรารับประทานเข้าไปนั้นมีสัตว์ทุกชนิดที่เห็นได้ง่ายก็คือ เนื้อสัตว์ที่เราเอามารับประทานทุกวัน ก็ลงไปอยู่ในท้องของเรา เพื่อเป็นการบำรุงร่างกายนี้ให้เจริญเติบโตขึ้นไป ถ้าพิจารณาเข้าไปๆ ว่าอาหารที่เรารับลงไปนั้น เบื้องต้นก็เป็นของสะอาด เมื่อตกลงไปถึงท้องของเราแล้วก็เป็นของตรงกันข้าม ที่ทุกคนก็ รู้กันอยู่แต่ไม่มีใครเอามาพิจารณา ถ้าเราเอามาพิจารณาให้เป็นของปฏิกูล เป็นของเน่าของเหม็น ของน่าเกลียดไม่มีใครต้องการที่อยากจะได้ เมื่อถ่ายออกมาจากร่างกายแล้ว

ถ้าพิจารณาได้อย่างนี้ กัมมัฏฐาน คือ การกระทำรากฐานที่ดีงาม ที่เราตั้งใจปฏิบัติกันอยู่นี้ก็มั่นคงถาวรขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ทุกๆ ท่านจึงได้พากันมานั่งกำหนดจิตใจในสถานที่นี้ทุกวันหรือวันเว้นวันเท่าที่จะมีโอกาสจะกระทำได้ นี่เป็นผลอันหนึ่งซึ่งจะทำให้จิตใจของเรามั่นคงถาวรยิ่งๆ ขึ้นไป แล้วทำจิตใจของเราให้ผ่องใส แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในวันหนึ่งๆ นั้นให้จบไป

ปัญหาส่วนใดซึ่งมันเกิดขึ้นกับจิตกับใจของเราก็พยายามแก้ คือ บุคคลอื่นแก้ไม่ตก แม้พระพุทธเจ้าเองก็แก้ไม่ตก คือ พระองค์เป็นแต่เพียงว่าผู้บอกให้ทำอย่างนั้นๆ ครูบาอาจารย์ที่ท่านปฏิบัติที่ท่านเคยมาเทศน์อบรมสั่งสอนพวกเรา ที่ท่านมีชื่อเสียงเรียงนามว่าเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ท่านก็มาแนะนำให้เราทำ คือ ต้องทำเอาเอง เหมือนอย่างเรารับประทานอาหาร ถ้าเราไม่รับประทาน เราก็ไม่อิ่ม ก็เกิดความหิวขึ้นเท่านั้น ฉันใดก็ดีการปฏิบัติธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นก็ **ขอให้ทุกๆ ท่านจงพยายามขยันหมั่นเพียรอย่าละอย่าทอดทิ้ง ให้ทำบ่อยๆ ไม่เฉพาะแต่จะมาทำในกุฏินี้ แม้อยู่ที่บ้านเวลาว่างจากการจากงาน ก่อนที่จะหลับจะนอน เราก็ไหว้พระสวดมนต์นั่งกำหนดจิตของตน** จะได้ ๕ นาที หรือ ๑๐ นาที หรือ ๒๐, ๓๐ นาที ก็ยิ่งดี จะได้รู้ว่าจิตใจของเรานั้นมันเป็นปกติสุขหรือไม่ หรือมันเป็นทุกข์ แล้วจึงค่อยนอน เวลานอนก็กำหนดดูลมหายใจว่ามันจะหลับเมื่อไหร่ **เมื่อหลับไปตื่นขึ้นเราก็นึกถึงพุทโธๆ อยู่เสมอ นี่เรียกว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรม เป็นผู้ที่ทำอยู่เป็นนิจ ไม่ขาดสาย แล้วก็จะได้รับผล คือ ความสุขกายสบายใจ**

ในที่สุดนี้ขอให้ทุกๆ ท่านจงพยายามพากเพียรอยู่เสมอๆ อย่าทอดทิ้งแล้วจะได้เห็นสิ่งที่ตนปรารถนา คือ ความสุขกาย สบายใจ ในที่สุดนี้ขอให้ทุกๆ ท่านจงปราศจากทุกข์โศกโรคภัย ไข้เจ็บ ให้มีอายุมั่นขวัญยืน ได้เป็นผู้ปฏิบัติธรรมเรื่อยๆ ไป จนกระทั่งดวงวิญญาณของเราจะออกจากร่างอันนี้ ไปก่อภพก่อชาติใหม่ แล้วขอให้ตั้งใจทุกๆ คน วันนี้ก็ให้โอวาทเพียงเท่านี้

ปฏิปทาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในโอกาสต่อไปนี้ เป็นโอกาสที่ท่านทั้งหลายจะได้ตั้งใจ ปฏิบัติจิตใจของตนให้ดำเนินไปตามปฏิปทาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นเจ้าของแห่งพระศาสนา ก่อนอื่นที่พระองค์จะได้เป็นเจ้าของแห่งพระพุทธศาสนานั้น พระองค์ก็ตั้งใจสละราชสมบัติออกจากพระราชมณเฑียร หรือออกจากวังไปสู่ป่า เพื่อหาความสุขในทางด้านจิตใจ ดังนั้นในวันนี้ท่านทั้งหลายจะได้ตั้งใจปฏิบัติทางกาย ทางวาจา และทางใจของตน ให้พ้นจากความยุ่งเหยิงทั้งหลาย ซึ่งมีอยู่ในจิตใจของเรานั้นมาตั้งนมนาน ในการที่เราได้เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นลาภอันประเสริฐ เกิดมาแล้วจะต้องสร้างคุณงามความดีใส่ตนของตน อย่างสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ก็ได้สร้าง**บารมี ๑๐ คือ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมะบารมี** เป็นต้น

ในการให้ทานนั้น คือให้อามิสทาน มีให้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัช ต่อจากนั้นก็เกี่ยวถึงการรักษาศีล ศีลนั้นที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ ก็มี ๕ ประการบ้าง ๘ ประการบ้าง จนกระทั่งศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ สำหรับบรรดาพระภิกษุสามเณรได้ประพฤติปฏิบัติกัน

ทีนี้การรักษาศีลนั้นรักษาที่ไหน อะไรเป็นศีล ก็รักษาที่กาย วาจา ให้เป็นปกติกาย วาจา ที่จะเป็นปกติได้ ก็ต้องอาศัยใจเป็นใหญ่ ใจเป็นหัวหน้า ใจเป็นประธาน ใจเป็นผู้บังคับบัญชากาย วาจา ให้กระทำอย่างนั้น อย่างนั้น อย่างบัดนี้เราก็พร้อมแล้ว มีการบวชเนกขัมมะ เรียกว่า บวชชีพราหมณ์ ดังที่ปรากฏอยู่นี้ ทีนี้การบวชนั้นเมื่อพูดเป็นภาษาไทยชัดๆ ก็คือได้แก่การอบรมบ่มนิสัยใจคอของตน ให้ได้เข้าสู่พระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ทรงแสดงไว้ทั้ง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์

คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ตามพระพุทธโอวาทของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นเจ้าของแห่งพระพุทธศาสนาได้กล่าวเป็นภาษาบาลีไว้ว่า

"สพฺพปาปสฺส อกรณํ" **การไม่กระทำบาปทั้งปวงนี้ประการ ๑**

"กุสลสฺสูปสมฺปทา" **การยังกุศลให้ถึงพร้อมนี่ประการ ๑**

"สจิตฺตปริโยทปนํ" **การทำจิตใจของตนให้ผ่องใสนี้ประการ ๑**

"เอตํ พุทฺธานสาสนํ" **นี้เป็นคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า** ซึ่งเป็นพระบรมศาสดาเป็นพระบรมครูของเราทั้งหลาย ในการที่ท่านทั้งหลายได้มาปฏิบัติธรรม ณ สถานที่นี้ก็เพื่อต้องการที่จะชำระจิตใจของตนให้เป็นคนดีสืบไป ในความหมายแห่งพระบาลีบทที่หนึ่งว่า **การไม่กระทำบาปทั้งปวง บาปนั้น ก็หมายถึงความชั่วซึ่งมันเกิดขึ้นกับทางกาย และวาจามีใจเป็นใหญ่ ทีนี้ถ้าหากว่าเรามาตั้งสติ คือ ความระลึกได้ สัมปชัญญะ ความรู้ตัวอยู่เสมอ**ว่าเมื่อเราจะกระทำสิ่งใดลงไป **เมื่อเราขาดสติ คือหมายความว่าเผลอสติ กิจการงานที่เรากระทำไปนั้นก็ย่อมผิดพลาด หรือพลั้งไป ในเมื่อเรามีสติ และสัมปชัญญะระลึกขึ้นมาได้กระทำกิจการงานส่วนนั้น ก็สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี** ขึ้นชื่อว่าความชั่วทั้งหลายเราทุกๆ คนไม่ต้องการกันทั้งนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้เราจึงได้มีจิตคิดที่จะละความชั่ว ซึ่งมันมีอยู่ในหัวใจของเรานั้นให้มันปราศจากห่างไกลออกไปทุกวัน ทุกเวลาเมื่อทำได้อย่างนี้ก็ชื่อว่าเป็นผู้เจริญรอยตามปฏิปทา คือ ข้อปฏิบัติ ของพระอริยเจ้าทั้งหลาย ซึ่งพวกเราเคารพนับถือว่าเป็นที่พึ่ง ที่ระลึกตลอดชีวิตของพวกเรา ดังนั้นในธรรมะข้อนี้จึงเป็นข้อที่สำหรับเตือนใจของพวกเราให้ได้ระมัดระวัง อย่าให้มันเข้ามาใกล้ดวงจิตของเราตั้งใจบำเพ็ญคุณงามความดีที่จะเกิดขึ้นในการกระทำของเราทางกาย ทางวาจา และทางใจเมื่อเราได้มากระทำดังนี้ จิตใจของเรานั้นก็จะได้ดีขึ้นตามลำดับ

หลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

หลักธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีอยู่ว่า ศรัทธาสัมปทา คือ ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีลสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล ปัญญาสัมปทา หรือ ภาวนาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยภาวนา คำว่าความถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศรัทธาแปลว่าความเชื่อ แยกออกเป็น

๒ อย่าง คือ เชื่อในสิ่งที่มีเหตุมีผล เชื่อในสิ่งที่ไม่มีเหตุมีผล ทีนี้ในการที่เชื่อในสิ่งที่มีเหตุมีผล ทุกๆ คนที่ได้เสียสละกิจการงานทุกสิ่งทุกอย่าง ทางบ้านหรือการงานต่างๆ ก็ดี ได้นำตนเข้ามาฝึกฝนในด้านจิตใจ นี่ก็เนื่องมาจากจิตใจของเรานั้นมีความเชื่อมั่นอย่างแท้จริง ว่าเหตุที่เรามานั่งหลับตา กำหนดจิตใจดูว่าใจของเรา จะไปติดคิดอยู่ในอารมณ์ส่วนไหน เราก็จะทราบได้ว่าอารมณ์ส่วนที่มีเหตุผลในทางที่เป็นบุญเป็นกุศล คือ ความเฉลียวฉลาด สามารถเกิดขึ้นในดวงจิตของตน นี่เรียกว่าความเชื่อที่มีเหตุและมีผล เหตุ ก็คือ การกระทำ เท่ากับการที่เราวางรากฐานของใจของเราไว้

เหมือนอย่างที่ช่างเขาจะสร้างศาลาปฏิบัติธรรม ก็ต้องลงเข็มลงรากเพื่อทำรากฐานให้มั่นคงฉันใด การที่จะทำจิตใจของเราให้มั่นคง ก็ต้องมีความเชื่อมั่นในตัวเองเสียก่อนว่าการที่เรามากระทำนี้เพื่อประโยชน์อะไร ต้องถามตนเอง ส่วนครูบาอาจารย์หรือบุคคลผู้อื่นเป็นแต่เพียงว่าผู้บอกกล่าว หรือ ผู้แนะนำให้ทำอย่างนั้นๆ **ทีนี้เมื่อเราได้ฟังแล้วเราจะทำตามหรือไม่ทำตามนั้นก็อยู่ที่ความเชื่อมั่นของเรานั่นเอง นี่เรียกว่าศรัทธาที่มีเหตุ** ทีนี้ผลที่เกิดขึ้นก็คือจิตใจของเรา มันเชื่อมั่นว่าการมาปฏิบัติธรรม คือ ทำจิตใจของเราให้มันสงบระงับอยู่ในอารมณ์อันเดียวไม่เกี่ยวข้องด้วยอารมณ์อย่างอื่นนี้ เป็นผลซึ่งเกิดขึ้นจากการกระทำของเรา

ก่อนอื่นที่เราจะบำเพ็ญต่อไปเมื่อเรามีความเชื่อมั่นแล้ว ก็มี**ศีลสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยศีล ศีละ แปลว่า ความปกติกาย ปกติวาจา ทีนี้การที่จะเป็นปกติกาย ปกติ วาจาได้ก็อาศัยเจตนา "เรากล่าวว่า เจตนานั้น เป็นตัวของศีล" นี้เป็นคำกล่าวของพระตถาคตเจ้าให้พุทธบริษัททั้ง ๔** ซึ่งเราก็ทราบกันอยู่แล้ว ได้ปฏิบัติตาม **ทีนี้การปฏิบัติตามนั้นก็ขาดสติสัมปชัญญะไม่ได้ เราก็ต้องสำรวมระวัง ทางกาย ทางวาจา ให้เป็นปกติอยู่เสมอ** ก็เนื่องมาจากจิตใจของเรานั่นเอง เป็นผู้ที่จะทำให้เราผู้มีกายเรียบร้อย วาจาเรียบร้อย และจิตใจก็เป็นปกติไม่เอนเอียงไปทางซ้ายและทางขวา ก็หมายความว่า ความรักและความชังซึ่งมันเกิดขึ้นกับใจของเราอยู่ทุกเวลานาที บางทีมันก็คิดชังตนเอง บางทีมันก็คิดชังคนโน้นคนนี้ว่าตนเองทำไมไม่ปฏิบัติเหมือนเพื่อน มันก็เกิดความชังขึ้นมานี่ก็เรียกว่า ขาดสติ คือการควบคุมจิตใจของตนนั่นเอง

เพราะฉะนั้นศีลนี้เป็นหลักสำคัญไม่ว่าจะเป็นคฤหัสถ์ หรือ บรรพชิต นับตั้งแต่สามเณร จนกระทั่งถึงภิกษุ ผู้ที่เป็นพระเป็นเณรจะต้องมีความสำรวมในกาย ในวาจา รักษาศีลของตนให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ตามพระบัญญัติของพระผู้มีพระภาคฯ ซึ่งบัญญัติไว้แล้ว

สำหรับคฤหัสถ์ต้องมีศีล ๕ เป็นรากฐาน ถ้าเราทำศีล ๕ ของเรา ซึ่งเราก็ท่องจำกันอยู่ทุกวันๆ ให้มั่นคงถาวรขึ้น ถึงแม้ว่าเราจะไม่ได้สมาทานจากพระหรือจากเณรก็ตาม คือ **เจตนาวิรัติ เราตั้งใจว่าข้าพเจ้าจะงดเว้นไม่ให้ผิดศีลข้อที่ ๑ ถึงข้อที่ ๕ ตั้งสัจจาธิษฐานลงในใจเช่นนี้ ก็เป็นอันว่า เราได้สมาทานหรืออธิษฐานจิตให้เป็นศีล เมื่อเราอธิษฐานอย่างนี้แล้ว เราก็ทำจริงทำจังไม่ให้มันมาผิดศีลข้อใดข้อหนึ่ง นี่ก็เป็นศีลได้เหมือนกัน** การที่เราได้กล่าวเปล่งวาจาออกมา ประกาศต่อหน้าพระสงฆ์องค์ใดองค์หนึ่ง หรือ สามเณรองค์ใดองค์หนึ่งนั้น ก็เพื่อต้องการที่จะให้จิตใจของเรามันนึกว่าเราได้ปฏิญานตน ได้ตั้งวาจาได้กล่าววาจาออกประกาศให้พระท่านรับรู้ หรือผู้ที่มารวมกันรับรู้ว่า เราได้รับศีลจากพระสงฆ์แล้วก็จะตั้งจิตตั้งใจปฏิบัติ แต่คนโดยส่วนมากเท่าที่ท่านทั้งหลายก็คงได้สังเกตและได้เห็นมาเป็นนิจ มีเจตนาเกิดขึ้น เช่นอย่างเราจะทำบุญบ้านหรืองานมงคลอย่างใดอย่างหนึ่งก็ต้องมีการรับศีลเสียก่อน เพื่อให้จิตใจของเรานั้นสะอาดผุดผ่องขึ้นมา แล้วจึงจะให้ทานหรือฟังเทศน์ต่อไป

เพราะฉะนั้นในการที่เราจะปฏิบัติจิตใจของเราให้เป็นสมาธิกัมมัฏฐานได้ ก็ต้องอาศัย ศรัทธา คือ ความเชื่อมั่นเป็นเบื้องต้น ให้เป็นสัมมาทิฐิ คือ เห็นชอบ หรือสัมมาศรัทธา คือ ความเชื่อมั่นแล้วก็ต่อจากนั้นก็ตั้งใจที่จะรักษาศีลต่อไป เมื่อศีลและศรัทธามารวมกันเป็นรากฐานอันมั่นคงแล้ว ต่อจากนั้นไปเราก็จะตั้งใจกำหนดจิต ซึ่งเรียกว่าภาวนาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการอบรมบ่มนิสัยใจคอของเรา เช่นอย่างบางคนเป็นคนใจร้อน จะทำอะไรก็จะให้ได้อย่างใจ บางคนก็เป็นคนใจเย็น ก็ทำไปๆ ก็ไม่ถูกนิสัยกับผู้ที่ใจร้อนว่าทำงานช้า อย่างนี้เป็นต้น

ความเป็นจริงแล้ว สิ่งทั้งปวงที่จะเกิดขึ้นมาได้ ก็ต้องอาศัยเราทั้งหลายได้รวมจิตใจกันมา เป็นกำลังอันกล้าแข็งในการปฏิบัติธรรม คือ **เบื้องต้นเราก็ฝึกสมถะ คือ การบริกรรมพุทโธ หรือ ธัมโม สังโฆ บทใดบทหนึ่ง ซึ่งเป็นเครื่องที่จิตของเรามันจะจับเอาให้มั่น** ถ้ามั่นในพุทโธ มั่นในธัมโม หรือ สังโฆ ใช้ได้ทั้งนั้น ข้อสำคัญให้ใจของเรามันอยู่ในคำบริกรรมนั้นๆ **ทีนี้เมื่อจิตมันลงเต็มที่คำว่าพุทโธนั้นก็หายไป ใจก็เกิดความสงบ วางอารมณ์ภายนอกทั้งหมด ตัวปีติ คือ ความอิ่มใจก็เกิดขึ้นในใจของเรา อันนี้ก็เรียกว่าเป็นสมถกัมมัฏฐาน** พิจารณาให้แยกแยะออกไป เมื่อใจเรามั่นคงแล้วจะต้องเกิด**ปัญญา คือ ความรู้แจ้งเห็นจริงว่าสิ่งทั้งหมดในร่างกายของเรานี้เป็นของตกอยู่ในไตรลักษณ์** คือ เป็นของไม่เที่ยง มีสภาพ

แปรปรวนอยู่ทุกเวลานาที เมื่อเรากำหนดได้ดังนี้ก็ชื่อว่า จิตของเรานั้นละเอียดลออลงไปอีก จนกระทั่งว่าเห็นร่างกายของเรานี้ ไม่มีประโยชน์อะไร เมื่อหมดลมหายใจแล้ว ร่างกายนั้นก็เท่ากับว่าท่อนไม้เท่านั้น มีแต่จะผุ จะพัง จะเปื่อย จะเน่า ไปอย่างที่พวกท่านได้สวดไปแล้วเมื่อสักครู่นี้ นับตั้งแต่ ผม ลงไปจนกระทั่งถึงเท้า กลับไปกลับมา เป็นอนุโลม ปฏิโลม

ทีนี้**ในการพิจารณากายคตาสตินั้น เราจะพิจารณาบทใดบทหนึ่งก็ได้ ไม่ต้องไปเอาหมดทั้ง ๓๒ ข้อ จิตมันจะเห็นอะไรง่าย** เช่นอย่างผมมันมองเห็นได้ยาก ขนก็เส้นเล็กมองเห็นได้ยาก อะไรมองเห็นได้ง่าย เล็บหรือหนัง หนังที่หุ้มร่างกายเราอยู่นี้มองเห็นได้ง่ายในชั่วระยะที่เรายังเป็นเด็ก หนังเป็นอย่างไร เมื่อโตขึ้นมาเป็นหนุ่มเป็นสาว หนังเป็นอย่างไรก็เปล่งปลั่ง สะอาดมีความเรียบร้อย ทีนี้เมื่ออายุแก่เข้าๆ หนังนั้นมันก็หย่อนยานไม่เต่งตึงเหมือนอย่างที่เรายังหนุ่มแน่น นี่เรียกว่าเราใช้ปัญญาพิจารณาจนกระทั่งว่ามันเห็นขึ้นในจิตของเรา ต่อนั้นไปก็แยกส่วนแบ่งส่วนออกไปจนกระทั่งมันละลายไปหมด นั้นจึงจะชื่อว่าเป็นวิปัสสนากัมมัฏฐาน

แต่ในเบื้องต้นนี้ท่านทั้งหลายกำลังเริ่มปฏิบัติอยู่ในขั้นสมถกัมมัฏฐาน คือ ที่ตั้งในเบื้องต้น และบางคนผู้ที่ปฏิบัติมาหลายปีก็อาจจะอยู่ในขั้นกลาง หรืออาจจะจิตละเอียดเข้าไปจนกระทั่งว่าชี้แจงแสดงหรือแยกแยะในเบญจขันธ์ของเรานี้ได้ นี่ก็เป็นเหตุ ทำให้เราได้รับผลแห่งการปฏิบัติ คือเรียกว่า เชื่อหมด เชื่อกรรม คือ การกระทำ ทำแล้วต้องได้ผลนี่เรียกเป็นทางดี ทีนี้ส่วนทางชั่วนั้นเราก็พยายามละจะไม่ให้มันเกิดขึ้น ทางกาย ทางวาจาและทางใจ ละไปวันละเล็กละน้อย นั่นจึงได้ชื่อว่าเรามาสร้างตนของตน ให้มีจิตใจเป็นผู้ที่เชื่อมั่นในคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างจริงจัง

การที่จะมาปฏิบัติตามธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นหาได้ยาก อย่างพวกท่านทั้งหลายก็รู้อยู่แล้วว่า อย่างบุคคลผู้ที่เรียนทางโลกมาสูงๆ จนสำเร็จเป็นปริญญาเอก อย่างนี้เป็นต้น ยังไม่ได้มองมาถึงตนว่าเป็นไปอย่างไรไปเชื่อแต่วิชาวิทยาศาสตร์หรือวิชาตามตำรับตำราที่เรียนมา ว่าคำสอนของพระพุทธเจ้านั้นไม่เป็นของจริง แต่ความเป็นจริง **คำสอนของพระพุทธเจ้านั้นเป็นอมตะ คือเป็นธรรมที่ไม่ตาย** ถึงแม้ว่าพวกเราจะไม่ได้เห็นพระรูปพระกายของพระองค์ว่าเป็นอย่างไร มีรูปร่างหน้าตาสวยงามหรือไม่งามเป็นอย่างไร เราก็ทราบได้ตามตำรับตำราประวัติที่โบราณาจารย์ท่านเขียนไว้ เราก็นึกถึงสภาพนั้น ความเป็นจริงพระพุทธเจ้าก็เป็นมนุษย์เหมือนกันกับพวกเรา มี หู ตา จมูก แข้ง ขา มือ อวัยวะ ครบทั้ง ๓๒ ประการเหมือนอย่างพวกเรา

ครั้นต่อมาภายหลังท่านผู้ที่ได้เห็นพระพุทธเจ้า เมื่อหมดพระพุทธเจ้า คือ พระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน ธาตุขันธ์ของท่านก็แตกดับทำลายไป ทีนี้ก็มานึกเป็นมโนภาพวาดรูปขึ้นมาแล้วก็มาทำตัวแทน มาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ เราก็ได้พากันมีศรัทธาเชื่อว่าพระพุทธเจ้าคงจะเป็นรูปอย่างนี้ๆ ก็สร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าเป็นวัตถุจะเป็นดิน เป็นปูน หรือเป็นหิน เป็นทราย เป็นโลหะต่างๆ ก็ตามทีที่เราสร้างขึ้นนี้ก็สร้างเพื่อเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้านั่นเอง แต่จะเหมือนตัวจริงหรือไม่นั้น ก็อยู่ที่ความเชื่อ **เราสร้างไว้เพื่อเป็นหลักใจ ให้นึกว่าพระพุทธเจ้านั้นท่านหมดกิเลสทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มีข้องขัดอยู่ในดวงหทัยของพระองค์เหมือนอย่างพระพุทธรูป เราจะไหว้ก็ไม่ว่า ไม่ไหว้ ก็ไม่ว่า จะถวายดอกไม้ธูปเทียน ท่านก็นั่งหลับตาหรือลืมตาเฉยตามที่เราเห็น** เมื่อเป็นเช่นนี้เราทุกคนมุ่งผลที่จะทำให้จิตใจของเราดีขึ้นทุกวันๆ จนกระทั่งว่าจิตใจของเราได้จากอัตภาพ คือร่างกายนี้ คือทิ้งร่างกายนี้ไว้กับโลกก็ไปก่อภพก่อชาติขึ้นมาใหม่ คือ หมายความว่า เกิดใหม่ทีนี้ถ้าเราสร้างความดีไว้มากก็ได้เกิดมาเป็นมนุษย์หรือเกิดเป็นเทวดา เป็นพรหม อย่างนี้เป็นต้น

พระพุทธเจ้าเป็นเพียงผู้บอก

การปฏิบัตินั้นจะแบ่งให้กันก็ไม่ได้ ใครปฏิบัติก็ได้เฉพาะคนนั้น เหมือนอย่างที่เรารับประทานอาหาร เมื่อใครรับประทานคนนั้นก็อิ่ม ใครไม่รับประทานคนนั้นก็หิว

ฉันใดก็ดีการปฏิบัติธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เฉพาะตัวของบุคคลในพระธรรมคุณมีอยู่บทหนึ่งว่า

"ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ อันวิญญูชนจะพึงรู้โดยเฉพาะตน"

คือ ตนของตนเองเมื่อปฏิบัติไป จะเกิดความรู้ขึ้นในจิตใจของเรานั้นโดยเฉพาะ ส่วนบุคคลอื่นนั้นเป็นแต่ผู้บอก อย่างพระพุทธเจ้า พระองค์ก็เป็นเพียงผู้บอก ผู้กล่าว ผู้สอน ส่วนพุทธสาวกทั้งหลายก็เป็นผู้ปฏิบัติตามคำแนะนำพร่ำสอนของพระองค์เท่านั้น

บรรดาพุทธบริษัททั้ง ๔ มี ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ได้ปฏิบัติในสมัยที่พระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่นั้น ก็ได้ตั้งใจต่างคนต่างปฏิบัติเอาเอง ส่วนพระองค์ก็เป็นแต่ผู้บอก ผู้กล่าว ผู้สอนเท่านั้น ให้ได้ฟังเพื่อต้องการที่จะให้ นำไปคิด นำไปพินิจ ไปพิจารณา

ธรรมะอยู่ที่ใจ

ทุกๆ คนที่เราปฏิบัติอยู่นี้ก็เพื่อต้องการที่จะดูจิตของตนว่า มันเป็นอย่างไร จิตใจของเรานั้นไม่ได้อยู่กับที่ ย่อมคิดไปถึงอารมณ์ส่วนนั้นบ้าง อารมณ์ส่วนนี้บ้าง มีทั้งดีทั้งชั่ว ซึ่งเข้ามาหมักหมมดองอยู่ในจิตตสันดานของเรามาตั้งหลายภพหลายชาติ มาชาติปัจจุบันนี้ที่เราได้เกิดมาพบพระพุทธศาสนา คือ คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นศาสดาเอกในโลก ได้เผยแผ่มาจนกระทั่งถึงพวกเราซึ่งเกิดสุดท้ายภายหลัง ถึงแม้ว่าไม่ได้เห็นพระรูปพระโฉมของพระผู้มีพระภาค ซึ่งพระองค์ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปนานแล้วก็จริงอยู่ **แต่ธรรมะคำสั่งสอนของพระองค์นั้นไม่ได้เสื่อมคลายหายไปไหน ยังตั้งอยู่กับพวกเราทุกๆ คน คือ อยู่ที่ใจของพวกเรานี้เอง** แต่ว่าพวกเรายังค้นไม่พบว่าของจริงมันเป็นอย่างไร

งานของนักบวช

ขัดเกลาจิตใจของตน

ในสมัยครั้งพุทธกาล องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เป็นถึงพระเจ้าจักรพรรดิ ประกอบไปด้วยสมบัติและอำนาจทุกสิ่งทุกอย่างพร้อมมูลบริบูรณ์ถึงดังนั้น พระองค์ก็ยังมองเห็นว่าการครองฆราวาสวิสัยนั้น เป็นไปด้วยความยากลำบากหลายประการที่จะต้องจัดต้องทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประโยชน์ส่วนตนนั้นทำได้น้อย ทำประโยชน์เพื่อประชาชนเป็นส่วนมาก สำหรับพวกเราซึ่งได้เข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระบวรพุทธศาสนาจัดเข้าในจำพวกสาวก คือ ผู้ฟัง ฟังคำสอนของพระองค์แล้วก็มา**ประพฤติปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของตน ให้มันพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งหลายซึ่งมันหมักหมมดองอยู่ในจิตตสันดานของเรามาตั้งหลายภพหลายชาติ**

ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ

สำหรับพระพุทธเจ้านั้น เป็นแต่เพียงผู้แนะหรือผู้นำ ครูบาอาจารย์ของพวกเราทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน เป็นแต่เพียงว่าผู้แนะหรือผู้นำ แนะได้แก่การแสดงออกทางวาจาว่าให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ ทีนี้ตอนนี้เป็นกิจสำคัญ เช่น นำเดินจงกรม นำทำกิจวัตร มีปัดกวาด นับตั้งแต่ ล้างบาตร เทกระโถน ห่มจีวร เหล่านี้เป็นต้น ต้องฝึกฝนอบรมตนให้เป็นไปตามนั้น เมื่อเรามาปฏิบัติตนได้เช่นนี้ ก็เรียกว่าเราได้มาปฏิบัติในธุดงควัตร เช่นอย่างการฉันหนเดียว ฉันในบาตรอย่างนี้ ก็เพื่อต้องการที่จะรักษาในธุดงค์ข้อที่ว่า ฉันในภาชนะเดียวแล้วก็เอกาสนิกํค คือ การฉันหนเดียวอย่างนี้เป็นต้น นอกจากนั้น **เมื่อเราได้มาทรมานร่างกายและจิตใจของเราเช่นนี้ ก็เรียกว่าเราเรียนทั้งปริยัติและปฏิบัติ พร้อมทั้งปฏิเวธ** คือ ปริยัตินั้นเป็นแต่เพียงว่า แผนที่สำหรับให้เราเดินทางว่าจะไปทางโน้นทางนี้ เมื่อเรารู้แผนที่แล้วเราก็เดินตามแผนที่ ในขณะที่เราเดินนั้นเรียกว่าเราปฏิบัติ เรียกว่า**ปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของตน** ความมุ่งผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ก็คือพระนิพพาน ซึ่งดับกิเลสอาสวะทั้งหมดได้

จะไปทางตรงหรือทางอ้อม

การศึกษาด้านพระปริยัตินั้นเท่ากับการเรียนแผนที่ ที่จะเดินทางว่าจะไปทางตรงหรือทางอ้อม ถ้าพูดกันโดยตรงแล้ว**ด้านปริยัตินั้นเป็นทางอ้อม ทางปฏิบัติเป็นทางตรง** ทีนี้

การเรียนปริยัตินั้นก็เป็นแต่เพียงว่าใช้สัญญาความจำแล้วก็สมมติว่าสอบได้ชั้นนั้นชั้นนี้กันขึ้นไป **ส่วนการปฏิบัติทางใจนั้นเป็นของทำได้ยาก** ยากที่จะหาบุคคลมากระทำ

หนักแน่นในการปฏิบัติ

ครูบาอาจารย์ผู้ที่จะมาแนะนำพร่ำสอน ท่านก็เป็นได้เพียงว่าแนะให้เราปฏิบัติ คือ นำตัวเราทำด้วยตนเอง นี่เป็นของดีของวิเศษ **ถ้าเราได้แต่พูด เราไม่ทำ เราก็ไม่ได้รับผล คือ การปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา** ที่พระอุปัชฌายะให้ในเบื้องต้นที่เราบวช ทีนี้เราก็มาพิจารณาดูว่าศีลบริสุทธิ์หรือไม่ สมาธิของเรามีหรือยัง ปัญญามีหรือยัง มาพิจารณาได้อย่างเต็มที่ในชั่วระยะ ๗ วัน ๘ วัน ๙ วัน เมื่อเข้าไปวัดบวรนิเวศฯ นั้น มีแต่ภาควิชาการ มีแต่นักพูดมาพูดให้เราฟัง บางทีก็หลับซ้ำ พวกเหล่านั้นก็พูดเพียงชั้นปริยัติเท่านั้น ส่วนมาอยู่ที่นี่เราปฏิบัติ **นี่เป็นกิจสำคัญในการบวช บวชเข้ามาแล้วเพื่อจะเอาตัวของเราให้พ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เราหนีมันไม่พ้น แต่ว่าตายดี ตายชั่ว** เท่านั้น ถ้าจิตใจของเราสะอาดผ่องใส เมื่อเราตายไปจากโลกนี้ เราก็สามารถที่จะไปเกิดในพรหมโลกก็ได้ หรือสามารถที่จะทำจิตใจให้เราพ้นจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็ได้ เพราะฉะนั้น**ขอให้หนักแน่นในทางด้านปฏิบัติ** ส่วนอาหารการฉัน ฉันวันละมื้อ ก็ยังอัตภาพของเราให้เป็นไปในวันหนึ่งวันหนึ่งไม่ถึงกับตาย ในขณะที่ครูบาอาจารย์ผู้ปฏิบัติมา ที่ผมเล่ามานี้ บางท่านไม่ฉันอาหาร ๗ วัน ๑๕ วัน ท่านทดสอบจิตใจของท่านอย่างนี้ก็มีมาก ในระยะเดินทาง ๓ วัน ไม่ถึงหมู่บ้านก็ไม่ได้ฉันอาหาร อาศัยแต่น้ำ นี่ผมก็เคยประสบมาแล้ว รู้สึกว่าเพลีย แต่ว่าถ้าเมื่อทำจิตใจของเราให้สงบแล้ว ก็มีกำลังกายขึ้นมาทันที นี่เป็นของดี มีอยู่ในตัวทุกๆ ท่าน แต่ว่าเราจะขุดค้นหาหรือไม่เท่านั้นเอง **ถ้าเราตั้งใจค้นหาของจริงแล้ว เราจะได้ของจริง** คือ ทองคำธรรมชาติอันพระพุทธเจ้าทรงฝากฝังไว้กับพวกเราทั้งหลาย

ดังนั้นในที่สุดนี้ ผมขออำนวยอวยพรให้ทุกๆ ท่าน จงตั้งใจปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของตนในด้านธุดงควัตร และปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา ให้ได้เห็นจริงเห็นแท้ ดังที่เราได้ปรารถนามาอยู่ในสถานที่นี้ และให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บอย่าได้มาเบียดเบียนสังขารร่างกาย ให้มีกำลังใจเข้มแข็งร่างกายก็แข็งแรงไปด้วย ด้วยอำนาจคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จงดลบันดาลให้ทุกๆ ท่าน ประสบผล คือ ความมุ่งมาดปรารถนาทุกๆ ท่านเทอญ

ภัยของนักบวช
นำมาซึ่งความเสื่อมจากคุณธรรม

การก่อสร้าง

เราเป็นพระอยู่วัด **อย่าอยากดัง อยากดี อยากเด่น ให้พยายามปฏิบัติตนของตนให้มั่นคงในศีล สมาธิ ปัญญา** ซึ่งพระอุปัชฌายะสอนในเบื้องต้น ในอนุสาสน์นั้น บางท่านก็อาจเป็นพระอุปัชฌาย์ก็มี ซึ่งมาอยู่ในสถานที่นี้ พยายามทำตนของตนให้เป็นผู้ตั้งอยู่ในศีลในธรรม สิ่งใดที่เราทำได้เราก็ทำ **โดยส่วนมากพวกเราก็ไปติดอยู่ในวัตถุ คือ การก่อสร้างวัดวาอารามให้มันสวยงามทันกับเพื่อน แล้วก็ไปเรี่ยไรญาติโยมให้เขาบริจาคเงินมาสร้างกุฏิวิหารการเปรียญและโบสถ์เป็นต้น**

แต่สำหรับครูบาอาจารย์ผู้ปฏิบัติกัมมัฏฐานในรุ่นแรก เรื่องการก่อสร้างท่านไม่เกี่ยว ในสมัยนั้นก็ตั้งชื่อให้ว่า ตองเหลืองถ้าไปอยู่ในหมู่บ้านไหน เขาเอาใบไม้มาทำกระต๊อบให้พอใบไม้เหลืองแล้วก็หนี หนีไปบ้านใหม่ หรือไม่ทราบว่าจะไปอะไร บางทีก็ขึ้นภูเขาเข้าป่าไป บางวันก็อดอาหาร ไม่มีบ้านที่จะบิณฑบาตก็ไปอย่างนั้น ก็เพื่อต้องการที่จะทรมานใจนั่นเอง

อยู่ป่ากับอยู่บ้าน

เราจะสังเกตได้อย่าง เช่น อัฐิของท่านอาจารย์มั่นก็เกิดเป็นพระธาตุ เป็นของที่น่าอัศจรรย์ อย่างทุกๆ ท่านที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมีหลายองค์ เช่น อย่างท่านอาจารย์วัน ท่านอาจารย์จวน หลวงปู่คำดี อัฐิของท่านเกิดเป็นพระธาตุใสเหมือนแก้ว ขึ้นมาปรากฏให้พวกเราเห็นชัด อันนี้ก็เรียกว่าเนื่องมาจากข้อปฏิบัติของท่าน ดังนั้นในวันนี้ที่ผมได้มีโอกาสมาเยี่ยมพวกท่านทั้งหลาย ก็รู้สึกว่าท่านทุกๆ ท่านนั้นได้มาจากวัดที่เคยอยู่สุขสบาย มานอนในป่าในดงจะได้พิจารณาเทียบเคียงกันดูว่า อยู่ป่ากับอยู่บ้านอะไรได้รับความสุขใจยิ่งกว่ากัน แต่เท่าที่ผมเคยสังเกตดูแล้ว หรือผมเคยไปปฏิบัติมาตามครูบาอาจารย์ **อยู่ป่านั้นได้รับความสงบสงัด นั่งภาวนาจิตใจก็สงบเร็ว ถ้าอยู่บ้านอารมณ์ภายนอกมันมาก** อันนั้นก็จะทำ อันนี้ก็จะทำกุฏิก็สร้างไม่เสร็จ อันนั้นก็สร้างไม่เสร็จ นี่มันเป็นกิเลสซึ่งเป็นพญามารเข้ามารบกวนใจของเราอย่างสำคัญ **เพราะฉะนั้นเมื่อมาพักอยู่ในป่าเช่นนี้ พยายามแก้เหล่านี้วางให้หมด**

หน้าที่สมภารเจ้าวัดวางให้หมด หน้าที่เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอก็วางให้หมด เวลานี้เราไม่เป็นเจ้าอาวาส เราไม่เป็นเจ้าคณะตำบล เราไม่ได้เป็นเจ้าคณะอำเภอ เป็นพระธรรมดาเพื่อต้องการที่จะมาดูใจของตน ว่าใจมันกังวลหรือไม่ นี่พยายามอดทน **พยายามแก้ไขใจของตนเอง**

หลักไตรสิกขา
ทางดำเนินสู่ความหลุดพ้น

ศีล สมาธิ ปัญญา

เราทุกคนเกิดมาก็มีความสุขบ้าง ทุกข์บ้างเป็นธรรมดาของสังขาร จะต้องเป็นไปตามกาลตามเวลา แม้เราปฏิบัติไม่ได้มากอย่างน้อยก็ให้ยึดศีล ๕ เป็นประจำใจ เพราะ**ศีลเป็นรากฐานของการที่จะทำสมาธิ สมาธิจะตั้งมั่นได้ก็ต้องอาศัยศีล เมื่อรักษาศีลให้บริสุทธิ์บริบูรณ์แล้ว ใจนั้นก็ผ่องใสมีจิตสว่างเกิดขึ้นในใจของตน เมื่อทำได้อย่างนี้ เมื่อสมาธิเกิดขึ้นแล้ว ปัญญาคือความเห็นจริงในสิ่งที่มาปรากฏแก่ใจของเราได้ ก็ได้ชื่อว่า เป็นการปฏิบัติตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า**

ข้อสำคัญเราอย่าลืมว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นองค์สรณะที่พึ่งที่เคารพนับถือของเราตลอดชีวิต ทำจิตใจของเราให้มั่นคงถาวร ให้ปราศจากอิจฉา พยาบาท ให้มีความซื่อสัตย์สุจริต ทำจิตใจให้ผ่องใส ละบาป บำเพ็ญบุญ ทำคุณให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ

เราทั้งหลายยังจะได้ทำจิตใจของตนให้เป็นเอกจิตเอกธรรม ให้ตั้งอยู่ในอารมณ์อันเดียว ดังที่ท่านทั้งหลายได้ศึกษาอบรมมาเป็นเวลาหลายปี เนื่องด้วยปฏิปทาของครูบาอาจารย์ฝ่ายวิปัสสนาธุระ มีหลวงปู่มั่น เป็นต้น **คำภาวนานั้นโดยส่วนมาก ท่านให้ใช้คำว่า พุทโธ ธัมโม สังโฆ เมื่อเวลากำหนดตั้งสติ กำหนดจิตให้ดี แล้วก็มีสัมปชัญญะคอยรู้ตัวอยู่เสมอ**ว่า เวลานี้เรากระทำกิริยาอาการอย่างไร บังคับจิตใจของเราไม่ให้ติดไปยังอารมณ์ภายนอกที่จะมากระทบหรือมาสัมผัส ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และใจเป็นผู้ยึดเป็นผู้ถือเอาไว้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็มีสติคอยควบคุมให้รู้ตัวอยู่เสมอว่า ขณะนี้ข้าพเจ้ากำลังปฏิบัติธรรม คือ การที่จะทำใจให้ผ่องใส **ธรรมดาจิตใจของมนุษย์นั้นเป็นธรรมชาติที่ไม่อยู่กับที่ เปรียบประดุจประหนึ่งว่า วานร** กิริยาวานรนั้นท่านทั้งหลายก็คงทราบกันดีว่ามันไม่อยู่นิ่ง กระโดดโน้นกระโดดนี้ ฉันใดก็ดีจิตใจของมนุษย์เราก็เป็นเช่นนั้น เดี๋ยวก็คิดอย่างนั้น เดี๋ยวก็คิดอย่างนี้ เมื่อมันเป็นเช่นนี้ เราก็เอาสติน้อมเหนี่ยวมันเข้ามาให้มาเพ่งอยู่ที่หัวใจของเรานั้น ว่าบัดนี้ข้าพเจ้าตั้งใจจะรักษาใจให้เป็นสมาธิ คือ ความตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์อันเดียว ไม่เกาะเกี่ยวด้วยอารมณ์ภายนอก

คำว่าสมาธินั้นท่านจำแนกไว้โดยย่อมีอยู่ ๓ คือ ขณิกสมาธินี่อย่างหนึ่ง อุปจารสมาธินี่อย่างหนึ่ง อัปปนาสมาธินี่อย่างหนึ่ง ขณิกสมาธินั้น หมายความถึง จิตของเรา มันวางอารมณ์ได้ชั่วระยะขณะหนึ่ง ประมาณ ๕ นาที ๑๐ นาที จิตมันนิ่งอยู่ในคำว่า พุทโธ ถ้าทำได้เรื่อยไปจิตนั้นจะต้องสงบระงับจากอารมณ์ภายนอกอยู่ได้นานประมาณเป็นชั่วโมง นี่ท่านเรียกว่าสมาธิที่ใกล้เข้าไป เมื่อจิตใจของเราสงบระงับถึง**ภวังคจิต คือ จิตเดิม ซึ่งเป็นจิตที่ผ่องใสสะอาด** เปรียบประดุจประหนึ่งว่าน้ำที่ใส ไม่มีใครที่จะเอาสีต่างๆ ไปใส่ น้ำนั้นต้องใสสะอาดอยู่เสมอ ถ้ามีบุคคลเอาสีแดง สีดำไปใส่ น้ำนั้นก็ต้องเป็นไปตามสี ดังนั้นเมื่อจิตเรารวมเข้าได้เป็นเวลานานๆ ถึงชั่วโมงหรือนานกว่านั้น **ในขณะที่เรานั่งอยู่นั้น ปรากฏว่ากายก็เบาจิตใจก็เบา นี่เรียกว่าจิตเข้าถึงสมาธิ**

พระพุทธเจ้าจึงได้สอนให้เราทั้งหลายปฏิบัติในศีลซึ่งเป็นรากฐานแห่งการที่จะทำสมาธิ เมื่อมีสมาธิแล้วก็เกิดปัญญา คือ ความรู้จริงเห็นจริงในสัจธรรมทั้ง ๔ มี ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค อันเป็นของจริง ๔ อย่าง ดังนั้นท่านทั้งหลายได้มาปฏิบัติธรรมในสถานที่นี้เป็นเวลาหลายปี ก็คงได้รับความเยือกเย็นใจเป็นบางครั้งบางคราวตามที่ผู้มีความเพียรปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของตนอยู่เสมอ ให้รู้อยู่เสมอว่าในอิริยาบถทั้ง ๔ นั้นเราทำอะไรบ้าง เรียกว่าเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะเป็นผู้ไม่ประมาท สมกับบาทพระคาถาที่ได้ยกขึ้นในเบื้องต้นว่า

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี ธรรมย่อมรักษาบุคคลผู้ปฏิบัติธรรม

ธรรมะทั้งหมดซึ่งพระองค์แสดงไว้ในพระไตรปิฎกทั้ง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เมื่อย่อให้สั้นก็ คือ การไม่กระทำบาปนี่ประการ ๑ การยังกุศลให้ถึงพร้อมนี่ประการ ๑ การยังจิตของตนให้ผ่องใสนี้ประการ ๑ จัดเป็นคำสอนหรือเป็นศาสนาพุทธของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อเราทั้งหลายได้ทราบชัดเช่นนี้แล้ว ก็มี**วิริยะ คือ ความเพียร** พยายามทำตามโอกาสที่จะอำนวย ในวันนี้เป็นโอกาสที่ดีที่ทุกๆ ท่าน ได้สละกิจการงานทั้งปวงในบ้านเข้ามาปฏิบัติธรรม

ธรรมนั้นอยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่เบญจขันธ์ มี รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เราตั้งสติพิจารณาว่า ธรรมะก็คือตัวของเรา เมื่อเราพิจารณาดูนับตั้งแต่ผมลงไปจนกระทั่งหนัง ฟัน และกระดูกทั้งหลายเหล่านี้ ว่าเป็นของที่เกิดมาแล้วจะต้องมีความเสื่อมและแตกสลายไปในที่สุด พิจารณาด้วยปัญญาอันละเอียดด้วยไตรลักษณ์ คือ อนิจตา ความไม่เที่ยง ทุกขตาก็เป็นทุกข์ อนัตตา ความเป็นของไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน

คนทุกคนโดยส่วนมากก็สำคัญตนว่า เป็นผู้ดีมีศักดิ์ศรี **อันความดีนั้นเราต้องรักษากาย วาจา ของเราให้เป็นปกติ ท่านเรียกว่า ศีล ถ้าทำใจให้มั่นท่านให้ชื่อว่าสมาธิ**ที่ท่านทั้งหลายมาปฏิบัตินี้ก็ต้องการที่จะรักษาจิตใจของเรา ให้มันคิดไปในส่วนบุญส่วนกุศล เป็นผู้เฉลียวฉลาดสามารถที่จะนำตนของตนให้พ้นจากทุกข์ภัยไข้เจ็บทั้งหลาย แต่ความตายนั้นไม่มีใครที่จะพ้นไปได้ แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงพระองค์เป็นผู้ตัดกิเลสตายคลายกิเลสออก สำรอกกิเลสหลุดเป็นพุทธะ คือ ผู้รู้ รู้ทุกสิ่งทุกอย่างและก็ได้นำเอาธรรมะทั้งหลายมาแนะนำพร่ำสอนพุทธบริษัททั้งหลายให้ทราบชัดในภาคปฏิบัติ

ถึงดังนั้นพระองค์ก็มีพระชนมายุอยู่เพียง ๘๐ ปี เท่านั้นก็เสด็จดับขันธปรินิพพานเป็นกาลช้านานมาจนกระทั่งถึง ๒๕๔๐ ปี เราทั้งหลายมาพิจารณาอย่างนี้ พิจารณาตนเองว่าเราเกิดมาเป็นมนุษย์ พบพระพุทธศาสนานับว่าเป็นผู้ประเสริฐ เกิดมาแล้วได้อยู่ในปฏิรูปประเทศ คือ ประเทศที่มีศาสนาเช่นอย่างประเทศไทยของเรา เราทั้งหลายจึงได้พากันมาตั้งใจประพฤติปฏิบัติขัดเกลาให้ผ่องใสสะอาดต่อไป ในวันนี้นับว่าทุก ๆ ท่านได้ตั้งอกตั้งใจปฏิบัติธรรม คือ ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ให้ละชั่ว ตั้งใจทำแต่ความดีให้มีความสุขกายสบายใจ

ฝึกฝนอบรมจิตใจ

ก่อนอื่นที่เราจะฝึกฝนอบรมจิตใจของเรานั้น **เราต้องชำระจิตใจของเราให้เป็นผู้มีศีล ถือศีล ๕ ประการ ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์** แล้วก็ตรวจดูว่าวันนี้เรามีศีลบริบูรณ์ ถึงแม้ว่าไม่ได้รับไม่ได้สมาทานจากพระ แต่เราไม่ได้ทำผิดศีลข้อใดข้อหนึ่งก็เรียกว่ามีศีลอยู่ในตัวแล้ว ต่อจากนั้น เราก็มาตรวจดูจิตใจของเราว่าจิตใจของเรานั้นมันไปยุ่งอยู่กับอารมณ์อะไร ในขณะที่เราทำงานมันก็ยุ่งกับงาน ท่านก็สอนให้เราละกิเลส เป็นเหตุให้จิตใจของเรานั้นเศร้าหมองขุ่นมัวอยู่ทุกวี่ทุกวัน ถ้าวันไหนจิตใจของเราประสบอารมณ์ภายนอกทางตา หรือทางหูก็ดีจิตใจของเรามันก็ไม่อยู่กับที่ มันก็ไปวุ่นวายอยู่กับอารมณ์ส่วนนั้น

ดังนั้นก็ให้ญาติโยมทุกคนตั้งสติ คือ ความระลึกได้ ระลึกดูว่าอารมณ์ที่มันผ่านเข้ามาทางตา ทางหูนั้น เป็นอารมณ์ที่ชอบใจหรือไม่ชอบใจ **ถ้าเป็นอารมณ์ที่ไม่ชอบใจเราก็วางมันเสีย**ให้มันผ่านไปตามลมเสีย อย่าเอามาเป็นอุปาทาน คือ ความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นของดีของจริง อันนั้นเป็นของไม่ดีไม่จริงเป็นของอนิจจัง คือ มันไม่เที่ยง ฟังแล้วมันก็หายไป

อย่าเอามาไว้ในใจ ให้นึกถึงว่า **ส่วนใดซึ่งเป็นอารมณ์ที่ดีที่ชอบ ที่ใจของเราชอบ ท่านก็บอกให้เราละเราวาง** เราพยายามมีความพากเพียรกระทำจิตใจของเราให้เป็นสมาธิ คือ แน่วแน่อยู่ในอารมณ์อันเดียว ไม่เกี่ยวข้องด้วยอารมณ์ภายนอก ถ้าในขณะใดจิตใจของเราสงบระงับจากอารมณ์ภายนอกได้ ในขณะนั้นก็เรียกว่า**จิตของเราตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์อันเดียว เรียกว่าสมาธิ** จะเป็นชั่วขณะหนึ่งก็เรียกว่า ขณิกสมาธิ คือ สมาธิชั่วคราวจะได้ ๕ นาที ๑๐ นาที ก็เรียกว่าสมาธิชั่วคราวหรือชั่วขณะหนึ่ง ทีนี้ถ้าหากว่าจิตใจของเรามันตั้งมั่นอยู่ได้นานเป็นชั่วโมงหรือ ๒ ชั่วโมงนั้น ก็เรียกว่า อุปจารสมาธิ คือ สมาธิที่ใกล้เข้าไป เมื่อจิตมันแน่วแน่ลงไปจนกระทั่งวางอารมณ์ภายนอก นั่งก็ไม่รู้สึกว่ามันนั่งหรือมันเหนื่อย ตัวก็เบาใจก็ใสสว่าง นั่นเรียกว่าจิตเป็นอัปปนา คือ จิตที่แน่วแน่เป็นสมาธิที่มั่นคง

ธุดงควัตร
อาวุธประหารกิเลส

ธุดงควัตร

การรักษาธุดงควัตรนั้นในสมัยที่ผมยังเป็นสามเณรอยู่ พ.ศ. ๒๔๗๒ และก็มีครูบาอาจารย์กัมมัฏฐาน คือ ท่านพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตยาคโม ก็ได้เดินธุดงควัตรพร้อมด้วยศิษยานุศิษย์ โดยเฉพาะน้องชายของท่าน คือ พระอาจารย์มหาปิ่น ปญฺญาพโล ซึ่งเป็นเปรียญ ๕ ประโยค ได้มาศึกษาอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหารก็ออกไปบ้าน คือ เมืองอุบลฯ เมื่อไปเจอพี่ชายเข้าก็สนทนาธรรมะ จนกระทั่งท่านมีจิตเลื่อมใสในธุดงควัตร หลังจากนั้นก็มีครูบาอาจารย์หลายท่านได้เดินจากเมืองอุบลฯ มาจนกระทั่งมาถึงเมืองขอนแก่น ก็คงเป็นเวลาหลายเดือนก็ว่าได้

ตามปกติการเดินธุดงค์ในสมัยนั้น เดินธุดงค์จริงๆ มีกลด มีบาตร มีบริขาร ๘ ครบบริบูรณ์ แล้วก็มีแต่เดินกับเดินจะขึ้นรถขึ้นราก็ไม่มี เมื่อเดินไปถึงที่ไหนปรากฏว่ามีหนองน้ำหรือมีหมู่บ้าน ที่พอจะอาศัยบิณฑบาตได้ **โดยมากท่านก็พักตามป่าช้า ไม่พักในวัดบ้าน พักตามป่า** ถ้าป่าช้าไม่มี ก็ป่าที่ใกล้บ้าน ท่านถือว่าห่างจากหมู่บ้าน ๒๕ เส้น และก็พัก เมื่อพักแล้ว ก่อนอื่นที่จะพักนั้น สำหรับสามเณร หรือตาปะขาวที่ติดตามนั้น ก็จัดที่พักให้ปัดกวาดใต้ร่มไม้แล้วก็เอาใบไม้มาปู หมอนก็ไม่มีหาท่อนไม้มาหนุน ทีนี้พอได้เวลาขนาดนี้ก็ทำกิจวัตรมีการปัดกวาดเท่าที่จะทำได้ในบริเวณที่พักอาศัยชั่วคราวนั่นเอง นี่เป็นกิจวัตรอันหนึ่งเป็นประจำ นอกจากนั้นเมื่อฉันน้ำร้อนกันเสร็จ ต่างคนต่างก็กลับที่พัก เมื่อกลับไปที่พักแล้วก็มี**กิจวัตรประจำส่วนตน คือ เดินจงกรม เมื่อเดินจงกรมเหนื่อย ก็มานั่งภาวนากำหนดดูจิตใจของตนว่ามันไปติดอยู่ในอารมณ์ส่วนไหน**

โดยส่วนมากผู้ที่ออกจากวัดบ้านไปนั้น จะต้องคิดถึงวัด คิดถึงญาติถึงโยม คิดถึงความสุขสบาย เมื่อมาอยู่ในป่าในดง ยุงก็ชุม มดก็มาก อาศัยร่มไม้เป็น**ธุดงควัตรข้อหนึ่ง คือ**

รุกขมูลเสนาสนํนิสฺสาย ปพฺพชฺชา ตตฺถ เต ยาวชีวํ อุสฺสาโห กรณีโย เมื่อบวชเข้ามาแล้ว พระพุทธเจ้าท่านสอนให้อาศัยร่มไม้เป็นที่อยู่อาศัย เพื่อต้องการที่จะบำเพ็ญเพียรในทางด้านจิตใจ ให้มันสงบระงับจากอารมณ์ภายนอก ซึ่งมันเกิดขึ้นทางตา ทางหู ทางจมูก

ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ที่มันมาสัมผัสกับจิตใจของเรานั้น ท่านได้ปฏิบัติอย่างนี้เพื่อเป็นตัวอย่างของพวกลูกหลานที่เกิดมาสุดท้ายภายหลัง

เมื่อต่อมาท่านมาถึงจังหวัดขอนแก่นนั้น ก็ได้ไปตั้งจุดอยู่ที่ป่าช้าผีดิบ ซึ่งเขาเรียกว่าป่าช้าเหล่างา มาปัจจุบันนี้ก็เกิดเป็นวัดอย่างถาวร ท่านก็ตั้งชื่อให้ว่า **วัดป่าวิเวกธรรม** ห่างจากตัวจังหวัดสมัยก่อนนั้นประมาณ ๒ กิโลเศษ เวลานี้บ้านช่องมันติดหมดกลายเป็นเมืองขึ้นมา ในขณะที่ท่านพักอยู่นั้นท่านตั้งชื่อว่า**กองทัพธรรม** และก็ให้ครูบาอาจารย์เท่าที่ผมจำได้ในขณะนั้น พ.ศ. ๒๔๗๒ **ผมยังเป็นสามเณรอยู่ก็ออกไปปฏิบัติตามท่าน เช่น ท่านอาจารย์เทสก์ ท่านอยู่ที่วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย นอกจากนั้นก็มีท่านอาจารย์ฝั้น อาจารย์อ่อน อาจารย์กงมา และหลายๆ ท่าน ซึ่งผมจำได้ก็ที่ได้เดินธุดงค์ตามท่านเหล่านี้** ทีนี้ท่านเหล่านี้อย่างอาจารย์บุญมา อาจารย์อ่อน หลวงปู่ขาว หลวงปู่บัว พวกท่านเหล่านี้อย่างหลวงปู่ขาว ท่านเคยมีครอบครัว และมีอายุถึง ๕๐ ปี แล้วก็มีลูกตั้ง ๗ คน ท่านคิดเบื่อหน่ายในทางโลก เพราะฉะนั้นท่านจึงได้ลาแม่บ้านของท่าน ออกเดินธุดงค์มาจนกระทั่งมาพบท่าน**พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต** ซึ่งเป็นพระบรมครูที่ท่านได้ศึกษาอบรมจาก**ท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท)** ซึ่งพวกเราก็คงได้อ่านประวัติของท่านเหล่านี้อยู่บ้าง ต่อจากนั้นลูกศิษย์ลูกหาก็เกิดมากขึ้นตามลำดับๆ ก็กระจายกันไป เช่น อย่างในภาคอีสาน ๑๗ จังหวัดนั้น ก็มีครูบาอาจารย์เหล่านี้เดินธุดงค์ไป เพื่อจะรักษาจิตใจของตนนั้นเอง

ถ้ามีญาติโยมมาศึกษาธรรมะมาปฏิบัติธรรมะ **โดยมากท่านสอนสรณคมน์ ๓ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นี้เอง และก็ให้รักษาศีล ๕ เป็นประจำ ทำสมาธิกัมมัฏฐาน ใช้คำว่า พุทโธ ธัมโม สังโฆ เป็นหลัก** นอกจากนั้นผู้ที่เข้ามาฟังเทศน์ท่าน หรือมาเห็นข้อวัตรปฏิบัติของท่านก็เกิดความเชื่อมั่น หรือความเลื่อมใสขึ้นในใจ บางคนก็ออกมาบวช บางคนก็มานุ่งขาวห่มขาว ทั้งหญิงทั้งชายประพฤติปฏิบัติเท่าที่ศรัทธาจะอยู่ได้ ไม่ได้มีกำหนดว่าจะอยู่ตลอดชีวิต ส่วนพระเจ้าพระสงฆ์ของเราก็เช่นเดียวกัน ผู้ที่ท่านปฏิบัติอย่างจริงจังที่พวกเราได้ทราบ อย่างท่านพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ท่านพระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ ท่านพระอาจารย์บุญมา ฐิตเปโม ท่านพระอาจารย์เทสก์ เทสรํสี ท่านเหล่านี้เรียกว่า เป็นผู้ที่ช่วยเอาธรรมะไปแนะนำพร่ำสอนประชาชน ตามตำบลต่างๆ ให้ได้รับความรู้ความเข้าใจในด้านปฏิบัติธุดงควัตร

ก่อนอื่นท่านเน้นในทางการรักษาศีล สำหรับสามเณรก็มีศีล ๑๐ อุบาสก อุบาสิกา ก็มีศีล ๕ เป็นประจำ หรือศีล ๘ ทีนี้ส่วนภิกษุอย่างพวกเราก็มีศีล ๒๒๗ **ท่านเน้นนัก เน้นหนาให้สังวรระวัง ในการที่ปฏิบัติรักษาศีลของตนให้บริสุทธิ์บริบูรณ์** ถ้าปรากฏว่า เวลาเราไปนั่งสมาธิ จิตมันข้องว่าเราไปต้องอาบัติทุกกฏ หรือทุพภาษิต เช่น อย่างมีการ กล่าวคำหยาบ หรือประพฤติทางกายไม่เรียบร้อย ก็เป็นอาบัติทุกกฏ จนกระทั่งปาจิตตีย์แล้ว เมื่อนึกได้ บางท่าน ท่านก็รีบไปแสดงอาบัติในขณะนั้น ไปปลุกหรือไปหาภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง แล้วก็แสดงอาบัติเพื่อต้องการที่จะให้จิตมันไม่ข้องอยู่ในสิ่งเหล่านั้น

ทีนี้เมื่อศีลบริสุทธิ์ ศีลนี้ท่านเปรียบเหมือนกับฐานราก เช่นอย่างศาลาหลังนี้ ถ้าฐานรากไม่มั่นคง หลังคามันก็พัง ฉันใดก็ดี **การที่จะทำจิตใจของเราให้เป็นสมาธิได้ ให้เราตรวจดูเสียก่อนว่าตั้งแต่เช้ามาถึงเย็น เราได้ต้องอาบัติข้อไหนหรือไม่** ถ้ารู้ขึ้นในใจว่า เราไม่ได้ต้องอาบัติ ทีนี้ต่อจากนั้นไปจิตของเราก็ไม่ได้เป็นห่วงในทางนั้น ตั้งใจ ตั้งสติระลึก นึกถึงสิ่งที่มันผ่านไปผ่านไป ซึ่งมันเกิดขึ้นกับใจของเรา ซึ่งเรียกว่าอดีตารมณ์ คือ อารมณ์ ที่เป็นอดีต แล้วก็คิดไปคิดมาท่านให้เอาปัจจุบัน **ปจฺจุปนฺนญฺจ โย ธมฺมํตตฺถตตฺถวิปสฺสติ ท่านให้พิจารณาสิ่งที่มันเกิดขึ้นกับใจในปัจจุบัน เป็นปัจจุบันธรรม** อันจะนำจิตใจของเรา ให้เกิดความสว่างไสว คือ ตัวปัญญาเกิดขึ้นในใจของเราเอง ให้ปฏิบัติอยู่อย่างนี้เป็นประจำ **ถึงแม้ว่าวันแรกเรายังทำไม่ได้ วันต่อไปความรู้จริงเห็นจริงในสัจธรรม ทั้ง ๔ มีทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ก็ย่อมเห็นขึ้นในใจของเรา เมื่อเห็นขึ้นในใจได้เช่นนี้ ก็ชื่อว่าเราได้ปฏิบัติธรรม คือ ปฏิบัติตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า**

พิจารณาถึงธรรมชาติ

การที่เราได้มาปฏิบัติธุดงค์นี้ ก็เรียกว่าเป็นบุพพภาคเบื้องต้นที่จะทำตนของตน ให้รู้จักว่า พระที่อยู่ป่านั้นท่านปฏิบัติอย่างไร พระอยู่บ้านท่านปฏิบัติอย่างไร คือ ท่านแยกว่า **อรัญวาสี**ผู้มีปกติอยู่ป่า **คามวาสี**ผู้มีปกติอยู่ตามบ้าน **โดยส่วนมากการทำกัมมัฏฐานนั้น ไม่ได้ เลือกสถานที่ อยู่วัดบ้านเราก็ทำได้ อยู่ป่าเราก็ทำได้ แต่ว่าสิ่งแวดล้อมที่จะทำให้จิตใจของเรา สงบได้ง่าย ก็คือ การมาอยู่ป่า**อย่างที่ท่านทั้งหลายได้มาอยู่ในสถานที่นี้ ก็เรียกว่ามาอยู่ป่า เพื่อทดสอบจิตใจของตนว่าอยู่ป่ากับอยู่บ้านมีผลต่างกันอย่างไร คือการอยู่ป่านั้น เสียงที่จะ มากระทบทางหูนั้นก็มีน้อย ถ้าเราอยู่ในบ้านเสียงอย่างอื่นมันมากระทบเป็นส่วนมาก จิตใจ

ของเราก็เป็นไปตามเสียงนั้น ไม่ได้หมุนเข้ามาหาว่าใจของเรามันไปติดอยู่ในอารมณ์ส่วนใด **เมื่อเรามาอยู่ในป่าเช่นนี้ จิตใจของเราก็จะสงบระงับได้ง่าย เพราะเราพิจารณาถึงธรรมชาติ** เช่นอย่างต้นไม้ เมื่อมันมีใบเขียวชอุ่มอยู่นี้ จิตใจของเราก็ชื่นบาน ถ้าเราไปมองไปเห็นใบไม้ใบใดซึ่งมันแก่มันเหลือง และผลสุดท้ายมันก็หล่นจากขั้วของมันตกลงมาบนดิน **ทีนี้เราก็เอามาพิจารณาเปรียบเทียบกับร่างกายของเราดู** ตั้งแต่เราเกิดมาจากท้องแม่ของพวกเรานั้นยังเป็นเด็กเล็ก ๆ ไม่รู้เดียงสาอะไร อาศัยพี่เลี้ยงที่จะอุ้มไปทางโน้นทางนี้ อาศัยแม่เป็นผู้ที่ให้เลือดในหัวอก คือ น้ำนม เมื่อโตขึ้นมาท่านก็ให้ความรู้ในด้านการศึกษาทางภาษาไทยจนอ่านออกเขียนได้ ต่อจากนั้นถ้ามีศรัทธาก็ส่งเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เป็นเณรเป็นพระอย่างพวกเรานี้ **เมื่อบวชเข้ามาแล้วก็ต้องมาศึกษาในด้านพระวินัยให้เข้าใจ** เมื่อเข้าใจในด้านพระวินัยแล้ว ก็ศึกษาธรรมะ **ธรรมะแปลว่า ทรงไว้ คือ สภาพที่ทรงไว้ คือของจริงซึ่งมีอยู่ในร่างกายของเรานี้ ได้แก่ดวงจิต** ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอำนาจลึกลับ เรามองไม่เห็นด้วยตาเปล่า ต่อเมื่อใด เราตั้งใจประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจัง ดังครูบาอาจารย์ที่ท่านปฏิบัติมาเป็นตัวอย่างของพวกเรานั้น **จิตใจของท่านก็เกิดปัญญาความรู้แจ้งเห็นจริงในเบญจขันธ์ก่อน ต่อจากนั้นญาณ คือ ความรู้ก็เกิดขึ้นจากจิตใจของท่าน** แต่ท่านเหล่านั้นไม่ได้พูดว่าข้าพเจ้าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้

ความเพียร

คนจะพ้นทุกข์ได้เพราะความเพียร

ความพากเพียรพยายาม

ท่านทั้งหลายได้มาประกอบกรรมทำความดี จิตใจก็พลอยดีไปด้วย **ถึงแม้ว่าร่างกายจะเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าสักปานใด ใจของเรายังสู้ ยังพยายามที่จะหาความดีให้ได้มากๆ ยิ่งๆ ขึ้นไป** นี่เรียกว่าเป็นผู้มีความสนใจในการที่จะปฏิบัติตนของตนให้พ้นจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เหมือนอย่างองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระบรมครูของพวกเราทั้งหลาย ทั้งเป็นเจ้าของแห่งพระศาสนาด้วย แม้พระองค์จะเป็นกษัตริย์สุขุมาลชาติ มีสมบัติพัสถานมากมายจนนับไม่ถ้วน พระองค์ก็พยายามสร้างทานบารมี คือการให้ วัตถุข้าวของทั้งหลายซึ่งได้รับมรดกตกทอดเรียกว่าเป็นทายาท ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถึงดังนั้นพระองค์ก็ยังมาคิดถึงว่าสิ่งเหล่านี้เป็นของประดับโลกจะมีใช้เฉพาะที่ยังมีลมหายใจอยู่เท่านั้น เมื่อพระองค์มาคิดได้เช่นนี้จึงได้แสวงหาทางที่จะพ้นทุกข์ ได้หนีออกจากราชสมบัติไปปฏิบัติธรรมอยู่ในป่าในดง **ถึงแม้ว่าร่างกายนั้นจะได้รับทุกข์ยากทรมานสักปานใดแต่จิตใจของพระองค์นั้นเข้มแข็ง ยอมเสียสละ แม้เลือดเนื้อร่างกายของเรานี้จะแตกดับทำลายไปเมื่อไร พระองค์ก็ได้ตั้งสัจจะ คือ ความจริงใจว่าไม่ต้องเสียดาย** เมื่อพระพุทธองค์ทรงตรัสรู้แล้ว จึงได้นำข้อวัตรปฏิบัติเหล่านั้นมาเผยแผ่ แนะนำพร่ำสอนพุทธบริษัท มีภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา คือ พวกเรานี้ เมื่อได้ฟังคำสอนของพระองค์แล้วก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติตาม จนกระทั่งท่านเหล่านั้นได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ **ตัดกิเลสตาย คลายกิเลสออก สำรอกกิเลสหลุด** ชุดเบื้องต้น ก็คือ **พระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ มีพระอัญญาโกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ อัสสชิ ซึ่งได้รับคำสอนจากพระองค์เป็นรุ่นแรก** เมื่อท่านเหล่านี้ชำระกิเลสเหล่านั้นให้หมดไป จิตใจของท่านก็สว่างไสว เกิดปัญญา ความเฉลียวฉลาดสามารถที่จะทำศาสนกิจช่วยพระองค์ขึ้นมาได้อีก ๕ รูป ก็เที่ยวแนะนำพร่ำสอนไปในชนบทต่างๆ บริษัทบริวารทางพุทธศาสนาก็เกิดมากขึ้นตามลำดับๆ นับตั้งแต่พระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานมานานถึง ๒,๕๐๐ ปีเศษนี้ คำสอนของพระองค์นั้นก็ไม่ได้หายไปไหนยังมาถึงพวกเรา พวกเราได้ฟังแล้วก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติตาม คุณงามความดีเหล่านั้นก็จะ

ต้องเกิดมีขึ้นในดวงใจของทุกๆ คนผู้ที่ตั้งใจปฏิบัติจริง **ทำอะไรให้เราทำจริงจัง ถ้าทำจริงแล้วของจริงก็เกิดขึ้นมา**

อย่าละความเพียร

ในการปฏิบัตินั้นไม่ใช่ว่าของง่ายสำหรับผู้ที่ไม่ปฏิบัติ ถ้าผู้ปฏิบัติแล้วเป็นของง่าย เป็นของสบาย เมื่อถึงเวลาก็ทำ ไม่ต้องบังคับมันเป็นเอง เพราะเป็นของธรรมชาติ ดังนั้น ในการที่ท่านทั้งหลาย ได้เสียสละความสุขส่วนตน ที่เราอยู่ที่บ้านที่ช่องนั้น เราจะทำอะไรก็ทำได้ตามชอบใจ เมื่อเข้ามาปฏิญาณตนเป็น นักบวช คือ เนกขัมมะ นุ่งขาว ห่มขาว รักษาศีล ๕ ศีล ๘ เป็นประจำ ในช่วงระยะที่เราได้ตั้งใจไว้ว่าจะปฏิบัติให้ถึง ๙ วัน หรือ ๑๐ วัน ก็เริ่มจากการปฏิบัติ นอกจากนั้นเวลามีโอกาสจะเป็น ตอนเช้า หรือ ตอนเย็น แต่ละวัน เราจะเข้ามาปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของเราในสถานที่นี้ นั้นก็เรียกว่าเป็นการทำสืบเนื่องกันไปไม่ให้ขาดสาย อยู่บ้านก็ทำ ทำงานอยู่ก็นึกว่าเวลานี้เราทำอะไร ให้รู้อยู่เสมออย่างนี้ เรียกว่า ได้ผลแห่งการปฏิบัติ เมื่อเป็นเช่นนี้ **ขอให้บรรดาทุกๆ ท่าน อย่าละความเพียร ให้พยายามทำอยู่ ทุกวี่ทุกวัน เท่าที่มีโอกาสจะกระทำได้**

ทำสิ่งนั้นอย่างจริงจัง

ความจริงนั้นก็อยู่ที่ตัวของเรานี้เองว่าเราจริงใจกับอะไรแล้วก็ทำสิ่งนั้นอย่างจริงจัง **ถ้าจะทำการใดให้ทำการนั้นจริงๆ** เช่นอย่างทุกๆ ท่านที่ได้เข้ามาปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของตน เพื่อจะให้พ้นจากความห่วงใยในอารมณ์ต่างๆ ซึ่งมันมีประจำจิตใจของเราอยู่ทุกวินาที เพราะตาม**ธรรมชาติของจิตนั้นเป็นธรรมชาติที่ไม่อยู่นิ่ง ท่านเปรียบประดุจประหนึ่งว่าวานร** ใครๆ ก็รู้ก็เห็นว่ามันอยู่นิ่งๆ ได้หรือเปล่า มันจะต้องกระโดดโลดเต้นจับโน้นจับนี้อยู่เสมอ จิตของเราก็เป็นเช่นนั้นคิดไปอย่างโน้นคิดไปอย่างนี้ บางทีก็คิดไปในทางที่ไม่ดี บางทีก็คิดไปในทางที่ดี ถ้าในขณะใดจิตของเรามันคิดไปทางที่ไม่ดีไม่ชอบ อันจะชักนำให้ตกไปในที่ต่ำ คือ ทางที่ชั่วที่จะนำตัวของเราให้เป็นคนที่เลวทรามแล้ว ก็พยายามที่จะดึงจิตของเราให้พ้นจากเปลือกตม คือ ความชั่วนั้น ให้ออกไปให้ห่างไกลจากดวงจิตของเรา อันนี้มิใช่ว่าเราจะมานั่งหลับตาในขณะนี้ให้จิตมันสว่างไสวนั้นย่อมเป็นไปได้โดยยาก

ครูบาอาจารย์ที่ท่านเคยปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน วิปัสสนากัมมัฏฐานจนกระทั่งได้เป็นครูบาอาจารย์ของพวกเรานั้น **ท่านต้องมีความพากความเพียร ความขยันหมั่นเพียรทำให้ต่อเนื่องกันเป็นลำดับ**

เอาชีวิตแลกกับคำสอนของพระพุทธเจ้า

ทีนี้การปฏิบัตินั้นในสมัยก่อนไม่ได้อยู่ตามวัดตามวา อยู่ตามป่า ตามดง พักแห่งละ ๗ วัน ๑๕ วัน แล้วก็เดินไปไม่ทราบว่าจะไปทำไม เดินตามป่าตามดงไปอย่างนั้น แต่ความเป็นจริง**ที่ไปอยู่ตามป่าตามดงนั้น เพื่อจะได้พิจารณาธรรมชาติซึ่งมันเกิดขึ้นมาเอง** เปรียบเทียบกับร่างกายของตนแล้ว ความสงบระงับมันก็เกิดขึ้นได้เร็วกว่าอยู่ในบ้านในเมือง เหตุที่จะเกิดขึ้นได้เร็ว จะมีกำลังใจเข้มแข็งได้ ก็คืออันตรายภายนอก มีสัตว์สาราสิงห์ จำพวกเสือ จำพวกช้าง และสัตว์ต่างๆ ที่จะทำลายแก่ร่างกายของผู้ที่เดินธุดงค์ คือไปตามป่าตามดงจริงๆ แล้วก็กำหนดจิตใจเรื่อยไป เหนื่อยที่ไหนก็พักที่นั้น บางวันก็ได้ฉันอาหารเพราะไปถึงหมู่บ้าน บางวันไม่ได้ฉัน ทีนี้อาหารที่ฉันในระหว่างท่านเดินธุดงค์อยู่นั้นก็เอาตามมีตามได้ ได้อย่างไรก็ฉันอย่างนั้น นี่เป็นการทรมานร่างกายด้วย ทรมานจิตใจด้วยว่าใจจะเข้มแข็งสักเพียงไร จะทนกับทุกขเวทนาเหล่านี้ได้หรือไม่ **ก็อาศัยศรัทธา คือ ความตั้งมั่น เชื่อว่าตายเป็นตาย สละชีวิต เอาชีวิตแลกกับคำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อต้องการจะละกิเลสทั้งหลาย** คือ ความเศร้าหมองของใจที่มันมีตั้งหลายภพหลายชาติให้เด็ดขาดไป

ทีนี้พวกเราซึ่งอยู่ในบ้านในเมืองก็ปฏิบัติได้เหมือนกัน แต่สิ่งแวดล้อมภายนอกมันมีมากใจก็สงบได้ยากหน่อย ถ้าผู้ที่ตั้งใจจริงจังมันก็สงบได้เร็ว เหมือนประหนึ่งว่า เราสมมติเอาว่าในกรุงเทพมหานครนี้ก็เป็นป่าเหมือนกัน แต่ถ้าสมัยก่อน ครั้นคนมากเข้าๆ มันก็เป็นบ้านเป็นเมือง **ทีนี้สิ่งเหล่านี้มันเป็นของไม่เที่ยง ใจเราไม่ยึด เรามายึดเอาเฉพาะร่างกายของเรานี้แหละ อยู่ที่ไหนก็อยู่ได้ ข้อสำคัญให้มีศรัทธา คือ ความเชื่อมั่น ศีลมีประจำใจ ภาวนา คือ การอบรมจิตใจของตนอยู่เสมอๆ ทุกวัน เท่าที่เราจะมีโอกาสกระทำได้ นั่นชื่อว่า เป็นศาสนทายาท คือ เป็นญาติที่ใกล้ชิดกับคำสอนของพระพุทธเจ้า** ผู้เป็นพระบรมครูเป็นศาสดาของพวกเราทั้งหลาย

สติ

เครื่องต้านทานกระแสกิเลส

ผู้มีสติและสัมปชัญญะ

ก่อนอื่นที่ท่านทั้งหลายจะกำหนดจิตใจให้เป็นสมาธินั้น ต้องตั้งใจเสียว่าบัดนี้ข้าพเจ้าขอบูชาคุณ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งเป็นสรณะที่พึ่งที่เคารพของตนตลอดชีวิต เมื่อเราได้ตั้งจิตเช่นนี้แล้วว่าต่อไปนี้ข้าพเจ้า จะหน่วงเหนี่ยวเอาจิตใจของตนเข้ามารวมไว้ในหัวใจอันเดียวนี้ **เพราะการที่จะทำจิตให้สงบระงับได้ต้องอาศัยสติ คือความระลึกได้ หรือความจำอันแม่นยำ** เราต้องระลึกดูสิ่งที่มันเป็นอดีตซึ่งล่วงไปแล้ว เอาเฉพาะในวันนี้ตั้งแต่เช้ามาถึงปัจจุบันนี้ ทางกายเราได้ทำอะไรบ้างให้เอาสติทวนกระแสจิต ดูความรู้ก็จะต้องเกิดขึ้นในใจของตนเอง ว่าเราได้ทำอย่างนั้นอย่างนั้น ทีนี้สิ่งที่เราได้กระทำไปนั้นมันเป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ก็จะต้องรู้ด้วยตนเองคนอื่นบอกเราไม่ได้ คือ บางสิ่งบางอย่างที่เรากระทำไปนั้น ถ้าเราขาดสติก็อาจจะทำพลาดพลั้งไปได้ ถ้าเรามีสติอยู่ทุกขณะที่กระทำงานนั้นก็เรียกว่าเป็น**ผู้มีสติและสัมปชัญญะ**ความรู้ตัวอยู่เสมอ เมื่อเราตั้งสติตรวจดูให้ละเอียดลออแล้ว **เราจะรู้ได้ด้วยตนเองว่าสิ่งที่เราทำไปนั้นเป็นสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เมื่อเวลาเรามาปฏิบัติในด้านจิตใจเช่นนี้ ก็ให้ละสิ่งเหล่านั้นเสียอย่าเอามาคิด** เมื่อเราคิดแล้วก็ทำให้จิตของเรามันฟุ้งซ่านเกิดความรำคาญขึ้นในการที่เราจะกำหนดจิตใจ ต่อไปเมื่อเรานึกได้อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นผู้ที่ตั้งใจจะปฏิบัติธรรมะของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นของจริง

ธรรมะ อยู่ที่ใจ

ธรรมะก็อยู่ที่ใจ **ให้ตั้งสติกำหนดจิตใจของตน ให้รู้ว่าขณะนี้จิตมันอยู่ที่ไหน** ถ้าจิตมันติดไปในอารมณ์ภายนอก ที่ผ่านเข้ามาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ ใจเป็นใหญ่ ใจเป็นหัวหน้า ใจเป็นผู้บังคับบัญชา เพราะฉะนั้นเราจะพูดก็ดี จะทำก็ดี ใจชี้ทางให้ ให้เราภาวนา กำหนดจิตใจให้ตั้งอยู่ในอารมณ์อันเดียวคือ พุทโธ ไม่เกี่ยวข้องด้วยอารมณ์ภายนอกที่มาผ่านเข้าทางตา ทำให้ตาเห็นรูป รูปนี้สวยงามไม่สวยงาม ก็เกิดความพอใจขึ้น จมูกก็ได้กลิ่น หอมก็ชอบใจ กลิ่นเหม็นก็ไม่ชอบอย่างนี้เป็นต้น ถ้าทุกๆ คน

ทำได้ก็ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งใจปฏิบัติธรรมะคำสั่งสอนของพระองค์ ให้เราละชั่ว ประพฤติดี มีจิตใจมั่นคงในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อันเป็นที่พึ่งของเราตลอดชีวิต ทำจิตใจให้ผ่องใส ตั้งใจปฏิบัติ ไหว้พระสวดมนต์ ในเวลาก่อนหลับก่อนนอน ถ้าทำได้อย่างนี้บ่อยๆ นานเข้าๆ ใจก็เป็นสมาธิ ถ้าจิตสงบระงับดับอาสวะทั้งหลาย ชั่วขณะหนึ่งเรียกว่าสมาธิเป็นขณะ ถ้าใจเรามั่นคงนานประมาณชั่วโมงหนึ่ง เป็นอุปจารสมาธิ ใกล้เข้าไปถ้าอยู่ได้เป็น ๓ ชั่วโมง ๔ ชั่วโมง จิตมันนิ่ง ใจไม่ได้ยึดอะไร มันวางเฉยอยู่ ซึ่งเรียกว่าอุเบกขา

เป็นอัปปนาสมาธิ คือสมาธิที่แน่วแน่ ถ้าหากทำบ่อยๆ ไม่ใช่ว่าทำวัน ๒ วัน ก็จะได้ต้องทำเป็นปีๆ หลายปีถึงจะเป็น เพราะฉะนั้นขอให้ลูกหลานทุกคน จงปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของตนตลอดไป ด้วยอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย จงได้ปกป้องคุ้มครองให้มีความสุขความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป ประกอบด้วยพรชัยทั้ง ๔ ประการ มี อายุ วรรณะ สุขะ พละ ตลอดกาลนาน ทุกๆ ท่านเทอญ

ตั้งสติเพื่อพิจารณา

ในวันหนึ่งๆ นับตั้งแต่ตื่นเช้าขึ้นมาจนกระทั่งถึงเวลานอน เราก็ตั้งสติ คือ ความระลึกได้ระลึกขึ้นมาว่า ตั้งแต่ตื่นขึ้นจากที่นอนนั้นเราได้ทำอะไรบ้าง ตรวจพิจารณาดูทางกายว่า มันนึกขึ้นมาได้ว่าทำอย่างนั้นๆ เสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็มาตรวจดูทางวาจาอีกว่า ได้พูดอะไรกับใครบ้าง พูดดีบ้างชั่วบ้าง มันก็ต้องผุดขึ้นมาให้ใจของเรารู้ คือ มันนึกขึ้นมาได้ในขณะที่นึกขึ้นมาได้นั้นก็เรียกว่า สัมปชัญญะ คือสติระลึกขึ้นมาก่อน สัมปชัญญะ ก็ได้แก่ความรู้ตัว

ทีนี้ก็มาตรวจทางใจอีก **ทางใจนี้เป็นของสำคัญ เป็นของละเอียด มองไม่เห็น**อันนี้เราก็คอยนึกไป นึกไป ว่าใจของเราเคยคิดถึงเรื่องอะไรบ้าง ตั้งแต่เช้าจนกระทั่งถึงเวลาเราจะหลับจะนอนนี้ มันจะเกิดขึ้นมาในจิตของเราได้เป็นเรื่องๆ เราคิดเรื่องนั้นบ้าง เรื่องนี้บ้าง ทีนี้เมื่อเราระลึกได้อย่างนี้ ทีนี้ก็มาจับเอาจุดใดจุดหนึ่ง ซึ่งจะเป็นเครื่องหมายของจิตว่าจิตมันจะติดอยู่กับอารมณ์ส่วนไหน พอตั้งสติกำหนดไว้ แล้วก็มาตั้งสติกำหนดดูจิตว่ามันจะคิดไปในอารมณ์ส่วนไหนในขณะที่เรานั่งอยู่นั้น หรืออย่างในปัจจุบันเดี๋ยวนี้ เราก็ถามตัวเองว่า คือถามจิตว่าเดี๋ยวนี้เราทำอะไร มันจะต้องตอบว่าเรามาปฏิบัติธรรม เพื่อจะชำระจิตใจของเรา

ซึ่งมันยุ่งอยู่กับการงานทั้งวัน แต่มาบัดนี้เราจะสละละวางกิจการงานเหล่านั้น ให้มันออกห่างไกลจากความคิดของเรา

ทีนี้**เราจะคิดถึง พุทโธ หรือธัมโม สังโฆ นี้ก็แล้วแต่ความถนัดของแต่ละบุคคล ไม่มีการบังคับ เราถนัดทางไหนเราก็เอาทางนั้น** หรือเราจะถนัดทางกำหนดลมหายใจก็เอา เราจะถนัดทางพิจารณาทางกาย พิจารณาหนัง กระดูก เส้นเอ็น หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งในร่างกายของเรานี้ **ถ้าจิตมันไปติดอันไหน ให้พิจารณาอันนั้น ให้เห็นจนชัดเจน จนกระทั่งว่ามันกลายเป็นดิน เป็นธาตุดินไปตามเดิมของมัน ให้จิตมันเห็นชัด ๆ**

เวลานี้เราทำอะไรอยู่

การปฏิบัติธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ไม่ได้เลือกกาล ไม่ได้เลือกเวลา ท่านให้ปฏิบัติได้ทุกอิริยาบถ มี การยืน เดิน นั่ง นอน ตลอดถึงการทำ การพูด การคิด เป็นต้น แม้เราจะอยู่ในสถานที่ใด ๆ ก็ตาม เมื่อเราตั้งใจจะกำหนดจิตใจของเราว่า เวลานี้เราทำอะไรอยู่ เรายืนหรือเรานั่ง หรือเรานอนหรือทำกิจอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ ถ้าเรามีสติระลึกอยู่เสมอ อย่างนี้ ก็เรียกว่าเป็นผู้มีสติคอยควบคุมจิตของเราอยู่เสมอ **เมื่อจิตของเราจะคิดไปในอารมณ์ส่วนใด สตินั้นก็คอยควบคุมจิตของเรา** คือ รู้อยู่เสมอว่า ขณะนี้ เช่นอย่างปัจจุบันนี้ เวลานี้เรากำลังนั่งฟังพระบรรยายธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ ก็เอาสติหน่วงเหนี่ยวจิตของเราให้มารวมอยู่ที่ กาย วาจา ใจ นี้เอง เราจะพิจารณาดูว่า เวลานี้เราทำอะไร เรานั่งทำไม ต้องถามตัวเราเอง ว่าเรานั่งสร้างบุญสร้างกุศล คือ ความเฉลียวฉลาดสามารถที่จะมองเห็นใจของตนเองว่า มันไปติดอยู่ในอารมณ์ที่ไม่ดีไม่งาม ซึ่งเรียกว่าอารมณ์รักนี่อย่างหนึ่ง อารมณ์ชังอย่างหนึ่ง **ถ้าใจมันไปติดอยู่ในอารมณ์ส่วนใด สติก็คอยเหนี่ยวรั้งเข้ามา** ให้มันมาพิจารณาว่าจิตที่กำลังคิดอยู่เดี๋ยวนี้ มันคิดไปในทางที่ไม่ดีไม่งาม คือหมายความว่าทางชั่ว เช่น**คิดไปถึงบุคคลผู้นั้น เป็นผู้ที่เราไม่รัก ไม่ชอบ เป็นผู้ที่คอยเบียดเบียน คอยติเตียน เราอยู่เสมอ เราก็หน่วงเหนี่ยวเอาจิตของเรามาวางให้เป็นกลาง แล้วก็แผ่เมตตาจิตให้ถึงบุคคลผู้นั้น เพื่อบุคคลผู้นั้นจะได้มีจิตใจห่างเหินจากความชั่วไป** ข้อสำคัญก็อยู่ที่ตัวเราเอง ถ้าเราทำใจของเราให้สงบระงับ ดับจากสิ่งเหล่านั้นให้ได้แล้ว นั่นแหละชื่อว่าการปฏิบัติความดี ด้วยความฉลาด ด้วยปัญญา สามารถที่จะวิจัยสิ่งที่ไม่ดีนั้นให้มันเสื่อมหายคลายไปจากดวงจิตของเรา ให้เหลือแต่สิ่งที่ดีที่ชอบ อันประกอบไปด้วยศีลธรรม ซึ่งมีประจำใจของพวกเราอยู่ทุก ๆ คน

ความสงบ

แหล่งกำเนิดปัญญา

บทบริกรรม

ในขณะที่เราทำการปฏิบัติสมาธิกัมมัฏฐานนั้น เราจะต้องมีบทบริกรรมบทใดบทหนึ่งมาเป็นเครื่องล่อจิต เหมือนอย่างเด็กเล็กที่มันกำลังร้องไห้ร้องห่มอยู่ ผู้ที่เป็นพ่อเป็นแม่หรือเป็นพี่เลี้ยงจะต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ขนมหรือของเล่นบางประการให้เด็กนั้นเล่นแล้วก็หายจากความร้องไห้ไป ฉันใดก็ดีจิตของเราเมื่อยึดในอารมณ์ส่วนใดส่วนหนึ่ง เช่น อย่างท่านสอนให้เรานึกถึงว่า พุทโธ ได้แก่ การรู้ คือ รู้ทุกสิ่งทุกอย่างรู้ทั้งดีทั้งชั่ว ถ้าจิตของเรามาติดอยู่ในคำบริกรรมที่ว่า**พุทโธ พุทโธ** นี้ท่านเรียกว่า**สมถกัมมัฏฐาน คือ กัมมัฏฐานเบื้องต้น ที่จะทำจิตใจของตนให้มีเครื่องยึดเหนี่ยวไว้เสียก่อน** ทีนี้เมื่อเราวางรากฐานได้ดีแล้ว ต่อนั้นไปเราก็ใช้ปัญญาพิจารณาดูว่า ก่อนที่จิตของเราจะนิ่งอยู่กับอารมณ์อันเดียวได้นั้นมันเป็นอย่างไร เราก็ทวนกระแสจิตของเราดู เมื่อรู้ได้ว่ามันอยู่ด้วยอารมณ์ส่วนนี้ส่วนนี้ ทีนี้เมื่อจิตเราอยู่แล้วนั่นท่านเรียกว่า**สมาธิ คือ ความตั้งใจมั่น มั่นอยู่ในอารมณ์อันใด**อันหนึ่ง ซึ่งเราเคยปฏิบัติ ถ้าเรารู้ได้เช่นนี้อย่าละทิ้ง ก่อนอื่นที่จิตเราจะสงบระงับลงไปได้นั้นจะต้องอาศัยการทบทวนดูอารมณ์ของเรา ว่ามันไปติดอยู่ในอารมณ์ส่วนไหนเช่นอย่างมันไปคิดว่ากิจการงานที่เราทำไปแล้วนั้นได้ผลหรือเสียผล ทีนี้เมื่อต่อไปเราจะทำอย่างไรจึงจะได้ผล ถ้าทุกคนทำได้อย่างนี้จิตของเราก็จะค่อยสงบระงับไปตามลำดับ แต่บางคนกำหนดลมหายใจเข้าออกจิตก็สงบได้ บางคนจะนึกวาดมโนภาพขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ทีนี้ถ้าหากว่าจิตของเรามันไปยึดในสิ่งเดียวนั้น จิตก็ยังไม่เข้าสู่ภวังคจิต คือ จิตเดิม ตามปกติจิตเดิมนั้นเป็นประภัสสรซึ่งภาษาบาลีท่านกล่าวไว้ว่า **ปภสฺสรมิทํ จิตฺตํ จิตเดิมเป็นของผ่องใสเหมือนกับทองคำธรรมชาติ** ธรรมดาทองคำธรรมชาตินั้นเป็นของที่ใสสะอาดเป็นที่มุ่งมาดปรารถนาของมนุษย์ทั่วไป

ทองคำนั้นจะตกไปอยู่ในตมในโคลนหรือในที่สกปรกอย่างไรก็ตาม เมื่อเราเอาขึ้นมาล้าง มาเช็ด มาถู ให้สะอาดแล้วเนื้อทองนั้นก็จะต้องผ่องใสอยู่ตามเดิม ฉันใดก็ดีจิตของพวกเรามันไปหมกมุ่นตกอยู่ในกองขี้ฝุ่น คือ กองกิเลสคือความเศร้าหมองที่มันดองอยู่ในจิตตสันดานของเรามานมนานแต่เราไม่ได้มาค้นมาพินิจมาพิจารณาหาข้อเท็จจริงของจิตได้

ดังนั้นคนโดยส่วนมากจึงเห็นว่าการปฏิบัติธรรมนั้นเป็นการทำไปโดยที่ไม่ได้ผลอะไรอย่างนี้ก็มี **แต่ผู้ที่ตั้งใจปฏิบัติจริงๆ นั้นเห็นว่า การปฏิบัติธรรมเป็นการที่ทำให้จิตใจของเรานั้นมีพลัง** คือ กำลังเข้มแข็งขึ้นจะทำการงานทางกาย ทางวาจาหรือทางใดๆ ก็ตามต้องมีกำลังสนับสนุนให้จิตของเรานั้นเข้มแข็งไม่ลดละสิ่งที่กระทำนั้นไม่ทอดทิ้งสิ่งที่กระทำนั้น ต้องทำให้สำเร็จจนได้ในวันหนึ่ง ถึงแม้ว่าจิตของเราจะยังไม่ละกิเลสได้เด็ดขาดเหมือนอย่างผู้ที่ท่านปฏิบัติมานมนานจิตของท่านสามารถที่จะละความโลภ ความโกรธ ความหลงได้ไม่มากก็น้อย

พุทโธ

ถ้าเรามาพิจารณาให้ดี อย่างที่ท่านทั้งหลายเข้ามาปฏิบัติ ธรรมะในสถานที่นี้ ก็เพื่อต้องการที่จะสร้างคุณงามความดี ใส่จิตใจของตน ถึงแม้ว่าจะไม่พ้นจากกิเลสอาสวะในขณะนี้ก็จริงอยู่ แต่ท่านผู้รู้ท่านสอนให้เรา ปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของตน ให้พ้นจากความทุกข์ยากลำบากโดยประการทั้งปวง ทีนี้เมื่ออารมณ์ส่วนไหนเข้ามาล่อลวงจิตใจของเรา ก็เอาสติและปัญญามาพิจารณาชำระสะสางสิ่งนั้น ให้มันห่างไกลจากจิตใจของเราออกไป ให้ใจนั้นมันสงบระงับดับจากอารมณ์ส่วนนั้นได้ ในขณะนั้นท่านเรียกว่าจิตเป็นสมาธิ คือจิตตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์อันเดียว ตามปกติท่านสอนให้ระลึกนึกเอาพุทโธคำเดียว มาเป็นเครื่องเตือนใจเพราะ พุทโธ แปลว่าผู้รู้ คือ ความรู้ซึ่งมีอยู่ในจิตใจของเราเท่านั้น มีอยู่ทุกคน จะต่างกันก็ว่าจะรู้ดีหรือรู้ชั่วเท่านั้น ครั้นเรานึกได้อย่างนี้ เราตั้งใจปฏิบัติจริงจังเข้า ผลที่เราจะได้รับก็คือความสุขกายสบายใจ อันเกิดขึ้นมาด้วยการปฏิบัตินั้นเอง

นิมิต

ในขณะที่จิตของเราจะรวมลงสู่สมาธินั้น บางคนก็ปรากฏว่า เห็นรูปต่างๆ เป็นรูปที่น่าดูบ้าง รูปที่ไม่น่าดูบ้าง เป็นรูปที่น่ากลัวบ้าง เป็นรูปที่ไม่น่ากลัวบ้าง บางทีก็ปรากฏเป็นรูปคน รูปอะไรอย่างนี้ เป็นต้น นั่นให้เราเข้าใจว่าเป็น**นิมิต เครื่องหมายอันหนึ่ง ซึ่งเกิดจากสัญญา คือ ความจำได้หมายรู้** บางทีเราไปเห็นรูปพระพุทธรูปที่สวยๆ เวลาเรานั่ง ก็มาปรากฏขึ้นกับใจของเรา

ทีนี้เราอย่าไปนึกว่าสิ่งที่ปรากฏขึ้นมานั้นเป็นของจริง ยังไม่แท้เป็นแต่เพียงสัญญา คือเกิดขึ้น ให้เราได้เห็น คือ ใจมันไปยึด ทีนี้ก็**ตั้งสติระลึกกำหนดขึ้นมาว่ารูปนี้ เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วก็จะต้องหายไปตกอยู่ในไตรลักษณ์** คือ อนิจจา คือความเป็นของไม่เที่ยง มีความแปรปรวนและ ฉิบหายไป ถ้าเรานึกได้อย่างนี้ก็เรียกว่า**ปัญญานั้นเกิดขึ้นมาแล้ว**

เราก็ตั้งใจปฏิบัติพากเพียร ค่อยทำ ค่อยไป อย่าอยากให้จิตมันเป็นอย่างโน้นอย่างนี้ ทีนี้ถ้าหากว่าเราอยากให้จิตมันเป็นอย่างโน้น อย่างนี้ อย่างที่เขาเล่ากันตามตำรับตำรานั้นนะ มันก็เป็นได้เพียงว่าสร้างมโนภาพขึ้นมา ว่าเห็นอันโน้น เห็นอันนี้ นี่มันเป็นเพียงสัญญาเท่านั้น ยังไม่ใช่ของจริง มันยังเป็นของเทียมอยู่ ทีนี้ถ้ามันเกิดขึ้นมากับจิตโดยตรง เราก็พิจารณาด้วยปัญญาอันแยบคายว่า สิ่งที่มันเกิดขึ้นนั้น เกิดแล้วมันจะต้องดับ **เมื่อมันเกิดได้ มันก็ต้องดับได้ พิจารณาเข้าไตรลักษณ์** คือ มันเป็นของไม่เที่ยง มันเกิดขึ้นมาแล้วมันก็ต้องแปรปรวนไป เปลี่ยนแปลงไป เป็นอย่างโน้น เป็นอย่างนี้ นี่ก็เนื่องมาจากจิตเรามันนึกขึ้นมา สร้างขึ้นมา เป็นสัญญา เป็นมโนภาพขึ้นมา เห็นผู้ เห็นคน เห็นพระ เห็นปราสาท เห็นอย่างโน้นอย่างนี้ ทีนี้จิตมันก็ออกไปติดอยู่กับรูปไปนั่น มันออกจากสมาธิแล้วก็ติดอยู่รูปอันนั้น ก็ไปหลงกับสัญญานั้น สำคัญว่าตนละกิเลสได้ แต่ความเป็นจริง ไม่ใช่นั่นมันออกไปข้างนอกแล้ว มันลืมพุทโธเสียแล้ว

เมื่อมันเป็นอย่างนี้ เราก็ต้องตั้งสติ กำหนดน้อมเข้ามาในกายของเรานี่หละ จะเอาไว้ที่หน้าอก หรือที่ไหนก็แล้วแต่ ให้ตั้งสติจดจ่อดูว่ามันเป็นรูปอะไรเป็นรูปพระ หรือเป็นรูปสัตว์ หรือเป็นรูปอะไร แต่ว่ามันเกิดขึ้นมาแล้ว ถ้าเราพิจารณาไป พิจารณาไป มันก็หายไปเอง เมื่อหายไปก็อย่าไปเสียดาย มันเป็นอนิจจัง เป็นของแปรปรวน ไม่เที่ยง นี่เป็นของไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน ทีนี้**เมื่อจิตมันไม่ติดตามอันนั้นแล้ว นั่นละ ทีนี้จิตมันก็ดิ่งลงไป ถึงความสงบ อารมณ์ต่างๆ ก็ไม่รบกวนจิต จิตของเราก็สงบ เป็นสมาธิคือตั้งมั่น อยู่ในอารมณ์อันเดียว ไม่เกี่ยวข้องด้วยอารมณ์ภายนอก** จะได้ชั่วขณะ ๑๐ นาที หรือ ๒๐ นาที จนกระทั่งได้เป็นชั่วโมง จิตมันก็นิ่งอยู่อย่างนั้น อันนี้เรียกว่าเป็นผลแห่งการปฏิบัติธรรม ซึ่งไม่เสียผลที่ท่านทั้งหลายได้อุตส่าห์พยายาม มาประกอบกระทำอยู่ทุกวัน ทุกวัน หรือเว้นไว้แต่บางวันซึ่งไม่ได้มาก็ทำอยู่ที่บ้าน **ไม่ได้เลือกกาล ไม่ได้เลือกเวลา ทำได้ทุกอิริยาบถมี ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด ทำได้ทั้งนั้น**

เอาเฉพาะผู้รู้

ทีนี้การนั่งสมาธิ เมื่อจิตจะรวมลง บางคนก็เหมือนกับใจจะขาด แต่ต้องตั้งสติว่าลมหายใจนั้นมันไม่ได้หายไปไหน แต่ว่าเบื้องต้นเราหายใจแบบพอดี พอดี เมื่อจิตจะรวมลมหายใจนั้นก็ปรากฏว่าเบาลงไป เบาลงไป คล้ายๆ กับว่าไม่มีลม บางคนก็ตกใจนึกว่าเจ้าของจะตาย ก็เลยคลายความเพียรอันนั้นเสีย ถ้ามีสติระลึกนึกอยู่เสมอว่า ถ้าเราตายในขณะนี้เราต้องไปสู่สุขคติโลกสวรรค์เป็นแน่นอน แล้วกำหนดจิตลงไปอีก เมื่อจิตมันวางอันนี้แล้ว ทีนี้ตัวก็เบา นั่งอยู่ก็เบา กายก็เบา **มีแต่ผู้รู้**คนเดียว ที่รู้อยู่ว่าเวลานี้เราได้รับผลแห่งการปฏิบัติแล้วแต่ข้อสำคัญอย่าเผลอ ถ้าสติเผลอเมื่อไหร่ใจก็วอกแวก เพราะฉะนั้นท่านจึง**ให้เอาเฉพาะผู้รู้ คือรู้ว่าเวลานี้เราทำอะไร** นั่นหละเป็นผลแห่งการปฏิบัติธรรม อันจะนำความสุขมาสู่จิตใจของท่านทั้งหลาย

หลักการฝึกสมาธิ

ก่อนอื่นที่จะทำให้จิตใจของเราเป็นสมาธิได้ เราก็ต้องทำสัญญา คือ สร้างขึ้นมาซะก่อน ถึงไม่สร้างมันก็เกิดขึ้นมาอยู่แล้ว แต่เอาสติ คือ ผู้รู้ คอยดูอยู่เสมอ เหมือนกับเราดูลูกของเราที่มันยังเล็ก ว่ามันจะคลานไปที่ตรงไหนบ้าง เรากลัวมันจะตกบ้านตกเรือนหรือจะหกล้ม จิตใจของเราหรือตาของเรา ก็จดจ่ออยู่ที่ตรงนั้น กลัวเด็กนั้นจะเป็นอันตรายฉันใดก็ดี **จิตของเราก็เป็นเช่นนั้น มันวิ่งไปสู่อารมณ์ภายนอกที่จะผ่านเข้ามาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้นและใจ**เป็นผู้รับเอามายึดมั่นถือมั่นว่าอันนั้นเป็นจริง เราจะต้องทำให้มันเป็นอย่างนั้นๆ แต่ผลสุดท้ายไม่ได้อย่างที่เรานึกคิด เพราะจิตเป็นธรรมชาติหรือเป็นนามธรรมเป็นของไม่เที่ยง ก็ต้องแปรปรวนไป ถ้าเราพยายามฝึกฝนอบรมทุกวี่ทุกวัน อย่างที่ท่านทั้งหลาย ที่ได้มาปฏิบัติอยู่นี้ ก็เพื่อต้องการที่จะ**ฝึกฝนอบรมจิตใจของเราให้มันอยู่กับที่ให้มันอยู่กับเนื้อกับตัวของเรา** แต่ตามปกติถ้าเผลอจิตมันก็วิ่งไปสู่อารมณ์ภายนอก บางทีอารมณ์นั้นเป็นอารมณ์ที่พอใจ ก็เกิดความดีใจขึ้นมา ถ้าเป็นอารมณ์ที่ไม่พอใจมันก็ไม่ชอบ จิตมันก็ฟุ้งซ่านรำคาญ เกิดหงุดหงิดขึ้นในจิตใจของเราถ้าเป็นอย่างนี้จิตก็ยังไม่เป็นสมาธิ

แต่ว่าก่อนอื่นที่เราจะทำให้จิตเป็นสมาธิ ก็ควรจะพิจารณาเอาง่ายๆ สำหรับผู้ที่เข้ามาใหม่ก็ดี หรือเก่าก็ดี ตื่นเช้าขึ้นมา เราตั้งสตินึกดูว่ามาถึงเดี๋ยวนี้หละ ทางกายได้ทำอะไรบ้าง มันจะนึกได้ไหม มันต้องผุดขึ้นมาเป็นอย่างๆ ทีนี้เมื่อเราพิจารณาทางกายได้พอ

สมควรว่านึกได้เท่านั้นๆ เอาเท่าที่มันจะนึกได้เสียก่อน ยังไม่ละเอียด เช่นเมื่อนึกขึ้นมาได้ว่าตื่นขึ้นจากที่นอนเราก็จะต้องเข้าห้องน้ำชำระร่างกาย หรือไม่งั้นก็เก็บที่หลับที่นอนให้เป็นระเบียบเรียบร้อยก่อนเข้าห้องน้ำ เสร็จแล้วก็มาแต่งตัวหรือจะรับประทานอาหาร ถ้างานที่ทำงานอยู่ไกลเราจะต้องรีบไป ก็ต้องรีบไปทำงาน ในขณะทำงานกลางวันเราทำอะไรบ้าง เนี่ยเรานึกอย่างนี้ซะก่อนทางกาย **เมื่อเราตรวจดูทางกายของเราได้อย่างนี้แล้ว ทีนี้มาตรวจดูทางวาจา** วาจาของเราตื่นขึ้นมาพูดกับใครบ้าง พูดกับพ่อบ้านหรือพูดกับลูกกับหลาน แล้วคำพูดนั้นพูดคำดีหรือคำไม่ดี คำหยาบหรือคำอ่อนหวาน มันก็จะนึกขึ้นมาได้ ในใจของเรา นี่เป็น**หลักของการที่จะฝึกสมาธิ คือการปฏิบัติธรรม** ทีนี้เมื่อเราตรวจดูทางวาจาแล้ว ทีนี้ส่วนความละเอียดก็คือทางใจ เพราะใจเป็นนามธรรมมองไม่เห็นด้วยตาของเรา ต้องเห็นด้วยสติปัญญาว่า จิตใจของเรามันสะอาดหรือมันเศร้าหมอง เมื่อนึกได้อย่างนี้ การทำจิตทำใจก็ง่ายขึ้น แต่**ต้องให้ทำทุกวัน ทุกวัน จะได้วันละเล็กละน้อยก็ยังดีกว่าไม่ทำ**

ก่อนที่จะหลับจะนอน เรากราบพระไหว้พระเท่าที่เราจำได้ ว่าอะไรไม่ได้มากก็ **อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ สวากขาโต สุปะฏิปันโน** เราก็กราบ ต่อจากนั้น เราจะนั่งพับเพียบหรือจะนั่งขัดสมาธิ เราก็นั่งตามสบาย ทีนี้เมื่อนั่งแล้ว ก็ตั้งสติมาระลึกอย่างที่หลวงพ่อได้พูดมาในเบื้องต้น จะรู้ได้ว่าในขณะนั้นจิตมันไปติดอยู่ในอารมณ์อะไร ก็ให้ดูอารมณ์ส่วนนั้นคือความคิดนึกนั้นเองแหละ มันนึกอยู่ในอันไหน ให้รู้ว่ามันนึกอยู่อย่างนั้น เช่นมันนึกว่าจะไปหาเงิน หาทอง นึกว่าจะไปทำงานในหน้าที่ในนาทีนั้น ก็ให้มันรู้ เมื่อเรานึกได้อย่างนี้ **เราก็น้อมเข้ามาให้มันอยู่ในกายของเราที่นี่** เมื่อจิตหวนเข้ามาสู่ร่างกายของเราแล้ว เราจะมาพิจารณากายของเราดู เทียบกันตั้งแต่เราเป็นเด็กจนกระทั่งปัจจุบัน แต่ก่อนร่างกายเราเป็นอย่างไร มาบัดนี้ร่างกายเราเป็นอย่างไร ความแปรปรวนของร่างกายเป็นไปอยู่ทุกเวลานาทีไม่มีเวลาหยุดยั้ง

เพราะฉะนั้น ถ้าเราตั้งใจทำอย่างนี้เสียก่อน ต่อไปจิตก็ได้หลัก เช่นท่านสอนว่าให้เราบริกรรมว่า **พุทโธ ธัมโม สังโฆ** แล้วก็มานึกแต่ในใจว่าพุทโธ อยู่ที่ไหนก็อยู่ที่ใจ **พุทโธ หมายความว่า ผู้รู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรมทั้ง ๔** คือ ความทุกข์ ซึ่งมันเกิดขึ้นกับกายของเรานี้ สมุทัย ความสมมตินิยมว่าเป็นหญิงเป็นชาย ก็อยู่ที่กายของเรานี่เอง นิโรธ คือความดับทุกข์ก็อยู่ที่กาย ที่ใจของเรานี่เอง เมื่อเรามาพิจารณาในสัจธรรม คือของจริง ๔ อย่าง **ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค** มรรคก็เป็นทางเดิน มีสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ เห็นว่าการที่เรา

เสียสละการงานทางบ้าน มาปฏิบัติธรรม แล้วธรรมอยู่ที่ไหน ธรรม คืออะไร **ธรรมก็คือร่างกายของเรานี่เอง เรียกว่าธรรมชาติ** ซึ่งเป็นสังขารปรุงแต่งขึ้นมา เนื่องจากธาตุทั้ง ๔ มีดิน น้ำ ไฟ ลม มาผสมกันเข้าก็เป็นก้อนอันหนึ่งขึ้นมา แล้วก็มีดวงวิญญาณ คือ จิตใจครอบครอง เขาเรียกว่าก้อนสมมติ คือเป็นสมุทัย สมมติว่าเป็นหญิงเป็นชาย

นี่เป็นส่วนหยาบๆ ที่แนะนำให้ท่านทั้งหลายพิจารณาในเบื้องต้น ให้รู้ในร่างกายของเรานี้ให้ละเอียด **เมื่อรู้ในร่างกายของเราละเอียดแล้ว ต่อจากนั้น จิตของเรานั้น มันก็จะไม่ฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์ภายนอก** ซึ่งผ่านเข้ามาทางตา เช่นอย่างเห็นรูปที่ไม่สวยไม่งาม เห็นรูปที่น่าเกลียด ใจมันก็ไม่ชอบ ถ้าเห็นรูปที่สวยที่งามจะเป็นรูปคน รูปสัตว์ รูปวัตถุอะไรต่างๆ ก็ตาม จิตใจมันอยากได้คือมันชอบขึ้นมา นี่เป็นหนทางที่เราปฏิบัติเบื้องต้น เรียกว่ามรรคปฏิปทา คือปฏิบัติโดยทางตรง

สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี

เราละฆราวาสวิสัยมาบรรพชาอุปสมบทกับพระพุทธเจ้า เมื่อได้ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ต้องตั้งใจปฏิบัติอย่างจริงจัง เอาชีวิตเป็นเดิมพันแม้จะตายก็ไม่ได้เสียดาย เมื่อท่านได้ตั้งใจอธิษฐานอย่างนี้แล้ว ก็ตั้งใจประกอบความพากความเพียรให้มั่นคงถาวร เพื่อจะได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ขีณาสพเป็นผู้ที่ไม่เกิด

ทีนี้อย่างพวกเรายังจะต้องเกิด แต่ว่าเกิดนั้นให้เกิดดี ให้เกิดในตระกูลที่ดี ก็เพราะเนื่องมาจากที่เราได้ประพฤติปฏิบัติอยู่อย่างในปัจจุบันนี้ เพราะฉะนั้นการที่ประพฤติปฏิบัติธรรม คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น พระองค์เป็นแต่ผู้บอก ครูบาอาจารย์ทั้งหลายที่เราได้อาราธนาท่านมาให้โอวาทนั้น ก็เป็นแต่เพียงว่าผู้บอก แม้ตัวท่านเองก็ต้องประพฤติปฏิบัติเช่นเดียวกับพวกท่าน แต่จะต่างกันก็คือ ท่านเป็นเพศบรรพชิตจิตของท่านก็จะละเอียดลออกว่าที่เป็นฆราวาส ถึงแม้ว่าเป็นฆราวาสนั้น ถ้าตั้งใจประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจังก็จะได้เห็นความสุขอันเกิดขึ้นในขณะที่เรากำลังนั่งกำหนด**จิต เมื่อจิตมันวางจากอารมณ์ภายนอกได้แล้ว ความสุขทางจิต คือ ปีติก็ย่อมเกิดขึ้น**

ท่านจึงให้ชื่อว่า **นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ (นัตถิ สันติ ปะรัง สุขขัง) สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี ความสงบในที่นี้ หมายถึง ใจของเรามันวางจากอารมณ์ภายนอก** แม้สิ่งใดจะผ่านเข้ามา เช่น อย่างรูปผ่านเข้ามาทางตา เสียงผ่านเข้ามาทางหู กลิ่นผ่านเข้ามาทาง

จมูก รสผ่านเข้ามาทางลิ้น อย่างนี้เป็นต้น ใจไม่ยึด ใจไม่ถือ ใจวางเสีย นั้นแหละเรียกว่า ได้รับความสุขกายสบายใจ เมื่อใจสบายแล้ว กายก็พลอยสบายไปด้วย

สมาธิ

การปฏิบัติจิตใจให้เป็นสมาธิ คือ การทำจิตให้มันนิ่งอยู่ในอารมณ์อันเดียว ไม่เกี่ยวข้องด้วยอารมณ์ภายนอก ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงวางระยะจิตที่จะเป็นสมาธินั้นไว้ เป็น ๓ ขั้นตอน ตอนเบื้องต้น คือ **ขณิกสมาธิ** เมื่อจิตของเรารวมอยู่ในอารมณ์อันเดียว ในชั่วระยะหนึ่งประมาณ ๕ นาที ๑๐ นาที ดังนี้เป็นต้น ก็ชื่อว่าเป็นสมาธิชั่วขณะ หรือเป็นสมาธิชั่วคราว เมื่อเราปฏิบัติไปๆ จิตใจของเรามั่นคงแน่นหนาขึ้นอีก สติควบคุมจิตของเราให้แน่นเข้าไป ท่านก็ให้ชื่อว่าเป็น**อุปจารสมาธิ** คือ สมาธิที่เฉียดๆ หรือสมาธิที่ใกล้เข้าไป ในขณะนั้นจิตของเราจะยึดในอารมณ์บทใดบทหนึ่ง เช่นคำว่า **พุทโธ แปลว่า ผู้ตื่น** คือ ตื่นจากกิเลสอาสวะทั้งหลาย ซึ่งมันหมักดองอยู่ในจิตตสันดานของเรามาตั้งนมนานนี้ประการหนึ่ง หรืออีกประการหนึ่งก็มีความหมายว่า เป็น**ผู้เบิกบานคือ จิตใจของเรา เมื่อมันตั้งอยู่ในอารมณ์อันเดียวแล้ว จิตนั้นจะต้องเบิกบาน** มีความอิ่มใจขึ้นมา ถึงแม้ว่าอารมณ์ส่วนใดที่จะผ่านเข้ามา ทางหู ทางตา ทางจมูก ทางลิ้น จนกระทั่งมาถึงใจ เมื่อใจของเราไม่ได้รับเอาไว้อารมณ์ส่วนนั้นก็หายไป ใจของเราก็คงที่อยู่อย่างนั้น นี่ท่านเรียกว่าจิตเป็นสมาธิขนาดกลางเมื่อเราปฏิบัติยิ่งๆ ขึ้นไปอีก จนกระทั่งว่าจิตนั้นไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ภายนอกซึ่งจะผ่านเข้ามาทางอายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก เป็นต้น จิตของคนนั้นไม่หวั่นไหว เปรียบประดุจประหนึ่งว่าเสาหิน ซึ่งปักหรือตั้งอยู่ในอากาศกลางแจ้งอย่างแน่นหนาถาวร แม้ลมจะพัดมาจากทิศทั้ง ๔ หรือทิศทั้ง ๘ เสาหินนั้นก็ไม่ได้หวั่นไหวไปตามลม ฉันใดก็ดี จิตของเราเมื่อเป็นสมาธิแน่นอนแล้ว ซึ่งท่านเรียกว่า**อัปปนาสมาธิ** เป็นสมาธิที่แน่วแน่ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ทั้งปวง

สัมมาทิฐิ

ความสงบอันแท้จริง

กายคตาสติ

ในขณะที่เรายังมีร่างกายแข็งแรงอยู่นี่ เราก็สนุกสบาย จะทำอะไรก็สะดวกสบาย เมื่อตายไปแล้วได้อะไรติดตัวไปบ้าง นี่เรามาพิจารณาย่นย่อเข้ามาหาตัวของเรานี้เอง ไม่ต้องไปเพ่งที่อื่น เพ่งที่ตัวของเรานี้ เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงสอนให้เราพิจารณากายคตาสติ มีสติพิจารณากาย

อย่างเมื่อสักครู่นี้ ก็ได้บวชสามเณร ก็ได้สอนว่า **เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ เกสา ก็ได้แก่ ผม โลมา ได้แก่ขน นขา ได้แก่ เล็บ ทนฺตา ได้แก่ ฟัน ตโจ ได้แก่ หนัง สิ่งทั้ง ๕ ประการนี้ ท่านเรียกว่า มูลกรรมฐาน คือ กรรมฐานดั้งเดิม** ถ้าเราใช้ปัญญาพิจารณาว่า ร่างกายนี้เป็นของไม่สะอาด เป็นของโสโครก เป็นของโสมม ถ้าเราไม่อาบน้ำไม่ชำระ กลิ่นเหม็นก็ออกมา พระองค์ให้พิจารณาอย่างนี้ พระอริยสาวกเจ้าทั้งหลายก็พิจารณาอย่างนี้

เมื่อพิจารณาอย่างนี้แล้วจิตใจของท่านลงสู่ **ภวังคจิต คือ จิตเดิม อันเป็นจิตที่ใสสะอาด ปราศจากมลทินทั้งปวง** กิเลสอาสวะทั้งหลาย ซึ่งมันหมักหมมดองอยู่ในจิตตสันดานของเรานั้น มาตั้งหลายภพหลายชาติ ก็ขาดไปทีละเล็กละน้อย เช่น อย่างเรามีความอยากได้สิ่งนั้น สิ่งนี้มาเป็นกรรมสิทธิ์ อยากได้เงินมากๆ อยากได้บ้านสวยๆ อยากได้รถสวยๆ อยากได้เครื่องแต่งกายงามๆ เช่น ทองคำธรรมชาติ เป็นต้น ถ้าเรามาปฏิบัติอย่างนี้ ความอยากเหล่านั้นก็ค่อยจางไป หายไป เพราะอะไร เพราะเรามีปัญญาพิจารณาเห็นว่า สิ่งทั้งหมดในโลกนี้ไม่ใช่ของใครสักคน เป็นของกลางเป็นของมีประจำโลก

ไตรลักษณ์

บัดนี้เรามาตั้งสติพิจารณาว่า สังขารร่างกายของเราเกิดขึ้นมาแล้ว ก็ตกอยู่ในไตรลักษณ์ **คือ อนิจจา ความเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตา ความเป็นทุกข์ อนัตตา ความเป็นของไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน** คนทุกคนมี เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นบั้นปลายของชีวิต เมื่อยังมีชีวิต

จิตใจอยู่แล้ว ก็ขอให้พยายามปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของตนให้ผ่องใส ต่อไปจะได้เป็นกำไรของชีวิต เพราะเราเกิดมาก็เท่ากับว่าสะสมบุญสะสมมรรคขึ้นในดวงใจ คือศรัทธาความเชื่อทำจิตใจให้ผ่องใส

ธรรมดาจิตของมนุษย์เปรียบเหมือนกับน้ำที่ใสสะอาด บางคนเอาสีแดง สีเหลืองเข้ามาใส่ในน้ำนั้นจนกลายเป็นสีต่างๆ จิตใจของเราก็เป็นเช่นเดียวกัน ถ้าเอาความอยากเป็นอย่างโน้นอย่างนี้มาสุมอยู่ในใจ ใจเราจะไม่ได้รับความสงบส่งผลถึงร่างกายทำให้ไม่สบาย ดังนั้นจึงขอให้ญาติโยมปฏิบัติไหว้พระสวดมนต์ทำบุญทำทานตามมีกำลัง ให้เป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาให้วัฒนาถาวรสืบไป ประกอบด้วย**พรชัยทั้ง ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ** ตลอดกาลนาน ทุกๆ คนเทอญ

ทุกขสัจจ์

ความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าจะเกิดขึ้นกับสังขารร่างกายของเราเป็นบางครั้ง อันนี้เรียกว่าทุกข์ประจำสังขาร เช่น นั่งนานๆ ก็ปวดหลัง ปวดเอว จิตใจกังวลอยู่กับเวทนาคือความทุกข์ที่มันเกิดขึ้น ทำอย่างไรเราถึงจะแก้ทุกข์ได้ จึงควรตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนาซึ่งมันเกิดขึ้นกับตัวของเรานั้นว่ามันเกิดขึ้นมาแล้ว และมีสุขเวทนาเป็นของคู่กัน นั่งนานๆ เหน็บก็กินที่ขา ที่เท้า เราสามารถเปลี่ยนอิริยาบถ โดยพลิกขาข้างขวาข้างซ้าย แล้วทุกขเวทนานั้นก็จะหายไปในชั่วระยะหนึ่ง แล้วสุขเวทนาก็เกิดขึ้น

ในขณะใดที่ใจนั้นยึดถือในความเจ็บความปวดในขณะนั้นใจไม่อยู่เพราะขาดสติผู้ที่ควบคุมจิตใจ และในขณะใดที่ร่างกายของเรามันหายจากทุกข์ระยะหนึ่ง ใจพลอยเป็นสุข เพราะฉะนั้นเรามาพิจารณาดูว่า **ทุกขสัจจ์ คือเป็นของจริง ประจำสังขาร หรือประจำรูป** มีอยู่อย่างนั้น เราถึงจะพ้นจากสิ่งเหล่านี้ได้ จะต้องอาศัยการปฏิบัติเป็นประจำ เมื่อปฏิบัตินานเข้า ใจของเรานั้นก็วางจากทุกข์และสุขมาเป็นอุเบกขา **ทำใจเป็นกลางๆ กำหนดเอาเฉพาะผู้รู้** ใครเป็น**ผู้รู้ก็คือใจ**นั่นเอง **ให้เอาสติคอยควบคุมไว้ ไม่ให้มันแส่ไปในทุกข์ ไม่ให้มันแส่ไปในสุข** หากผู้ใดทำได้เช่นนี้ ผู้นั้นจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่เห็นผลแห่งการประพฤติปฏิบัติ เป็นการขัดเกลาจิตใจของเราให้อยู่นิ่งในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเรายึดไว้ในใจของเรา

สัมมาทิฐิ

พวกท่านทั้งหลายได้พร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันมาบำเพ็ญกุศล **ความเป็นจริงก็นึกว่ามาทำบุญให้อาจารย์แต่จริงแล้วเป็นการทำบุญให้ตัวของเราเอง** การที่เราจะมาบูชาคุณงามความดีที่ท่านได้แนะนำพร่ำสอนพวกเราไว้ว่าสิ่งใดซึ่งเป็นสิ่งที่ชั่วก็ให้ละเสีย **สิ่งใดที่เป็นของดี เราก็เก็บเอาไว้ในดวงใจของเรานั้น เรียกว่าจิตเป็นสัมมาทิฐิ คือ เห็นชอบในทางที่ประกอบไปด้วยคุณงามความดี** เมื่อเราหมดลมหายใจ เราจะจากโลกนี้ไปทิ้งแต่สรีระร่างไว้กับแผ่นดินอันนี้ ส่วนคุณงามความดีนั้นก็ย่อมติดตามดวงใจของเราไปทุกสารทิศ หากจิตของเราละจากกิเลสอาสวะซึ่งดองอยู่ในจิตตสันดานของเรามาตั้งหลายภพหลายชาติ เรามาพยายามสละออกวันละเล็กละน้อยอย่างที่พวกท่านทั้งหลายก็พูดติดปากกันอยู่ทุกวี่ทุกวันว่า ความโลภ ความโกรธ ความหลง มีอยู่ทุกรูปทุกนาม ทำอย่างไรเราจึงจะละความโลภได้ ทำอย่างไรเราจึงจะละความโกรธได้ ความหลงได้ ซึ่งคำตอบได้แก่**การที่ท่านทั้งหลายมาปฏิบัติอยู่ขณะนี้ เพื่อจะละรากเหง้าของอกุศลนี้ให้มันจางหายไปวันละเล็กละน้อย แล้วก็จะเป็นกุศล**คือความเฉลียวฉลาด จะทำให้สามารถละพวกเหล่านั้นไปได้ ก็เรียกว่าท่านทั้งหลายได้เอาทองคำธรรมชาติคือคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเข้ามาฝังไว้ในใจของเราแล้ว ตกน้ำก็ไม่ไหล ตกไฟก็ไม่ไหม้ โจรผู้ร้ายจะมาแย่งเอาความดีของเราไปก็ไม่ได้ **ความดีความชั่วก็อยู่ที่ตัวของเรา เราเป็นผู้ทำ คือ ทำเอาเอง**

การปล่อยวาง

ภารกิจเร่งด่วนของทุกชีวิต

ไม่ยึด ไม่ถือ

ใครจะยกย่องสรรเสริญเยินยออย่างไรหูได้ยินใจก็ไม่ได้ยึดไม่ติดอยู่ในสิ่งเหล่านั้น นั่นเป็นแต่เพียงว่า เสียงพูดว่า ผู้นั้นปฏิบัติดี ผู้นี้ปฏิบัติไม่ดี ถ้าเขายกย่องเราว่าปฏิบัติดี เราต้องถามตัวของเราอีกว่าเราดีอย่างเขาพูดหรือไม่ ถ้าเขาว่าเราชั่วเราก็ถามตัวของเราอีกว่าเราชั่วอย่างเขาว่าหรือไม่ **ถ้าใจมันวางได้ไม่ยึดไม่ถือไม่เอามาเป็นอารมณ์ นั่นแหละเรียกว่าเป็นผลแห่งการปฏิบัติ**

ถ้าใจยังยึดยังถือยังโกรธยังเกลียดชังเขาอยู่ นั่นเรียกว่าข้าศึกมันเข้ามารบกับจิตของเราคือจิตมันยอมแพ้ไม่ชนะกับกองกิเลสซึ่งเป็นเหตุให้เราได้วุ่นวาย ทีนี้ถ้าจิตไม่ยึดสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นจิตนั้นก็ได้รับความสบาย

ธรรมะที่แท้จริง

พวกท่านทั้งหลายได้กระทำอยู่นี้จิตใจของพวกท่านบางครั้งบางคราวจะได้รับการกระทบกระทั่งจากอารมณ์ภายนอกจะเกิดความตึงเครียดขึ้นมาหรือเกิดความโกรธ เกิดความโลภและหลงไปตามโลก เมื่อเกิดขึ้นมาเช่นนี้**เราตั้งสติ คือความระลึกได้ว่า เวลานี้เราติดไปอยู่ในอารมณ์อะไร** จิตใจของเราไปติดอยู่ในอะไร พยายามชำระอารมณ์ส่วนที่มันไม่ดีไม่งามนั้นให้ออกจากจิตใจของเรา ถ้าเราทำได้อย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นผู้ที่ตั้งใจปฏิบัติธรรม คำว่า**ธรรมะก็แปลว่าสิ่งที่ทรงไว้ คือสภาพที่ไม่สูญหายไม่ตาย คือ ทำจริงก็เป็นธรรมะที่จริงจริงอยู่กับดวงใจของเราเหมือนอย่างทองคำธรรมชาติ** สีสดใสสะอาดอยู่อย่างนั้น ถึงแม้ว่าจะตกไปอยู่ในตมในโคลนอย่างใดก็ตาม เมื่อเราเอามาชำระล้างให้สะอาดแล้วเนื้อทองนั้นก็ยังเป็นทองอยู่ **ฉันใดก็ดีจิตใจของเราถ้าเราชำระความชั่วออกได้ทั้งหมดแล้วก็ย่อมเป็นเช่นนั้น**

ดับไม่มีเชื้อ

คำสอนอื่นๆ นั้นก็มุ่งที่จะสอนให้เป็นคนดีทั้งนั้น จะเป็นศาสนาอะไรก็ตามมุ่งที่จะให้เป็นคนดีให้มีจิตใจดีทั้งนั้น แต่เมื่อเรามาพิจารณาในขั้นละเอียดคำสอนของพระพุทธเจ้า

ที่สูงสุดก็คือนิพพาน ส่วนมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัตินี่เรามีอยู่แล้ว คือมนุษย์สมบัติเรามีสมบัติพร้อมมูลบริบูรณ์ **สวรรค์สมบัติ**ก็คือในขณะใดที่จิตใจของเราปลอดโปร่ง ไม่มีความโกรธ ความโลภ ความหลง เข้ามาครอบงำจิตใจ ใจใสสว่างสะอาด นั่นแหละเรียกว่าสวรรค์สมบัติเกิดขึ้นในใจของเรา ทีนี้ส่วน**นิพพานสมบัติ**นั้นเป็นธรรมะขั้นสูง ต้องละกิเลสอาสวะได้ทั้งหมดเหมือนอย่างพระอริยเจ้าซึ่งท่านเสด็จดับขันธปรินิพพานไปหมดแล้วนั้น ยังแต่ธรรมะ คือคุณงามความดีของท่านที่เราได้กราบได้ไหว้ ได้ระลึกถึงได้ปฏิบัติตามอยู่เดี๋ยวนี้ นั่นเรียกว่า เราต้องพยายามที่จะสร้างขึ้นไปในเบื้องต้นจนกระทั่งได้นิพพานสมบัติ **นิพพานแปลว่า ดับ ดับไม่มีเชื้อ** เหมือนอย่างธูปที่เราจุดหรือเทียนที่เราจุด เมื่อหมดเชื้อคือไส้เทียนและสิ่งประกอบในธูปนั้นหมด ควันก็ไม่มี แสงก็ไม่มีเป็นขี้เถ้าไป เรียกว่าดับไม่มีเชื้อ แสงก็ไม่เกิดขึ้นมาอีก ถ้าจิตของผู้ที่ปฏิบัติธรรมได้อย่างนั้นก็เรียกว่า เมื่อเราจากอัตภาพ อันนี้ไปแล้วไม่ต้องเกิดอีก คือหมายความว่าหมดภพหมดชาติ หมดการเวียนว่ายตายเกิด เหมือนอย่างพระอริยเจ้ามีพระผู้มีพระภาคเจ้า คือพระพุทธเจ้าของเราเป็นตัวอย่าง ที่เราปฏิบัติอยู่ทุกวันนี้ก็มุ่งที่จะให้เป็นอย่างนั้นแต่ค่อยทำค่อยไป อย่าอยากเกินไป อยากให้มันเป็นอย่างโน้น อย่างนี้ อยากจะเป็นพระโสดา สกิทาคา อนาคา อรหันต์ ถ้าความอยากอันนี้เกิดมา มันก็เป็นข้าศึกมาตัดคุณงามความดีที่เรากระทำ ต้องแก้ความอยากอันนี้ให้มันได้ อย่าอยากเป็นอย่างโน้น อย่าอยากเป็นอย่างนี้

ให้มีสติสัมปชัญญะรู้ตัวอยู่เสมอ ความอยากนั้นมันเป็นได้เพียงว่าความคิด เช่นอยากได้เงินหมื่น เงินแสน เงินล้าน มันก็ไม่ได้ มันอยู่ที่การกระทำ อยากจะสำเร็จเป็นโสดาสกิทาคา ถ้าเราไม่ปฏิบัติมันก็ไม่ได้ นี่เป็นคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นในวันนี้ขอให้บรรดาทุกๆท่านมีความพากความเพียร พยายามทำศรัทธาของตนให้กล้าแข็ง แล้วก็**รักษาศีลให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ แล้วก็หมั่นภาวนาอบรมบ่มนิสัยใจคอจิตใจของตนให้เป็นคนเยือกเย็น ไม่ยึดไม่ถือ ใครจะว่าดีก็ช่าง ใครจะว่าชั่วก็ช่าง อยู่ที่ใจของเราไม่ไปยึด ไปถือนั่นเอง ดังนั้นผลแห่งการปฏิบัติก็จะเกิดขึ้นกับจิตใจของพวกท่านทั้งหลาย** ในที่สุดนี้ขอให้ท่านทั้งหลายจงได้รับผลแห่งการปฏิบัติ ขัดเกลาจิตใจของตนให้ผ่องใส สะอาด ปราศจากมลทินโทษ คือเครื่องเศร้าหมองทั้งหมดและให้ได้ตามความมุ่งมาดปรารถนาทุกประการเทอญ

จันทร์ศรีส่องธรรม

พระธรรมเทศนา โดย หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป

พระธรรมเทศนาฝ่ายคฤหัสถ์

ไตรสรณคมน์	ที่พึ่งอันแท้จริง
หลักของกรรม	ความจริงที่ทนต่อการพิสูจน์
การเสียสละ	ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก ผู้ตระหนี่ย่อมเป็นที่ชัง
ชาติไทย	ผืนแผ่นดินอันน่าภาคภูมิใจ
วันละเล็กละน้อย	สู้ไม่ถอยย่อมสมหวัง
ดูตนเอง	สิ่งที่เห็นได้ยาก
บุญกุศล	ทรัพย์อันเลิศเลอค่า
เนกขัมมบารมี	ความดีอันขาวบริสุทธิ์
ความไม่ประมาท	การใช้ชีวิตที่คุ้มค่า

ไตรสรณคมน์
ที่พึ่งอันแท้จริง

ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ

พระพุทธเจ้าสอนบรรดาพุทธบริษัททั้ง ๔ มีภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา อย่างที่พวกท่านได้**ปฏิญาณตนถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ที่พึ่ง ที่เคารพนับถือของตนตลอดชีวิต** เมื่อทำจิตได้เช่นนี้ชื่อว่าเป็นผู้ที่เข้าถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ดังนั้นในการที่ปฏิบัตินั้น ไม่เฉพาะแต่เราจะมานั่งพับเพียบ หรือว่านั่งขัดสมาธินี้อย่างเดียว **อกาลิโก ไม่เลือกกาล ไม่เลือกเวลา พระพุทธเจ้าสอนให้เราทั้งหลายนั้น มีความพากความเพียรทุกอิริยาบถ มียืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด เป็นต้น** หากคนทุกคนทำได้อย่างนี้ เป็นผู้ชื่อว่าไม่ประมาท **บุคคลผู้ที่ไม่ประมาทนั้น ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ตาย คือไม่ตายจากคุณงามความดี** ถ้าบุคคลผู้ใดประมาท แม้จะมีชีวิตอยู่ถึง ๑๐๐ ปี บุคคลผู้นั้นก็ชื่อว่าตายแล้ว คือ ตายจากคุณงามความดีนั้นเอง ส่วนร่างกายยังอยู่

ศาสนทายาท

ในการที่เราปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของเรานั้น ถือว่าเป็นบุญเป็นกุศล อันจะนำจิตใจของตนให้พ้นจากกองทุกข์ เราทุกข์มาตั้งหลายชาติหลายภพซึ่งนับไม่ถ้วน มาชาติปัจจุบันนี้เราเกิดมาดี ได้มาพบพระพุทธศาสนา คือ คำสอนของพระองค์ **ให้ละชั่ว ประพฤติดี มีจิตใจผ่องใส เมื่อทำได้อย่างนี้ ชื่อว่าเป็น ศาสนทายาท** เป็นญาติแห่งพระพุทธศาสนา เป็นญาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เราทุกคนเมื่อมุ่งอย่างนี้ก็เรียกว่าเป็นผู้เข้ามาดี เข้ามาใกล้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เอา พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ฝังไว้ในใจ ใครจะมาติฉิน นินทา ว่าร้ายอย่างไร ใจของเรามันก็ไม่ยึดไม่ถือ เรียกว่าใจวางได้หรือว่างได้จากสิ่งเหล่านั้น **ในขณะใดที่ใจเราว่างจากอารมณ์ทั้งหลาย นั่นแหละเรียกว่าเป็นผลแห่งการปฏิบัติธรรม คือตัวของเรานี่เองเป็นตัวทำ**

ครูบาอาจารย์ท่านก็ปฏิบัติอย่างเรานี้เอง มิใช่ว่าท่านบวชมาแล้ว ท่านจะได้สำเร็จโสดา สกิทา อนาคานั้น เป็นไปไม่ได้ ต้องตั้งใจรักษาศีลให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ แล้วก็ตั้งใจสมาธิ

ให้จิตแน่วแน่อยู่ในอารมณ์อันเดียว ไม่เกี่ยวข้องด้วยอารมณ์ภายนอก เมื่อจิตเป็นสมาธิแล้ว ตัวปัญญาก็เกิดขึ้นที่ใจของเรานั่นเอง สามารถที่จะพิจารณาอะไรได้อย่างรอบคอบ

หลักรักษาใจ

ทำบุญทำทาน การรักษาศีล เจริญเมตตาภาวนาเป็นหลักรักษาใจ เพราะใจเป็นนามธรรม เรามองไม่เห็นแต่ต้องอาศัยการปฏิบัติ ทางกาย วาจา มีการไหว้พระสวดมนต์ เวลาจะหลับจะนอน ต่อจากนั้นจะนั่งพับเพียบหรือขัดสมาธิกำหนดลมหายใจเข้าออก **หายใจเข้าก็พุทโธ หายใจออกก็พุทโธ** คำว่าพุทโธ ให้มีสติ คือ ความระลึกได้ สัมปชัญญะ ความรู้ตัวอยู่เสมอ ว่าเวลานี้เรากำลังอบรมจิต ภาวนาจิต ให้จิตมันเป็นดวงหนึ่งดวงเดียว ตามปกติจิตมันชอบเที่ยวไปทุกสารทิศตามที่เราคิดนั้น เพราะฉะนั้น**ให้สติเหนี่ยว ๆ เอามาไว้ที่หัวใจ**

เราอยู่ได้วันหนึ่งก็เพราะลมหายใจ และประการหนึ่งก็เพราะอาหารที่สำหรับเลี้ยงร่างกายให้อยู่ไปวันหนึ่ง ๆ การที่เราได้เกิดขึ้นมาเป็นมนุษย์เป็นผู้บริสุทธิ์ เป็นผู้นับถือพระรัตนตรัยหรือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ ที่พึ่ง ที่เคารพนับถือของเราตลอดชีวิต ถ้าทำได้อย่างนี้ชื่อว่าเป็นลูกศิษย์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถึงแม้ว่าพระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปนานแล้วก็จริงอยู่ แต่ว่าคำสั่งสอนของพระองค์ยังประทับอยู่ในใจของทุก ๆ คน **ในเวลาที่จะทำอะไร ให้ระลึกถึงพระองค์อยู่เสมอ แสดงว่าเราบูชาคุณของพระพุทธเจ้า** ซึ่งเป็นที่พึ่งของเราตลอดชีวิต

ทำจิตใจให้ผ่องใส ให้ปราศจากความอยาก อยากได้นั้น อยากได้นี้ อยากเป็นโน้นเป็นนี้ ตัดมันเสีย วางมันเสีย ถ้าวางได้เมื่อไหร่ **ความอยากนั้นที่เรียกว่าตัณหาความอยากมันหายไปเมื่อไหร่ เมื่อนั้นหล่ะเราได้เห็นผลแห่งการภาวนา** แต่ไม่ใช่ว่าจะทำวันหนึ่งวันเดียวได้ ต้อง**อาศัยทำบ่อย ๆ ทำทุกวัน ทุกเวลานาที ไม่เลือกกาล ไม่เลือกเวลา** ที่ท่านสอนไว้ในธรรมคุณ แล้วก็ขอให้ลูกหลานทุกคนจงตั้งใจปฏิบัติต่อไป ในที่สุดนี้ขออ้างอิงถึงคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จงดลบันดาลให้ลูกหลานทุกคนมีความสุขกายสบายใจ ปราศจากทุกข์โศกโรคภัยไข้เจ็บ ให้มีอายุมั่นขวัญยืนเหมือนอย่างหลวงปู่ในเวลานี้ อายุ ๙๘ ปี ย่างเข้ามาอีก ๓ เดือนวันที่ ๑๐ ตุลาคม ที่จะถึงข้างหน้านี้จะครบ ๙๘ ปี พอดิบ พอดี ดังนั้นขอให้ลูกหลานทุกคนมีอายุมั่นขวัญยืนตลอดไป ประกอบด้วยพรชัยทั้ง ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ตลอดกาลนานเทอญ

ผู้ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

ขอให้ญาติโยมทุกคน จงตั้งอกตั้งใจปฏิบัติ ขัดเกลาจิตใจของตน ให้พ้นจากกิเลสอาสวะซึ่งเรารู้อยู่แล้วว่า ความโลภ มันอยากได้ไม่มีที่สิ้นสุด ความโกรธก็มีประจำ ความหลงก็มีประจำ เมื่อปฏิบัติบ่อยๆ เข้า มันละไป วันละเล็กละน้อย ถอยออกไป จิตก็แน่นหนาขึ้น ชื่อว่า**เป็นผู้ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์อันเป็นสรณะที่พึ่ง ที่เคารพของตนตลอดชีวิต** ทำจิตใจให้**ละชั่ว ทำความดีให้มากที่สุด ทำใจให้ผ่องใส** ตั้งใจประพฤติปฏิบัติไม่ขาดสาย ทำทุกวันทุกเวลา อกาลิโก ไม่เลือกกาล ไม่เลือกเวลา โอปนยิโก ให้น้อมธรรมะคือคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เข้ามาไว้ในใจของเราให้มั่นคง ตั้งใจตั้งสติ คือความระลึกได้ สัมปชัญญะคอยควบคุมจิตใจไม่ให้แส่ไปในอารมณ์ที่ทำให้เราโลภ เราโกรธ เราหลงอยู่ทุกเวลานาที ถ้าทำดีได้อย่างนี้ ได้ชื่อว่าการสร้างชีวิตของเราให้เป็นกำไรในภพนี้

ชนะข้าศึก

พระพุทธเจ้าสอนพุทธบริษัททั้ง ๔ ให้ยึดมั่นในความเชื่อในความเลื่อมใส ในสมัยครั้งพุทธกาล พระองค์ได้เทศนาสั่งสอนมวลชนทั้งปวงนั้น ให้เคารพเบื้องต้น คือพระรัตนตรัย ให้มีความเชื่อมีความนับถือว่า พระพุทธเจ้ามีจริง พระธรรมมีจริง พระสงฆ์มีจริง สิ่งทั้งหลายซึ่งได้ปรากฏแก่ใจของเรานั้น ถึงแม้ว่าเราจะไม่ได้เห็น พระพุทธเจ้าด้วยรูปร่างหน้าตา เป็นอย่างไรก็จริงอยู่ แต่ธรรมะคำสั่งสอนของพระองค์นั้น ยังก้องกังวานอยู่ในโลกอันนี้ แล้วก็มาประทับอยู่ในจิตใจของทุกๆคน ที่ได้ออกมาปฏิบัติอันเป็นสัมมาทิฐิมีความเห็นชอบประกอบไปด้วยจิตใจอันเลื่อมใสอย่างแท้จริง

การบูชามีอยู่ ๒ อย่าง คืออามิสบูชาได้แก่ดอกไม้ ธูป เทียน และปฏิบัติบูชา ได้แก่ทาน ศีล ภาวนา เป็นต้นพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการบูชา คือปฏิบัติบูชา ทีนี้การที่จะมาบูชาได้ ก็ต้องอาศัยอามิสบูชาเป็นเบื้องต้น แล้วก็ต้องทำตนของตนให้ตั้งใจปฏิบัติ ขัดเกลาจิตใจของตนอยู่เสมอๆ ให้มีสติคอยระวัง ตั้งสติอยู่เสมอว่า อันใดที่จะมากระทบกระทั่งกับจิตใจของเรานั้น เราก็มีสติคอยระมัดระวัง เหมือนอย่างทหารที่ออกรบในสงคราม ก็ตั้งใจรักษาหน้าที่ไม่ให้ข้าศึกที่จะผ่านเข้ามาในแนวรบได้ ฉันใดก็ดี เราก็พยายามที่จะรักษาจิตใจของเรา ไม่ให้ความโลภ ความโกรธ ความหลง ผ่านเข้ามาไม่ให้หลงใหลไปตามอารมณ์นั้นๆ ครั้นท่านผู้ใดทำได้อย่างนี้ ผู้นั้นชื่อว่าชนะข้าศึก

มงคลสามประการ

แม้พระตถาคตเมื่อพระองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ก็สอนบรรดาสาวกทั้งหลายท่านบอกว่า **"อกฺขาตาโร ตถาคตา พระตถาคตเป็นแต่เพียงผู้บอก" ส่วนผู้ที่จะพ้นจากกิเลสอาสวะสำเร็จเป็น โสดา สกิทาคา อนาคา หรืออรหันต์นั้น ต้องปฏิบัติเอาเอง** คือจะให้พระองค์ปฏิบัติให้นั้น ย่อมเป็นไปไม่ได้ ฉันใดก็ดี เรามาปฏิบัติอยู่ทุกวันนี้ ก็เพื่อต้องการที่จะฝึกฝนอบรมจิตใจของเราให้เป็นไปตามทำนองคลองธรรม คือคำสอนของพระองค์ เช่นได้ยกขึ้นในเบื้องต้นว่า

อเสวนา จ พาลานํ การไม่คบคนพาลเป็นประการที่ ๑

ปณฺฑิตานญฺ จเสวนา การคบบัณฑิตนี้ก็เป็นมงคล อีกประการหนึ่ง

ปูชา จ ปูชนียานํ การบูชาพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

ด้วยอามิส หรือ ด้วยปฏิบัติ นี้ก็เป็นมงคลอันสูงสุดอันหนึ่ง

มงคลทั้ง ๓ ประการนี้ ในข้อที่ว่าไม่คบคนพาล คนพาลนั้นหมายเอาเป็นคนโง่เป็นคนที่ไม่มีปัญญา ถึงมีอยู่ก็ไม่ได้นำเอามาใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุกๆ ท่านก็รู้อยู่แล้วว่าคนพาลเป็นคนชนิดไหน คือผู้ที่เบียดเบียนคนนั้นคนนี้ เป็นคนปล้น คนจี้ คนลัก คนขโมยพวกเหล่านี้เรียกว่าเป็นคนพาล คือเป็นคนไม่เฉลียวฉลาด ไม่ฟังเสียงของธรรมะ ส่วนบัณฑิตท่านเป็นคนมีความรู้ชอบ เป็นสัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบ ประกอบไปด้วยภาคปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของตน ให้ละจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งมันฝังอยู่ในจิตใจของเราสำหรับคนพาลภายใน คือความโลภอยากได้สิ่งนั้นอยากได้สิ่งนี้ มาเป็นของๆ ตน โทสะโมหะก็เป็นเช่นเดียวกัน ดังนั้นนักปราชญ์ทั้งหลายท่านจึงสอนให้ เราพยายามละวาง ให้ห่างไกลไม่ให้เข้ามาใกล้จิตใจของเรา

คนดี

การปฏิบัตินั้นจะต้องมีความสันโดษ คือยินดีในทางปฏิบัติจริงๆ จังๆ เมื่อทำได้อย่างนี้ก็ชื่อว่า เป็นพุทธศาสนิกชน เป็นคนดีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือเป็นคนดีของประเทศชาติและพระพุทธศาสนาหาได้ยาก **คนไทยของเราโดยส่วนมากปากก็พูดกันว่านับถือศาสนาพุทธ แต่ภาคปฏิบัตินั้นไม่ได้กระทำ** มีแต่พูดว่าเรานับถือศาสนาพุทธ เราถือ

ศาสนาพุทธ ศาสนาพุทธเป็นอย่างไรบางคนก็ไม่รู้ เพียงแต่จะกล่าวพุทธัง ธัมมัง สังฆัง ก็ไม่เคยกล่าวเลย อย่างนี้ก็มีให้ดู ดังนั้นพวกท่านทั้งหลายได้มีศรัทธาความเชื่อ และความเลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้า ก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติกัน มีการทำบุญสุนทานตามศรัทธา ตามความสามารถของตนเท่าที่จะทำได้ มีน้อยก็ทำน้อย มีมากก็ทำมาก ไม่เป็นการบังคับจิตใจ ให้จิตใจมันเลื่อมใสขึ้นมาเองว่าเราจะบริจาคเงิน ทอง ข้าวของอย่างนั้นอย่างนี้ ก็อยู่ที่ใจของแต่ละบุคคล ไม่มีการบังคับกัน

คน...เสื่อม

คนโดยส่วนมากเข้าใจว่า พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ศาสนานั้นเสื่อม ศีลธรรมเสื่อม **ความเป็นจริงคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่ได้เสื่อมไปไหน ศีลธรรมก็ไม่ได้เสื่อมไปไหน คนเราต่างหากเป็นผู้เสื่อม เสื่อม คือ การไม่ประพฤติปฏิบัติตาม การละเลยไม่กระทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า** เมื่อสมาทานศีลไปแล้ว ก็ว่าแต่ปาก เมื่อกลับไปจากวัดแล้วก็ทิ้งไว้ที่วัด ทิ้งไว้ที่ศาลา ไม่ได้นำเอาติดตัวไป เพราะฉะนั้นคนโดยส่วนมากจึงได้พูดกันว่าศาสนาเสื่อม ความเป็นจริงคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่ได้เสื่อม

หลักของกรรม

ความจริงที่ทนต่อการพิสูจน์

ทำบุญได้บุญ ทำบาปได้บาป

ญาติโยมทั้งหลายมีความศรัทธา ความเชื่อว่า ทำบุญได้บุญ ทำบาปได้บาป คำว่า **บุญนั้นเป็นชื่อแห่งความสุข** คือความสุขกายสุขใจ จะไปที่ไหนก็มีคนเคารพนับถือ ชื่นใจดีใจ เพราะเราได้ทำบุญ บุญนั้นแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มีใจบุญ มีหน้าตาชื่นบาน มีความสมัครสมาน ซึ่งกันและกันเหมือนกับพี่กับน้องเกิดในท้องแม่เดียวกัน วันนี้ท่านทั้งหลายได้พร้อมใจกันมา ถวายภัตตาหารและปัจจัยไทยทานตามมีตามได้ ขอให้กุศลทุกสิ่งทุกอย่าง จงดลบันดาล ให้ทุกๆ คน มีความสบายกายสบายใจ ปรารถนาสิ่งใดขอให้ได้สิ่งนั้นตามความมุ่งมาด ปรารถนา ให้ปราศจากโรคาพยาธิ ให้มีอายุมั่นขวัญยืน ได้เป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธ ศาสนา ให้วัฒนาถาวรสืบไป ประกอบด้วยพรชัย ๔ ประการ มีอายุ วรรณะ สุขะ พละ ตลอดกาลนานเทอญ

ความสุขทางใจ

การปฏิบัติธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น พระองค์สอนที่กาย วาจา ใจ นี้เอง ไม่ได้ไปสอนที่อื่น **ธรรมะทั้ง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เมื่อรวมก็อยู่ที่ กาย วาจา ใจ นี้เอง** คือรูปก็หมายถึง ร่างกายพวกเรานี้เอง เวทนานั่งนานๆ ก็เกิดขึ้นกับร่างกายของเรานี้ มีการ ปวดหลัง ปวดเอว ปวดแข้งปวดขา เป็นต้น ถ้าเรานึกได้อย่างนี้ จิตของเราจะมั่นคงถาวร ขึ้นตามลำดับๆ นับตั้งแต่วันที่เราเคยปฏิบัติมา และให้เราทวนกระแสจิตของเราดู ในขณะนี้ ก็ได้ เรานึกถึงตั้งแต่ก่อนที่เราจะเข้ามาวัด มาปฏิบัติธรรมนั้น เรานึกได้อย่างไรถึงได้นำกาย เข้ามาปฏิบัติธรรม ณ สถานที่นี้ และมาปฏิบัตินั้นได้อะไรบ้าง ต้องถามใจของเราดู ถึงแม้ว่า ใจจะตอบว่า ไม่ได้อะไร เงินทองข้าวของก็ไม่ได้ มีแต่ต้องเสียไป ถ้าจิตตอบอย่างนี้ เราจะ ต้องถามอีกว่า สิ่งที่เราได้นั้นก็คือความสุขทางใจที่จะเกิดขึ้น มีความเลื่อมใสมั่นคงกว่า แต่ก่อน แต่ก่อนที่เรายังไม่ได้เข้าวัดเข้าวานั้น ก็เพลิดเพลินไปตามโลกของเขา เมื่อเข้ามา ปฏิบัติธรรมแล้วเราจะได้เห็นว่าธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เป็นของที่มีจริง

การเสียสละ

ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก ผู้ตระหนี่ย่อมเป็นที่ชัง

มหากุศลอันยิ่งใหญ่

ทุกท่านมีใจศรัทธาบริจาคทรัพย์คนละเล็กละน้อยสร้างพระเจดีย์ที่วัดโพธิสมภรณ์ สำหรับองค์เจดีย์นั้นเสร็จแล้ว ยังแต่การประดับประดาความสวยงามเท่านั้น ฉะนั้นจึงเป็นมหากุศลอันยิ่งใหญ่ ในการสร้างเจดีย์นี้ เป็นอานิสงส์ตลอดชีวิตของทุกๆ คน เพราะเป็นพุทธบูชา สร้างขึ้นมาแล้วก็ได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและอัฐิธาตุของครูบาอาจารย์ฝ่ายกัมมัฏฐานที่ภาคอีสานเป็นส่วนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลวงปู่เสาร์ หลวงปู่มั่น ซึ่งเป็นต้นเจ้าแห่งการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ต่อจากนั้นเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วอัฐิของท่านคือกระดูกของท่าน กลายเป็นพระธาตุ เรียกว่า ธาตุของพระอรหันตสาวก ผู้ที่หมดกิเลสเป็นเหตุให้ท่านไม่ต้องเกิดอีก เพราะท่านปฏิบัติขัดเกลาจิตใจของท่าน

ในขณะที่ท่านเดินธุดงค์ ในสมัยนั้นมีแต่ป่าเขาลำเนาไพร หนทางรถก็ไม่มี มีแต่เดินกับเดิน บางวันก็ไม่ได้ฉันอาหาร เพราะไม่ถึงหมู่บ้านค่ำที่ไหนนอนที่นั้น สรรพอันตรายทั้งหลายมีช้างเสือเป็นต้น ด้วยอำนาจคุณพระรัตนตรัยที่ท่านได้ดลใจแผ่เมตตาไม่มีการเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงในโลกนี้ จิตใจของท่านจึงเข้มแข็ง สัตว์ต่างๆ ก็ไม่สามารถเอาชีวิตของท่านได้ เมื่ออายุท่านเพิ่มพูนๆ ไปวัยชราบ้านเมืองก็เจริญขึ้นตามลำดับ ถนนหนทางก็มีขึ้น ต่อจากนั้นท่านก็อยู่จำพรรษาที่บ้านโน้นบ้านนี้เกิดเป็นวัดธรรมยุตขึ้น

ทาน

ทานแปลว่าการสละวัตถุ สิ่งของ ตลอดการถวายอาหาร เรียกเป็นภาษาบาลีว่า อามิสทาน แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ทาสทาน การที่ให้ของต่ำกว่าตนกินตนใช้

๒. สหายทาน ทานที่เสมอกับที่เราใช้สอยอยู่

๓. สามีทาน ทานอันยิ่ง คือทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นอามิสทาน ให้ยิ่งกว่าที่เราใช้สอยอยู่

เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงสรรเสริญ ผู้ที่มีจิตใจให้ทานอย่างยิ่งๆ ขึ้นไป

กำไรของชีวิต

ขออำนวยพรให้ญาติโยมทั้งหญิงชายที่มาบริจาคทรัพย์เป็นจำนวนเท่าที่จะมีศรัทธา เพื่อบำรุงพระพุทธศาสนาและในการก่อสร้างเจดีย์เป็นต้น ทุกๆ คนก็หวังบุญหวังกุศล อันนั้นเป็นชื่อแห่งความสุข คือ ความสุขเกิดจากการกระทำที่เราได้บริจาค ดังนั้นจึงขอให้ทุกๆ ท่านได้ตั้งใจปฏิบัติจิตใจของตนให้สะอาด ปราศจากความโลภ ความหลง ซึ่งฝังอยู่ในดวงใจของเรามาตั้งหลายภพหลายชาติแล้ว มาชาตินี้เราได้เกิดเป็นมนุษย์ ดังนั้นจงรีบทำบุญทำกุศลสืบต่อไป เพื่อเป็นการหากำไรของชีวิต เพราะชีวิตคนเรานั้นน้อยนักน้อยหนาที่อยู่ถึงร้อยปีก็ยาก

ดังนั้นเมื่อเรายังมีกำลังกายเข้มแข็ง กำลังใจแรงอยู่ เอาสิ่งที่ดีที่ชอบมาประกอบไว้ในชีวิตของตนนั้นชื่อว่า เป็นกำไรของชีวิต ชีวิตคือการเป็นอยู่ อยู่วันหนึ่งๆ บัดนี้อายุเราก็ล่วงเข้ากลางคนแล้ว เพราะฉะนั้นจะทำอะไรที่เป็นบุญเป็นกุศลก็ให้รีบๆ ทำเสีย ถ้าเราช้าอยู่เวลาจะตายถึงทำบุญ ดังนั้นให้ทำ ในขณะที่เรายังไม่เจ็บไม่ไข้ ให้รีบทำเสียให้เร็ว เท่าที่เราคิดได้ และทำใจของเราให้มั่นคงดำรงมีพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต ทำจิตใจให้ผ่องใสตลอดไป

ความตระหนี่

ถ้ามีผู้ประพฤติปฏิบัติ ขัดเกลาจิตใจของตน ให้ห่างออกไป วันละเล็กละน้อย ผลสุดท้าย ถ้าจิตใจเราแน่วแน่ ก็อาจจะสำเร็จถึงโสดาปัตติผล เป็นคนมีทรัพย์มากเท่ากับมหาเศรษฐีท่านหนึ่ง ในเรื่องตรัสกล่าวไว้ว่า มัจฉริยโกสิยเศรษฐีเป็นคนมีความตระหนี่ มีเงินตั้ง ๘๐ โกฏิ ก็ไม่สละ ไม่ให้ทาน แม้ตนเองจะซื้ออาหารกิน ก็เอาแต่อาหารเลวๆ ในวันหนึ่งได้ไปเที่ยวสวนอุทยานของตน เมื่อกลับมา ได้มาเห็นประชาชนชาวบ้าน เขากำลังทอดขนมเบื้องอยู่ข้างทาง คนซื้อกินกันอุตลุด แล้วก็นึก ความหิวเกิดขึ้นมา อยากจะกิน เมื่อกลับไปถึงบ้าน ก็บอกพราหมณี ซึ่งเป็นภรรยาว่าฉันไม่ค่อยสบาย และก็เข้านอนในห้อง ไม่พูดอะไร นางพราหมณีผู้เป็นภรรยานั้น จึงได้ไปถามว่าท่านเศรษฐีท่านเป็นอะไร เศรษฐีนั้นจึงบอกแก่ภรรยามา ฉันอยากกินขนมเบื้อง โอ๊ย! ถ้าอย่างนั้น มันไม่ยากอะไรหรอก ดิฉันจะ

ทำให้ แล้วก็ปรึกษากัน เราจะทำในปราสาท คือปราสาท ๗ ชั้น ถ้าทำชั้นล่างผู้คนจะมาแย่งขนมกินหมด ดังนั้นจึงได้เอากระทะและเตาไฟขึ้นไปบนชั้น ๗ แล้วก็ไปเอาแป้งที่จะทอดเป็นขนมเบื้องนั้นมาพร้อมแล้ว

ในสมัยนั้นพระมหาโมคคัลลานะ ท่านจะโปรดเศรษฐีนั้น จึงได้เข้าฌานเหาะไปกลางอากาศไปเดินจงกรมอยู่แถวใกล้หน้าต่าง มัจฉริยโกสิยเศรษฐีนั้นมองเห็นพระโมคคัลลาจึงถามว่า พระผู้เป็นเจ้ามาทำไม ท่านก็ไม่ตอบ เดินจงกรมอยู่อย่างนั้น ต่อมานางพราหมณีหยอดแป้งลงในกระทะ ตั้งใจจะทำเพียงนิดเดียว แต่ก็เมื่อหยอดแล้วแป้งปรากฏว่าโตขึ้นเต็มกระทะ แล้วก็บอกให้นางพราหมณี เอาช้อนตักใส่บาตรพระมหาเถระ พระมหาเถระ คือพระมหาโมคคัลลานะนั้น เป็นผู้มีฤทธิ์มากดังนั้นเมื่อนำแป้งใส่บาตรปรากฏว่าแป้งนั้นก็เต็มบาตรของพระโมคคัลลานะ เมื่อเป็นเช่นนั้น เศรษฐีก็ได้เกิดความศรัทธาขึ้นในใจจึงได้ไปสู่สำนักของพระพุทธเจ้า พระมหาโมคคัลลานะนั้น บันดาลให้เศรษฐีทั้งผัวเมียเข้าไปนั่งต่อพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงเทศน์ว่า **ศรัทธาเป็นความเชื่อ ปสาทะเป็นความเลื่อมใส** ให้ตั้งใจทำบุญสุนทาน เศรษฐีทั้งสองได้ฟังแล้วก็เกิด ปีติซาบซ่านไปทั่วตัว เมื่อฟังพระองค์ทรงแสดงพระธรรมไป ฟังไป ฟังไป จิตใจก็ละจากความตระหนี่นั้น เมื่อพระองค์เทศน์จบก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล นี่แสดงให้เห็นว่า อิทธิฤทธิ์ของพระโมคคัลลานะได้นำมัจฉริยโกสิยเศรษฐีผู้ตระหนี่มาก ไปหาพระพุทธเจ้าได้ เรียกว่าโปรดเศรษฐีให้เป็นคนดีมีศรัทธาแก่กล้า จนกระทั่งกลับมาบ้านแล้วก็มาเอาข้าวของในคลังนั้นให้บริษัทบริวารแก่คนทั้งหลายทั้งบ้านทั้งเมืองก็ไม่หมด นี้เรียกว่าศรัทธา ความเชื่อมั่นในคำสอนของพระพุทธเจ้าเราทุกคนมีศรัทธา มีความเลื่อมใสในธรรมะคำสอนของพระองค์ดังกล่าวแล้ว เกิดขึ้นในใจของเรา ก็สามารถที่จะบรรลุผล ได้รับเป็นโสดา สกิทาคา อนาคา ต่อไป

ชาติไทย

ผืนแผ่นดินอันน่าภาคภูมิใจ

พ่อหลวง

ทางราชการและประชาชนได้ทำการเฉลิมฉลองพระชนมายุและการครองราชย์ของพระองค์ครบ ๖๐ ปี เป็นที่น่ายินดีของปวงชนชาวไทยและต่างประเทศ หลายประเทศได้มาร่วมในงานมหามงคล ซึ่งพระองค์ได้เสวยราชย์มาครบ ๖๐ ปี เป็น**พระเจ้าแผ่นดินในประเทศไทย องค์ที่ ๙ ครองราชย์นานที่สุด อันนี้ก็เนื่องมาจากพระองค์เป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมเป็นประจำ นอกจากนั้น พระองค์ยังได้ศึกษาด้านจิตใจ คือ พยายามทำสมาธิกัมมัฏฐานทำจิตใจให้มั่นคงถาวร และเป็นผู้ที่สนใจในทางธรรมะ ดังนั้นการปกครองของประเทศไทยเราจึงได้อยู่เย็นเป็นสุข** แม้พสกนิกรทั่วไปก็แซ่ซ้อง แผ่เมตตาจิตให้พระองค์มีพลานามัยอันสมบูรณ์พูนสุข มีพระชนมายุ ๑๒๐ ปี

ดังนั้นเราทั้งหลายทุกคนได้ตั้งจิตแผ่เมตตาให้ในหลวงมีอายุยืนยาวมั่นเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของปวงชนชาวไทยของเราตลอดไป อนึ่ง พระองค์มีพรหมวิหารธรรมแผ่ให้แก่ประชาชนทั่วไป ดังนั้นพระองค์ได้เอาธรรมะของพระพุทธเจ้ามาประดิษฐานไว้ในใจ มีฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งเรียกว่าอิทธิบาทธรรม พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระอานนท์ว่าบุคคลผู้ใด ได้เจริญอิทธิบาทธรรมทั้ง ๔ นั้น อายุยั่งยืนได้ทั้งกัปทั้งกัลป์ แต่ในขณะนั้นพระอานนท์ยังเป็นปุถุชนอยู่ พระองค์แสดงอิทธิปาฏิหาริย์หลายครั้งหลายคราวพระอานนท์ก็ไม่ทราบ เมื่อถึงกลางเดือน ๓ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ พระองค์ก็ได้ปลงอายุสังขารว่าตั้งแต่นี้ไป ๓ เดือน เราจะปรินิพพานต่อจากนั้นพญามารก็เข้าไปอาราธนาพระองค์ก็รับ เมื่อพระชนมายุของพระองค์ครบ ๘๐ ปี ก็เสด็จดับขันธปรินิพพาน

ในกาลนี้เราทุกคนที่เป็นพุทธบริษัทหรือเป็นผู้ที่เคารพนับถือในหลวง เรียกว่าพ่อหลวง เป็นผู้ที่เป็นพ่อจริงๆ ท่านจะทำอะไรต้องใช้ปัญญาพิจารณารอบคอบทุกสิ่งทุกอย่าง **ข้อสำคัญ ให้คนไทยของเราหันหน้าเข้ากัน คือ มีความเห็นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเป็นสมานฉันท์** ถ้าทำได้อย่างนี้บ้านเมืองของเราก็จะอยู่เย็นเป็นสุขเหมือนอย่างความปรารถนาในใจของพระองค์

ในหลวงมีความสนใจกับภาคปฏิบัติทางด้านจิตใจ ที่พระองค์ได้ทรงปกครองอาณาประชาราษฎร์อยู่ได้ถึง ๖๐ ปีนี้ ก็ได้อาศัยธรรมะซึ่งท่านได้ฝึกฝนอบรมจากครูบาอาจารย์ โดยส่วนตัวเองถึงแม้จะอยู่ในพระราชวัง พระองค์ก็ตั้งใจไหว้พระสวดมนต์ นั่งสมาธิ จนกระทั่งว่าจิตของท่านนั้นได้สงบระงับ ดับจากสิ่งวุ่นวายทั้งหลาย จึงปกครองประชาชนให้ อยู่เย็นเป็นสุขมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ดังนั้นเราทุกคน ขอให้ยึดในหลวงเป็นพ่อหลวง คือ ผู้เลี้ยงลูกทั่วประเทศ แม้สิ่งใดซึ่งประชาชนทุกข์ตรม พระองค์ก็ได้สละความเหน็ดเหนื่อย ไปเยี่ยมเยียนในที่ทุรกันดาร ในการที่ไปนั้นก็แนะนำประชาชนให้ประกอบอาชีพ หาอยู่หากินพอเพียงกับอัตภาพของตน ให้เป็นคนมีศีลธรรมประจำใจ อย่างนี้เป็นต้น ทุกคนเมื่อได้ฟังแล้วก็ตั้งใจปฏิบัติตาม **ถ้าใครปฏิบัติตาม คำสอนของพระพุทธเจ้าและคำตักเตือนของในหลวง บุคคลผู้นั้นก็เจริญก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้นไป**

วันละเล็กละน้อย

สู้ไม่ถอยย่อมสมหวัง

ทำสืบเนื่องต่อกันไป

ก่อนที่ความชั่วทั้งหลายจะออกไปนั้นต้องอาศัยใจเป็นใหญ่ ใจเป็นหัวหน้า ใจเป็นผู้บังคับบัญชา ให้เราปฏิบัติขัดเกลาอยู่เสมอ **การปฏิบัติจิตใจของเรานั้น เป็นของที่ทำได้ยาก ยากสำหรับผู้ที่ไม่ต้องการ** เพราะเหตุว่าผู้ที่ไม่ต้องการที่จะมาปฏิบัติทางจิตใจของตนนั้น ก็อ้างเหตุผลต่างๆ เกี่ยวกับกิจการงานอย่างโน้นอย่างนี้ ถ้าผู้ที่มีศรัทธา คือ ความเชื่อมั่นในใจของตนเองแล้วว่า การปฏิบัติธรรมนั้นย่อมเกิดผลแก่จิตใจของเราอย่างแน่นอน ถ้าเราทำจริงจัง คือ เราตั้งใจทำด้วยสัจจะวาจา คือ ความจริงทางวาจา ความจริงทางกาย ความจริงทางใจ ทำได้ทุกวัน จะเป็นวันละเล็กละน้อย ก็ไม่เป็นประมาณ **ข้อสำคัญขอให้เราได้ทำสืบเนื่องต่อกันไปไม่ให้ขาด**

วันละเล็กละน้อย

ในการปฏิบัตินี้เป็นการปฏิบัติที่จะทำให้จิตใจของตนนั้นเกิดความเชื่อมั่นขึ้นในตัวเองว่าเมื่อเราเกิดขึ้นมาแล้วคุณงามความดีมีในเราพอแล้วหรือยัง อันนี้ต้องใช้ปัญญาพิจารณาให้ถี่ถ้วนจึงจะรู้ได้ด้วยใจของตนเอง ถ้าเราไม่ใช้ปัญญาพิจารณา จิตของเราก็มีแต่จะคิดไปในทางที่ไม่ดี ดังนั้นในการปฏิบัติ คือ การนั่งสมาธิเพื่อจะดูจิตใจของเรานั้นเป็นของที่ทำได้โดยยาก ถ้าคนไม่มีศรัทธาจริงๆ ก็ไม่สามารถที่จะทำได้ มองเห็นว่าการปฏิบัตินั้นเป็นการขัดต่อความสะดวกสบาย แต่ความเป็นจริงถ้าผู้ที่เคยปฏิบัติแล้วเห็นว่าเป็นการกระทำคุณงามความดีใส่จิตใจของตน **แม้เราจะทำได้วันละเล็กละน้อยก็ยังดีกว่าที่เราไม่ทำ** เพราะใจของเรานั้นเป็นธรรมชาติที่มองไม่เห็นท่านให้ชื่อว่าเป็นนามธรรม เพราะไม่มีตัวมีตน คนทุกคนมีตาแต่ก็มองไม่เห็นว่าจิตใจมันเป็นอย่างไร **ถ้าเราไม่มาปฏิบัติก็ไม่รู้ว่าใจของเรานั้นมันเศร้าหมอง หรือมันผ่องแผ้วหรือมันใสสะอาด**

อย่าละความเพียร

ดังนั้นในการที่ท่านทั้งหลายได้อุตส่าห์มาฝึกฝนอบรมใจนี้ก็เกิดมาจากศรัทธา คือ ความเชื่อมั่น ว่าการรักษาศีล ศีลก็อยู่กับตัวของเรา การทำสมาธิ สมาธิก็คือทำใจให้แน่วแน่อยู่ในอารมณ์อันเดียว ไม่เกี่ยวข้องด้วยอารมณ์ภายนอก เมื่อจิตเป็นสมาธิแล้ว ปัญญาคือความรู้แจ้งเห็นจริงก็เกิดขึ้นในใจของเราอย่างแน่นอน สามารถที่จะรู้ได้ว่า เวลานี้เราเป็นอย่างนั้น ๆ จิตใจของเราได้รับความสบาย แม้ทางกายมันจะเกิดทุกขเวทนาขึ้นมา นั่นก็ถือว่าเป็นเรื่องของสังขาร จะต้องเป็นไปอย่างนั้น อยู่ตามธรรมชาติหรือตามธรรมดาของเขา ถ้าเรานั่งนาน ๆ มันปวดแข้งปวดขา เราก็เปลี่ยนอิริยาบถเสียบ้าง ไปเดินหรือยืน สิ่งนั้นมันก็หายไป สุขเวทนาก็เกิดขึ้น ทุกขเวทนาหายไป

ดังนั้นที่หลวงปู่ได้มาแนะนำใน**การปฏิบัติจิตใจ ซึ่งเราพูดติดปากกันว่าปฏิบัติธรรม** ธรรมะก็คือร่างกายของเรานี่แหละ แปลว่าสภาพที่ทรงไว้ ได้แก่ **ร่างกายของเราทุกส่วนนี่แหละเป็นตัวธรรม เป็นตัวคำสอน เป็นตัวสมาธิ** ถ้าเรามาพิจารณาได้อย่างนี้ จิตใจของเราจะรื่นเริง เพลิดเพลินในธรรมะ คำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงสอน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ เมื่อย่อเข้าให้สั้นก็คือกาย วาจา ใจนี่เอง ถ้าพูดเป็นภาษาบาลีว่า **"สพฺพปาปสฺสอกรณํ (สัพพะปาปัสสะ อะกะระณัง)" การไม่กระทำบาปทั้งปวงนี้ประการหนึ่ง "กุสลสฺสูปสมฺปทา (กุสะลัสสูปะสัมปะทา)" การยังกุศลให้ถึงพร้อม นี่ประการหนึ่ง "สจิตฺตปริโยทปนํ (สะจิตตะปะริโยทะปะนัง)" การทำจิตใจของตนให้ผ่องใส "เอตํพุทธาสาสนํ (เอตัง พุทธานุสาสะนัง)" นี้เป็นศาสนาคือคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า**

เมื่อย่อจากพระไตรปิฎกทั้งสามปิฎก มารวมอยู่ที่นี่ ก็อยู่ที่กาย วาจา ใจของเรานี่เอง ดังนั้นในวันนี้ ขอให้บรรดาทุกๆ ท่าน **อย่าละความเพียร** ให้พยายามทำไปวันละเล็กละน้อย จะได้เวลาไหนเช้า เย็น หรือกลางวัน หรือเวลายืนเดินอยู่ก็ได้ นั่นแหละ **เป็นผู้ที่ตั้งใจจริงคือทำจริง** สิ่งที่เราจะทำนั้นย่อมสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จิตใจของเราก็ได้รับความสุข สุขอย่างอื่นยิ่งกว่าความสงบทางจิตไม่มี ถ้าจิตของเราสงบเป็นสมาธิแล้ว เราจะทำอะไรก็สบาย ไม่กังวล นี่เป็นผลแห่งการปฏิบัติธรรม

ดังนั้น จึงขออำนวยอวยพรให้ทุกๆ ท่านจงมีความพยายาม ขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติธรรมนี้ให้ตลอดชีวิต **เมื่อมีกิจอื่นก็ทำไป ว่างเมื่อไหร่ทำเมื่อนั้น** เมื่อเราทำแล้วเรา

จะได้รับความสุขกาย สบายใจ ประกอบไปด้วยพรชัยทั้ง ๔ มีอายุ คืออายุมั่นขวัญยืน วรรณะ ก็มีวรรณะผุดผ่อง หน้าตาก็ยิ้มแย้มแจ่มใส จิตใจก็พลอยดีไปด้วย สุขะ คือกำลังกาย กำลังใจก็เข้มแข็ง อันนี้เป็นพรอันประเสริฐ พลัง หมายถึงกำลังกายกำลังจิต เมื่อคิดสิ่งใด ขอให้ได้สิ่งนั้นตามความมุ่งมาดปรารถนา และให้เป็นศาสนทายาทคือผู้อยู่ใกล้กับคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เราได้ตั้งใจปฏิบัตินี้ ให้มีความสุขกายสบายใจตลอดไป ขอให้ท่านทั้งหลายจงมีความสุขสวัสดีตลอดชีวิตที่ยังเป็นอยู่นี้ ด้วยอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยจงปกปักรักษาท่านทั้งหลายให้ปราศจากทุกข์โศกโรคภัยไข้เจ็บ ให้มีอายุ วรรณะ สุขะ พละ ตลอดกาลนานทุกๆ ท่านเทอญ

ทำอย่างจริงจัง

ทุกสิ่งทุกอย่างที่จะสำเร็จได้ ต้องอาศัยการกระทำ คือ ทำบ่อยๆ เช่น พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นเจ้าของแห่งพระพุทธศาสนา ก่อนที่พระองค์จะเป็นพระพุทธเจ้าได้ ก็ต้องอาศัยความพากความเพียร พยายามทำอย่างจริงจัง แม้ชีวิต คือ ความเป็นอยู่ของพระองค์ก็ต้องเสียสละ หรือ ทรมานทำนกระทั่งว่า แม้ชีวิต คือ ร่างกาย นี่จะเหือดแห้งหรือตายไปก็ตามที **ถ้าข้าพเจ้าไม่ได้บรรลุเป็นพระพุทธเจ้าเมื่อไหร่ ก็ไม่ท้อถอยในการกระทำความเพียร**

ทีนี้สำหรับพวกเราซึ่งยังเป็นปุถุชน เป็นผู้ที่มีจิตใจหนาไปด้วยกองกิเลส การที่เราได้เข้ามาปฏิบัติเช่นนี้ ก็เนื่องมาจาก **บุพเพกตปุญญตา คือ บุญเก่าที่เราได้สร้างสมอบรมไว้ตั้งแต่ชาติปางก่อน** ก่อนที่เราจะมาเกิดเป็นมนุษย์ในชาติปัจจุบัน ได้สนับสนุนให้จิตของเรามีศรัทธา คือความเชื่อมั่น ปสาทะ ความเลื่อมใส เกิดขึ้นในจิตใจของเราว่า การที่ทำบุญให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนานี้ เป็นของที่มีจริง เป็นของที่ทำได้จริง ได้ผลจริง

ข้อสำคัญอยู่ที่เราตั้งใจทำอย่างจริงจัง **แม้วันหนึ่งๆ ใน ๒๔ ชั่วโมงนั้น เราจะทำได้เพียง ๕ นาที หรือ ๑๐ นาที อย่างนี้ก็ยังดีกว่าที่เราไม่ได้ทำเลย** ทีนี้เมื่อทำบ่อยๆ เข้าหลายๆ ครั้งเข้า บุญเหล่านั้นก็มารวบรวมกัน เป็นก้อน เป็นแท่ง เป็นรูปธรรมขึ้นมาในใจของเราได้ในวันใดวันหนึ่ง ข้อสำคัญอย่าละ คือ ให้พยายามทำ ในเวลาว่างโอกาสที่ว่าง เรามี **ก่อนที่เราจะหลับจะนอนนั้นเป็นโอกาสที่เราจะได้กำหนดจิตใจของเราได้เป็นอย่างดี**

ดูตนเอง
สิ่งที่เห็นได้ยาก

ทวนกระแสจิต

ตั้งจิตตั้งใจให้ดี เท่าที่ทุกๆ ท่าน ผู้ที่เข้ามาใหม่ก็ดีหรือผู้ที่เคยเข้ามาแล้วก็ดี การที่จะทำจิตใจของเราให้เป็นสมาธิได้นั้น เป็นของยากเพราะธรรมชาติจิตของทุกๆ คนเป็นธรรมชาติที่วิ่งอยู่เสมอ ไม่ได้อยู่กับที่ ถึงเดี๋ยวนี้เรานั่งอยู่ จิตก็ไม่ได้อยู่กับเนื้อกับตัว คิดไปถึงการงานที่เรากระทำบ้าง เสร็จบ้าง ไม่เสร็จบ้าง หรือนอกจากนั้นก็คิดถึงบ้านถึงช่อง คิดถึงลูกถึงหลาน ถึงการงานทุกสิ่งทุกอย่างที่เราทำค้างไว้ ก่อนอื่นที่จะทำใจให้สงบได้ในเบื้องต้นนี้ **ให้เราตั้งสติ คือ ความระลึกได้ สัมปชัญญะความรู้ตัว** ทีนี้สตินั้น เราลองทวนกระแสจิตของเราไป นับตั้งแต่ที่เราจะนึกได้ ตั้งแต่เกิดมา พอเราพูดได้หรือรู้เดียงสา รู้จักว่าพ่อแม่หรือปู่ย่าตายาย เด็กก็จะต้องเรียกชื่อคนนั้นคนนี้ จำซะก่อน ทีนี้เมื่อจำแล้ว ต่อนั้นไปร่างกายก็เติบโตขึ้นตามลำดับๆ ความคิดความจำก็เติบโตขึ้นด้วย ทีนี้เรามานึกทวนอดีตสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ตั้งแต่เป็นเด็กที่วิ่งเล่นจะนึกได้มั้ย แล้วก็นึกมาตามลำดับๆ จนกระทั่งเข้าเรียนหนังสือ จนกระทั่งออกจากโรงเรียน ในตอนนี้อายุ ๑๕-๑๖ ก็เข้าวัยรุ่นแล้ว ความคิดความอ่านก็มีขึ้นมาตามลำดับ

ทีนี้เรามานึกดูว่าในช่วงชีวิตของเราในระยะที่เป็นเด็กนักเรียนนั้น ซน สนุกสนานกับอะไรบ้าง ให้นึกอย่างนี้เสียก่อน มันก็คงเกิดขึ้นมาให้เรานึกได้ในชั่วขณะหนึ่ง และทีนี้ก็คิดขึ้นมาอีก ในระยะที่เราเป็นหนุ่มเป็นสาว **จิตใจของเราไปติดอยู่ในอารมณ์อะไร ก็ติดอยู่ในร่างกายของเรานี่เอง** ว่าเวลานี้เรากำลังเป็นหนุ่มเป็นแน่นร่างกายก็แข็งแรง เดินก็ไววิ่งก็เร็ว ความคิดก็เร็ว อยากจะได้อะไรก็อยากให้มันได้สมใจคิด ทีนี้ถ้าไม่ได้ก็เกิดความเสียใจ ความเสียใจอันนั้นแหละ จะทำให้เราเกิดความโกรธ เช่น อย่างเราขอสตางค์ของพ่อของแม่ไม่ได้ตามที่เราต้องการ เราก็ไม่พอใจ นี่ก็เรียกว่าเป็นอุปสรรคอันหนึ่ง หรือเป็นข้าศึกอันหนึ่งที่จะทำให้จิตใจของเราวุ่นวาย หนักๆ เข้าก็หนีโรงเรียนบ้าง อะไรบ้าง อย่างนี้เป็นต้น

ทำใจให้มันสงบ

การปฏิบัตินั้นไม่เฉพาะในสถานที่วัด แม้อยู่ที่บ้านเราก็ทำได้อย่างสบาย พระพุทธเจ้า พระองค์สอนว่า การทำสมาธินั้นทำได้ทุกอิริยาบถ ยืนก็ทำได้ นั่งก็ทำได้ นอน

ก็ทำได้ กินหรือทำงานอย่างอื่นอยู่ก็ทำได้ **คือตั้งสติกำหนดว่า เวลานี้เราทำอะไร ให้รู้ว่าเราทำสิ่งนั้นสิ่งนั้น** นี่แหละเป็นทางที่จะนำให้จิตใจนั้นได้มาฝักใฝ่ในร่างกาย ไม่ส่งออกนอก ทีนี้การงานที่เรากระทำไปนั้น จะเป็นทางกายก็ดี หรือทางวาจาก็ดี เพราะใจเป็นผู้สั่ง ใจเป็นผู้บังคับบัญชาให้กระทำ ทีนี้ความทุกข์มันเกิดขึ้น ก็ใจเป็นผู้เป็นทุกข์ ส่วนสังขารคือร่างกายของเรานั้น เป็นแต่เพียงว่าผู้รับใช้ของจิต จิตมันจะใช้ให้เดินก็ต้องเดิน ใช้ให้นั่งก็นั่ง เหมือนอย่างเดี๋ยวนี้ จิตมันบังคับให้เรานั่ง เราก็ต้องนั่ง ทีนี้เมื่อนั่งแล้วเราก็ต้องดูว่าเรานั่งทำไม เพื่อประโยชน์อะไร จึงมานั่งให้ปวดแข้งปวดขา ปวดหลังปวดเอวอยู่อย่างนี้ นี่เรียกว่าตัวกิเลสคือมารมันเข้ามาผจญ อยากจะให้เราเลิกจากการนั่ง ให้ไปเดิน หรือให้ไปพักผ่อนอย่างใดอย่างหนึ่ง

เมื่อเรารู้ว่ามันเป็นเช่นนี้ เราก็อาศัยสติ คือ พี่เลี้ยงนั่นเอง และความรู้เรียกว่าสัมปชัญญะตามภาษาบาลี เรียกว่ารู้ตัวอยู่เสมอ ว่าเราทำอย่างนี้ๆ ทีนี้จิตมันก็อยู่กับการกระทำของเรา ส่วนที่เรียกกันว่ากิเลส ตัณหาราคะ เหล่านี้ก็เกิดอยู่ที่ใจ เช่นอย่างสมุทัยก็ ได้แก่ ตัณหาทั้ง ๓ คือ กามตัณหา ความใคร่ในกาม ภวตัณหา ความอยากมี อยากเป็น วิภวตัณหา ความไม่อยากมี ไม่อยากเป็น นี่เป็นธรรมชาติของกิเลสที่จะเป็นเหตุให้เราหวั่นไหวต่อโลกธรรมทั้งหลาย มีลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ซึ่งจะมาจูงใจของเรา ให้เขวไปจากการปฏิบัติธรรม เมื่อเราตั้งสตินำมันอยู่เสมอก็จะต้องปล่อยวาง เมื่อปล่อยวางได้แล้ว จิตของเราก็ว่างจากอารมณ์ส่วนนั้น ก็มาอยู่ในคำที่เราว่าพุทโธ พุทโธ คืออยู่ที่ใจนี่เอง แต่ไม่ใช่ว่าฟังที่หลวงปู่ได้แนะนำนี้ จะทำใจให้มันสงบอย่างที่พูดนี่ ย่อมเป็นไปได้โดยยาก ต้องทำบ่อยๆ ต้องฝึกบ่อยๆ

ติดสมมตินิยม

เราเกิดขึ้นมาได้อย่างไร มาด้วยอะไร ด้วยผลของบุญกรรม คือ กรรมที่เราได้กระทำไว้ตั้งแต่ชาติปางก่อนนั้น ดลบันดาลให้เราได้มาเกิดเป็นมนุษย์ หรือเป็นคนเขาก็เรียก **เพราะหลายๆ อย่างมาผสมกัน มาคนเข้ากันมันก็เป็นก้อนอันหนึ่ง ทีนี้เราก็มาพิจารณาถึงธาตุทั้ง ๔ มี ดิน น้ำ ไฟ ลม ซึ่งผสมกันเข้า เป็นก้อนอันหนึ่ง แล้วก็มีดวงวิญญาณคือดวงจิต เป็นผู้ครอบครองอยู่ แล้วก็เรียกว่าเป็นมนุษย์ เป็นหญิงเป็นชาย ตามสมมตินิยม โดยส่วนมากคนเราทุกคนมาติดอยู่สมมตินิยม สมมติว่าเป็นอย่างนั้น สมมติว่าเป็นอย่างนี้ มันก็มาติดกันอยู่ที่ตรงนี้หละ**

ทีนี้เมื่อจิตมันมาติดอยู่อย่างนี้ ทำอย่างไรจิตของเราจึงจะละได้ แล้วก็มาพยายามอย่างที่ท่านทั้งหลาย มาทำทั้งเช้า ทั้งกลางวัน ทั้งเย็นอยู่นี่ พยายามละสมมตินิยม คนเรามาติดอยู่สมมติ ติดอยู่นิยมนี่แหละ ถ้าพูดตามหลักธรรมะ ก็เรียกว่า โลกธรรม โลกธรรมทั้ง ๘ มี ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ๔ อย่างนี้เป็นสิ่งที่คนทุกคนปรารถนา เมื่อได้ลาภแล้วก็อยากได้ยศ ได้ตำแหน่ง ถ้าเป็นฆราวาส ก็ได้ตำแหน่งการงานหรือยศทางหน้าที่ เช่นอย่างเป็นทหาร ตำรวจ ก็มียศเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ จนกระทั่งถึงสูงสุด คือ นายพล ก็พยายามมาติดกันอยู่นี้ แย่งชิงกันเอาไป

ต้องเอาปัจจุบัน

พวกเราเป็นคนธรรมดา เราทำงานเป็นข้าราชการ หรือเป็นพ่อค้า ประชาชน หรือเป็นลูกจ้างอะไรก็ตามที มีหน้าที่ ที่เราจะต้องทำ ก็ทำไปเฉพาะเวลางานที่เราทำ เมื่องานนั้นเสร็จแล้ว กลับมาถึงบ้านถึงช่อง รับประทานอาหาร ชำระร่างกายสมบูรณ์สะอาดแล้วเวลาจะเข้าหลับเข้านอน ก็ไหว้พระสวดมนต์เท่าที่จำได้ นอกจากนั้นจะนั่งพับเพียบหรือจะนั่งขัดสมาธิ แล้วก็ตั้งสติกำหนดดูจิตใจของเรา ทวนกระแสอย่างที่ได้กล่าวแล้วเบื้องต้นว่าแต่เช้าถึงเวลานั่งจะนอนนี้ เราทำอะไรบ้าง ทางกาย ทางวาจา และทางใจมันคิดอะไรบ้าง ให้ทวนกระแส ส่วนที่มันเป็นอดีต คือ ที่มันล่วงไปแล้ว ให้มันระลึกได้เท่าที่มันจะได้

ถ้าจิตมันสงบ มันเกิดขึ้น มันผุดขึ้นมาเอง ผุดขึ้นมาเรื่องนั้นเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนั้น ทีนี้ต่อนั้นไป เมื่อมันเกิดขึ้นมาอย่างนี้ เราก็ตั้งใจว่า นั่นเป็นสิ่งที่ล่วงไปแล้ว เอากลับคืนมาไม่ได้ เราก็**ต้องเอาปัจจุบัน** คือในขณะที่เรานั่งอยู่นี้ เดี๋ยวนี้เรานั่งทำอะไร นั่งกำหนดดูจิตว่ามันจะคิดไปถึงอารมณ์ส่วนไหน ก็ให้มันรู้ **ผู้ปฏิบัติธรรมนั้นต้องการจะรู้จิตของตนเท่านั้น** มิใช่ว่าจะต้องการ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข มิใช่ว่าจะต้องการ นินทา เสื่อมลาภ เสื่อมยศ อะไรพวกเหล่านี้ คือเราต้องการเพื่อจะให้รู้ว่าสิ่งทั้ง ๔ คู่หรือ ทั้ง ๘ ประการนี้ คนโดยส่วนมากเป็นผู้ที่ต้องการมาก ทีนี้เรามีฐานะเพียงแค่ไหน ก็ให้ยินดีเพียงแค่นั้น ไม่ต้องทะเยอทะยาน **ถ้าเราทะเยอทะยาน ก็เป็นตัณหา คือ ความอยากเข้ามากั้นจิตของเราไม่ให้เป็นสมาธิได้**

เมื่อเป็นเช่นนี้ เราก็พยายามทำทุกวันๆ พยายามละ จะละได้วันละเล็ก ละน้อย หรือได้ชั่วขณะ ๕ นาที หรือ ๑๐ นาที ก็ยังดี คือหมายความว่า การงานที่เราทำมาแล้วนั้น

เราไม่นึกถึง พูดกันอย่างง่ายๆ เราไม่นึกถึง นึกว่าเวลานี้เราทำความดี ทีนี้ความดีนั้นก็คือ จิตใจมันสงบ สงบจากอารมณ์ทั้งปวงที่เป็นอดีตล่วงไปแล้ว โดยส่วนมากจิตของเรานั้น เมื่อเรามานั่งอยู่อย่างนี้ ชอบคิดถึง อตีตารมณ์ คือ อารมณ์ที่ล่วงไปแล้ว หลายๆ วัน หลายๆ ปี มันก็นึกขึ้นมา แต่ทีนี้จิตก็ไปติดอยู่นั่นนะ ทีนี้ถ้ามันติดแล้ว มันก็คิดไป คิดไป คิดไป ผลสุดท้ายก็ลืมตน ว่าเวลานี้เราทำอะไร ลืมปัจจุบันไป ไปติดอยู่กับอดีต หรืออีกประการหนึ่งมันก็คิดไปข้างหน้า ว่าอยากจะร่ำรวย อยากจะมีตำแหน่งการงานให้สูงส่งขึ้นไป เนี่ยจิตมันเดินอยู่อย่างนี้

บุญกุศล

ทรัพย์อันเลิศเลอค่า

อริยทรัพย์

เราได้พากันเสียสละกิจการงานทางบ้านออกมาสร้างคุณงามความดี เราทั้งหลายได้มาปฏิบัติเช่นนี้ถือว่าเป็นผู้ที่มาหากำไรแห่งชีวิต เปรียบประดุจประหนึ่งว่าพ่อค้าเขาค้าขาย เมื่อเขาลงทุนไปแล้วก็ต้องการกำไรฉันใดก็ดี ท่านทั้งหลายได้มาลงทุนให้ทานรักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา ดังที่ทำอยู่ในขณะนี้ นี้เรียกว่าเป็นการมาสร้างทุนทรัพย์ซึ่งเรียกว่า ทรัพย์ภายใน ได้แก่ความเชื่อมั่นว่า **การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว** ทำตัวของเราให้เป็นคนมีจิตใจอันสุจริต ประพฤติไม่ผิดศีลธรรมและจารีตประเพณี เพราะคนทุกคนนั้นมีวินัยประจำตัวทุกคน คือต้องมีระเบียบ เป็นคนที่มีความประพฤติเรียบร้อย ทางกายทางวาจา ใจก็มีเมตตาธรรมแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ภาวนา หาคุณงามความดีใส่ตนให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

ในวาระนี้ ทุกๆคนนั้นที่ได้มาประพฤติปฏิบัติธรรม ได้เสียสละกิจการงานทุกสิ่งทุกอย่าง ทำใจของเราไม่ให้เป็นห่วงแม้บ้านช่องมันจะเป็นอย่างไรก็ช่างมัน เพราะในขณะนี้เราต้องการที่จะสร้างตนให้เป็น**คนดี มีทรัพย์คืออริยทรัพย์ ทรัพย์อันประเสริฐ** ซึ่งเกิดขึ้นกับดวงใจของเรา ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ โจรผู้ร้ายจะมาแย่งชิงเอาไปก็ไม่ได้ เพราะฝังอยู่ในดวงใจของเราแล้ว

บุญเป็นชื่อแห่งความสุข

เราทั้งหลาย ที่มาปฏิบัติธรรมนี้ก็เนื่องมาจากศรัทธาคือความเชื่อ เชื่อว่าการปฏิบัติธรรม ก็คือการทำบุญ คำว่าบุญนั้นเป็นชื่อแห่งความสุข คือความสุขใจ เมื่อใจเป็นสุขแล้วกายก็พลอยสุขไปด้วย ทีนี้การปฏิบัติธรรมะนั้นถ้าเราได้ปฏิบัติต่อเนื่องกันไม่ให้ขาดสายก็สามารถที่จะทำลายความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นข้าศึกภายในให้ห่างไกลออกไปได้วันละเล็กละน้อย นั่นก็ชื่อว่าเป็นผู้ตั้งใจที่จะทำใจของตนให้สงบระงับดับจากบาปทั้งปวงได้ ถ้าบุคคลผู้ใดกระทำได้เช่นนี้ บุคคลผู้นั้นชื่อว่ามีคุณงามความดี **ทำใจของตน**

ให้มั่นคงถาวร ไม่ให้หวั่นไหวไปตามโลกธรรม นำจิตใจของเราให้มีศรัทธายิ่งๆ คือมีความเชื่อมั่นนั่นเอง ถ้าผู้ใดปลูกความเชื่อมั่นได้อย่างถาวรมั่นคง ผู้นั้นได้ชื่อว่า ปฏิบัติในธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยจริงจัง

ภายนอก

พุทโธ แปลว่า ผู้รู้ คือ รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น อย่างสมเด็จพระผู้มีพระภาคฯ และพระอริยสงฆ์ สาวกทั้งหลาย ท่านรู้แจ้งแทงตลอดในสัจธรรมทั้ง ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ท่านพิจารณาได้ตลอดปลอดโปร่ง จิตใจของท่านก็ไม่ได้ไปยึดอารมณ์ภายนอก คืออยู่ในตัวของท่านนั่นเอง เกิดความสว่างไสวอยู่ในใจ เพราะ**ธรรมชาติจิตนั้นเป็นธรรมชาติที่ใสสะอาดปราศจากสิ่งโสโครกทั้งหลาย** ประดุจประหนึ่งว่าน้ำที่ใสสะอาด ถ้ามีสีลงไปปนเป็นสีเขียว สีแดง อะไรก็ตามน้ำนั้นก็แปรปรวนไปตามสี ส่วนจิตใจของมนุษย์เรา ถ้ามีความโลภ ความโกรธ ความหลง เข้ามาฝังอยู่ในใจ ใจมันก็ยึด คือ ความอยากได้ ไม่มีที่สิ้นสุดเปรียบประดุจประหนึ่งว่า น้ำมหาสมุทรทะเลอันกว้างใหญ่ไพศาล **ฝนตกลงมาในที่ดอนก็ไหลไปสู่มหาสมุทรทะเลฉันใด กิเลสอาสวะทั้งหลายก็ไหลเข้ามาสู่จิตใจของเราฉันนั้น**

ดังนั้นเราที่มาปฏิบัติธรรมกันนี้ก็เพื่อต้องการที่จะชำระสิ่งเหล่านั้นให้มันหมดไปจากจิตใจของเรา แม้ไม่หมดในวันนี้ก็ในวันต่อๆ ไป สิ่งทั้งหลายเหล่านั้นมันก็หายไปวันละเล็กละน้อย นานๆ เข้าก็รวมกันเป็นก้อนใหญ่หรือกองใหญ่ขึ้นมา จิตใจนั้นนิ่งไม่ได้ยึดไม่ได้ถือในสิ่งทั้งปวง เช่น สมมติว่าเรามีเงินทองข้าวของต่างๆ เป็นจำนวนมากมาย เวลาตายไปสิ่งของเหล่านั้นก็เอาไปไม่ได้ ถ้าจิตสำนึกได้อย่างนี้เป็นผู้ที่ไม่ประมาท สามารถที่จะชำระจิตไม่ให้มันยึดไม่ให้มันถือว่านั่นเป็นของๆ เรา นั่นเป็นสิ่งที่เราหามาได้จะต้องเป็นของๆ เรา ถ้าเราพิจารณาให้ละเอียดลออลงไปแล้ว**วัตถุเหล่านั้นเป็นแต่เพียงว่า ของภายนอกมาอาศัยชั่วชีวิตหนึ่งเท่านั้น**

สั่งสมทรัพย์ภายใน

การที่ท่านทั้งหลายได้กระทำบุญกุศลในวันนี้ก็เรียกว่าเป็นการสร้างสมหรือ**สั่งสมทรัพย์ภายในอันฝังไว้ในดวงใจของพวกท่านไม่มีวันเสื่อมหาย** แม้ถึงเราจะตายไปแล้วคุณงามความดีอันนี้ก็จะต้องติดตามดวงจิตไปทุกขณะในอนาคตข้างหน้าหรือในปัจจุบัน

อยู่ด้วยกันก็เป็นสุข มีความสมานสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันอย่างวันนี้ **จงตั้งใจฝึกหัดจิตของตนให้เป็นสมาธิ คือจิตแน่วแน่อยู่ในอารมณ์อันเดียว คืออยู่ในคำว่า พุทโธ คำเดียวเท่านั้นถ้าทำได้อย่างนี้ก็ชื่อว่าเป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้า** เพราะสมัยปัจจุบันนี้สิ่งแวดล้อมทั้งหลายน้อมเอาใจของเราให้ออกห่างจากคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อท่านทั้งหลายได้หันหน้าเข้ามาสู่วัดวาอารามและได้ตั้งใจฟังธรรมและปฏิบัติจิตใจของตนให้ละจากสิ่งที่เศร้าหมองซึ่งมันดองอยู่ในจิตตสันดานของเรามาตั้งหลายภพหลายชาติให้ปราศจากไป ในที่สุดท่านทั้งหลายก็จะได้รับผล คือความสุขกาย สบายใจ ประกอบด้วยพรชัยทั้ง ๔ ประการ มีอายุ วรรณะ สุขะ พละ ตลอดกาลนาน ทุกๆ ท่านเทอญ

ลาภอันประเสริฐ

การที่เราได้เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นลาภอันประเสริฐ เกิดมาแล้วมีอวัยวะร่างกายครบสมบูรณ์บริบูรณ์นี่ก็เนื่องมาจาก "บุพฺเพกตปุญฺญตา คือ บุญที่เราได้กระทำไว้ตั้งแต่ในปางก่อน" ได้ตามสนับสนุนส่งเสริมเพิ่มเติมให้เรามีศรัทธาความเชื่อมั่นว่าการปฏิบัติธรรมนี้ย่อมได้ผลอย่างจริงจังไม่มีอะไรที่จะเปรียบได้ ดังนั้นอาตมาจึงได้ยกขึ้นว่า **"สทฺธา สาธุ ปติฏฺฐิตา ศรัทธาตั้งมั่นแล้ว ย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จ"** ประโยชน์ในชาตินี้ และประโยชน์ในชาติหน้า

ในขณะใดที่จิตใจของผู้ปฏิบัตินั้น ได้รับความสงบเยือกเย็น คือ **นิ่งอยู่ในอารมณ์อันเดียว เป็นเอกจิต เอกธรรม** อันจะนำให้ใจนั้นนิ่งไม่ยึดในอารมณ์ภายนอก นั่นเป็นผลแห่งการปฏิบัติธรรมซึ่งเกิดขึ้นกับใจของบุคคลผู้ที่ปฏิบัติแต่ละคน แต่ละคน

ดังนั้นการปฏิบัตินั้นไม่ใช่เฉพาะแต่ภายในสถานที่วัดแม้เราจะอยู่บ้านหรืออยู่ที่ไหนก็ตาม**พระพุทธเจ้าสอนให้เราปฏิบัติได้ ในอิริยาบถทั้ง ๔ มีการยืน การเดิน การนั่ง การนอนเป็นต้น** ถ้าทุกคนทำได้อย่างนี้ เรียกว่าเป็นผู้สร้างสติขึ้นให้เป็นปึกแผ่นแน่นหนาขึ้นมา เมื่อมีสติแล้วชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรมได้ผลจริง ทำอะไรก็รู้สึกว่ามันไม่ผิดพลาดเป็นไปด้วยความสะอาดและผ่องใส จิตใจนั้นก็เอิบอิ่มมีปีติ คือ ความยินดีในการปฏิบัติอยู่เสมอ

ท่านทั้งหลายได้มาปฏิบัติวันละเล็กละน้อยนั้นก็นับว่าเป็นบุญเป็นกุศลเป็นผลบุญที่เราได้มาตั้งแต่ชาติปางก่อนตามสนับสนุนให้ท่านทั้งหลายเกิดมีความเชื่อมั่นขึ้นในใจของตนเองว่า **การปฏิบัติธรรมนี้เป็นการปฏิบัติเพื่อที่จะนำตัวของตัวให้พ้นจากกองทุกข์**

เพราะบรรดาสัตว์ทั้งปวงนั้นย่อมเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารไม่มีที่สิ้นสุด เกิดแล้วก็ตาย ตายแล้วก็เกิด แต่ว่าการเกิดนั้นที่**เราเกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนานี้นับว่า เป็นลาภอันประเสริฐ** เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วเราก็ได้มาพบคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งหาได้โดยยาก เมื่อเรามาพบเช่นนี้แล้วเราก็ได้พากันตั้งใจมาฝึกฝนอบรมจิตใจของตนวันละเล็กละน้อยเท่าที่เราจะทำได้

ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้

แม้ว่าจะมีเงินทองข้าวของมาก ๆ คนละเท่านั้นล้านเท่านี้ล้านร้อยล้านพันล้านหมื่นล้านอะไรก็ตามที **สิ่งเหล่านั้นเป็นเครื่องที่ทำให้ใจของเรานั้นไม่สงบ** คือมันกลัวแต่เขาจะมาแย่งชิงเอาไป

ถ้าทรัพย์ภายใน คือศรัทธาและศีลธรรมที่มีในใจของเรานี้ ตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้ โจรผู้ร้ายก็แย่งชิงเอาไปไม่ได้เพราะมันอยู่ในดวงจิตของเรา เมื่อเราจะจากโลกนี้ไป คือ หมายความว่า เราตาย ก่อนที่จะตายนั้น ภาคปฏิบัติคือการรักษาศีลที่เราได้รักษาศีล ๕ ก็ดี ศีล ๘ ก็ดี เป็นครั้งเป็นคราวหรือรักษาเป็นนิจศีล เวลาจะตายจิตนั้นจะต้องคำนึงถึงว่าเราเคยได้ให้ทาน เคยรักษาศีล เคยฟังพระธรรมเทศนา เคยภาวนาอบรมจิตใจของตนให้ปราศจากมลทินโทษทั้งหลายนั้น ย่อมมาปรากฏในดวงจิตของเรานึกอยู่

ถ้าในขณะนั้นจิตออกจากร่างของเราในเวลาที่จิตนึกถึงส่วนบุญ ส่วนกุศล ที่ทุก ๆ คนได้บำเพ็ญไว้จะน้อยหรือมากก็ตามที จิตจะต้องไปยึดอยู่ในอารมณ์อันนั้น เมื่อไปก่อภพก่อชาติ ในชาติหน้านั้น บางที**ถ้าจิตคิดแต่ในบุญกุศล ก็ได้กลับมาเกิดเป็นคน คือ เป็นมนุษย์อีกแต่เป็นมนุษย์ที่บริสุทธิ์ และมีทรัพย์สมบัติมาก ในฐานะที่ดีด้วยบุญกุศลอันนั้นที่ได้ตามสนับสนุน**

ดังนั้น ท่านทั้งหลายได้หาทรัพย์ภายในไว้เช่นนี้ ก็เรียกว่าเป็นกำไรของชีวิตที่เราเกิดมาในชาติหนึ่ง ๆ เท่ากับว่าเรามาค้าขาย เราได้ต้นทุนมาจากมารดา บิดา ครบบริบูรณ์แล้ว จากนั้นเราก็มาสร้างสมอบรมเพิ่มเติมต่อไปอีก บุญนั้นก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นและตัวของเราจะเป็นผู้ที่ยึดถือบุญนั้นไว้ ทำให้จิตใจเบิกบานหรรษา มีความสงบเยือกเย็นไม่คิดไปในทางที่ชั่ว และตั้งใจจะทำแต่ความดีเรื่อยไป

ตายชนิดปกปิด

ทรัพย์ภายในนี้หาได้ยาก สาเหตุเป็นเพราะ**คนโดยส่วนมากติดทรัพย์ภายนอกซึ่งเป็นอามิส** แม้จะมีเงินทองข้าวของจนนับไม่ถ้วนเป็นเศรษฐีมหาเศรษฐีก็ตามที ถ้าเราใช้ปัญญาพิจารณาให้ดีพร้อมทั้งลองตั้งสติและสัมปชัญญะ นั่งกำหนดอยู่เป็นปัจจุบันทวนกระแสจิตของเรากลับไปตั้งแต่เราเกิดหรือคลอดออกมาจากท้องมารดาของเรานั้นเป็นอย่างไรบ้าง เท่าที่จะระลึกได้พบว่า เราเกิดมาแต่ตัวเปล่าๆ ไม่ได้มีเสื้อผ้าอาภรณ์ เงินทองข้าวของติดตัวมาด้วย ติดมาแต่อวัยวะร่างกายซึ่งเรียกว่าเบญจขันธ์ มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร ซึ่งติดมา แล้วก็มีวิญญาณ คือ จิตใจเป็นผู้บังคับบัญชา ต่อมา**ร่างกายของเรานั้นก็แปรปรวนไปตามธรรมชาติเพราะจะให้มันอยู่คงที่ไม่ได้ ซึ่งตกอยู่ในลักษณะทั้ง ๓ ประการ คือ อนิจจตาเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตาความเป็นทุกข์ อนัตตตาความไม่ใช่ตัวตน** ก็เป็นทุกข์ก็ตามมาเรื่อยๆ แต่เราทั้งหลายไม่ได้หวนระลึกดูว่าร่างกายของเรานั้นเป็นอย่างไร มีแต่ดีใจว่าเจริญเติบโตขึ้นตามลำดับ จากวัยเด็กสู่วัยหนุ่มสาวจนกระทั่งเข้าสู่วัยชรา **ร่างกายของเรานั้นตายไปชนิดที่ว่าเรามองไม่เห็นเรียกว่าตายชนิดปกปิด** เมื่อคิดได้เช่นนี้เราจึงต้องการค้นหาความจริง คือ สัจธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันเป็นของจริง มีอยู่จริง แต่พวกเราไม่เข้าใจ ไม่ฉลาดและไม่สามารถที่จะค้นคิดแสวงหาขึ้นมาได้

เนกขัมมะบารมี

ความดีอันขาวบริสุทธิ์

ใจเป็นใหญ่

ดังนั้นท่านทั้งหลาย ขอให้มีความสุขกายสบายใจ ได้ปฏิบัติตามธรรมะคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งจะยกขึ้นในเบื้องต้นว่า **"ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี" ธรรมเป็นที่รักษาบุคคลทุกคนให้อยู่เย็นเป็นสุข มีความสุขกายสบายใจ** ได้ตั้งใจทำชีวิตของตนให้เป็นผล คือ มีความสุข ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ข้อสำคัญ ใจของเรา ใจเป็นใหญ่ ใจเป็นหัวหน้า ใจเป็นผู้บังคับบัญชา ให้กาย วาจา ทำอย่างนั้น บัดนี้เราได้บวชเป็นชีพราหมณ์แล้ว **ให้ตั้งใจภาวนา เอาสติกำหนดจิตใจ**ว่า ในวันหนึ่งๆ นับตั้งแต่ตื่นขึ้นมา ใจได้คิดอะไรบ้าง วาจาได้พูดอะไรบ้าง กายได้ทำอะไรบ้าง ให้เราระลึกนึกถึงอยู่เสมอว่า "พุทโธ คือ เป็นผู้เบิกบาน" ได้แก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นพระบรมครูของเราทั้งหลาย ถึงแม้ว่าพระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปนานแล้วก็จริงอยู่ แต่คุณงามความดี คือ ธรรมะคำสอนของพระองค์ยังประทับอยู่ในจิตใจของพวกเราจะทำอะไรซึ่งมันเป็นสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม ก็ละเว้นตามที่โอวาทพระพุทธเจ้าได้สอนไว้ว่า **"สพฺพปาปสฺส อกรณํ" การไม่กระทำบาปนี้ประการหนึ่ง "กุสลสฺสูปสมฺปทา" การยังกุศล คือ ความเฉลียวฉลาดให้ถึงพร้อม "สจิตฺตปริโยทปนํ" การยังจิตของตนให้ผ่องใส นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างย่อๆ เราก็นำเอามาประพฤติปฏิบัติตามแล้วก็ได้รับความสุข มีความสุขกายสบายใจ**

ให้ตั้งใจปฏิบัติในปัจจุบัน

ดังนั้นในวันนี้หลวงปู่ได้อุตส่าห์พยายามมาเยี่ยมญาติโยมในงานนี้ เมื่อมาเห็นญาติโยมนุ่งขาวห่มขาว ก็มีความปลื้มปีติยินดีเป็นอย่างยิ่งทุกสิ่งทุกอย่างที่ผ่านไปก็ให้ไปตามอากาศ **ให้ตั้งใจปฏิบัติในปัจจุบัน ในปัจจุบันเราทำดี ในอนาคตก็ต้องเป็นคนดี** มีศีลธรรมประจำใจ ถ้าตั้งใจรักษาให้ดี เมื่อเราละจากโลกนี้ไป เราก็ได้มีดวงวิญญาณนั้นไปตั้งอยู่หรือไปประดิษฐานอยู่ในโลกสวรรค์ อันเป็นที่ปรารถนาของคนทั่วไป จัดว่าเป็นทรัพย์ภายในส่วนทรัพย์ภายนอก คือ เงินทองข้าวของ ไร่นาสาโทอะไร เราก็เวลาหมดลมหายใจก็เอาไปไม่ได้ **ส่วนที่จะเอาไปได้ ก็คือบุญกุศลที่เราทำอยู่ ณ บัดนี้ เป็นเครื่องที่จะติดตามดวงใจของเราไปทุกหนทุกแห่ง**

ความไม่ประมาท

การใช้ชีวิตที่คุ้มค่า

เราจะเอาอะไรไป

อย่างครูบาอาจารย์ท่านสำเร็จมาหลายท่าน หลายองค์แล้ว ก็เพราะปฏิบัติธรรมะคำสั่งสอน ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้ง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์รวมลงอยู่ที่เบญจขันธ์ คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ พระไตรปิฎกก็อยู่ในใจ เพราะฉะนั้นให้เรา**รักษาใจของเราให้มั่นคง**ต่อไป แล้วจะได้รับผลคือความสุข ความเจริญในใจของเรานั้นแล ถ้าใจมันสงบระงับแล้ว มันละจาก ความอยากได้ คือได้ทรัพย์สินเงินทองมามาก เท่าไรกี่ล้านๆ เวลาหมดลมหายใจ ก็เอาไปด้วยไม่ได้ทิ้งไว้กับลูกกับหลาน ลูกหลานก็ผลาญหมด เพราะฉะนั้นขอให้ญาติโยมทุกคน นำไปพินิจคิดพิจารณาว่า เราจะเอาอะไรไป คือสิ่งเราจะเอาไปคือคุณงามความดี ที่เราได้ให้ทาน รักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา ทำจิตใจของตนให้ผ่องใส ตั้งใจปฏิบัติทุกวันทุกเวลา **สนฺทิฏฺฐิโก เป็นผู้เห็นเอง ไม้ต้องมีคนอื่นบอก** อย่างที่เราสวดสวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโมนั่นเอง เพราะฉะนั้น จึงขอให้ญาติโยม ตั้งใจพิจารณาปฏิบัติตนให้พ้นจากความทุกข์ยากลำบาก โดยประการทั้งปวง ให้ทำจิตใจให้เลื่อมใส ให้สุขกายสบายใจ

สิ่งที่เราจะเอาไปได้

เราทวนกระแสไปถึงเราเมื่อเกิดมาเบื้องต้น ผ้าสักชิ้นหนึ่งก็ไม่มีมาแต่ตัวเปล่า ทีนี้เมื่อเราจะจากโลกนี้ไปก็ไปตัวเปล่า ข้าวของเงินทองบ้านช่องเรือกสวนไร่นา อะไรที่เราหาไว้สำหรับใช้ประจำชีวิตประจำวัน **เมื่อหมดลมหายใจ คือ ตายนั้น สิ่งเหล่านั้นเอาไปไม่ได้ทุกๆ คนไม่ว่าจะเป็นเศรษฐี มหาเศรษฐี มีเงินจนล้นฟ้า ล้นแผ่นดิน เมื่อหมดลมหายใจ คือตายแล้ว ก็ทิ้งไว้กับโลก** ซึ่งท่านทั้งหลายก็ทราบอยู่ในใจดีแล้วว่า เงินทองข้าวของนั้นก็ชั่วชีวิตหนึ่งที่เราจะบำรุงชีวิตเท่านั้น

เมื่อตายไปแล้วคนอื่นเขาก็เอาไปใช้ เราไม่ได้อะไรสักอย่าง **สิ่งที่เราจะเอาไปได้นั้นก็คือ บุญกุศล** ผลที่เราได้มาปฏิบัติอยู่ ณ บัดนี้ ถ้าใจสงบระงับดับกิเลสได้ เราก็จะได้ผลแห่งการปฏิบัตินั้น ถ้าพูดเป็นภาษาชัดๆ คือ สามารถขจัดความเศร้าหมองในจิตใจได้ ถ้าจิต

เราไม่เศร้าหมอง จิตผ่องแผ้ว นั่นเรียกว่าจิตได้ฝึกฝนอบรมแล้ว **"จิตตํทนฺตํ สุขาวหํ จิตที่ฝึกฝนอบรมแล้ว ย่อมได้รับความสุข"**

สติปัฏฐาน ๔

ทำอย่างไรจิตของเราจึงจะเป็นกลางได้ ไม่ให้มันยึดสูงยึดต่ำ ให้มันอยู่ตรงก็ได้แก่ สติ คือ ความระลึกได้ สัมปชัญญะ ความรู้ตัว ๒ อย่างนี้ เป็นจุดสำคัญ เราจะทำอะไร จะเป็นงานหยาบก็ตาม งานละเอียดก็ตาม **ถ้าขาดสติแล้วก็จัดว่าเป็นผู้ประมาท** ทำอะไรก็พลั้งเผลอ บางทีเดินไปก็สะดุด ทำงานก็พลาด นี่เพราะขาดสติ

ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงสอนให้บรรดาพุทธสาวกและพุทธศาสนิกชนทั้งหลายให้พากันเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ เป็นหลัก คือ กาย เวทนา จิต ธรรม สติระลึกอยู่ในกาย ระลึกอยู่ในเวทนา ระลึกอยู่ในจิต ระลึกอยู่ในธรรม เป็นข้อๆ ไป **๔ อย่างนี้เป็นพื้นฐานแห่งการที่จะทำจิตใจของเราให้ละจากกิเลสอาสวะ** ซึ่งมันดองอยู่ในกมลสันดานของเรา ทำจิตใจของเราให้เศร้าหมองเป็นระยะเวลานาน เมื่อการใดเรามาพิจารณาได้ เราจึงจะรู้สึกว่าเรานี้ยังมีกิเลสหนา ปัญญาหยาบ ยังไม่รู้ว่าจิตใจของเรานั้นมันเป็นอย่างไร ถ้าพิจารณาให้ละเอียดลงไปได้เมื่อไหร่ เราจะได้เห็นความสดใส แจ่มแจ้งของจิตเรานั้นว่าเป็นจิตที่สะอาดปราศจากกิเลสอาสวะทั้งหลาย เป็นจิตที่ผ่องใสอย่างแท้จริง

เมื่อทำได้เช่นนี้ เรียกว่าเป็นผลแห่งการปฏิบัติธรรม ซึ่งเกิดขึ้นในใจของแต่ละบุคคล ไม่สามารถบอกให้ผู้อื่นเชื่อได้ว่าจิตเป็นเช่นไร **เมื่อยังไม่เป็นก็ไม่เชื่อ เพราะฉะนั้นต้องรู้เฉพาะตัวของตัวเอง**

อุปาทานขันธ์

ก่อนที่เราจะเกิดมาเป็นมนุษย์ได้นั้น เราจะต้องไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานหลายชาติภพ เมื่อชาติสุดท้ายที่เราได้มาเป็นมนุษย์ เราต้องตั้งสติ คือความระลึก สัมปชัญญะ ความรอบรู้หรือความรู้ตัว ระลึกนึกพิจารณาตนเองอยู่เสมอว่า บัดนี้เรามีคุณงามความดีเพียงพอหรือไม่ ถ้าไม่ก็**ให้พยายามสร้างวิริยะบารมีขึ้น คือ มีความพากความเพียร มีการไหว้พระสวดมนต์ นั่งกำหนดจิตใจของตนว่า ขณะนี้จิตของเราคิดถึงอารมณ์อะไร ซึ่งจะผ่านเข้ามาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น และใจเป็นผู้ยึดถือ พระพุทธเจ้าจึงให้ชื่อว่า อุปาทาน**

ขันธ์ คือใจเป็นผู้ถือมั่น เช่นถือมั่นร่างกายของเราว่า ขณะนี้ร่างกายของเรายังเข้มเข็ง จะเดินไปแห่งใดก็ได้สะดวกสบาย เรามาพิจารณาดูกายของเราให้เห็นว่า เป็นเพียงรูปร่างหรือกองขันธ์ ๕ อันหนึ่ง เช่นอย่างรูป ซึ่งเราได้ร่างกายมานี้ เมื่อพิจารณาถึงเวทนา เรานั่งนานๆ ก็มีการปวดแข้งปวดขา สัญญา คือ ความจำได้หมายรู้ ดังนี้เป็นต้น

ทุกคนถ้ามาพิจารณาให้ชัด ใช้ปัญญาวินิจฉัยลงไปว่า เราเกิดมาชาติหนึ่งนั้น ชีวิตของเราจะเป็นอยู่ได้นานเท่าไร เราก็ทราบไม่ได้ เท่าที่ชีวิตล่วงไปๆ ถึงขณะนี้ เราลองนึกตั้งสติ หวนระลึก นึกถึงตั้งแต่เราคลอดออกมาจากท้องของแม่ มาจนกระทั่งถึงบัดนี้ อายุบางท่านก็อยู่ในระหว่างกลางคน บางท่านก็อยู่ใน**ปัจฉิมวัย คือ ๔๐, ๕๐ ขึ้นไป** สังขารร่างกายนั้น เวลาจะเดินจะเหินนั้น แข็งแรงเหมือนอย่างที่เป็นหนุ่มเป็นสาวหรือไม่ ความแข็งแรงนั้นมันลดไปๆ เรามาพิจารณาได้อย่างนี้ จะได้ชื่อว่าเป็น**ผู้ไม่ประมาท เป็นผู้สามารถที่จะทำตนของตน ให้เข้าถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าท่านสอนในหลายแง่หลายมุม เมื่อเราย่อให้สั้นมาพิจารณาถึงตัวของเราเองว่า เราจะมีชีวิตจิตใจอยู่ไปได้เพียงแค่ไหน** ถ้ามองในอนาคตว่า ร่างกายของเรา คือ ชีวิตความเป็นอยู่นี้ สั้นเข้าทุกวันๆ เมื่อถึงวันที่หมดลมหายใจนั้นก็เรียกว่า ตาย **ในขณะนี้เราก็ตายอยู่ทุกเวลานาที หายใจออกก็ตาย หายใจเข้าก็ตาย แต่ว่าตายชนิดนี้ เรียกว่าตายชนิดที่ปกปิด ถ้าเราไม่คิดให้ดีก็ไม่รู้ว่าตาย คือ ความแก่ชรา มันนำไปอยู่ทุกขณะ ไม่มีเว้นว่าง**

เรากำลังทำอะไรอยู่

เวลาเรามาปฏิบัติธรรม ความโลภ ความโกรธ ความหลง นั้น ก็เบาบางไปทุกวันๆ เราก็จำเอาไว้ เมื่อกลับไปถึงบ้านถึงช่องแล้วก็ให้ฝึกและปฏิบัติอยู่อย่างนี้ ในขณะที่จะหลับจะนอนก็ไหว้พระสวดมนต์เท่าที่เราจำได้ แล้วก็ตั้งใจระลึกนึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นั่งกำหนดดูที่ลมหายใจเข้าออก ว่ามนุษย์หรือสัตว์ที่มีลมหายใจ ถ้าหมดลมหายใจเมื่อไหร่ ร่างกายนี้มันก็แตกสลาย คือตายนั้นเอง มนุษย์เราโดยส่วนมากอายุไม่ถึง ๑๐๐ ปี อย่างมากก็ ๗๐ ๘๐ ๙๐ ปี เศษๆ ก็จะต้องจากโลกนี้ไปแล้ว **เราถามตัวของเราดูว่า คุณงามความดีนั้นมีพอแล้วหรือยัง ใจมันจะตอบว่ายัง** ถ้ายังแล้วทำอย่างไรถึงจะได้เพิ่มขึ้นมา ก็คือที่ปฏิบัติอยู่ปัจจุบันนี้

ดังนั้นพระองค์จึงสอนว่า **ปจฺจุปนฺนญฺจ โย ธมฺมํตตฺถตตฺถวิปสฺสติ นี่เป็นภาษาบาลี เมื่อแปลเป็นภาษาไทยแล้วก็ว่า ให้มองเห็นในปัจจุบัน ว่าเรากำลังทำอะไรอยู่**เราก็รู้ในตัวของเรานั้นเอง ว่าบัดนี้เรากำลังฟังพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

รีบทำเอา

ความเป็นจริงแล้วร่างกายของเรานี้เป็นสิ่งที่สำคัญ ที่จะสร้างคุณงามความดีให้มันมีขึ้นในร่างกายและสำคัญที่สุดก็คือใจเป็นผู้รับเอาไว้ เมื่อเรามาพิจารณาได้อย่างนี้ก็ทำให้เกิดศรัทธา คือ ความเชื่อมั่นในตัวเองขึ้นมาว่า**เราจะต้องจากโลกนี้ไปในวันใดวันหนึ่งก็คือตาย** ได้แก่การหมดลมหายใจ ถ้าเราไม่สร้างความดีไว้แต่ยังมีชีวิตอยู่เดี๋ยวนี้เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยจวนจะหมดลมหายใจไม่ได้สติแล้วจึงไปนิมนต์พระ มาสวดมนต์ ทำบุญ ตัวเองก็ไม่รู้ว่าลูกหลานทำให้ทั้งนั้น **ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงสอนให้พวกเรารีบทำเอาตั้งแต่ยังมีร่างกายแข็งแรงมีจิตใจเข้มแข็งอยู่เช่นนี้**

หอเมตตาธรรมบำบัดวิกฤต (ผู้ป่วยหนัก)

COMPASSION INTENSIVE CARE UNIT (CICU)

ภาพจำลอง งานออกแบบ CICU

ที่มา หลักการ และ เหตุผล

โรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี ได้เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๔ ตลอดระยะเวลาที่ให้บริการแก่ผู้ป่วยกว่า ๖๐ ปี ที่ผ่านมา ถึงแม้จะได้มีการปรับปรุงพัฒนา ก่อสร้างอาคารเพิ่มเติมมาโดยตลอด แต่ก็ยังไม่พอเพียง ในการรองรับปริมาณผู้มารับการรักษาพยาบาลที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกๆ ปี

ภาพโรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี ในอดีต

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ โรงพยาบาลฯ ได้รองรับผู้ป่วยจำนวนมาก ทั้งผู้ป่วยใน จังหวัดอุดรธานี และผู้ป่วยที่ส่งมารักษาจากเขตพื้นที่จังหวัดใกล้เคียง แยกเป็นจำนวน ผู้ป่วยนอก ๗๖๐,๒๓๘ (ครั้ง) ผู้ป่วยใน ๗๑,๑๑๕ ราย และเนื่องจากหอผู้ป่วยหนักทางอายุรกรรม ที่มีอยู่เดิมนั้น ถูกใช้งานมายาวนานเกือบ ๓๐ ปี มีจำนวนเตียงเพียงแค่ ๑๐ เตียง จึงต้องกระจายผู้ป่วย ไปพักรักษายังหอผู้ป่วยต่างๆ อีกทั้งยังขาดอุปกรณ์ที่จำเป็น จึงทำให้การดูแลรักษาผู้ป่วยหนักโดยเฉพาะในภาวะวิกฤตนั้น ไม่มีประสิทธิภาพ จำต้องนอนพักรักษาในหอผู้ป่วยสามัญ จนทำให้ผู้ป่วยบางรายถึงขั้นสูญเสียชีวิต หรือ ทุพพลภาพ

ด้วยเหตุนี้ แผนกอายุรกรรม โรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี จึงได้จัดทำโครงการจัดตั้งศูนย์บำบัดวิกฤตผู้ป่วยหนักทางอายุรกรรมขึ้น โดยจะทำการปรับปรุง หอผู้ป่วยอายุรกรรมหญิง ๑ (ตึก ตา หู คอ จมูก ชั้น ๔) ซึ่งจะย้ายไปอยู่ใน "อาคาร ๙๖ ปี หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน" เพื่อรองรับผู้ป่วยที่มาใช้บริการ เพื่อแก้ไขปัญหาในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. จำนวนห้องไอซียู มีไม่เพียงพอ รวมถึงไม่มีห้องแยกผู้ป่วยติดเชื้อเพียงพอ และไม่พร้อมที่จะรองรับผู้ป่วยบางประเภท เช่น ไข้หวัดนก, วัณโรค เป็นต้น

๒. เครื่องมืออุปกรณ์การแพทย์ มีไม่เพียงพอ และบางส่วนมีสภาพเก่า ยากต่อการซ่อมบำรุง และไม่สามารถรองรับเทคโนโลยี ที่ก้าวหน้าทันสมัยได้

๓. เพื่อรองรับผู้ป่วยในแผนกอายุรกรรม ที่จะย้ายเข้ามาอยู่ที่อาคาร ๙๖ ปี หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ซึ่งยังไม่มีห้องไอซียูสำหรับประชาชนทั่วไป (มีเฉพาะไอซียูสำหรับพระภิกษุสงฆ์ สามเณร) และอยู่ห่างไกลจากไอซียูเดิม

๔. เพื่อพัฒนาสู่ความเป็นเลิศทางวิชาการ การวิจัย การบริการ รองรับการเป็นศูนย์แพทย์ศาสตร์ศึกษาชั้นคลีนิคที่ได้มาตรฐาน

คณะกรรมการจัดงานบำเพ็ญกุศล อายุวัฒนะครบ ๑๐๐ ปี ได้ประชุมปรึกษาหารือ เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ซึ่ง โรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี ได้นำเสนอโครงการจัดตั้งหอผู้ป่วยภาวะวิกฤต และขอความอนุเคราะห์ สนับสนุนงบประมาณ คณะกรรมการฯ จึงมีดำริว่าเนื่องในโอกาสอันเป็นมงคลยิ่งที่พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป) เจริญอายุครบ ๑๐๐ ปี ในวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๔

จึงเห็นควรจัดสร้างสาธารณะประโยชน์ เกี่ยวกับคนไข้โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดอุดรธานี ที่ประชุมฯ เห็นชอบ และได้มีมติสนับสนุนโครงการจัดตั้งหอผู้ป่วยภาวะวิกฤต (ICU) โรงพยาบาลศูนย์อุดร ไว้เป็นอนุสรณ์แห่งเมตตาที่เป็นรูปธรรม ซึ่งหลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป ได้ให้ความอนุเคราะห์ อุปถัมภ์โครงการเพื่อบำบัดความทุกข์ นำความสุข มาสู่ผู้เจ็บป่วย และญาติมิตร

เพื่อให้การจัดตั้งหอผู้ป่วยภาวะวิกฤติแห่งใหม่ เป็นศูนย์บำบัดวิกฤตผู้ป่วยหนักทางอายุรกรรม ที่มีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สุขอย่างแท้จริง จึงเห็นควรจัดวางระบบ ICU ให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล จัดหาอุปกรณ์การแพทย์ และระบบสารสนเทศที่จำเป็นและทันสมัย จัดเตรียมบุคลากรทางการแพทย์ให้เพียงพอ และมีประสิทธิภาพสูงในการดูแลรักษาพยาบาลผู้ป่วยหนัก โดยยึดหลักเมตตาธรรม ให้การดูแลรักษาผู้ป่วยดุจญาติมิตรอันเป็นที่รัก จึงให้นามหอผู้ป่วยภาวะวิกฤตแห่งใหม่นี้ว่า

หอเมตตาธรรมบำบัดวิกฤต (ผู้ป่วยหนัก)

COMPASSION INTENSIVE CARE UNIT (CICU)

มาตรฐานหอเมตตาธรรมบำบัดวิกฤต (CICU)

ศูนย์บำบัดวิกฤติ ผู้ป่วยหนักทางอายุรกรรม โรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี
งานสถาปัตยกรรม และวิศวกรรม ระบบทางการแพทย์

คณะกรรมการดำเนินงานฯ และ คณาจารย์คณะแพทย์ศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้คัดเลือกบริษัทผู้ออกแบบตกแต่งภายใน และวิศวกรรมระบบทางการแพทย์ที่มีความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์ในการออกแบบไอซียู ที่เป็นมาตรฐานในคณะแพทย์ศาสตร์สำคัญๆ ของประเทศไทยให้เป็นผู้รับผิดชอบ โดยคำนึงถึงการจัดวางระบบ ICU ให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล ณ ปัจจุบัน และยืดหยุ่น เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการรักษาพยาบาล ที่เป็นมาตรฐานในอนาคต

การจัดวางระบบโครงสร้าง ซีไอซียู ตามมาตรฐานสากล

๑. **ที่ตั้ง**

๑) สถานที่ตั้งแยกจากหน่วยงานอื่นเป็นสัดส่วน สะดวกต่อการเข้าถึงบริการ

๒) มีความสะดวกในการเคลื่อนย้ายผู้ป่วย ไปยังห้องผ่าตัด หน่วยรังสี หน่วยอุบัติเหตุ และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ภาพจำลอง โถงเคาน์เตอร์พยาบาล

๒. พื้นที่ใช้สอย

๑) มีสัดส่วนเตียงผู้ป่วยวิกฤต ต่อเตียงโรงพยาบาลอย่างน้อย ๑ : ๕๐ โดยมีจำนวนเตียง ไม่น้อยกว่า ๔ เตียง และไม่เกิน ๑๒ เตียงต่อหอผู้ป่วยวิกฤต

๒) เตียงนอนไฟฟ้ามาตรฐาน ปรับระดับศีรษะ และ ปลายเท้าสูงต่ำได้

๓) มีระยะห่างระหว่างเตียง ไม่น้อยกว่า ๒ เมตร วางเตียงชิดผนังไม่เกิน ๑ ด้าน ระบบอุปกรณ์เครื่องช่วยชีวิต ติดตั้งกับโครงสร้างเพดาน สามารถทำหัตถการ และเข้าช่วยชีวิตผู้ป่วยได้สะดวก เมื่อเกิดภาวะวิกฤต

๔) ทางเดินปลายเตียงมีความกว้างไม่น้อยกว่า ๒ เมตร สามารถนำเปลนอนเคลื่อนย้ายเครื่องมือ และอุปกรณ์การแพทย์ได้สะดวก

๕) เตียงแต่ละเตียง อยู่ในห้องแต่ละห้อง ขนาดพื้นที่ พอเพียงตามมาตรฐาน (๑๖-๒๐ ตรม.) มีความเป็นส่วนตัวสงบเงียบ และลดการแพร่กระจายเชื้อโรคจากผู้ป่วย สู่ผู้ป่วยคนอื่น และบุคลากรทางการแพทย์

ภาพจำลองโถงพักคอยญาติ

ภาพจำลองหน้าโถงหน้าลิฟท์

ภาพจำลองห้องผู้ป่วย

ภาพจำลอง ห้อง VIP

๓. การจัดโครงสร้าง

๑) มีระบบป้องกันการปนเปื้อนจากภายนอก และเลือกใช้วัสดุที่มีคุณภาพสูง คงทน ดูแลรักษา ทำความสะอาดง่าย ไม่สะสมเชื้อโรค

๒) มีการจัดแบ่งเขตรับผู้ป่วยติดเชื้อ และไม่ติดเชื้อ โดยจัดเตรียมห้องที่เป็นแรงดันลบและมี Ante-Room พร้อมระบบควบคุมการแพร่กระจายของเชื้อโรค ออกจากห้องสำหรับผู้ป่วยติดเชื้อโรคทางเดินหายใจ เช่น ไข้หวัดใหญ่ ๒๐๐๙, วัณโรค, ไข้หวัดนก และเตรียมช่องทางเข้า-ออก ของผู้ป่วยติดเชื้อโรคทางเดินหายใจโดยเฉพาะไม่ให้ปะปนกับผู้ป่วยอื่น มีห้องแยกสำหรับผู้ป่วยที่ติดเชื้ออย่างน้อย ๒ ห้อง

๓) มีหน่วยปฏิบัติการพยาบาลอยู่ในตำแหน่งที่มองเห็นสภาพผู้ป่วยได้ทุกเตียง และใช้ระบบกล้องวงจรปิด เพื่อช่วยในการติดตามอาการผู้ป่วยโดยสะดวก

๔) มีระบบเรียกพยาบาลประจำเตียงผู้ป่วย

๕) สถานที่ตรวจ / รักษา / ให้คำปรึกษา มีความมิดชิด พ้นจากการมองเห็นและได้ยินของบุคคลอื่น

๖) มีพื้นที่เพียงพอ และเป็นสัดส่วนสำหรับเก็บเครื่องมือ เครื่องใช้ ผ้า ยา สารน้ำ เป็นหมวดหมู่

๗) มีพื้นที่เพียงพอ และเป็นสัดส่วนสำหรับล้างเครื่องมือ เตรียมเครื่องมือ และเตรียมยา

๘) มีพื้นที่ และภาชนะเก็บผ้าเปื้อนเป็นสัดส่วน

๙) มีระบบสื่อสารติดต่อแพทย์เวร แพทย์เจ้าของไข้ ห้องชันสูตร ห้องยา คลังเลือด ห้องผ่าตัด และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องได้สะดวก

๑๐) มีสถานที่พักรอสำหรับญาติเยี่ยมและจุดให้ญาติติดต่อ สอบถาม

๑๑) มีสถานที่อำนวยความสะดวก สำหรับเจ้าหน้าที่

๑๒) มีการควบคุม คุณภาพอากาศให้สะอาดปลอดภัยเหมาะสมกับ บุคลากร และคนไข้ ใช้การเจือจางเชื้อในอากาศ โดยระบบหมุนเวียนอากาศกลับมา

ใช้ ผ่านมาตรฐานการกรอง

๑๓) ประตูปิด-เปิด เป็นกระจกสามารถมองเห็นผู้ป่วยตลอดเวลาจากนอกห้อง

๑๔) มีห้องส้วมสำหรับผู้ป่วย ทำให้สะดวกในการทิ้ง สิ่งต่างๆ ที่ขับออกจากตัวผู้ป่วย ไม่นำออกมานอกห้อง เพื่อลดการแพร่กระจายเชื้อโรค

๑๕) มีอ่างล้างมือภายในห้องเพื่อให้บุคลากร และญาติล้างมือก่อน และหลังสัมผัสผู้ป่วย และมีแอลกอฮอล์เจล สำหรับทำความสะอาดมือ ในกรณีเร่งด่วน ทำให้ลดการแพร่กระจายเชื้อโรค

๑๖) ทุกห้องมีหน้าต่าง เพื่อรับแสงแดด และมองเห็นทัศนียภาพภายนอกห้อง ทำให้ไม่รู้สึกอึดอัด ลดความเครียดจากการต้องอยู่ภายในห้องตลอดเวลา

๑๗) แยกช่องทางสัญจรสำหรับผู้ป่วย และเจ้าหน้าที่, การขนย้ายสิ่งของปนเปื้อน และของปลอดเชื้อ

๑๘) มีพื้นที่ในห้องสำหรับให้ญาติ ได้เข้าเยี่ยมอาการอย่างใกล้ชิด และมีห้องให้คำปรึกษาแก่ญาติ ถึงอาการ และ ผลการรักษา

๑๙) มีพื้นที่ทางพุทธศาสนา ให้ผู้ป่วย และญาติได้เป็นที่พึ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ

๒๐) มีพื้นที่สำหรับสำนักงานกองทุน หอเมตตาธรรมบำบัดวิกฤติ เพื่อทำนุบำรุงและพัฒนาปรับปรุง CICU ต่อไปในอนาคต

ระบบปรับอากาศ และระบายอากาศ สำหรับหอผู้ป่วยวิกฤต

ระบบปรับอากาศ และระบายอากาศ สำหรับหอผู้ป่วยวิกฤตมาตรฐานของวิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย สมาคมวิศวกรรมปรับอากาศแห่งประเทศไทย ซึ่งอ้างอิงมาตรฐานของสมาคมสถาปนิกแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา และสมาคมวิศวกรรมปรับอากาศแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา รวมทั้งข้อแนะนำในการป้องกันการแพร่กระจายเชื้อจากสิ่งแวดล้อมของ CDC สหรัฐอเมริกาเป็น ดังนี้

๑. ระบบท่อลมของระบบปรับอากาศ และ ระบบระบายอากาศสำหรับหอผู้ป่วยวิกฤตต้องแยกเป็นอิสระจากระบบท่อลมสำหรับพื้นที่อื่นของอาคารทั้งนี้เพื่อลดการปนเปื้อนระหว่างอากาศในหอผู้ป่วยวิกฤตกับ อากาศในพื้นที่อื่น

๒. เป็นระบบปรับอากาศ ที่มีความสามารถในการกรองสิ่งปนเปื้อนในอากาศได้โดยการติดตั้งแผงกรองอากาศอย่างน้อย ๒ ชั้น

๓. มีการเจือจาง สิ่งปนเปื้อนในอากาศภายในหอผู้ป่วย โดยมีการเติมอากาศจากภายนอกเข้ามา ในอัตราไม่น้อยกว่า ๒ เท่าของปริมาตรห้องต่อชั่วโมง (๑ ACH) และ อัตราการหมุนเวียนอากาศภายในหอผู้ป่วยต้อง ไม่น้อยกว่า ๖ เท่าของปริมาตรห้องต่อชั่วโมง (๖ ACH) จุดที่นำอากาศเข้าควรอยู่ห่างให้มากที่สุดเท่าที่เป็นได้ (อย่างน้อย ๒๕ ฟุต) จากท่อไอเสียของอุปกรณ์ที่มีการเผาไหม้ จุดปล่อยอากาศเสียของโรงพยาบาล และอาคารข้างเคียง ระบบดูดของเสียทางการแพทย์ (medical-surgical vacuum system) หอระบายความร้อน จุดที่มีควันไอเสียรถยนต์ จุดนำอากาศเข้าควรอยู่สูงจากพื้นดิน อย่างน้อย ๖ ฟุต หากอยู่บนหลังคา ควรอยู่สูงกว่าหลังคาอย่างน้อย ๓ ฟุต

๔. อากาศระบายทิ้งจากหอผู้ป่วย ควรผ่านการกรองด้วยแผงกรองอากาศขั้นต้นก่อนทิ้งออกสู่บรรยากาศภายนอก ยกเว้นหากตำแหน่งที่ระบายอากาศทิ้งไม่เสี่ยงต่อการย้อนกลับเข้าสู่อาคาร หรือเข้าสู่อาคารอื่น หรือไม่ใช่บริเวณที่มีคนอยู่ และจุดระบายอากาศต้องอยู่ห่างจากจุดนำอากาศเข้ามากกว่า ๒๕ ฟุต

๕. ทิศทางการไหลของอากาศ ในหอผู้ป่วยเป็นไปในลักษณะจากบริเวณสะอาดไปยังบริเวณปนเปื้อน กล่าวคือจากบุคลากรสู่ผู้ป่วยซึ่งกระทำได้โดยติดตั้งหัวจ่ายลมให้อยู่ใกล้บุคลากร และติดตั้งช่องลมกลับ หรือช่องระบายลมทิ้งให้อยู่ใกล้ผู้ป่วย

๖. อุณหภูมิ และความชื้นหอผู้ป่วยวิกฤติ ควรมีอุณหภูมิ อยู่ระหว่าง ๒๔-๒๗ °C และ มีความชื้นสัมพัทธ์อยู่ระหว่าง ๓๐-๖๐ %

๗. ต้องจัดให้มีวิธีตรวจวัดความดันแตกต่างคร่อมแผงกรองอากาศ และต้องเปลี่ยนแผงกรองอากาศ เมื่อความดันแตกต่างคร่อมแผงกรองอากาศสูงเกินกว่าที่บริษัทผู้ผลิตกำหนด

การจัดเตรียมเครื่องมือ และอุปกรณ์การแพทย์

เครื่องมือ และอุปกรณ์การแพทย์ที่ทันสมัยจำนวนเพียงพอพร้อมใช้ตลอดเวลา มีการตรวจสอบทุกเครื่องมือก่อนใช้ และมีการบำรุงรักษาเครื่องมือเป็นอย่างดีทั้งจากบุคลากรของ CICU คือ เจ้าหน้าที่เครื่องมือ และมีการตรวจสอบจากองค์กรภายนอก รวมทั้งบริษัทผู้ผลิตอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้บุคลากรพยาบาล และพนักงานผู้ช่วยเหลือการพยาบาล จะได้ผ่านการอบรมงาน, อบรมการใช้เครื่องมือ จากบริษัทผู้ขาย และหัวหน้างาน และมีการทดสอบการใช้เครื่องมือ เป็นประจำทุกปี ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ป่วยได้รับประโยชน์สูงสุด และปลอดภัย

ตัวอย่างเครื่องมือแพทย์ที่สำคัญ และใช้บ่อยในไอซียูซึ่งยังไม่เพียงพอ และต้องจัดหาเพิ่มเติมดังนี้

๑. เตียงไฟฟ้า จำนวน ๑๐ เตียง

๒. เครื่องติดตามการทำงานของหัวใจขนาดจอ ๑๐ นิ้ว จำนวน ๑๐ เครื่อง

๓. เครื่องช่วยหายใจสำหรับเคลื่อนย้ายผู้ป่วย จำนวน ๑ เครื่อง

๔. เครื่องปรับอุณหภูมิร่างกาย จำนวน ๑ เครื่อง

๕. Thoracic Suction จำนวน ๔ เครื่อง

๖. เครื่องควบคุมการให้สารน้ำ (Infusion Pump) จำนวน ๒๔ เครื่อง

๗. Syringe Pump จำนวน ๑ เครื่อง

๘. เครื่อง Echocardiography (เฉพาะหัว Probe) จำนวน ๑ เครื่อง

๙. เครื่องตรวจ Arterial Blood Gas จำนวน ๑ เครื่อง

๑๐. เครื่องควบคุมการให้สารน้ำแบบเคลื่อนที่ จำนวน ๑ เครื่อง (Infusion Pump Mobile)

๑๑. ชุดอุปกรณ์ Suction Pipe Line จำนวน ๑๐ เครื่อง

๑๒. เครื่องตรวจวัดออกซิเจน (O2 sat) ชนิดมือถือ จำนวน ๑ เครื่อง

๑๓. เครื่องปั่น Hct. จำนวน ๑ เครื่อง

๑๔. Pressure bag (Mediquic plus) จำนวน ๔ เครื่อง

๑๕. ตู้เก็บยาฉุกเฉินแบบเคลื่อนที่ จำนวน ๕ ตู้

๑๖. ตู้เก็บวัสดุอุปกรณ์การแพทย์แบบเคลื่อนที่ จำนวน ๑๐ ตู้

การจัดเตรียมบุคลากรทางการแพทย์ให้เพียงพอ และมีประสิทธิภาพสูง

บุคลากรนับเป็นปัจจัยหนึ่ง ที่สำคัญในการดูแลรักษาผู้ป่วยหนัก ซึ่งซีไอซียูมีบุคลากรที่ทำงานกันเป็นทีม ดังต่อไปนี้

แพทย์

- **แพทย์หัวหน้าแผนกอายุรกรรม คือ นายแพทย์สุรพงษ์ นเรนท์พิทักษ์**
- เป็นแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ ด้านอายุรกรรมโรคไต ทำหน้าที่เป็นผู้บริหาร และให้คำปรึกษากับบุคลากรภายในซีไอซียู
- แพทย์ประจำซีไอซียู ๒ ท่าน ซึ่งเป็นแพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ หมุนเวียนมาให้การดูแลรักษาผู้ป่วย
- แพทย์เวรประจำซีไอซียู ซึ่งปฏิบัติงานตั้งแต่ ๑๘.๐๐-๐๖.๐๐ น. วันรุ่งขึ้น และในวันหยุดมีแพทย์ปฏิบัติงานตลอด ๒๔ ช.ม. สามารถให้การรักษาผู้ป่วย เมื่อเกิดปัญหาหรือ เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น กับผู้ป่วยได้ทันที โดยประสานงานกับแพทย์เจ้าของไข้

พยาบาล

หัวหน้าหอผู้ป่วยซีไอซียู คือคุณรัตนาภรณ์ เดล และทีมพยาบาล ที่ทำงานในซีไอซียู จำนวน ๑๒ คน เป็นพยาบาลวิชาชีพได้รับการอบรม, ฝึกฝนเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยหนัก ผ่านการอบรมด้านการช่วยฟื้นคืนชีพขั้นพื้นฐาน, ขั้นสูง และการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ทางการแพทย์ต่างๆ เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ซีไอซียูยังได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารโรงพยาบาล และ ภาคเอกชนในการจัดสรรอัตรากำลังเพิ่มเติมให้พอเพียง และสนับสนุนให้พยาบาลไปศึกษาอบรมต่อเฉพาะทางผู้ป่วยวิกฤต เพื่อนำความรู้มาพัฒนาการปฏิบัติงานให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้ป่วยและ องค์กรอย่างต่อเนื่อง

การบริการพยาบาลของซีไอซียู พยาบาลทุกคนทำงานโดยยึดผู้ป่วยเป็นศูนย์กลาง ให้การดูแลทั้งด้านร่างกาย และจิตใจรวมทั้งญาติผู้ป่วย ด้วยจิตใจเปี่ยมเมตตา และเต็มความรู้ความสามารถ อัตรากำลังพยาบาลต่อผู้ป่วยเท่ากับ ๑ : ๒ ในรายที่มีอาการหนักมาก และ ๑ : ๓ ในรายที่มีอาการหนักปานกลาง

เจ้าหน้าที่ศูนย์เครื่องมือแพทย์

ทำหน้าที่ดูแลจัดการเกี่ยวกับ การซ่อมบำรุงรักษาอุปกรณ์เครื่องมือแพทย์, เตรียมเครื่องมือ ให้พร้อมใช้ และ ตรวจสอบเครื่องมือ

พนักงานผู้ช่วยเหลือการพยาบาล

ทำหน้าที่ช่วยเหลือ พยาบาลในการดูแลผู้ป่วย ภายใต้การกำกับ ดูแลของพยาบาลในทีมนั้นๆ อัตรากำลังจำนวน ๕ คน นอกจากบุคลากรในซีไอซียูที่กล่าวแล้ว ซีไอซียูยังต้องทำงานเป็นทีมร่วมกับบุคลากรแผนกอื่น เช่น ห้องผ่าตัด, แผนกเวชศาสตร์ฟื้นฟู, ห้องปฏิบัติการ, หอผู้ป่วย, ห้องไตเทียม, ห้องยา, ห้องฉุกเฉินเป็นต้น

ความร่วมมือจากผู้ป่วยและญาติ

การดูแลรักษา ผู้ป่วยในซีไอซียู นอกจากต้องอาศัย ส่วนประกอบต่างๆ ที่ได้กล่าวไปแล้วคือลักษณะโครงสร้างที่ถูกต้องได้มาตรฐาน เครื่องมือ และอุปกรณ์การแพทย์ที่ทันสมัยและบุคลากรทางการแพทย์ที่มีความสามารถแล้ว ความร่วมมือจากผู้ป่วย และญาติก็เป็นปัจจัยสำคัญ เช่น การให้ประวัติที่ถูกต้อง, การเข้าใจระบบงานของซีไอซียู รวมถึงการเยี่ยมในเวลา และปฏิบัติตามระเบียบการเข้าเยี่ยม

ความเมตตาจากคณะสงฆ์ และพุทธศาสนิกชน

ความเมตตาจากคณะสงฆ์ และพุทธศาสนิกชน รวมทั้งภาครัฐ และเอกชนที่ให้ความอุปถัมภ์ สนับสนุนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และเป็นรูปธรรม เพื่อจัดตั้งซีไอซียูให้ประสบความสำเร็จ และพัฒนาปรับปรุงให้ซีไอซียู มีประสิทธิภาพ และทันต่อการเปลี่ยนแปลงของมาตรฐานการรักษาในอนาคต **โดยคงหลักการสำคัญ ที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา คือ ความเมตตาต่อผู้ป่วยดุจญาติมิตรอันเป็นที่รัก**

หอเมตตาธรรมบำบัดวิกฤติ (CICU) ที่จะจัดตั้งขึ้นใหม่ของโรงพยาบาลอุดรธานี จะเตรียมความพร้อมในทุกๆ ด้าน ที่จะรองรับการให้บริการแก่ผู้ป่วยหนักทุกประเภท ด้วยความเมตตาและความมุ่งมั่นของผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติงานทุกภาคส่วน เพื่อให้บรรลุถึงปณิธานของการให้การรักษาพยาบาล ตามพระดำรัสของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก พระบิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทยว่า

"ขอให้นึกถึงประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์เป็นกิจที่หนึ่ง ประโยชน์ส่วนตนเป็นกิจที่สอง ลาภ ทรัพย์ เกียรติยศ จะตกแก่ท่านเอง ถ้าท่านทรงคุณธรรมแห่งวิชาชีพไว้ให้บริสุทธิ์"

- เพื่อพลิกฟื้นวิกฤตผู้ป่วยหนักให้เป็นโอกาสแห่งการเริ่มต้นชีวิตใหม่

- เพื่อเป็นศูนย์บำบัดวิกฤตผู้ป่วยหนัก ที่มีประสิทธิภาพ และคุณภาพตามมาตรฐาน ใกล้เคียงกับศูนย์บำบัดวิกฤต ชั้นนำของประเทศ

- เพื่อให้เป็นอนุสรณ์ที่เป็นรูปธรรม เนื่องในโอกาสอันเป็นมงคลยิ่งที่พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป) เจริญอายุครบ ๑๐๐ ปี ในวันที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๔

- เพื่อน้อมถวายกุศลบูชารักษาธาตุขันธ์ ของพระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป) ให้ยืนยาวนานเป็นร่มโพธิ์ร่มไทร แก่คณะสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนสืบไป

- เพื่อน้อมเกล้าน้อมกระหม่อม ถวายเป็นพระราชกุศล แด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช พระมหาบพิตรสมภารเจ้า ให้ทรงมีพระพลานามัยสมบูรณ์แข็งแรงเป็นมิ่งขวัญของปวงพสกนิกรชาวไทยยิ่งยืนนาน

รายละเอียดโครงการ

๑. สถานที่ตั้ง

ตึก ตา หู คอ จมูกชั้น ๔ โรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี
พื้นที่ใช้สอย รวมประมาณ ๘๐๐ ตารางเมตร

๒. รายละเอียดการดำเนินงาน

- งานกำหนดนโยบายและกรอบการดำเนินงาน ๑ พ.ย. ๒๕๕๔ - ๓๑ ธ.ค. ๒๕๕๔
- งานออกแบบโครงสร้างตามมาตรฐานสากล ๑ ม.ค. ๒๕๕๕ - ๓๐ ก.ย. ๒๕๕๕
- งานปรับปรุงอาคารและระบบทางการแพทย์ ๑ พ.ย. ๒๕๕๕ - ๒๘ ก.พ. ๒๕๕๖
- งานจัดหาและติดตั้งอุปกรณ์ทางการแพทย์ ๑ มิ.ย. ๒๕๕๕ - ๒๘ ก.พ. ๒๕๕๖

๓. รายละเอียดการใช้งาน

พื้นที่สำหรับผู้ป่วย

- ห้องแยกติดเชื้อ ๒ ห้อง
- ห้องแยกผู้ป่วยหนัก ๖ ห้อง
- ห้องแยกผู้ป่วยหนักวีไอพี ๑ ห้อง

พื้นที่สำหรับบุคลากรทางการแพทย์

- เคาน์เตอร์พยาบาล
- ห้องอเนกประสงค์
- ห้องเก็บเวชภัณฑ์ปลอดเชื้อ
- ห้องชำระล้างและเก็บของปนเปื้อน
- ห้องล้างเครื่องมือแพทย์
- ห้องตรวจชันสูตร
- ห้องเก็บเครื่องมือแพทย์
- ห้องเตรียมยาและเวชภัณฑ์ผู้ป่วย
- ห้องพักแพทย์, ห้องพักพยาบาล, ห้องหัวหน้าพยาบาล

พื้นที่สำหรับญาติ

- โถงพักคอยญาติ
- ห้องเมตตาธรรม (พื้นที่ทางศาสนา)
- ห้องน้ำญาติ

พื้นที่สำหรับสัญจร

- แยกช่องทางระหว่างเจ้าหน้าที่ และญาติผู้ป่วย
- แยกช่องทางสิ่งของสะอาด และของปนเปื้อน
- แยกช่องทางระหว่างผู้ป่วยติดเชื้อ และไม่ติดเชื้อ

๔. ประมาณการค่าก่อสร้าง : ๕๐ ล้านบาท

- งบประมาณปรับปรุงอาคาร และติดตั้งระบบมาตรฐานไอซียู ๓๐ ล้านบาท
- งบประมาณจัดหาเครื่องมือ และอุปกรณ์ทางการแพทย์ ๒๐ ล้านบาท

๕. แผนการดำเนินงาน

คาดว่าจะแล้วเสร็จในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๖

หลักเกณฑ์ และวิธีการรับบริจาคปัจจัยเพื่อสร้างหอผู้ป่วยภาวะวิกฤต โรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี

เพื่อให้การรับบริจาคปัจจัยสมทบ สร้างหอผู้ป่วยภาวะวิกฤต โรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี เกิดอานิสงส์สูงสุดตามกำลังศรัทธาของผู้บริจาค จึงได้กำหนดหลักเกณฑ์ และวิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับการรับบริจาคตามโครงการ CICU ดังนี้

๑. การตั้งตู้รับบริจาคหน่วยงาน / ส่วนราชการเป็นผู้จัดหาเองหรือประสงค์ จะให้ทางวัดจัดหาให้ก็ได้ตามความสะดวก โดยต้องจัดหาบุคลากรในการดูแล และรักษาความปลอดภัยของตู้รับบริจาคตามสมควร

๒. การเปิดตู้รับบริจาค เมื่อจำนวนเงินตู้รับบริจาค มีจำนวนพอสมควรหน่วยงาน / ส่วนราชการควร แต่งตั้งเจ้าหน้าที่อย่างน้อย ๒ คน เพื่อดำเนินการตรวจนับเงินตู้รับบริจาค

๓. การนำส่งเงินรับบริจาค เมื่อตรวจนับเงินเรียบร้อยแล้วให้เจ้าหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย จัดทำรายงานยอดเงินรับบริจาค ตามแบบรายงาน และ ให้ดำเนินการนำเงินบริจาคฝากบัญชี

"หลวงปู่จันทร์ศรี เพื่อหอผู้ป่วยภาวะวิกฤต โรงพยาบาลศูนย์อุดรธานี"

ธนาคารกรุงไทย จำกัด สาขาอุดรธานี เลขที่บัญชี ๔๐๑-๓-๑๗๕๗๓-๘

ธนาคารกสิกรไทย จำกัด สาขาอุดรธานี เลขที่บัญชี ๑๑๐-๒-๓๘๘๘๗-๗

๔. รายงานการรับบริจาค ให้เจ้าหน้าที่ส่งแบบรายงานการรับบริจาคโดยส่งโทรสารหมายเลข ๐๔๒-๒๑๑๕๕๘ เพื่อบันทึกยอดปัจจัยที่ได้รับบริจาค และรายงานให้สาธุชนได้ทราบต่อไป

๕. การรับบริจาคเงิน ให้เป็นไปตามกำลังศรัทธา ไม่มีการแผ่ขอเรี่ยไร และไม่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง

๖. การจัดกิจกรรมเพื่อหารายได้สมทบทุน ไม่ให้มีการซื้อขาย / แลกเปลี่ยน / เช่าบูชา รูปเหรียญวัตถุมงคล

๗. การเบิกถอนเงินบริจาคในบัญชี ใช้รูปแบบคณะกรรมการ มีพระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป) เป็นผู้มีอำนาจหลักในการเซ็นชื่อถอนแต่เพียงผู้เดียว

๘. การบริจาคเงิน เป็นไปด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์ เพื่อน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัย และเพื่อประโยชน์สุข แก่ผู้เจ็บป่วย มิได้มุ่งหวังชื่อเสียง ลาภสักการะใดๆ จึงจะเกิดอานิสงส์สูงสุด

วันที่ ๓ ต.ค. ๒๕๕๔ คณะแพทย์ พยาบาลและ เจ้าหน้าที่ รพ.จุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย พร้อมด้วยคณะศิษย์ ได้ร่วมกันทำวัตรขอขมาและน้อมถวายผ้าป่าสมทบทุนสร้าง หอเมตตาธรรมบำบัดวิกฤต รพ.ศูนย์อุดรธานี (CICU) เป็นปฐมฤกษ์

ประมวลภาพ

พระอุดมญาณโมลี (หลวงปู่จันทร์ศรี จนฺททีโป)

วัดโพธิสมภรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

หลวงปู่ฝากไว้

ขอให้ลูกหลานทุกคน จงรีบสร้างความดีใส่ตน

อย่าพากันประมาท

เพราะสักวันหนึ่งเราต้องจากโลกนี้ไป...

หลวงปู่อินทร์ถวี อนุหทีโย

๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๕

Dhammaintrend ร่วมเผยแพร่และแบ่งปันเป็นธรรมทาน